



"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

international scientific-practical journal

ALMATY, KAZAKHSTAN

ISSN: 3007-8946

15 APRIL 2025



els.education23@mail.ru



irc-els.com

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION»**



Main editor: G. Shulenbaev

Editorial colleague:

B. Kuspanova
Sh Abyhanova

International editorial board:

R. Stepanov (Russia)
T. Khushruz (Uzbekistan)
A. Azizbek (Uzbekistan)
F. Doflat (Azerbaijan)

International scientific journal «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», includes reports of scientists, students, undergraduates and school teachers from different countries (Kazakhstan, Tajikistan, Azerbaijan, Russia, Uzbekistan, China, Turkey, Belarus, Kyrgyzstan, Moldova, Turkmenistan, Georgia, Bulgaria, Mongolia). The materials in the collection will be of interest to the scientific community for further integration of science and education.

Международный научный журнал «IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION», включают доклады учёных, студентов, магистрантов и учителей школ из разных стран (Казахстан, Таджикистан, Азербайджан, Россия, Узбекистан, Китай, Турция, Беларусь, Кыргызстан, Молдавия, Туркменистан, Грузия, Болгария, Монголия). Материалы сборника будут интересны научной общественности для дальнейшей интеграции науки и образования.

15 апреля 2025 г.
Almaty, Kazakhstan

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-3-6

TƏŞKILATİ MƏDƏNİYYƏTİN ALİ MƏKTƏBLƏRİN STRATEJİ FƏALİYYƏTİNİN EFFEKTİVLİYİNƏ TƏSİRİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

NIGAR FƏRHAD QIZI ƏLİZADƏ

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin II kurs magistrantı

Rezümə. Bu məqalə ali məktəblərdə təşkilati mədəniyyətin strateji fəaliyyətin effektivliyinə təsirini araşdırır. Təşkilati mədəniyyətin ali təhsil müəssisələrində idarəetmə proseslərinə, innovasiyaların tətbiqinə və ümumi inkişaf strategiyasına təsiri təhlil edilir. Əsas diqqət ali məktəblərdə effektiv qərarvermə, liderlik üsulları, əməkdaşlıq mühiti və dəyərlərin formalaşması kimi amillərin öyrənilməsinə yönəldilmişdir.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, güclü təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin strateji məqsədlərinə nail olmasına müsbət təsir göstərir, innovasiya və dəyişikliklərin idarə olunmasını asanlaşdırır. Nəticə etibarilə, ali məktəblərdə strateji fəaliyyətin səmərəliliyinin artırılması üçün təşkilati mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi zəruridir.

Açar sözlər: formalaşması, idarəetmə, iqtisadi təhlil, korporativ mədəniyyət, təşkilati mədəniyyət

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Резюме. В данной статье рассматривается влияние организационной культуры на эффективность стратегической деятельности высших учебных заведений. Анализируется влияние организационной культуры на управленческие процессы, внедрение инноваций и общую стратегию развития в вузах. Основное внимание уделено изучению таких факторов, как эффективное принятие решений, стили лидерства, атмосфера сотрудничества и формирование ценностей в высших учебных заведениях.

Проведенные исследования показывают, что сильная организационная культура оказывает положительное влияние на достижение стратегических целей вузов, облегчает управление инновациями и изменениями. В результате развитие организационной культуры является необходимым условием повышения эффективности стратегической деятельности высших учебных заведений.

Ключевые слова: формирования, управление, экономический анализ, корпоративная культура, организационная культура.

FEATURES OF THE IMPACT OF ORGANIZATIONAL CULTURE ON THE EFFECTIVENESS OF STRATEGIC ACTIVITIES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Summary. This article examines the impact of organizational culture on the effectiveness of strategic activities in higher education institutions. It analyzes how organizational culture influences management processes, the implementation of innovations, and the overall development strategy of universities. The main focus is on studying factors such as effective decision-making, leadership styles, a collaborative environment, and the formation of values within higher education institutions.

Research findings indicate that a strong organizational culture positively affects universities' ability to achieve strategic goals, facilitates innovation management, and eases change implementation. Consequently, developing organizational culture is essential for enhancing the effectiveness of strategic activities in higher education institutions.

Keywords: *formation, management, economic analysis, corporate culture, organizational culture.*

Təşkilati mədəniyyət bir təşkilatın daxili dəyərləri, inancları, adətləri və davranışlarının birləşməsidir. Bu mədəniyyət təşkilatın strateji fəaliyyətinin effektivliyinə birbaşa təsir edir. Təşkilati mədəniyyət işçilərin motivasiyası, məhsuldarlığı, iş yerində işgüzar münasibətləri və ümumi iş mühiti ilə əlaqədardır [9, s.10].

Təşkilati mədəniyyət bir təşkilatın uğurlu fəaliyyətinin təməlini təşkil edir. Xüsusilə də təhsil müəssisələri, yəni ali məktəblər həm pedaqoji, həm də idarəetmə baxımından özlərini daha mükəmməl göstərməyə çalışan qurumlardır. Bu məqsədlə, ali məktəblərin strateji fəaliyyətində təşkilati mədəniyyət böyük rol oynayır. Xüsusilə, təhsil, tədqiqat, idarəetmə və xidmət sahələrindəki fəaliyyətlərini müəyyən edir. Təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin strateji fəaliyyətinə birbaşa təsir göstərir [8, s.11].

Bundan əlavə, ali məktəblərin idarə edilməsi, rəhbərliyin tətbiq etdiyi təşkilati mədəniyyətə əsaslanır. İdarəetmə mədəniyyəti liderlərin işçilərlə və tələbələrlə necə münasibət qurduğunu, qərarların necə qəbul edildiyini və ümumi iş mühitinin necə təşkil edildiyini müəyyən edir. Effektiv təşkilati mədəniyyət hədəflərə daha sürətli və doğru şəkildə çatmağa yardım edir.

Ali məktəblərin davamlı inkişafında təşkilat mədəniyyətinin rolu ildən-ilə artır. Ali məktəb tədris ocaqlarında qəbul olunmuş norma və dəyərlərdən kompleks təşkilat mədəniyyəti anlayışına keçid müşahidə olunur. Təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin idarə olunmasında və təhsil prosesinin inkişafında əsas təsir amillərindən biridir [11, s. 61].

Müasir dövrdə ali məktəblərdə yüksək inkişaf etmiş təşkilati mədəniyyət elə bir sosial-iqtisadi mühit formalaşdırır ki, bu, ən yüksək məhsuldarlıq və uğura zəmanət verir.

Bundan əlavə, ali məktəblərin idarə edilməsi, rəhbərliyin tətbiq etdiyi təşkilati mədəniyyətə əsaslanır. İdarəetmə mədəniyyəti liderlərin işçilərlə və tələbələrlə necə münasibət qurduğunu, qərarların necə qəbul edildiyini və ümumi iş mühitinin necə təşkil edildiyini müəyyən edir.

Təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin fəaliyyətinə birbaşa təsir edir və müxtəlif sahələrdə özünü göstərir. Belə ki, ali məktəbin təşkilati mədəniyyəti müəllim və tələbələr arasındakı münasibətləri, tədrisin keyfiyyətini və motivasiyanı formalaşdırır. Məsələn, əməkdaşlığa əsaslanan təşkilati mədəniyyət, müəllimlərin və tələbələrin daha sərbəst şəkildə ünsiyyət qurmasına, müzakirə etməsinə və birgə layihələr üzərində işləməsinə şərait yaradır, tələbələrin daha yaxşı nəticələr əldə etməsinə kömək edir [5, s.20]. Buradan da belə nəticəyə gəlirik ki, ali məktəblərdə tələbə mədəniyyəti onların təhsil prosesinə olan yanaşmalarını və təşkilatla bağlı münasibətlərini formalaşdırır. Bunlar da tədrisin təşkilinin və idarə edilməsinin effektivliyini artırır.

Fikirlərimizlə üst-üstə düşən bir mənbədə yazılır: *“Ali məktəblərdə tələbə mədəniyyəti onların təhsil prosesinə olan yanaşmalarını və təşkilatla bağlı münasibətlərini formalaşdırır. Bir universitetin təşkilati mədəniyyəti nə qədər tələbə mərkəzli olarsa tələbələr özlərini daha çox dəyərli hiss edər və akademik fəaliyyətlərdə daha çox iştirak edirlər. Tələbələrin fikirlərinin dinlənməsi, tədris və təhsil prosesində onlara seçmə imkanlarının verilməsi, işə yararlı təcrübələrlə təmin edilməsi ali məktəblərin ümumi fəaliyyətinin effektivliyinə töhfə verərlər və bütün bunlar da tədrisin təşkilinin və idarə edilməsinin effektivliyini artırır”*[10, s.71].

Buradan da aydın olur ki, təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin tədqiqat fəaliyyətinin effektivliyinə də təsir göstərir.

Təşkilati mədəniyyətin yenilikləri qəbul edərək yaradıcı fikirlərə uyğun mühit yaratması alimlər və tədqiqatçıların daha çox yeni ideyalarla çıxış edərək elmi işlərinin yazı keyfiyyətini artırması ilə nəticələnəcəkdir. Deməli, təşkilati mədəniyyətin həmçinin tədqiqatçılar arasında əməkdaşlığını möhkəmləndirərək daha yüksək keyfiyyətli elmi nəticələrin əldə edilməsində effektiv rolu vardır.

Ali məktəblərdə təşkilati mədəniyyətin strateji fəaliyyətin effektivliyinə əsas təsirlərindən biri də şəffaflıq və ədalət prinsiplərinin təmin olunmasından asılıdır. Çünki, təşkilati mədəniyyətin

daxilində şəffaflıq və ədalət dəyərlərinin üstünlük təşkil etməsi ali məktəbin fəaliyyətinin effektivliyini birbaşa artırır [9, s.96].

İstər müəllimlər və tələbələr, istərsə də digər işçilərin idarəetmə qərarlarının ədalətli və şəffaf olduğunu hiss etmələri onların fəaliyyətinə motivasiyadır. Bu isə təhsil keyfiyyətinin artırılmasına və təşkilatın ümumi effektivliyinin yüksəlməsinə səbəb olur.

Təşkilati mədəniyyət əməkdaşlığa üstünlük verir. Eləcə də komanda işinin təşkilinə də böyük təsir göstərir. Ali məktəblər, xüsusilə elmi tədqiqatlarda, müxtəlif fakültələr və şöbələr arasında sağlam əməkdaşlıq akademik və inzibati heyət arasında daha sıx əlaqələrin yaranmasına vəsilə olur. Bu da daha yaxşı nəticələr əldə edilməsinə yaxından kömək edir. Komanda işi ali məktəblərin daha effektiv fəaliyyət göstərməsinə münbit şərait yaradır.

Ali məktəblərdə təşkilati mədəniyyətin strateji fəaliyyətin effektivliyinə təsirinin təmin edilməsində insan resurslarının səmərəli idarə edilməsinin mühüm rola malikdir.

Tanınmış alim Bryson insan resurslarının idarə edilməsinin səmərəliliyini iqtisadi, sosial və təşkilati kimi bir çox aspektlərdə qiymətləndirildiyini qeyd edir [8, s.71]. Təşkilati mədəniyyətin əməkdaşlıq çərçivəsində müəllim və tədqiqatçıların motivasiyasını artırır, onların peşəkar inkişafına dəstək verir. Bu, təhsil müəssisəsinin ümumi performansına müsbət təsir edir.

Təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin strateji fəaliyyətinin effektivliyinə göstərdiyi əsas təsir xüsusiyyətlərindən biri də strateji planlaşmadır. Təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin strateji planlarının hazırlanması və həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır. Mədəniyyətin dəstəkləyici və innovativ olması strateji hədəflərin uğurla reallaşdırılmasına şərait yaradır [10,s.53]. Məsələn, ali məktəblərin strateji hədəfləri arasında cəmiyyətlə əlaqələrin gücləndirilməsi və ömür boyu təhsil proqramlarının inkişafı kimi məqsədlər təşkilati mədəniyyətin təsiri ilə formalaşır.

Daha sonra təşkilati mədəniyyət ali təhsil müəssisələrində keyfiyyət təminatı proseslərinin effektivliyinə əsaslı təsir göstərdiyini qeyd edə bilərik. Mədəniyyətin keyfiyyət yönümlü olması tədris və tədqiqat fəaliyyətlərinin davamlı inkişafını təmin edir.

Tədqiqatlara əsaslanaraq deyə bilərik ki, strateji idarəetmə və keyfiyyət təminatı sahəsində təşkilati mədəniyyətin güclü olması ali məktəblərin uğurunu artırır. Güclü təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin dəyişən mühitə və yeni tələblərə adaptasiya qabiliyyətini artırır. Belə ki, təşkilati mədəniyyətin yenilənməsi, sürətli inkişafı ali məktəblərin strateji fəaliyyətində uğur qazanmasına birbaşa təsir göstərir.

Təşkilati mədəniyyətin ali məktəblərin strateji fəaliyyətinin effektivliyinə göstəriyi təsirlərin arasında ictimaiyyətlə əlaqələr və sosial məsuliyyətin xüsusi yeri vardır. Belə ki, ali məktəblər yalnız təhsil verən qurumlar deyil, həm də sosial və mədəniyyət mərkəzləri kimi fəaliyyət göstərirlər. Bu səbəbdən ali məktəblərdə təşkilati mədəniyyətin formalaşması mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Nəticədə təşkilat mədəniyyəti ilə təşkilat fəaliyyətinin əlaqəsi strateji hədəflərin həyata keçirilməsində müvəffəq olmaq və quruculuq qabiliyyətinə malik olmaqdır. Təşkilati mədəniyyət ali məktəblərin strateji fəaliyyətlərinin formalaşması və həyata keçirilməsində həlledici rol oynayır. Təşkilati mədəniyyətin dəstəkləyici, innovativ və çevik olması ali məktəblərin uğurunu və davamlı inkişafını təmin edərək təşkilati mədəniyyətin strateji fəaliyyətinin effektivliyinə təsirini artırır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Abbasov, A. M. Müasir idarəetmənin əsasları. Bakı: Təhsil, 2019, 312 s.
2. Məmmədova, Kəmalə M. Strateji idarəetmə və liderlik, Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti, Bakı: AzMIU "Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi", 2022, 226 s.
3. Məmmədov, R. Təhsildə strateji planlaşdırma və idarəetmə. Bakı: Elm və Təhsil, 2023, 185 s.
4. Barutçugil, İsmet. Stratejik Yönetim, Kariyer Yayıncılık İletişim, Eğitim Hiz. Ltd. Şti., İstanbul, 2013.
5. Büşra Güleç, Cameron ve Quinn'in rekabetçi değerler modeli bağlamında örgüt kültürü ve stratejik yönetim okullarının ilişkisi, İstanbul, 2017.
6. Çınar, İsmail. İşletmelerde Strateji Yönetimi ve Uygulamaları, Gazi Kitabevi, Ankara, 2018.
7. Altbach, P. G. "Globalization and the University: Realities in an unequal world". International handbook of Higher education, 2007.
8. Bryson, J. M. Strategic planning for public and nonprofit organizations. John Wiley & Sons, 2011.
9. Kotler, P. Marketing Management. Pearson, 2008.
10. Schein, E. H. Organizational culture and leadership. Jossey-Bass, 2010.
11. Виссема Х. Стратегический менеджмент и предпринимательство. – М.: Изд. «Финпресс», 2000, 333 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-7-12

ŞƏRQİN TƏHSİL VƏ İQTİSADI İNKİŞAFI

RƏSULZADƏ ƏYYUB NİCAT OGLU

ОБРАЗОВАНИЕ И ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ВОСТОКА

РАСУЛЗАДЕ ЭЙЙУБ

Резюме. Роль образования в экономическом развитии можно рассматривать тремя способами:

Результаты производства у образованных и необразованных работников похожи, но разница заключается в том, что продуктивность образованных работников выше. Например, один образованный работник заменяет троих необразованных. Поэтому повышение уровня образования в экономике увеличит влияние использования рабочей силы.

Согласно второму подходу, образованные и необразованные работники различаются в процессе производства. То есть их производственные процессы обладают разным человеческим капиталом. Исходя из этого метода исследования, можно сделать вывод, что увеличение образовательных возможностей приводит к сокращению числа необразованных работников. Это позволит использовать более сложные производственные процессы в экономике.

Третий взгляд заключается в том, что технологии производства быстро меняются. Для повышения экономических возможностей важно привлечение новых технологий через образование.

Третий взгляд представляет собой упрощенную форму эндогенной теории экономического развития. Согласно этой теории, более высокое образование, то есть больший человеческий капитал, приводит к производству множества новых технологий, которые, в свою очередь, способствуют экономическому развитию.

Новые технологии могут использоваться либо в форме инноваций, либо, в других условиях, приводить к развитию неразвивающейся экономики. В обоих случаях человеческий капитал играет ключевую роль.

Ключевые слова: технология, образование, перспектива, инновации, экономика.

EDUCATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE EAST

RASULZADE EYYUB

Abstract: The role of education in economic development can be examined in three ways:

According to the first approach, the results of production for educated and uneducated workers are similar, with the difference being in the higher productivity of educated workers. For example, one educated worker replaces three uneducated workers. Therefore, increasing the level of education in the economy will enhance the efficiency of the labor force.

According to the second approach, educated and uneducated workers are not the same in the production process. This means that these workers have different human capital. With this research approach, it can be concluded that increasing educational opportunities leads to a reduction in the number of uneducated workers. As a result, more complex production processes can be utilized in the economy.

The third perspective is that production technology is rapidly changing. To increase economic capability, the introduction of new technology requires education.

The third perspective is a simplified form of the endogenous economic development theory. According to this theory, higher education, meaning greater human capital, leads to the production of numerous new technologies, which in turn strengthens economic development.

New technology is either utilized in the form of innovation or causes the development of an undeveloped economy in another context. In both cases, human capital plays a fundamental role.

Keywords: technology, education, perspective, innovation, economy.

Münasib təhsil iqtisadi imkanın modern texnologiyanı cəlb edəcək səviyyəyə çatmasına səbəb olmalıdır. Digər tərəfdən ümumi səhiyyənin yaxşılaşması işçi qüvvəsinin məhsuldarlığının artmasına səbəb olur. Bu ikisinin tərkibi istehsalçıların imkanını artırır.

Ümumi səhiyyə sahəsində aşağıdakı məsələlər diqqət mərkəzindədir:

- ◆ Uşaqların doğum və ölüm əmsali
- ◆ Xəstəliklər
- ◆ Uzunömürlülük, ort ayaş həddi

Bu amillərin hamısına sərvətin bölüşdürülməsi, səhiyyə xidmətlərinin bölüşdürülməsi və təhsil imkanları təsir göstərir.

Əgər insan kapitalını dəqiqliklə araşdırırıqsa, təhsillə ümumi səhiyyə arasındakı əlaqəyə də aydınlıq gətirə biləcəyik. Sağlam uşaqlar təhsil sahəsində çox yetənəkli olurlar. Əgər cəmiyyətin orta təhsil səviyyəsi yüksək olarsa, o zaman səhiyyə məsələsi də daha çox diqqət mərkəzində olacaqdır. Nəticədə səhiyyəyə qoyulan investisiyanın səmərəsi yüksək olacaq.

Bizim təhsil və səhiyyə ilə bağlı araşdırmalarımızdakı problemlərdən biri ölçmə kateqoriyası ilə bağlıdır. Yəni tədqiqatçıları düşündürən sual uğur və ya uğursuzluğun necə ölçülməsidir?

Təhsillə bağlı aşağıdakı sahələrə işarə etmək olar:

- ◆ Müxtəlif səviyyələrdə təhsil müəssisələrində qeydiyyat əmsali
- ◆ Müxtəlif təhsil mərhələlərindən müəllimin şagirdə olan nisbəti
- ◆ Cins əsasında təhsil imkanlarının paylanması. Cins kateqoriyası və təhsil imkanları bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələrdə mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Təhsil və iqtisadi inkişaf

Təhsilin iqtisadi inkişafdakı rolunu üç formada araşdırmaq olar:

◆ Təhsilli və təhsilsizlərin istehsalatdakı nəticələri oxşardır, fərq təhsillilərin məhsuldarlığının yüksək olmasındadır. Məsələn, bir təhsilli üç təhsilsiz işçini əvəz edir. Buna görə də iqtisadiyyatda təhsil səviyyəsinin qaldırılması işçi qüvvəsinin istifadə təsirinin oxşar təsirini artıracaqdır.

◆ İkinci üsula görə təhsilli və təhsilsiz işçilər istehsal prosesində oxşar deyillər. Yəni bu işçilərin istehsal prosesi fərqli insankapitalına malikdir. Bu tədqiqat üsulu ilə belə bir nəticə almaq olar ki, təhsil imkanlarının artırılması təhsili olmayan işçilərin azalmasına səbəb olur. Bununla da iqtisadiyyatda daha mürəkkəb istehsal prosesindən istifadə etmək olar.

◆ Üçüncü baxış bucağına görə istehsal texnologiyası sürətlə dəyişir. İqtisadi imkanı artırmaq üçün yeni texnologiya cəlbində təhlil önəmlidir.

Üçüncü baxış bucağı endogen iqtisadi inkişaf nəzəriyyəsinin sadələşdirilmiş formasıdır. Bu nəzəriyyəyə əsasən daha yüksək təhsil, yəni daha böyük insan kapitalı çoxlu sayda yeni texnologiyanın istehsalına səbəb olur, bu texnologiya da öz növbəsində iqtisadi inkişafı gücləndirir.

Yeni texnologiya ya innovasiya formasında istifadə edilir, ya da başqa bir şəraitdə inkişaf etməmiş iqtisadiyyatın inkişafına səbəb olur. Hər iki halda insan kapitalı əsaslı rol oynayır.

Mövcud statistikalar göstərir ki, iqtisadiyyatda varlı ailələr təhsil və səhiyyə kateqoriyalarına daha çox əhəmiyyət verirlər. Əlbəttə, bu birtərəfli əlaqə deyil. Yəni yüksək təhsil yüksək gəlirlə nəticələnə bilər.

Təhsil səviyyəsi yüksək olanlar, ümumi səhiyyədən yüksək səviyyədə faydalanan insanlara dən daha yüksək gəlir əldə edirlər. Bu səbəbdən də daha çox insan kapitalına nail olur, daha çox investisiya yatırımı edirlər. Amma bir tərəfli inkişaf siyasəti kimi bu iki tərəfli əlaqə ilə münasibətə daha çox diqqət yetirilməlidir. Yəni çox yoxsul olan cəmiyyətlərdə münasib istehsal və paylaşdırma məsələsi, səhiyyə və təhsil xidmətləri çox böyük əhəmiyyət daşıyır.

Təhsilə investisiya qoyuluşu

Əgər təhsili insan kapitalına nail olma prosesi formasında təsəvvür edərixsə, onun investisiya məsuldarlığının qiymətini də təqribi hesablaya bilərik.

Amma digər nüansların araşdırılmasını da yaddan çıxarmamalıyıq:

- ◆ Təhsilli insanlar iş bazarına adətən gec daxil olurlar

- ◆ İnsan kapitalına nail olma prosesi iki qurp xərc tələb edir:

= Gəlir yaradan imkanlardan keçid xərci

= Birbaşa təhsil xərcləri – xüsusilə dövlət hesabına olan təhsil şəraiti olmadıqda

- ◆ Bir fərdin bütün iş fəaliyyəti dövründə təhsilli şəxs adətən təhsilsizdən daha çox gəlir əldə edəcəkdir.

Faktlar göstərir ki:

- ◆ İnkişaf etməkdə olan ölkələrdə təhsilə qoyulmuş investisiyanın qayıdış qiyməti inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə çoxdur.

- ◆ Təhsilə qoyulmuş özəl investisiyanın qayıdış qiyməti ictimai investisiyanın qayıdış qiyməti ilə müqayisədə çoxdur.

- ◆ Bununla belə, bir sıra inkişaf etməkdə olan ölkələrdə ümumi yoxsulluq vəziyyəti elə həddədir ki, bir sıra ailələr bu investisiya yatırımı aparmaq iqtidarında deyillər.

Təhsildə cins fərqliliyi və qadınların təhsilinin əhəmiyyəti

İnkişaf etməmiş əksər ölkələrdə oğlanlarla müqayisədə qızların təhsil səviyyəsi aşağı olur. Son illərdə ölkəmizdə bu statistika müəyyən mənada yaxşılaşsa da, kənd yerlərində bu problem hələ də qalmaqdadır. Yerli mentalitet xüsusiyyətlərinə görə İranın bəzi regionlarında qızların müvəqqəti təhsil alması üçün digər regionda məskunlaşması məqbul sayılır. Təhsildə cins fərqliliyinə əsaslanan təhsil bərabərsizliyi iqtisadi inkişafın qarşısını kəsən ciddi maneələrdən biridir. Bununla bağlı bir neşə amilə işarə etmək olar:

- ◆ Qadınların təhsilinə yatırım edilən investisiyanın qayıdış qiyməti kişilərin təhsilindəki investisiyanın qayıdış qiymətindən yüksəkdir.

- ◆ Qadınlar üçün daha çox insan kapitalı qadınların iş məhsuldarlığının daha yüksək olmasına səbəb olur və onların iş bazarındakı iştirakı daha çox olur.

- ◆ Qadınlar üçün həyata keçirilən insan kapitalı cəmiyyətdə evlənmə yaşının artmasına səbəb olur.

- ◆ İnsan kapitalının artması doğum qiymətinin azalmasına səbəb olur.

- ◆ İnkişafda olan bir sıra ölkələrdə yoxsulluğun qadınlaşmasına diqqət ümumilikdə yoxsulluğa, xüsusi olaraq yoxsulluğun qadınlaşdırılmasına qarşı mübarizə üsuludur. Bu üsulda qadınların insan kapitalına daha çox diqqət ayrılır və cins fərqi əsaslanan təhsil bərabərsizliyi aradan qaldırılır.

Ölkəmizdə bu problemin həllinə müəyyən mənada nail olsaq da, yaddan çıxarmamalıyıq ki, bizim tədqiqat obyektimiz olan kənd yerlərində qızların təhsil səviyyəsi arzu olunan səviyyədə deyil. İranın ənənəvi ictimai qınağı qızların müvəqqəti olaraq başqa bir regionda təhsil almasına mane olur. Hətta bəzən təhlükələri azaltmaq üçün belə bir addım atıldığı açıq-aşkar etiraf edilir. Qızların təhsili atmasına məcbur edilməsi və erkən yaşlarında ailə qurması çox olmasa da, az da deyil. Ümumiyyətlə, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə təhsil və səhiyyə ilə bağlı araşdırma apararkən iki nüansa diqqət yetirmək lazımdır:

Birinci nüans: Bu ölkələrdə təhsil və səhiyyə xidmətlərinin təklifi yetərli deyil. Təklif yetərsizliyinin mənfi nəticələri bu xidmətlərin insanlar arasında qeyri-bərabər şəkildə paylanması ilə daha da güclənir.

İkinci nüans: Bu ölkələrdə gəlir və sərvətin qeyri-bərabər şəkildə bölünməsindən əlavə təhsil və səhiyyə sisteminin bu bərabərsizliyin davam etməsinə böyük təsir göstərdiyini təsdiq edən faktlar vardır. Bu ölkələrin çoxunda müşahidə edilir ki, ibtidai, orta və ali təhsil mərhələləri üçün mövcud təhsil imkanları qeyri-bərabər şəkildə paylanmışdır. Başqa sözlə, təhsil imkanlarının bütün mərhələlər üçün minimum səviyyədə bölüşdürülməsi əvəzinə imkanlar nisbətən daha çox orta və ali təhsil mərhələsinə sərf edilir. Bu ölkələrdən biri Hindistandır. Əhalinin 50%-dən çoxu savadsız olsa da, doktor dərəcəsi olanların sayı ehtiyacdən artıqdır.

Qeyd etməliyik ki, Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankının inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bu xidmətlərin özəl sekora verilməsi ilə bağlı təkidləri bu xidmətlərin paylanmasında bərabərsizliyin artmasına səbəb olmuşdur.

Bu xidmətlərin xərcləri özəl sektor tərəfindən təklif edildiyi üçün sözügedən xərcləri ödəmək yoxsu ailələr üçün çoxdur. Yəni bu ailələrin gəlirlərinin çox hissəsi sözügedən xidmətlərin alışına sərf edilməlidir. Digər tərəfdən yoxsulluq həddi yüksək olduğu üçün uşaqların tarlalarda işləməsi halları meydana çıxır. Ailənin gəlirinin az olması uşaqların yalnız işləməsi ilə tamamlanmır, ailənin gəlirləri xərcləri ödəyə bilmədiyi üçün uşaqların özəl məktəblərə göndərilə bilməməsi ilə də nəticələnir. Başqa sözlə, bu xidmətlərin özəl sektora həvalə edilməsi mümkün olsa da, qısa zaman rəzində dövlətin büdcə kəsirini yüngülləşdirsə də, orta və uzun zaman ərzində bu ölkələrdə yoxsulluğun davam etməsinə səbəb olur.

Təhsilin kənd təsərrüfatının inkişafındakı rolu

Stabil inkişaf hər bir fərd və müəssisənin öz vəzifələrini yüksək səviyyədə yerinə yetirdikləri zaman baş verir. Kənd yerlərində bu məqsədə nail olmaq üçün ən yaxşı üsul iş bölgüsüdür. Kənd təsərrüfatının ənənəvi quruluşunda iş bölgüsü bu şəkildə deyildi. Modern kənd təsərrüfatında iş bölgüsü vasitəsilə amillərin məhsuldar şəkildə istifadəsi məhsuldarlıq səviyyəsinin artmasına səbəb olur. Bu şəkildə hər bir fərd müəyyən bir fəaliyyətlə ixtisaslaşmış olacaq və üzərinə düşən vəzifəni az itki ilə yerinə yetirmiş olacaq. Bu iş makro səviyyədə texnologiya və kənd təsərrüfatı vasitələrindən faydalanmanı zəruri edəcək. Kənd təsərrüfatının iri miqyaslı əraziləri ilə iş bölgüsü məzmun kəsb edir.

Şütlə hesab edir ki, kənd təsərrüfatının inkişaf etməməsinin ən mühüm amilləri texniki fənlərdən xəbərsizlik, gerilik, heyvan və bitki növlərindən faydalanmamaq, aşağı məhsuldarlıq və iqtisadiyyatın bu sahəsində investisiyanın az olmasıdır. O, belə bir nəticəyə gəlir ki, adıçəkilən amillərin hamısını bir araya gətirmək üçün yeganə açar və mühüm amil kəndlilərin təhsil səviyyəsini qaldırmaqdır, yəni humanitar investisiya və müxtəlif tədqiqatlar aparılmasıdır. Bu şəkildə təhsil inkişafda mühüm rol oynayır. Bu nüansa diqqət yetirilməməsi inqilabdan əvvəl kənd təsərrüfatı sahəsinin və kənd təsərrüfatı istehsalının əhəmiyyətini itirməsinə səbəb olmuşdur. Amma inqilabdan sonrakı illərdə kənd təsərrüfatı mübarizəsi idarəsinin yaradılması ilə bu boşluq doldu və İranın kənd təsərrüfatı süqutdan yaxa qurtardı.

İranda kənd təsərrüfatının inkişaf etdiyi bir vaxtda kənd təsərrüfatının gündəlik inkişafına nail olmaq üçün ən yaxşı üsul kənd təsərrüfatı sahəsi ilə bağlı təhsilin artmasına diqqət yetirilməsidir. Elmi və əməli cəhətdən infrastrukturların inkişafı bu vasitə ilə mümkündür. Kənd təsərrüfatı təhsilini dörd aspektdən araşdırmaq olar:

1. Kəndlilərin təhsili

Kəndlilər istehsalın əsas amilləri kimi istehsal prosesində əsaslı rol oynayırlar. Onlar texniki cəhətdən mənbələrdən səmərəli şəkildə istifadə etməzlərsə, bu sahədə inkişafın şahidi olmayacağıq. Daha dəqiq desək, kəndlilər texniki fənlərə yiyələnmək, hətta savadlanmaqla texniki vasitələrdən daha yaxşı şəkildə istifadə edə biləcəklər. Belə olan surətdə bu amillərin məhsuldarlığı da artacaqdır.

2. Kəndlilərlə birbaşa əlaqədə olan insanların təlimatlandırılması

Kəndlilərlə birbaşa əlaqədə olan bu şəxsləri kənd təsərrüfatını yayan insanlar da adlandırmaq olar. Bu fərdlər kəndliləri müasir elm və texnologiya ilə tanış etməkdə və yeni texnologiyadan istifadədə əsas rol oynayırlar. Amma bu fərdlərin özləri bu prosesdən məlumatsız olsalar, kəndliləri doğru-düzgün şəkildə istiqamətləndirə bilməyəcəklər.

3. Dolayısı ilə kəndlilərə köməklik göstərən şəxslərin təlimatlandırılması

Bunun ən bariz nümunəsi mütəxəssislərin yüksək səviyyədə təlimatlandırılmasıdır. Bu qrupda elə şəxslər yer almışdır ki, öz istehsalları ilə kənd təsərrüfatının inkişafına səbəb olacaqlar. Onlara zəhər növləri, toxumlar və s. kimi vasitələrin istehsalını misal göstərə bilərik.

4. Kəndliləri istiqamətləndirən münasib və səmərəli siyasətlər yürüdən, bu siyasətləri həyata keçirən insanların təlimatlandırılması

İstehsalın ən mühüm mərhələsi bu sahədə yer almışdır. Bu bölmədə kənd təsərrüfatı siyasətçiləri öz məlumatları ilə infrastrukturular arasında əlaqələr yaradırlar. Bu sahənin nümayəndələrinin təlimatlandırılması daha mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Başqa bir aspektdən kənd təsərrüfatı sahəsi ilə bağlı təhsilin üç mərhələsi vardır:

1. Rəsmi təhsil
2. Qeyri-rəsmi təhsil
3. Ümumi təhsil

Rəsmi təhsil onu digər səviyyələrdən ayıran mühüm xüsusiyyətlərə malikdir. Bu sahənin ibtidai təhsilə şamil olmaqla yanaşı özündə aşağıdakı xüsusiyyətləri ehtiva edir:

- Əksər ölkələrdə bu sahəyə böyük tələbat var
- Bu təhsillə gəlir səviyyəsi arasında müsbət bağlılıq vardır
- İri həcmli büdcə səhmi dövlət səbətinə və ailələri özündə ehtiva edir

Qeyri-rəsmi təhsillər də peşəkar vərdislərə və fəal təhsillərə şamildir. Melora görə ixtisaslaşmış və geniş yayılmış təhsillər üç mühüm xidmətə şamildir:

- Ənənəvi kəndli təfəkkürünün modern təfəkkür tərzinə çevrilməsi
- Tədqiqatın nəticələrinin yayılması və problemlərin müxtəlif sahələrə transferi
- Kəndlinin istiqamətləndirilməsi və yetərli şəkildə təlimatlandırılması

İşçi qüvvəsinin ixtisaslaşmış təhsili orqanların məhsuldar səmərəliliyinə səbəb olacaq

Kəndlilər istehsalı artırmaq üçün xüsusilə ilkin və ənənəvi mərhələdə üç tip informasiya toplamalıdır. Klifton və Ortona görə həmin məlumatlar bunlardır:

- Yeni orqanlar və onların razı salan nəticələri ilə bağlı məlumatlar
- İstehsal texnikaları və istehsal mərhələləri ilə bağlı məlumatlar
- İstehsal və satış dövriyyəsinin tətbiqi, o cümlədən marketinq texnikaları məhsulun hazırlanması, hətta gələcək qiymətlərin proqnozlaşdırılması

Özünü təlqin innovasiya modeli daha yaxşı və daha sürətli inkişafa səbəb olur. Bu aspekt kimyəvi, bioloji və təşkilatlanma kimi texnoloji amillərə şamil olur. Bu elm və texnologiyaların müxtəlif regionlarda fərqli vasitələrdən istifadə edərək yayılması həmin regionlarda olan mədəniyyətlərdən asılıdır. Bu üsullardan istifadə regionlardakı savad səviyyəsindən asılıdır. Bu aspekti yaymaq üçün mediadan, divar reklamları, kitablar, kənd təsərrüfatı təbliğatçılarından istifadə edilir. Kənd təsərrüfatı təbliğatçılarından istifadə üsulu çox xərc aparsa da, digər üsullarla müqayisədə bu üsulun məhsuldarlığı daha yüksəkdir.

Təsərrüfatçılarda istehsal marağının gücləndirilməsi ilə faydalanma arasındakı əlaqəni yaxşılaşdırmaq üçün stimullaşdırıcı və həvəsləndirici üsullardan istifadə etmək lazımdır. O cümlədən aşağıdakı vasitələrə də işarə etmək olar:

- Təsərrüfatçının iş və məhsula orta qətmək
- Əlverişli həyat şəraitinin yaradılması
- Günəmuzdun miqdarının artırılması
- İşsizlik mövsümlərində məşğulluq yaradılması
- Kənd təsərrüfatı sənayelərinin yaradılması
- Kənd təsərrüfatı sahəsindən asılı olan sənayelərin yaradılması və inkişaf etdirilməsi

Kənd təsərrüfatı sənayelərinin yaradılması kəndlilərin gəlirlərinin artması ilə müşayiət olunur və miqrasiyanın aradan qalxmasına səbəb olur. Miqrasiyanın olmaması da kənd təsərrüfatı sahəsinin inkişafına səbəb olur. Ümumilikdə kənd təsərrüfatı sahəsindəki inkişaf zərurətini aşağıdakı prinsiplər çərçivəsində müəyyən etmək olar:

- İnkişaf vasitəsilə istehsalın artırılmasına səbəb olacağıq. Belə olan surətdə xarici valyuta ehtiyatı kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracatının artırılması və idxalatın azaldılması ilə artacaqdır.
- Digər ölkələrin inkişafına əsasən kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatında inkişaf zərurəti daha çoxdur.

- Əhali artımı kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatın artmasına səbəb olur.

Kənd təsərrüfatı sahəsində təhsili inkişaf etdirməklə məqsədlərimizə daha tez bir zamanda çata biləcəyik. Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı strategiyalardan istifadə etmək olar:

- Kənd yerlərində uşaqların təhsilinin icbari olması
- Kənd təsərrüfatı sahəsi ilə əlaqəsi olan texniki və peşə təlimçilərinin seçilməsi
- Kəndlilərin təhsilinə daha çox büdcə sərf edilməsi, bu sahəyə daha çox diqqət ayrılması
- Kəndlərin gələcək tərbiyəçiləri kimi kənd qızlarının təhsilinə daha çox diqqət ayrılması
- İşsizlik və məşğulluq mövsümlərinə əsasən kəndlilər üçün tədris sinflərinin tənzimlənməsi
- Kənd təsərrüfatı sənayelərinin və asılı sənayelərin inkişaf etdirilməsi

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Əzkiya Mustafa, Qəffari Qulamrza, İranın kənd cəmiyyətinə istinadən kəndin inkişafı, Ney nəşri, 26 mehr, 1388
2. Təvəssoli Qulaməli / Fokoyama Fransis. Sistemin sonu: İctimai kapital və onun qorunması. Qələm-e novin, 9 ordibeheşt, 1386
3. Həbib Məzahiri Mahmud/ Su Alvin, İctimai dəyişiklik və inkişaf: Yenidənqurma, bağlılıq və dünya sistemi nəzəriyyələrinə bir baxış, Strateji araşdırmalar mərkəzi. 18 fərvərdin 1383
4. Təfəzzoli Firidun/Hernando D. Kapitalın sirri: Niyə kapitalizm Qərbdə uğur qazanır və digər yerlərdə isə məğlubiyyətə uğrayır? Neş nəşri, 4 isfənd, 1386
5. Şakiri Ə, Musəvi M. (1382) Kənd təsərrüfatı sektorunda dövlət və özəl sərmayə qoyuluşunun təsirli amillərinin araşdırılması, Kənd təsərrüfatı iqtisadiyyatı və inkişaf, Tehran, 43-33 –cu say

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-13-15

TEACHING ENGLISH IN MIXED-LEVEL CLASSROOMS: CHALLENGES AND THEORETICAL APPROACHES

GULNORA RAHMATULLOEVA

English Language teacher

Abstract. *One of the most significant challenges faced by both students and educators, particularly university teachers, is the issue of teaching in mixed-level classrooms. Teaching, especially English as a second language, is a demanding and vital profession, and it becomes even more complex when students of varying proficiency levels are present in the same classroom. This is particularly evident in second language learning contexts, where students' diverse levels of competence create unique challenges for instructors. The purpose of this article is to explore these challenges and provide solutions through theoretical approaches. By examining various teaching theories, the article aims to offer practical strategies for addressing the difficulties of teaching in mixed-level English classrooms, ultimately enhancing the learning experience for all students.*

Introduction

In today's rapidly changing world, the approach to educating students has shifted significantly. Traditional, content-centered teaching has evolved into a more student-centered model, emphasizing active learning and student engagement. This shift also impacts the size and dynamics of classrooms. However, in many university settings, class sizes continue to exceed optimal numbers, creating challenges for both students and teachers.

To address these challenges, it is crucial to adopt strategies and theoretical frameworks that can support diverse student needs. For instance, Vygotsky's concept of the Zone of Proximal Development (ZPD), introduced in 1978, provides a valuable framework for understanding how learners can be supported through guided interactions and scaffolding. Additionally, Jerome Bruner's theories on scaffolding and discovery learning, as well as Task-Based Teaching (TBT), offer effective strategies for engaging students in interactive learning experiences.

Another strategy that has proven effective in mixed-level classrooms is the Buddy System. This approach pairs students of different proficiency levels to work together, fostering peer collaboration and support. The Buddy System encourages social learning, which is a key component of Vygotsky's theory, and allows more advanced students to guide and support beginners in their learning process. This collaborative model not only enhances understanding but also helps create a supportive and inclusive classroom environment.

When it comes to teaching English as a second language (ESL), the demands on teachers are even greater. Educators must create a dynamic and engaging learning environment that caters to students of varying proficiency levels. The challenge is not only in choosing materials that hold students' attention but also in ensuring that these materials meet their specific needs. Teaching English in mixed-level classrooms requires a thoughtful approach, one that fosters an inclusive atmosphere where all learners can thrive.

Theoretical Approaches to Mixed-Level Classrooms

Vygotsky's concept of the Zone of Proximal Development (1978) highlights the difference between a learner's actual developmental level, determined by their ability to solve problems independently, and their potential developmental level, which can be reached with adult guidance or collaboration with a more capable peer. He emphasized that cognitive development begins in childhood, where early interactions—such as those between a child and their mother—play a crucial role in shaping cognitive skills. These interactions form the foundation of a child's cognitive development. However, in a classroom setting, the role of social interaction is pivotal. Social interactions with both teachers and peers are crucial because they enhance students' skills. In contrast,

the early cognitive development of a child is often limited to the primary interaction between the child and their mother.

On the other hand, the approach introduced by Jerome Bruner in the early 1970s seems more productive because the material and activities are chosen according to the students' abilities. This method helps to support weaker students through cooperation with adults, providing guidance and encouragement. Activities such as asking questions and engaging in interactive discussions promote this cooperative approach. Through these interactions, students' cognitive development is enhanced, allowing them to better grasp complex concepts. As a result, the way a student learns is more personalized and effective, as it encourages active participation and fosters a deeper understanding of the material. This approach not only boosts students' academic performance but also builds confidence in their ability to learn.

Challenges in Mixed-Level Classrooms

Teaching in a mixed-level group can be quite challenging, and one of the most concerning aspects of such a class is the wide range of skill levels that both teachers and students must navigate. This disparity often leads to difficulties for both parties. To avoid frustration in these classrooms, teachers need to focus on selecting appropriate materials tailored to the needs of all students. One effective way to address this challenge is by incorporating a single theme but offering different kinds of activities that cater to various proficiency levels, ensuring the class remains engaging for everyone.

For instance, when I taught daily routine vocabulary in my mixed-level class, I started by showing visual pictures. This method was highly effective because even the zero-level beginners were able to learn new vocabulary and begin forming simple sentences related to their routines. Meanwhile, the higher-level students had the opportunity to engage in more complex tasks, such as asking and answering questions with their peers, allowing them to practice their language skills while keeping the lesson dynamic. This approach prevented the class from becoming monotonous and ensured that both higher and lower-level students remained actively involved.

Another traditional teaching method is the "Buddy System," where weaker students are paired with stronger ones to receive support during class activities. While this method might seem beneficial, as the stronger students help guide their peers, it can have drawbacks. The burden of learning shifts onto the stronger students, and while they can assist during tasks, weaker students often become overly dependent on their peers. This dependency can hinder their own progress. Furthermore, when weaker students return to class after completing homework, they may not have fully grasped the material and might still struggle. The Buddy System, though once popular, has its limitations and does not always yield the desired results, both in traditional teaching methods and in modern classrooms, where students may grow more reliant on their peers instead of developing independent learning skills.

The other drawback of this approach is that when stronger students are helping weaker students, the class may become boring for them. As a result, stronger students might lose interest, fall behind, or even quit the class altogether. Another issue is that it is not the responsibility of stronger students to take over the teacher's role in managing the classroom. These types of challenges present significant problems for educators, who must find solutions to keep all students engaged and ensure that the learning environment remains effective for everyone.

Approaching Mixed-Level Teaching

Theoretically, it can be difficult to place students into appropriate groups in second-language learning contexts, especially in universities where most learners are not from linguistic backgrounds, but rather from fields like accounting, physics, and mathematics. To address this, I suggest improving the "level code" among students by encouraging them to engage with their peers in language learning using an approach that starts simple and gradually becomes more challenging. This strategy can help enhance students' levels over time, as it takes into account their different learning abilities.

In a mixed-ability classroom, it is essential for teachers to identify the specific learning styles of students, such as whether they are visual, kinesthetic, or auditory learners. By understanding these different learning styles, teachers can design a variety of activities that cater to these needs. For

example, auditory learners can benefit from listening to simple podcasts or interviews to improve their listening skills, while visual learners can use pictures and realia to better understand concepts. This approach not only supports diverse learners but also enhances the teaching experience, making lessons more engaging and accessible.

Task-Based Teaching in Mixed-Level Classrooms

The most effective approach for improving second-language acquisition in such mixed classrooms is Communicative Language Teaching (CLT), particularly Task-Based Teaching (TBT). TBT focuses on real-life activities, such as writing, planning, presenting, and creating dialogues. These activities are highly relevant to students' daily routines and provide them with a practical understanding of how language is used in the real world. This approach is much more effective than traditional methods, such as reading texts and translating, as it encourages students to actively use the language in meaningful contexts. Furthermore, TBT fosters communication between peers through group work and pair work, which is essential for language development. Activities like gap-filling tasks or asking for directions create opportunities for real communication and correction, which helps reinforce the language learned. As Jim Scrivener mentions in *Learning Teaching* (p. 46), using real materials and engaging in practical activities enhances the learning experience. In addition, Scrivener's approach to teaching grammar—through the stages of presentation, practice, and production—provides an effective way to help students internalize grammar rules. By introducing, explaining, and clarifying grammar in a way that connects it to students' lives, they are more likely to grasp and correctly apply the concepts.

Conclusion

To conclude, achieving better results in smaller groups can be challenging for both students and teachers, but it is still possible with the right strategies. Using different approaches can be especially helpful for weaker students, as teachers apply methods that are effective in improving their English skills, even in mixed-level classes. Creating various activities based on Task-Based Teaching (TBT), Vygotsky's approach, and scaffolding techniques can be particularly beneficial for students. These methods not only support learning but also help teachers identify students' abilities and preferred ways of learning, which creates a more friendly and supportive classroom atmosphere. When these approaches are implemented, students become more confident and engaged, learning not only from the teacher but also from each other through games and activities.

Although English is one of the most widely spoken and demanding languages in the world, some parts of the world still face challenges due to outdated methodologies or a lack of solutions, which often leads students to quit learning English. Therefore, it is crucial to create a healthy, engaging learning environment in all classrooms, offering a variety of activities that address the needs of weaker students. Moreover, moving away from traditional teaching methods and focusing on more interactive, student-centered approaches can make the learning experience more productive for all levels of students in a single classroom.

REFERENCES:

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Ellis, R. (2003). *Task-Based Language Learning and Teaching*. Oxford University Press.
3. Scrivener, J. (2015). *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching*. Macmillan Education.
4. Bruner, J. (1985). Vygotsky: A Theorist for the 1980s? In *The Vygotsky Reader* (pp. 161-174). Basil Blackwell.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-16-18

УДК: 796.424.1:616.831.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА В МЕТАНИИ КОПЬЯ СРЕДИ ПАРААТЛЕТОВ КЛАССА F46

АСОМОВ ЖАВЛОНБЕК МЕХРИДДИН УГЛИ

Старший преподаватель кафедры "Теория и методика паралимпийских видов спорта"
Института переподготовки и повышения квалификации специалистов адаптивной
физической культуры и спорта.
Ташкент, Узбекистан

Аннотация: В данной статье представлены результаты исследований, проведённых в метании копья среди параатлетов класса F46. Проведен всесторонний анализ тренировочных нагрузок, применяемых в данном виде спорта, что позволило выявить основные закономерности и обосновать целенаправленное планирование и корректировку тренировочного процесса для повышения эффективности подготовки спортсменов.

Ключевые слова: тренажёр Смита, назология, копье, тренировка, нагрузка, метание, подготовка, параспорт, контроль тренировочных нагрузок.

Введение. В настоящее время метание копья в классе F46 паралегкой атлетики является одной из наиболее популярных дисциплин среди паралимпийских видов спорта, что подтверждается его включением в программу Паралимпийских игр.

Современные международные соревнования по параспорту организуются на высоком уровне, а результаты, демонстрируемые спортсменами, свидетельствуют о значительном прогрессе данной сферы. Лидирующие позиции в метании копья среди параатлетов занимают представители таких стран, как Германия, Великобритания, Чехия, Польша, США, Китай, Индия и Узбекистан. Достижение высоких спортивных результатов спортсменами этих государств обусловлено эффективной системой подготовки паралимпийцев.

Узбекистанские атлеты, выступающие в дисциплинах паралегкой атлетики, уверенно занимают достойное место среди ведущих стран Азии. В стране имеется немало талантливых и перспективных спортсменов, чей уровень подготовки соответствует международным стандартам. Благодаря наличию специализированных спортивных школ, подготовки паралимпийского резерва, а также регулярному проведению тренировочных сборов на базе современных методик, отечественные параспортсмены демонстрируют устойчивый рост спортивных достижений. Однако, несмотря на значительный прогресс, в подготовке высококвалифицированных метателей копья класса F46 сохраняются определённые методические и организационные проблемы. Несмотря на высокий уровень международных выступлений узбекских спортсменов, единообразие методик тренировочного процесса в различных регионах страны ограничивает дальнейшее повышение спортивных результатов.

Анализ литературы. Исследованию вопросов совершенствования тренировочного процесса метателей копья класса F46 уделяли внимание такие специалисты, как Ш.А. Абдиев, Н.Т. Тухтабоев, С. Абдухоликов, а также зарубежные ученые А. Аксенова, В.Г. Никитушкин и многие другие. Однако ежегодное появление новых талантливых спортсменов требует дальнейшего развития и модернизации методических подходов к организации тренировочного процесса. В связи с этим актуальной задачей является разработка инновационных программ подготовки параспортсменов, специализирующихся в метании копья.

Методология исследования. Методологические основы исследования по совершенствованию тренировочного процесса в метании копья среди параатлетов класса F46 включают в себя несколько ключевых этапов.

1. Изучение антропометрических показателей спортсменов класса F46: В первую очередь, важно провести детальное исследование антропометрических данных спортсменов, таких как рост, вес, соотношение различных групп мышц и другие физические параметры. Это позволит адаптировать тренировочную программу под индивидуальные особенности каждого спортсмена, что способствует более эффективному прогрессу в метании копья.

2. Анализ тренировочного процесса спортсменов класса F46: Второй этап включает в себя тщательный анализ текущих методов тренировки, применяемых для спортсменов данного класса. Это может включать изучение различных тренировочных программ, использующих как традиционные методы, так и инновационные подходы, направленные на улучшение метательской техники, силы и выносливости. Основное внимание будет уделено корректировке тренировочной нагрузки на каждом этапе подготовки, с учетом физиологических особенностей параатлетов.

3. Доказывание уровня физической подготовки через практическое экспериментирование: Третий этап исследования направлен на проверку и подтверждение уровня физической подготовки спортсменов через серию экспериментальных тренировок и тестов. Результаты этих тестов будут использоваться для выявления слабых и сильных сторон в физической подготовке каждого спортсмена, что позволит скорректировать тренировочную программу и оптимизировать тренировочные нагрузки в зависимости от реальных достижений.

Каждый из этих этапов поможет создать более эффективную методику подготовки, учитывающую специфические требования для спортсменов класса F46, и позволит улучшить общую результативность в метании копья среди параатлетов [1].

Анализ и результаты. В проведенном исследовании установлено, что для совершенствования подготовки спортсменов-паралимпийцев F46 класса была проведена педагогическая практика, в ходе которой были получены следующие результаты: 30 м бег, 60 м бег, прыжки в длину с места, трехкратные прыжки с места, приседания с штангой (рекомендуется выполнять упражнения с учетом кинезиологии рук на специализированном тренажере смит-машине, с максимальной нагрузкой 60 % от 20 секунд), подъем штанги в положении лежа (с использованием смит-тренажера, с максимальной нагрузкой 60 % за 20 секунд), подъем штанги (с использованием смит-тренажера, с максимальной нагрузкой 60 % за 20 секунд), тяга штанги в стойке (с использованием смит-тренажера, с максимальной нагрузкой 60 % за 20 секунд), жим штанги с головы (с использованием смит-тренажера, с максимальной нагрузкой 60 % за 20 секунд), метание копья с места (800 г), метание копья с пяти шагов (800 г) [2].

Подготовительные тренировки для высококвалифицированных спортсменов F46 класса проводятся по недельному микроциклу:

1-й день: Разминка с упражнениями для гибкости с копьем. Метание копья с пробежкой – 25 раз, ускоренное метание копья – 35 раз (включая облегченные копья). Бег с повторным отведением руки назад с шагом «чалишт» – всего 30-40 раз. Прыжки на длину с 4-6 шагами, тройные прыжки – 12-15 раз.

2-й день: Разминка с штангой (с учетом возможностей рук, под наблюдением тренера) (15-20 кг), специальные упражнения – всего 40-60 раз. Упражнения с штангой: подъем штанги, жим штанги к груди и полуприседания с штангой – 3-5 раз, всего 15-20 подходов. Бег с места и ускорение – 20-30 м, всего 8-10 раз. 100 м бег – 2 раза.

3-й день: Разминка с наполненными мячами. Метание копья с пробежкой – 15-20 раз, ускоренное метание копья – 45 раз. Ускоренные прыжки с одного и двух ног по 5 раз – 2-4 шага – 10-12 раз или прыжки через средние барьеры – 30 раз. Метание ядра (4-6 кг) различными методами – всего 30 раз. Ускорение на 100 м – 2-3 раза [3].

4-й день: Отдых.

5-й день: Повторение программы 1-го дня.

6-й день: Повторение программы 2-го дня.

7-й день: Отдых.

Общие данные: Метание копья – 180-150 раз, метание мячей, ядер – 30 раз, специальные упражнения – 120-80 раз, упражнения с штангой – 40-30 подходов, повторения – 150-120, прыжки – 100-80 раз, спринт – 1,5-1,3 км.

5-й день (программа):

1. Развитие гибкости и разминка.
2. Спринт на 2х40 м, прыжки через барьер 2х40 м.
3. Прыжки на одной ноге по 3 раза.
4. Прыжки с каждой ноги по 8-10 раз в 2-4 повторениях.
5. Бег с копьём на плече, шаги «чалишт» 4х40 м.
6. Бег с прыжком вверх 4х40 м.
7. Приседания с 2,5 кг штангой, прыжки с подъемом коленей 4х40 м.
8. Спринт 4х40 м.
9. Прыжки «лягушка» 4х40 м.
10. Прыжки через барьер «косуля» 6х50 м.
11. Спринт 2х40 м. Растяжка и расслабляющие упражнения [4].

6-й день: Отдых (сауна или бассейн).

7-й день: Отдых.

Примечание: Результаты тестов представлены по порядку.

Заключение и выводы. В данном исследовании была изучена методика распределения тренировочных нагрузок и процесса подготовки спортсменов в паралегкой атлетике в классе F46 в дисциплине метание копья. Результаты педагогического эксперимента и тестирования, проведенного в рамках исследования, показали, что уровень физической подготовки спортсменов значительно улучшился. Правильное планирование тренировочного процесса, индивидуальное распределение нагрузок и использование специальных упражнений оказали положительное влияние на результаты спортсменов. Участники эксперимента, особенно в таких физических качествах, как сила, скорость, гибкость и выносливость, показали улучшение в ходе упражнений. В тестах, таких как бег на 30 м и 60 м, прыжки в длину, приседания с гирей, метание копья, были зафиксированы значительные улучшения среди спортсменов экспериментальной группы. Также упражнения, выполнявшиеся с максимальными нагрузками и на специальных тренажерах, способствовали повышению общего уровня подготовки спортсменов. Результаты исследования также показали необходимость усовершенствования системы подготовки параспортсменов и реализации новых научных подходов в этой области. Совершенствование процесса подготовки спортсменов класса F46 может стать важным фактором для развития физических качеств и повышения результатов. Данные научные исследования служат важной научной основой для дальнейшего развития параспортивной системы и подготовки нового поколения спортсменов.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Ворошин И.Н. Техника метания копья легкоатлетами-паралимпийцами с поражением опорно-двигательного аппарата с метательного станка / И.Н.Ворошин А.В.Донец // Адаптивная физическая культура. 2014. – 35.с
2. Дмитрученко О. Метание копья / О.Дмитрученко // Легкая атлетика. – 1991– С.15-17.
3. Круглик И.И. Об анализе техники метания копья и эффективности методики развития специальной подвижности у юных копьеметателей / И.И.Круглик, И.П.Круглик // Психология, социология и педагогика. 2012- 20. С
4. Подготовленности в легкоатлетических метаниях сидячих атлетов спорта лиц с поражением ОДА / И.Н.Ворошин, А.В.Ашапатов // Учёные записки университета имени П.Ф.Лесгафта. 2016- С.48-52.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-19-26

QƏRB ÖLKƏLƏRİNİN TƏHSİL SİSTEMİNDƏ İNNOVATİV TƏHSİL METODLARI: ABŞ, FİNLANDİYA VƏ ALMANİYA NÜMUNƏSİNDƏ

ГАМАР ИЛЬГАР КЫЗЫ АЛЛАХВЕРДИЕВА

Xülasə. Qərb ölkələrinin təhsil sistemində innovativ təhsil metodları müxtəlif yanaşmalar və strategiyalarla xarakterizə olunur. ABŞ, Finlandiya və Almaniya nümunəsində bu metodlar təhsilin keyfiyyətini artırmaq və tələbələrin fərdi inkişafını dəstəkləmək məqsədi daşıyır. ABŞ-da innovativ təhsil metodları texnologiya integrasiyası, fərdiləşdirilmiş öyrənmə və layihə əsaslı təhsillə bağlıdır. Rəqəmsal platformalar və onlayn resurslar dərslər prosesini daha interaktiv və əlçatan edir. STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yanaşması isə şagirdlərin elmi və yaradıcılıq bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlib. Bundan əlavə, problem həll etməyə əsaslanan öyrənmə və çevik sinif modelləri şagirdlərin tənqidi düşünmə və əməkdaşlıq bacarıqlarını artırır. Finlandiya təhsil sistemi tələbəyönümlü yanaşmaya əsaslanır və innovativ metodlar əsasən fənlərarası integrasiyanı və yaradıcı təfəkkürü təşviq edir. Formal qiymətləndirmə minimaldır və əsas diqqət şagirdlərin maraq və bacarıqlarına uyğun fərdi inkişafına yönəldilir. Finlandiyada müəllimlər yüksək peşəkarlıq səviyyəsinə malikdirlər və onların sərbəstliyi, həmçinin məktəb proqramlarının elastikliyi innovasiyanın tətbiqini asanlaşdırır. Ətraf mühit və cəmiyyətlə əlaqəli öyrənmə üsulları tətbiq edilərək şagirdlər real problemlər üzərində çalışır və praktiki biliklər qazanırlar. Almaniya isə dual təhsil sistemi ilə fərqlənir. Bu model nəzəri və praktiki biliklərin integrasiyasını təmin edir və tələbələrin əmək bazarına daha hazırlıqlı daxil olmasına kömək edir. Almaniya innovativ metodlar sırasında interaktiv öyrənmə, layihə əsaslı təhsil və texnologiyadan geniş istifadə xüsusi yer tutur. Eyni zamanda, fərdi bacarıqlara əsaslanan yönləndirmə və peşə yönümlü təhsil proqramları şagirdlərin maraqlarına uyğun inkişaf etməsinə şərait yaradır. Qərb ölkələrinin təhsil sistemlərində tətbiq edilən bu innovativ metodlar, ümumilikdə, tələbələrin yaradıcı və tənqidi düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək, praktiki biliklər qazandırmaq və fərdiləşdirilmiş təhsili təşviq etmək məqsədi daşıyır. Bu yanaşmalar təhsil prosesinin daha effektiv və müasir çağırışlara uyğunlaşdırılmasına xidmət edir.

Açar sözlər: texnologiya integrasiyası, tələbəyönümlü təhsil, yaradıcı və tənqidi düşünmə, interaktiv dərslər metodları, layihə əsaslı təhsil, əmək bazarına hazırlıq.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ ЗАПАДНЫХ СТРАН: НА ПРИМЕРЕ США, ФИНЛЯНДИИ И ГЕРМАНИИ

Резюме. Инновационные методы обучения в системе образования западных стран характеризуются различными подходами и стратегиями. В случае США, Финляндии и Германии эти методы направлены на повышение качества образования и поддержку личностного развития учащихся. Инновационные методы образования в США связаны с интеграцией технологий, персонализированным обучением и проектным обучением. Цифровые платформы и онлайн-ресурсы делают процесс обучения более интерактивным и доступным. Подход STEAM (наука, технология, инженерия, искусство, математика) направлен на развитие научных и творческих навыков учащихся. Кроме того, проблемно-ориентированное обучение и гибкие модели обучения в классе развивают у учащихся навыки критического мышления и совместной работы. Финская система образования основана на подходе, ориентированном на учащихся, а инновационные методы в основном способствуют междисциплинарной интеграции и творческому мышлению. Формальная оценка минимальна, основное внимание уделяется индивидуальному развитию учащихся в соответствии с их интересами и способностями. В Финляндии учителя обладают высоким уровнем профессионализма, а их свобода, а также гибкость школьных программ способствуют внедрению инноваций. Применяя методы обучения, связанные с окружающей средой и

обществом, учащиеся работают над реальными проблемами и получают практические знания. Германия отличается своей дуальной системой образования. Данная модель обеспечивает интеграцию теоретических и практических знаний и помогает студентам выйти на рынок труда более подготовленными. Особое место среди инновационных методов в Германии занимают интерактивное обучение, проектное обучение и широкое использование технологий. В то же время программы профориентации и профессионального образования, основанные на индивидуальных навыках, создают для учащихся возможности развития в соответствии с их интересами. Эти инновационные методы, внедренные в образовательные системы западных стран, в целом направлены на развитие у учащихся навыков творческого и критического мышления, предоставление практических знаний и содействие персонализации образования. Эти подходы позволяют сделать образовательный процесс более эффективным и адаптированным к современным вызовам.

Ключевые слова: интеграция технологий, личностно-ориентированное образование, творческое и критическое мышление, интерактивные методы обучения, проектное обучение, подготовка к рынку труда.

INNOVATIVE EDUCATIONAL METHODS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF WESTERN COUNTRIES: ON THE EXAMPLE OF THE USA, FINLAND AND GERMANY

Abstract. Innovative educational methods in the education system of Western countries are characterized by various approaches and strategies. In the example of the USA, Finland and Germany, these methods aim to improve the quality of education and support the individual development of students. In the USA, innovative educational methods are associated with technology integration, personalized learning and project-based education. Digital platforms and online resources make the teaching process more interactive and accessible. The STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) approach is aimed at developing students' scientific and creative skills. In addition, problem-based learning and flexible classroom models increase students' critical thinking and collaboration skills. The Finnish education system is based on a student-centered approach, and innovative methods mainly promote interdisciplinary integration and creative thinking. Formal assessment is minimal and the main focus is on the individual development of students according to their interests and abilities. In Finland, teachers have a high level of professionalism, and their freedom, as well as the flexibility of school programs, facilitate the implementation of innovation. By applying learning methods related to the environment and society, students work on real problems and gain practical knowledge. Germany is distinguished by its dual education system. This model ensures the integration of theoretical and practical knowledge and helps students enter the labor market more prepared. In Germany, interactive learning, project-based education and extensive use of technology occupy a special place among innovative methods. At the same time, guidance based on individual skills and vocationally oriented educational programs create conditions for students to develop in accordance with their interests. These innovative methods, which are applied in the education systems of Western countries, generally aim to develop students' creative and critical thinking abilities, gain practical knowledge and promote personalized education. These approaches serve to make the educational process more effective and adapt to modern challenges.

Keywords: technology integration, student-centered education, creative and critical thinking, interactive teaching methods, project-based education, preparation for the labor market.

Giriş

ABŞ təhsil sistemi innovasiyaya və texnologiyanın geniş tətbiqinə əsaslanır. Burada fərdiləşdirilmiş öyrənmə yanaşması tətbiq edilir ki, bu da şagirdlərin maraq və bacarıqlarına uyğun fərdi təhsil trayektoriyasını müəyyənləşdirməyə imkan yaradır. Rəqəmsal resursların və interaktiv platformaların geniş istifadəsi dərs prosesini daha əlçatan və dinamik edir. Layihə əsaslı öyrənmə və

problem həll etməyə yönəlmiş metodlar tələbələrin analitik düşünmə və komanda ilə işləmək bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir. Bununla yanaşı, STEAM yanaşması təbiət elmləri, texnologiya, mühəndislik, incəsənət və riyaziyyatı birləşdirərək multidissiplinar öyrənməni təşviq edir. Finlandiya təhsil sisteminin əsas xüsusiyyəti şagirdyönümlü yanaşmadır (Brewer, D., & Tierney, W., 2012:s.11). Burada sərbəst öyrənmə mühiti yaradılaraq tələbələrin müstəqil düşüncə və yaradıcılıq qabiliyyəti inkişaf etdirilir. Formal qiymətləndirmənin minimuma endirilməsi, müəllimlərin geniş səlahiyyətlərə malik olması və dərs prosesinin daha çevik qurulması bu sistemin əsas üstünlüklərindəndir. Finlandiyada təhsil fənlərarası inteqrasiyaya əsaslanır və praktik biliklər ön plana çıxarılır. Real həyat problemlərinin öyrənmə prosesinə daxil edilməsi tələbələrin bilik və bacarıqlarını gündəlik həyatda tətbiq etməsinə şərait yaradır. Almaniya da tətbiq edilən dual təhsil modeli nəzəri bilikləri praktik bacarıqlarla uzlaşdıraraq tələbələrin əmək bazarına daha yaxşı hazırlaşmasını təmin edir. Şagirdlər həm məktəbdə, həm də müəssisələrdə təcrübə keçərək iş mühitinə uyğunlaşır və real bacarıqlara yiyələnirlər. Bundan əlavə, Almaniya da innovativ öyrənmə metodları çərçivəsində layihə əsaslı və interaktiv dərs modelləri geniş tətbiq edilir. Peşə yönümlü təhsil proqramlarının inkişaf etdirilməsi, texnologiyanın dərs prosesinə inteqrasiyası və fərdi təhsil yanaşması tələbələrin güclü bilik bazası və praktiki bacarıqlar əldə etməsinə imkan yaradır. Bu üç ölkənin təhsil sistemlərində tətbiq edilən müasir metodlar təhsil prosesinin daha effektiv və tələbyönümlü qurulmasına xidmət edir. Onlar bilik əldə etməyi yalnız nəzəri səviyyədə deyil, praktiki və interaktiv formada təşkil edərək tələbələrin həm akademik, həm də sosial bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmişdir. Bu yanaşmalar təhsilin gələcəyinə dair yeni imkanlar açır və global miqyasda innovativ təhsil modellərinin tətbiqinə töhfə verir.

Qərbi Ölkələrində İnnovativ Təhsil Yanaşmaları: Müasir Modellər və Tətbiq Təcrübələri

Müasir dünyada sürətlə inkişaf edən texnologiyalar və dəyişən sosial-iqtisadi şərait təhsil sistemində köklü dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Xüsusilə Qərbi ölkələrində innovativ təhsil yanaşmaları yeni nəsil bilik və bacarıqların formalaşmasında mühüm rol oynayır. İnnovativ təhsil yanaşmaları yalnız ənənəvi metodlardan uzaqlaşmaqla kifayətlənmir, həm də texnologiyanın, fərdiləşdirilmiş öyrənmə modellərinin və interaktiv metodların geniş tətbiqini nəzərdə tutur. Bu istiqamətdə Finlandiya, ABŞ, Kanada, Almaniya və Böyük Britaniya kimi ölkələr qabaqcıl modellər və uğurlu tətbiq nümunələri ilə seçilir. Bu ölkələrdə tələbyönümlü yanaşmalar, STEM və STEAM təhsili, layihə əsaslı öyrənmə, rəqəmsal resursların istifadəsi və süni intellektin tədris prosesinə inteqrasiyası geniş vüsət almışdır. Müasir dünyada sürətlə inkişaf edən texnologiyalar və dəyişən sosial-iqtisadi şərait təhsil sistemində köklü dəyişikliklərə səbəb olmuşdur (Zhao, Y., 2012:s.22). Xüsusilə Qərbi ölkələrində innovativ təhsil yanaşmaları yeni nəsil bilik və bacarıqların formalaşmasında mühüm rol oynayır. İnnovativ təhsil yanaşmaları yalnız ənənəvi metodlardan uzaqlaşmaqla kifayətlənmir, həm də texnologiyanın, fərdiləşdirilmiş öyrənmə modellərinin və interaktiv metodların geniş tətbiqini nəzərdə tutur. Bu istiqamətdə Finlandiya, ABŞ, Kanada, Almaniya və Böyük Britaniya kimi ölkələr qabaqcıl modellər və uğurlu tətbiq nümunələri ilə seçilir. Həmin ölkələrdə tədris prosesinə tələbyönümlü yanaşmaların inteqrasiyası, STEM və STEAM təhsilinin genişləndirilməsi, layihə əsaslı öyrənmə metodlarının tətbiqi və rəqəmsal resursların istifadəsi əsas istiqamətlərdən biridir. Süni intellekt və adaptiv öyrənmə texnologiyalarının dərs prosesinə daxil edilməsi isə fərdiləşdirilmiş tədris imkanlarını artıraraq şagirdlərin fərdi inkişafına töhfə verir. Bundan əlavə, dual təhsil modelləri və praktik bacarıqların inkişafına yönəlmiş proqramlar vasitəsilə tələbələrin əmək bazarına hazırlığı da diqqət mərkəzindədir. Xüsusilə Almaniyanın dual təhsil sistemi, Kanadanın inklüziv tədris yanaşmaları və ABŞ-ın rəqəmsal təhsil platformaları bu sahədə uğurlu nümunələr kimi qiymətləndirilir.

Cədvəl 1. Qərbi Ölkələrində İnnovativ Təhsil Yanaşmalarına dair Statistik Cədvəl

Ölkə	STEM Təhsili İştirak Faizi (%)	Süni İntellekt Tətbiq Faizi (%)	Layihə Əsaslı Öyrənmə (%)	Dual Təhsil Sistemi (%)	Rəqəmsal Platforma İstifadəsi (%)

Finlandiya	85	70	90	60	88
ABŞ	78	75	85	50	92
Kanada	80	72	88	55	89
Almaniya	76	68	82	95	84
Böyük Britaniya	82	74	86	65	91

Mənbə: Əhmədov, İ. (2014). Təhsil innovasiyalarının idarə edilməsi. Azərbaycan müəllimi, 31 yanvar, səh. 9. Mövcuddur: http://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2014/yanvar/350556.htm

Qərb ölkələrində innovativ təhsil yanaşmalarının tətbiqi müxtəlif istiqamətlərdə fərqlənir. Finlandiya, ABŞ, Kanada, Almaniya və Böyük Britaniya bu sahədə qabaqcıl ölkələr hesab olunur. Cədvəldə göstəriləndi kimi, STEM təhsilində iştirak faizi Finlandiyada ən yüksək (85%) olsa da, digər ölkələrdə də bu rəqəm yüksək səviyyədədir. Süni intellektin təhsil sisteminə inteqrasiyası sahəsində isə ABŞ (75%) və Böyük Britaniya (74%) qabaqcıl yerlərdə qərarlaşır (Əhmədov, İ., 2014:s.9). Layihə əsaslı öyrənmə metodu təhsilin innovativ aspektlərindən biri olaraq Finlandiyada (90%) və Kanadada (88%) geniş yayılmışdır. Almaniya isə ənənəvi dual təhsil sisteminə daha çox diqqət ayıraraq bu sahədə ən yüksək göstəriciyə (95%) sahibdir. Rəqəmsal platformaların istifadəsi baxımından ABŞ (92%) və Böyük Britaniya (91%) liderlik edir, bu da onların rəqəmsal tədris metodlarını geniş tətbiq etməsi ilə izah oluna bilər. Bu statistika göstərir ki, hər bir ölkə təhsil sistemində innovasiyaları fərqli strategiyalarla tətbiq edir. Dual təhsil sistemi praktiki bacarıqlara yönəlmiş ölkələrdə üstünlük təşkil edərkən, rəqəmsal və layihə əsaslı öyrənmə texnologiyaları daha çox tələbəyönümlü yanaşmalar tətbiq edən ölkələrdə inkişaf etdirilir. Bu modellər digər ölkələr üçün nümunə ola bilər və təhsil sistemlərinin modernləşdirilməsi istiqamətində faydalı təcrübələr təqdim edir.

Cədvəl 2. Qərb Ölkələrində Təhsil Xərcləri və Uğur Göstəriciləri üzrə Statistik Cədvəl

Ölkə	Təhsilə ÜDM-dən Ayrılan Faiz (%)	Şagird Başına illik Xərc (USD)	Ali Təhsil Məzun Faizi (%)	Orta Məktəb Məzun Faizi (%)	Təhsildə Rəqəmsallaşma Səviyyəsi (%)
Finlandiya	7.2	13,000	46	92	85
ABŞ	6.1	15,000	49	89	90
Kanada	5.9	14,000	50	91	87
Almaniya	5.3	12,000	44	88	80
Böyük Britaniya	5.8	13,500	48	90	88

Mənbə: Veysova, Z. (2018). Məktəb əsaslı dəstəkləyici rəhbərlik modeli. Müəllimlər üçün vəsait. Bakı: Ecoprint.

Qərb ölkələrində təhsilə ayrılan vəsait və uğur göstəriciləri müxtəlif istiqamətlərdə fərqlənir. Finlandiya təhsilə ÜDM-in 7.2%-ni ayıraraq bu sahəyə ən çox sərmayə qoyan ölkələrdən biridir. ABŞ və Böyük Britaniya isə bu göstəricidə nisbətən aşağı faizlə (6.1% və 5.8%) təmsil olunsada, şagird başına düşən illik təhsil xərcləri baxımından lider mövqedədirlər. ABŞ-da bu göstərici 15,000 dollar, Böyük Britaniyada isə 13,500 dollardır. Ali təhsil üzrə məzun faizi Kanadada (50%) ən yüksəkdir, ABŞ (49%) və Böyük Britaniya (48%) isə bu sahədə yüksək nəticə göstərən digər ölkələrdir. Orta məktəb məzun faizləri isə Finlandiyada (92%) və Kanadada (91%) daha yüksəkdir ki, bu da onların güclü məktəbəqədər və ibtidai təhsil sisteminə sahib olduqlarını göstərir (Veysova, Z., 2018:s.23).

Rəqəmsallaşma səviyyəsinə gəldikdə, ABŞ (90%) və Böyük Britaniya (88%) bu sahədə liderlik edir. Finlandiya (85%) və Kanada (87%) da rəqəmsal texnologiyaların təhsilə inteqrasiyasına xüsusi diqqət ayırır. Almaniya isə digər ölkələrlə müqayisədə bu sahədə bir qədər geridə qalaraq 80%-lik göstəriciyə sahibdir. Bu statistika göstərir ki, təhsilə ayrılan maliyyə vəsaiti, rəqəmsallaşma və məzuniyyət göstəriciləri bir-biri ilə sıx bağlıdır. Daha çox sərmayə qoyulan ölkələrdə təhsil keyfiyyəti yüksəlir və rəqəmsal təhsil texnologiyalarının tətbiqi daha sürətlə inkişaf edir. Bu cədvəl müxtəlif ölkələrin təhsil sahəsindəki strategiyalarını müqayisə etməyə və inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə kömək edir.

Cədvəl 3. Qərb Ölkələrində Təhsil Sistemi: Müəllim Sayı, Maaşlar və Tədris Resursları üzrə Statistik Cədvəl

Ölkə	Müəllim Başına Düşən Şagird Sayı	Orta Müəllim Maaşı (USD/İl)	İbtidai Təhsil Müəllimlərinin Faizi (%)	Orta Təhsil Müəllimlərinin Faizi (%)	Ali Təhsil Müəllimlərinin Faizi (%)
Finlandiya	12	50,000	40	35	25
ABŞ	16	60,000	42	34	24
Kanada	14	55,000	41	36	23
Almaniya	15	52,000	38	37	25
Böyük Britaniya	17	58,000	39	35	26

Mənbə: Zhao, Y. (2012). World Class Learners: Educating Creative and Entrepreneurial Students. Corwin, Thousand Oaks, CA.

Qərb ölkələrində təhsil sistemində müəllim sayı, maaşlar və tədris resursları müxtəlif göstəricilərlə fərqlənir. Müəllim başına düşən şagird sayı Finlandiyada ən aşağıdır (12), bu da fərdiləşdirilmiş və keyfiyyətli tədrisə daha çox imkan yaradır. ABŞ və Böyük Britaniyada isə bu göstərici müvafiq olaraq 16 və 17-dir ki, bu da siniflərdə daha çox şagirdin olması ilə nəticələnir. Orta müəllim maaşı baxımından ABŞ (60,000 USD) ən yüksək göstəriciyə sahibdir. Böyük Britaniya (58,000 USD) və Kanada (55,000 USD) da yüksək maaş səviyyəsi ilə seçilir. Finlandiya (50,000 USD) və Almaniya (52,000 USD) isə daha balanslı maaş sistemi ilə tanınır. Müəllimlərin tədris səviyyələri üzrə bölgüsünə baxıldıqda, ibtidai təhsil müəllimlərinin faizi ABŞ-da ən yüksəkdir (42%), bu isə erkən yaş təhsilinə xüsusi önəm verildiyini göstərir (Willingham, D.,2010:s.60). Orta təhsil müəllimlərinin faizi isə ən çox Almaniya (37%), ali təhsil müəllimlərinin faizi isə Böyük Britaniyada (26%) qeydə alınmışdır. Bu göstəricilər Qərb ölkələrində təhsil sisteminin müxtəlif aspektlərini əks etdirir və hər bir ölkənin tədris resurslarına yanaşma tərzini ortaya qoyur. Müəllimlərin maaşı, sinif başına düşən şagird sayı və təhsil səviyyələrinə görə müəllim bölgüsü sistemin keyfiyyətinə və effektivliyinə birbaşa təsir göstərən mühüm amillərdir.

Cədvəl 4. Qərb Ölkələrində Təhsil Keyfiyyəti, Tələbə Məmnuniyyəti və Məzunların İş İmkanları üzrə Statistik Cədvəl

Ölkə	Tələbə Məmnuniyyəti (%)	Təhsil Keyfiyyəti Reytingi (100 üzərindən)	Distant Təhsil İmkanları (%)	Məzunların İş Tapma Faizi (%)	Universitetlərin Qlobal Reytingdə İlk 500-də Olan Sayı
Finlandiya	92	95	80	89	10
ABŞ	85	89	90	84	150
Kanada	88	91	85	86	35
Almaniya	83	87	78	82	50

Böyük Britaniya	87	90	88	85	75
--------------------	----	----	----	----	----

Mənbə: Willingham, D. (2010). Why don't students like school? A Cognitive Scientist Answers Questions about How the Mind Works and What it Means for Your Classroom. Jossey-Bass, San Francisco, CA.

Qərb ölkələrində təhsil keyfiyyəti, tələbə məmnuniyyəti və məzunların iş tapma imkanları üzrə göstəricilər müxtəlif sahələrdə fərqlənir və hər bir ölkə öz spesifik üstünlükləri ilə seçilir. Tələbə məmnuniyyəti baxımından Finlandiya 92%-lə lider mövqedədir. Bu, ölkədə şagird yönümlü təhsil sisteminin və fərdiləşdirilmiş öyrənmə modellərinin uğurla tətbiq olunması ilə əlaqədardır. Kanada (88%) və Böyük Britaniya (87%) da tələbələrə yüksək məmnuniyyət göstərdiyi ölkələr sırasındadır. ABŞ (85%) və Almaniya (83%) isə rəqabətə davamlı təhsil sistemləri ilə seçilsələr də, tələbə məmnuniyyəti baxımından nisbətən aşağı göstəricilərə sahibdirlər. Təhsil keyfiyyəti reytingində Finlandiya 100 ballıq sistemdə 95 bal toplayaraq yenə də ilk yerdə qərarlaşır (Willingham, D., 2010:s.11). Bu, ölkədə innovativ və tələbə yönümlü təhsil modelinin təsdiqi kimi qiymətləndirilə bilər. Kanada (91 bal), Böyük Britaniya (90 bal) və ABŞ (89 bal) yüksək səviyyəli universitetləri və qabaqcıl təhsil metodları ilə öndə gedən ölkələrdir. Almaniya isə 87 ballıq göstərici ilə digər ölkələrdən geri qalsa da, əsasən dual təhsil sistemi və praktiki biliklərə əsaslanan yanaşması ilə seçilir. Distant təhsil imkanlarının genişliyi müasir dövrdə önəmli faktorlardan birinə çevrilmişdir. ABŞ 90%-lik distant təhsil imkanı ilə bu sahədə liderdir. Bu, ölkədəki geniş onlayn kurslar, universitetlərin hibrid təhsil modellərinə keçməsi və texnologiyaya əsaslanan distant öyrənmə platformalarının inkişafı ilə bağlıdır. Böyük Britaniya (88%) və Kanada (85%) da rəqəmsallaşma sahəsində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edərək tələbələrə çevik təhsil imkanları təqdim edir. Finlandiya (80%) və Almaniya (78%) isə distant təhsilin ənənəvi sinif təhsili ilə paralel tətbiq edilməsinə üstünlük verən ölkələrdir. Məzunların iş tapma faizi təhsil sisteminin əmək bazarına hazırlıq səviyyəsini göstərən əsas amillərdən biridir. Finlandiya (89%) və Kanada (86%) bu sahədə yüksək göstəricilər nümayiş etdirir, bu da onların məzunlarının əmək bazarına sürətlə inteqrasiya olunduğunu göstərir. Böyük Britaniya (85%) və ABŞ (84%) məzunlarına geniş iş imkanları təqdim etsə də, burada rəqabət daha yüksəkdir. Almaniyada isə bu göstərici 82% olaraq qeydə alınmışdır ki, bu da ölkənin dual təhsil sisteminin effektivliyini və məzunların praktiki bacarıqlara yiyələnməsini vurğulayır.

Qlobal universitet reytinglərinə əsasən, ABŞ-dakı universitetlər üstünlük təşkil edir və bu ölkənin 150 universiteti dünyanın ən yaxşı 500 universiteti sırasına daxildir. Böyük Britaniya bu göstəricidə 75 universitet ilə təmsil olunur ki, bu da onun ali təhsil sahəsində güclü mövqeyini əks etdirir. Almaniya (50 universitet), Kanada (35 universitet) və Finlandiya (10 universitet) isə daha az sayda universitetlə təmsil olunsada, bu ölkələrdəki ali təhsil müəssisələrinin keyfiyyəti beynəlxalq səviyyədə tanınır. Bu göstəricilər Qərb ölkələrinin təhsil sistemlərinin güclü və zəif tərəflərini ortaya qoyur. Finlandiya tələbə məmnuniyyəti və təhsil keyfiyyəti baxımından lider mövqedədir, ABŞ isə distant təhsil və ali təhsil sahəsində ən geniş imkanları təqdim edir. Kanada və Böyük Britaniya yüksək keyfiyyətli təhsil və məzunlar üçün əlverişli iş imkanları ilə seçilir. Almaniya isə dual təhsil sistemi və praktiki bacarıqların ön planda olduğu yanaşması ilə fərqlənir. Ümumilikdə, bu göstəricilər göstərir ki, təhsil keyfiyyəti və tələbə məmnuniyyəti müxtəlif amillərlə müəyyən olunur və hər ölkənin tətbiq etdiyi metodlar fərqli nəticələrə gətirib çıxarır. Gələcəkdə rəqəmsal texnologiyaların daha geniş tətbiqi, fərdi öyrənmə modellərinin təkmilləşdirilməsi və əmək bazarına uyğun təhsil proqramlarının inkişaf etdirilməsi təhsilin keyfiyyətini daha da yüksəldə bilər. Bu yanaşmalar digər ölkələr üçün də nümunə ola bilər və onların təhsil sistemlərinin modernləşdirilməsinə töhfə verə bilər.

Qərb ölkələrində innovativ təhsil yanaşmalarının tətbiqi yalnız müasir metod və texnologiyalarla məhdudlaşmır, eyni zamanda müəllim hazırlığı, tədris resursları və tələbəyönümlü öyrənmə modellərinin inkişaf etdirilməsi ilə də bağlıdır. Bu ölkələrdə müəllimlərin peşəkar inkişafı və davamlı təlim proqramları təhsilin keyfiyyətinə birbaşa təsir göstərən əsas amillərdən biri hesab olunur. Müəllimlərin maaş səviyyəsi və onların tədris prosesindəki rolu təhsil sisteminin səmərəliliyini müəyyən edən əsas faktorlar arasında yer alır. Eyni zamanda, rəqəmsallaşmanın geniş

tətbiqi Qərb ölkələrində təhsilin daha çevik və interaktiv hala gəlməsinə şərait yaradır. Rəqəmsal texnologiyalar, süni intellekt və adaptiv öyrənmə alətləri tədrisin fərdiləşdirilməsini təmin edərək, şagirdlərin fərdi bacarıqlarına uyğun yanaşmaların tətbiqinə imkan verir. Məsələn, ABŞ və Böyük Britaniya onlayn təhsil platformalarının inkişafına xüsusi diqqət ayıraraq, distant təhsil və hibrid modelləri geniş yaymışdır. Finlandiya və Kanada isə şagirdlərin yaradıcı və tənqidi düşünmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə yönəlmiş interaktiv və layihə əsaslı öyrənmə metodlarını ön planda saxlayır. Təhsil sistemlərinin effektivliyi həm də məktəb infrastrukturunun vəziyyətindən və şagirdlər üçün yaradılan tədris mühitindən asılıdır. Almaniya və Böyük Britaniya təhsil müəssisələrinin modernləşdirilməsinə və laboratoriya, kitabxana və digər resursların əlçatanlığının artırılmasına böyük sərmayə yatırır (Brewer, D., & Tierney, W., 2012:s.40). Finlandiya isə açıq sinif otaqları və elastik tədris mühitləri konsepsiyası ilə fərqlənir, bu isə şagirdlərin sərbəst və rahat öyrənməsinə şərait yaradır. Bütün bu yanaşmalar göstərir ki, Qərb ölkələrində təhsil təkcə bilik ötürmə prosesi kimi deyil, həm də sosial və texnoloji bacarıqların inkişafına yönəlmiş çoxşaxəli bir sistem kimi nəzərdən keçirilir. Gələcəkdə bu ölkələrdə süni intellektin təhsildə tətbiqinin genişləndirilməsi, fərdi öyrənmə modellərinin daha da inkişaf etdirilməsi və davamlı innovasiyaların tətbiqi gözlənilir. Bu təcrübələr digər ölkələr üçün də nümunə ola bilər və global təhsil sistemlərinin inkişafına töhfə verə bilər.

Eyni zamanda, Qərb ölkələrində inklüziv təhsilin inkişafı mühüm prioritetlərdən biri kimi qəbul edilir. Xüsusilə Kanada və Böyük Britaniya, fərqli ehtiyaclara malik olan şagirdlər üçün inklüziv təhsil modellərinin tətbiqinə xüsusi önəm verir. Bu yanaşma xüsusi təhsil ehtiyacları olan tələbələrin ənənəvi sinif mühitində digər şagirdlərlə bərabər təhsil almasını dəstəkləyir və onların cəmiyyətə daha yaxşı inteqrasiyasına imkan yaradır. Finlandiya isə inklüziv təhsildə qabaqcıl yanaşmaları ilə seçilir və fərdi öyrənmə proqramları vasitəsilə hər bir şagirdin potensialını maksimum dərəcədə inkişaf etdirməyə çalışır. Bundan əlavə, STEM və STEAM təhsili Qərb ölkələrinin innovativ təhsil siyasətində xüsusi yer tutur. Bu sahələrdə inkişaf etmiş ölkələr, xüsusilə ABŞ və Almaniya, məktəblərdə elmi və texnoloji biliklərin tədrisinə geniş yer ayıraraq şagirdləri gələcəyin texnoloji iş yerlərinə hazırlamağı qarşıya məqsəd qoyur. Layihə əsaslı öyrənmə və təcrübə yönümlü proqramlar sayəsində şagirdlər əldə etdikləri bilikləri real problemlərin həlli üçün tətbiq edə bilərlər.

Bu yanaşma həm onların tənqidi və yaradıcı düşünmə bacarıqlarını gücləndirir, həm də əmək bazarına uyğun daha bacarıqlı kadrların yetişdirilməsinə kömək edir. İş dünyası ilə təhsilin inteqrasiyası da Qərb ölkələrində getdikcə daha çox ön plana çıxır. Almaniya geniş yayılmış dual təhsil sistemi bunun bariz nümunəsidir. Bu sistemə əsasən, tələbələr təhsil aldıkları müddətdə eyni zamanda müəssisələrdə praktiki təcrübə qazanır və məzun olduqdan sonra iş dünyasına daha yaxşı adaptasiya olunurlar. Dual təhsil modeli digər ölkələr üçün də uğurlu bir nümunə hesab edilir və bir çox ölkə bu sistemi öz təhsil modelinə uyğunlaşdırmağa çalışır. Rəqəmsal bacarıqların təhsildə əhəmiyyətinin artması fonunda Qərb ölkələri bu sahədə yeni strategiyalar hazırlayır. Rəqəmsal dərsliklər, onlayn öyrənmə platformaları və virtual realıq texnologiyalarının tətbiqi, tədris prosesini daha interaktiv və əlçatan edir. ABŞ və Böyük Britaniya bu istiqamətdə qabaqcıl mövqedədir, onların universitetləri və məktəbləri süni intellekt və adaptiv öyrənmə sistemlərindən geniş istifadə edir. Təhsil sisteminin davamlı inkişafını təmin etmək üçün müəllim hazırlığına da böyük diqqət yetirilir. Qərb ölkələrində müəllimlərin peşəkar inkişafı üçün müntəzəm olaraq təlimlər, seminarlar və sertifikat proqramları təşkil edilir (Əhmədov, İ., 2014:s.9). Finlandiya bu sahədə nümunəvi ölkələrdən biridir, burada müəllimlik peşəsi yüksək prestijə malikdir və müəllimlərin davamlı olaraq yeni pedaqoji metodlarla tanış olması dəstəklənir. Bütün bu yeniliklər göstərir ki, Qərb ölkələri təhsil sahəsində innovasiyaların tətbiqi ilə yalnız akademik nəticələrin artırılmasına deyil, həm də tələbələrin sosial, texnoloji və peşəkar bacarıqlarının inkişafına yönəlmiş kompleks yanaşma formalaşdırırlar. Gələcəkdə bu yanaşmaların daha da təkmilləşdirilməsi və global miqyasda tətbiq edilməsi gözlənilir ki, bu da dünya təhsil sistemlərinin inkişafına mühüm töhfə verə bilər.

NƏTİCƏ

Qərb ölkələrində innovativ təhsil yanaşmalarının tətbiqi təhsil sisteminin daha çevik, inklüziv və texnologiyaya əsaslanan bir modelə çevrilməsinə şərait yaradır. Bu ölkələrdə fərdiləşdirilmiş öyrənmə metodlarının geniş yayılması, rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi və praktiki bacarıqlara

yönlmiş təhsil proqramlarının inkişafı tədris keyfiyyətini yüksəltməklə yanaşı, tələbələrin əmək bazarına hazırlığını da artırır. STEM və STEAM təhsilinin gücləndirilməsi, layihə əsaslı və problem həll etməyə yönəlməmiş yanaşmalar, süni intellekt və rəqəmsal platformaların tədris prosesinə inteqrasiyası tələbələrin analitik və yaradıcı düşünmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirməyə imkan yaradır. Dual təhsil sistemi və iş dünyası ilə əməkdaşlıq isə tələbələrin real iş mühitində təcrübə qazanmasını dəstəkləyir və onların karyera imkanlarını artırır. Eyni zamanda, inklüziv təhsil siyasətləri, müəllimlərin peşəkar inkişafı və təhsil infrastrukturunun modernləşdirilməsi bu sistemlərin uğurunu daha da artıran əsas amillərdən biridir. Qərb ölkələrinin təhsil modelləri göstərir ki, innovasiya və texnologiyaya açıq olan yanaşmalar yalnız akademik nailiyyətləri deyil, həm də tələbələrin şəxsi və sosial bacarıqlarını inkişaf etdirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Gələcəkdə süni intellektin və adaptiv öyrənmə sistemlərinin daha geniş yayılması, distant və hibrid təhsil modellərinin inkişafı, eləcə də davamlı təlim imkanlarının artırılması təhsilin yeni səviyyəyə yüksəlməsinə töhfə verəcəkdir. Bu təcrübələr digər ölkələr üçün də nümunə ola bilər və dünya miqyasında təhsil sistemlərinin daha səmərəli və inklüziv olmasına şərait yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Azərbaycan Respublikasında təhsil üzrə Dövlət Strategiyası. (2013). Azərbaycan Respublikasında təhsil üzrə Dövlət Strategiyası. [Online]. Mövcuddur: <https://eqanun.az/framework/27274>
2. Brewer, D., & Tierney, W. (2012). Barriers to innovation in the US education. Harvard Education Press, Cambridge, MA, pp. 11-40.
3. Əhmədov, İ. (2014). Təhsil innovasiyalarının idarə edilməsi. Azərbaycan müəllimi, 31 yanvar, səh. 9. Mövcuddur: http://www.anl.az/down/meqale/az_muellimi/2014/yanvar/350556.htm
4. Kazımzadə, A. (2018). Elm və təhsilə innovativ yanaşma və innovasiyaların tətbiqi zamanın tələbidir. 525-ci qəzet, 1 fevral, səh. 4.
5. Veysova, Z. (2018). Məktəb əsaslı dəstəkləyici rəhbərlik modeli. Müəllimlər üçün vəsait. Bakı: Ecoprint.
6. Willingham, D. (2010). Why don't students like school? A Cognitive Scientist Answers Questions about How the Mind Works and What it Means for Your Classroom. Jossey-Bass, San Francisco, CA.
7. Zhao, Y. (2012). World Class Learners: Educating Creative and Entrepreneurial Students. Corwin, Thousand Oaks, CA.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-27-33

ЭОЖ 372.851.2

АҚПАРАТТЫҚ ЖӘНЕ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИЯНЫ ГРАФИКТЕРІН ТҮРЛЕНДІРУДЕ ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ

ЕРКІНБЕК ЖАЙНАГҮЛ

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университетінің, Физика-математика кафедрасының
2-курс магистранты

Ғылыми жетекші: **ИБРАЕВА САЛТАНАТ НУРГАЗИЕВНА**

педагогика ғылымдарының кандидаты оқытушы –дәріскері

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ

Аңдатпа: Мақалада ақпараттық-коммуникациялық технологияларды шебер, орынды пайдалану, ақпараттық технологияларды меңгеру, олардың оқу үдерісінде қолдануда әлсіз және күшті жақтарын түсіну, әртүрлі құралдар ақпаратты сыни тұрғыдан бағалау мүмкіндігі көрсетіледі. Математиканы оқытуда АКТ-ны қолданудың дидактикалық шарттары анықталды. Жалпы білім беретін орта мектепте математиканы оқыту үдерісінде ақпараттық-қатынастық технологияларды (АҚТ) тиімді пайдалану арқылы оқыту үдерісін сапалы және қолжетімді ету, АҚТ-ны оқыту үдерісіне енгізу өзекті мәселе болып табылады. Мұғалімдердің сабақ беру әдістерін жетілдіруге мүмкіндік береді. Интерактивті тақталар, сандық білім беру ресурстары, бейне сабақтар, онлайн-платформы және виртуалды зертханалар арқылы оқыту білім сапасының артуын қамтамасыз етіп, оқытудың көрнекілік принципін жүзеге асырады. Оқушыларға әртүрлі деңгейде және әртүрлі жылдамдықпен білім алуға мүмкіндік беріп, оқытудың белсенді әдіс-тәсілдерін іске асыруға жол ашады. Оқу материалдарын көрнекі түрде жеткізуді жеңілдетеді. Ақпараттық құрылғыларың көмегімен функция графиктерін салу, графиктерді түрлендіруді Geogebra, Desmos компьютерлік қосымшаларын пайдалану негізінде оқушыларға функция графигін салу және оларды түрлендіруде визуальды бейнені кескіндеп, білім беруді ақпараттандырудың маңызды бағыттары қарастырылған.

Түйінді сөздер: ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, дидактикалық шарттар, ізгілендіру, мультимедия, Geogebra, Desmos, компьютерлік қосымша, ақпараттық-қатынастық технологиялардың мүмкіндіктері, функция графигі, функция графигін түрлендіру

Аннотация: В статье показано умелое, разумное использование информационно-коммуникационных технологий, владение информационными технологиями, понимание их слабых и сильных сторон в применении в учебном процессе, умение критически оценивать информацию различными средствами. Определены дидактические условия использования ИКТ в обучении математике. Актуальным вопросом в процессе обучения математике в общеобразовательной средней школе является обеспечение качественного и доступного процесса обучения через эффективное использование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ), внедрение ИКТ в процесс обучения. Позволяет учителям совершенствовать методы преподавания. Обучение с помощью интерактивных досок, цифровых образовательных ресурсов, видеоуроков, онлайн-платформы и виртуальных лабораторий обеспечивает повышение качества знаний и реализует принцип наглядности обучения. Позволяет учащимся учиться на разных уровнях и с разной скоростью, открывает путь к реализации активных методов обучения. Облегчает визуальную доставку учебных материалов. Рассмотрены важнейшие направления информатизации образования учащихся на основе построения графиков функций с помощью информационных устройств,

преобразования графиков с использованием компьютерных приложений Geogebra, Desmos и построения графиков функций в их преобразовании с помощью визуального изображения..

Ключевые слова: Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, дидактические условия, гуманизация, мультимедиа, Geogebra, Desmos, компьютерное приложение, возможности информационно-коммуникационных технологий, график функции, преобразование графика функции

Abstract: The article shows the skillful, reasonable use of information and communication technologies, mastery of information technologies, understanding their weaknesses and strengths in the educational process, the ability to critically evaluate information by various means. The didactic Conditions of using ICT in teaching mathematics are defined. An urgent issue in the process of teaching mathematics in general secondary schools is to ensure a high-quality and accessible learning process through the effective use of information and communication technologies (ICT), the introduction of ICT into the learning process. Allows teachers to improve their teaching methods. Learning through interactive whiteboards, digital educational resources, video tutorials, an online platform and virtual laboratories improves the quality of knowledge and implements the principle of visual learning. It allows students to learn at different levels and at different speeds, and opens the way to the implementation of active learning methods. Facilitates the visual delivery of educational materials. The most important directions of informatization of students' education based on the construction of graphs of functions using information devices, graph transformations using computer applications Geogebra, Desmos and the construction of graphs of functions in their transformation using visual images are considered.

Key words: information and communication technologies, didactic conditions, humanization, multimedia, Geogebra, Desmos, computer application, capabilities of information and communication technologies, function graph, transformation of function graph

Кіріспе. Қазақстан Республикасының президенті Қ.Тоқаев Қазақстан халқына жолдауында отандық білім беру жүйесінің үздіксіз үдерісін сақтай отырып, бір орында тұрып қалмай, әрдайым даму жолында болу керектігін атап өтті [1]. Еліміз өркениетті мемлекеттердің қатарында болу үшін білімді ұрпақ дайындауымыз қажет делінген. Осыған орай, заманауи білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі – оқытуда инновациялық педагогикалық технологияларды тиімді түрде қолдану болса, сондай жаңа технологиялардың бірі АҚТ- ны оқыту үдерісінде қолданудың қажеттілігі туындауда. Қазіргі заманда ақпараттық-қатынастық технологияларды (АҚТ) білім беру жүйесінде пайдалану қажеттілігі көптеген маңызды факторларға байланысты. Ақпараттық технологиялар қоғам өмірінің барлық салаларына терең еніп, білім беру үдерісінің ажырамас бөлігіне айналып келеді. Заман талабына сай оқу-тәрбие үдерісіне АҚТ-ның енгізілуі оны қолданудың маңыздылығын арттырып, өзекті мәселелердің қатарында болуын қамтамасыз етеді.

АҚТ-ны қолданудың өзектілігі келесі аспектілермен анықталады:

- ақпараттық ресурстарға қолжетімділігі етуде;
- оқушылардың оқу мотивациясын, танымдық белсенділігін көтеруде;
- оқушылардың білімін бағалауда қажетті құрал болуы;
- онлайн оқытуды жүзеге асыруда;
- оқытудың көрнекілік принципін қамтамасыз етуі болып отыр.

Оқыту үдерісінде ақпараттық-қатынастық технологияларды пайдалану оқушылардың ақпараттық сауаттылығын арттырып, олардың танымдық белсенділігін ынталандырады. Сонымен қатар, ақпараттық технологиялар тек оқыту формлары мен әдістерін жетілдірумен ғана шектелмей, бүкіл білім беру үдерісінің сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Заманауи білім беру саласы ақпараттық-қатынастық технологияларды (АҚТ) тиімді пайдалану арқылы оқыту үдерісін сапалы және қолжетімді етуге болады. АҚТ-ны енгізу мұғалімдердің сабақ беру әдістерін жетілдіреді. Мысалы, интерактивті тақталар, сандық білім

беру ресурстары, бейне сабақтар, онлайн-платформы және виртуалды зертханалар арқылы оқыту көптеген артықшылықтарға ие болып отыр. Олар оқушыларға әртүрлі деңгейде және әртүрлі жылдамдықпен білім алуға мүмкіндік береді, оқытудың белсенді әдіс-тәсілдерін іске асыруға жол ашады. АҚТ құрылғылары оқу бағдарламасына сай оқу мақсаттарын орындауда оқу материалдарын терең түсіну үшін көрнекілік бейнені кескіндеуді жеңілдетеді. Осы орайда АҚТ-ны пайдалану өте маңызды, білім беру үдерісін жақсарту және оның қолжетімділігін арттыру, оқушылардың өзбетімен білім алуын бір жүйеге келтірудің таптырмас құралы.

«2023-2029 жылдарға арналған білім беруді дамытудың жаңа траекториялары оқушыға педагогикалық қолдау көрсету үлгісіне негізделетін болады, мұнда педагог оқу- тәрбие үдерісінің көмекшісі ретінде балаға әлемді өздігінен тануға, өз мүмкіндіктерін ашуға және жеке қызығушылықтары мен қажеттіліктерін ескере отырып білім алуға мүмкіндік береді» [2].

Жас ұрпақтың бойындағы қасиеттері заман талабына сай өркениетті өмір сүруін және одан әрі тұрақты дамуын қамтамасыз етуі керек. Ақпараттық-қатынастық технологияларды қолданудың теориялық негіздері көптеген зерттеушілердің еңбектерінде қарастырылған, олардың ішінде Ю.С.Брановский, Р.Б. Бекмолдаева, А.П. Ершов С.В. Курзенко, М.П. Лапчик, В.А. Далингер, С.В. Курзенков, Н.Г.Кормушина, А.В. Пеньков, В.М.Монахов, И.В. Роберт, В.В. Калитина, С.С. Дайырбеков, А.Ө. Байдыбекова және басқа да ғалымдардың зерттеулерінде кеңінен қамтылған.

Ақпараттық технологияларды қолдануды кеңейту ғылым мен техниканың басым бағыттарының дамыту болып табылады. ХХІ ғасырда көптеген технологиялық салалар мен зерттеу бағыттарын дамыту үшін маңызды алғы шарттар болады. Ғылым мен техниканың даму мен прогрестің негізгі мәселелерін шешуге үлес қосады. Осыған байланысты білім беруді ақпараттандырудың маңызды бағыттары:

- * білім беру мекемелерінде ақпараттық-білім беру ортасын іске асыру, оның жұмыс істеу технологиясын құру және қамтамасыз ету жөніндегі жұмыстар кешені ретінде қарастырылады;

- * оқыту, ғылыми зерттеулер және ұйымдастырушылық басқару процестерін қолдайтын білім берудегі ақпараттық технологиялардың жүйелі интеграциясы;

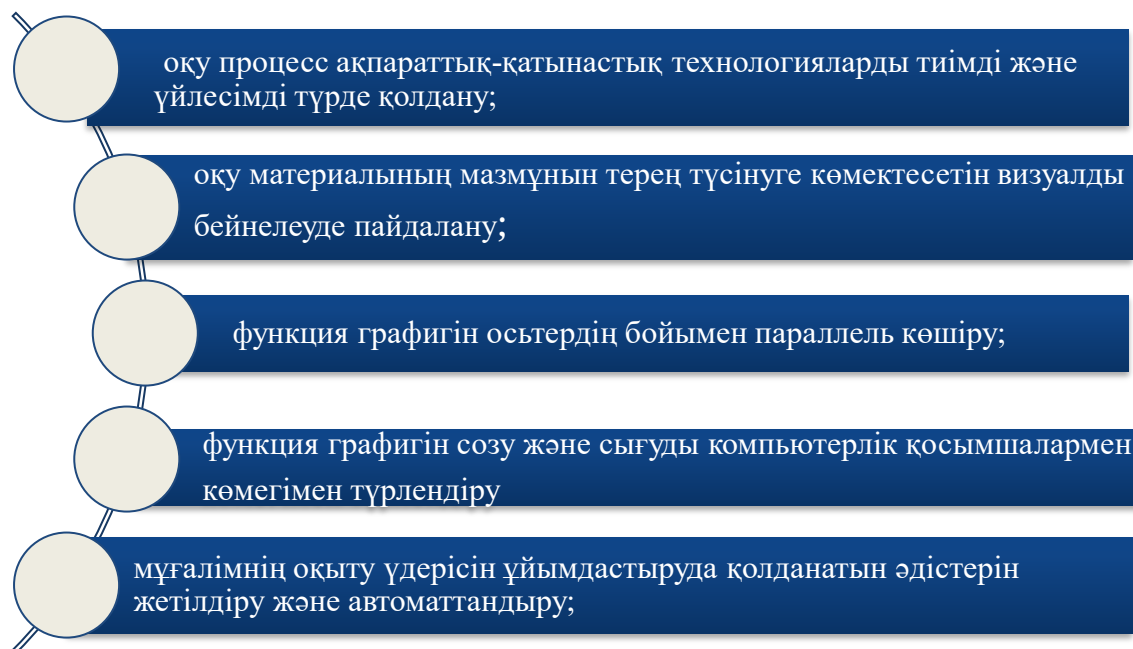
- * бірыңғай білім беру ақпараттық кеңістігін құру және дамыту.

Материалдар әдістер. Ақпараттық технологиялар оқу процесінде қолданылуын төмендегі мүмкіндік береді: әртүрлі типтегі (мәтіндік, визуалды, мультимедиялық) білім беру материалдарына қол жеткізуден бастап мұғаліммен немесе топпен бірлесіп жұмыс істеп, белсенді оқытуды арқылы оқушының танымдық іс-әрекеті белсенділік сипатқа ие болады.

Г.А. Алексанян, Э.П. Черняевтың. [3]еңбектерін зерделеу нәтижесінде: функция графигімен жұмыс істеу дағдыларын пәнаралық байланыс контексінде қалыптастыруға; функционалдық тәуелділіктерді компьютерлік құралдар арқылы визуализациялауға; оқу тапсырмаларын ақпараттық технологияларды қолдану арқылы шешуге; оқу дағдыларын қалыптастыруға болатындығы тұжырымдалды.

Функциялар графиктерімен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырудағы АҚТ рөлін әдіскер ғалымдарымыздың И.Асмыкович, Борковская И. М., Пыжкова О. Н. және т.б. еңбектерін зерделей келе, функция графиктерін қалыптастыруда ақпараттық-қатынастық технологиялар қолдануда ұсынатын негізгі мүмкіндіктер анықталды[4].

Ақпараттық-қатынастық технологияларды пайдалану оқыту үдерісінде келесі мүмкіндіктер



1-сурет Ақпараттық-қатынастық технологияларды мүмкіндіктер

Жоғарыда аталған ақпараттық - қатынастық технологияның мүмкіндіктерін талдай келе оқыту үдерісінде оларды қолдану келесі оқыту функцияларды жүзеге асыруға болатын дидактикалық шарттар анықталды:

1- кесте. Оқыту функцияларды жүзеге асыруға болатын дидактикалық шарттары:

№	дидактикалық шарттар	Орындалатын тапсырмалар
1	Оқушылардың сұранысы мен қабілетіне анықтауда психологиялық-педагогикалық тест мониторингін жасау	Оқушылардың қабілетін, білім деңгейін анықтау тест тапсырмаларын алып, мониторинг жасау
2	оқушылардың сұранысы мен қабілетіне қарай бейімделе отырып, оқытуды дараландыру	Оқушыларға біліміне қарай жеке оқушымен жасалатын саралау тапсырмаларын әзірлеу
3	оқушылардың біліміндегі олқылықтармен қатемен жұмыс жүргізіп, кемшіліктерін түзету шараларын жүзеге асыруға;	Оқушылардың қателігін түзету үшін жұмыстарына талдау жасау
4	оқыту үдерісінде кездесетін объектілер мен құбылыстарды модельдеу және визуализациялауға	объектілер мен құбылыс –тарды сипаттайтын функция графиктерін кескіндеуде geogebra, desmos бағдарламасын қолдану
5	жоспарлау және басқару үдерісін автоматтандырудан тұратын ұйымдастырушылық функцияларды	Оқу үдерісіне қажетті АҚТ құралдарын тиімді қолдануды жүзеге асыру

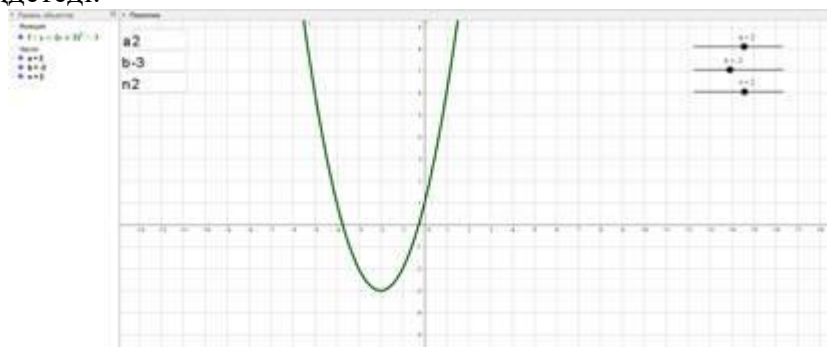
Нәтижелер талқылау Графиктердің қарапайым түрлендірулерімен танысу 7-сыныпта "сызықтық функциялар графиктерінің өзара орналасуы"тақырыбын зерттеу кезінде басталады. 8-сыныпта $y = \sqrt{x}$, $y = ax^2 + bx + c$, $y = \frac{k}{x}$ функциялар, олардың функционалдық графиктерін салу және түрлендіру қарастырылады. Түрлендірулердің көмегімен $y = f(x + n)$, $y = f(x) + m$, $y = f(x + n) + m$ функциялардың графиктерін салынып, түрлері, аналитикалық формуласы анықталады. Бұл ретте әрбір түрлендіру жеке тақырыппен

зерттеледі, нәтижесінде оқушыларда түрлендірулер туралы тұтас түсінік қалыптаспайды. Ал 9-сыныпта бұл тізімге сандық, дәрежелік функциялары мен $y = \sqrt[3]{x}$ түріндегі функциялары қосылады, бұл оқушыларды шатастырады. Сонымен қатар, графиктердің қарапайым түрлендірулерін орындау әр түрлі есептерді шешуде, атап айтқанда функцияның анықтамалық аймағын немесе мәнінің жиынтығын табуда, сондай-ақ теңдеулер мен теңдеулер жүйесін графикалық әдіспен шешуде қажет. Барлық мүмкін болатын графикалық түрлендірулерді бір уақытта зерттеген жөн. Осы мақсаттар үшін зерттеудің ең тиімді құралы динамикалық геометрия, desmos, AdvancedGrapher бағдарламалары болып табылады.

Динамикалық геометрия бағдарламасының мүмкіндіктері өте көп. Осы бағдарламалардың көмегімен тапсырмаларды құруға және оқушылардың электрондық мекен-жайларына жіберуге болады. Динамикалық геометрия, бағдарламасын келесі оқыту кезеңдерін қамтитын "қарапайым графикалық түрлендірулер" тақырыбын зерттеу мысалында қарастырайық:

Ақпараттық-қатынастық технологияларды оқыту үдерісіне енгізу оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, белсенді білім алуға деген көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл технологиялар оқу үдерісін қызықты әрі интерактивті етіп, оқушылардың танымдық іс-әрекетке деген ынтасын күшейтеді. Сонымен қатар, олар жаңа білімді формальді түрде қабылдаудан арылып, өздігінен ізденіп, білім алуға деген ұмтылыстарын дамытады. Нәтижесінде оқушылардың оқу мотивациясы мен танымдық белсенділігі жоғарылап, білім алу процесі неғұрлым нәтижелі әрі тиімді болады. Ақпараттық - қатынастық технология мүмкіндіктерін қолданып оқыту үдерісіне енгізу оқушылар оқу мотивациясын оятуға, белсенді оқуға деген көз қарасының қалыптасуына ықпал етеді. Оқушылардың оқу үдерісі мен танымдық іс-әрекетінің мотивациясы жақсарады. Оқушылардың мотивациялық және танымдық іс-әрекетін белсендіріп олардың жаңа білімді формальді қабылдауды жойып, өз бетінше білім алуға деген ұмтылысын арттыруға мүмкіндік береді.

Берілген функция: $y = (x + 2)^2 - 3$. Бұл функцияның графигін салу үшін алдымен $y = x^2$ функциясының графигін салу керек, содан кейін оны абсцисса осі бойынша 2 бірлікке және ординат осі бойынша -3 бірлікке жылжыту керек, сондықтан салудың көрнекілігі үшін үш график салу керек, бұл сызбаны шамадан тыс жүктейді және оқушыларды шатастырады. Егер параметрлердің кем дегенде біреуі өзгерсе, сіз бүкіл графикті сызып тастауыңыз керек, бұл өте тиімсіз және көп уақытты қажет етеді. Осы мәселелердің барлығын GeoGebra бағдарламасын қолдану арқылы шешуге болады. GeoGebra-да $y = (x+2)^2 - 3$ функциясының графигінің түрлендірулерін бейнелеу үшін тек $a=0$ және $b=0$ бастапқы мәндерінде $y = (x+a)^2 - b$ графигін салу керек, содан кейін a және b параметрлерінің мәндерін өзгерту арқылы осы функцияның графигінің түрлендірулерін бақылау керек, сонымен қатар, егер сіз $y = (x+a)^n - b$ функциясының графигін салсаңыз, онда сіз осы функцияның индикаторының мәнін өзгерте аласыз, бұл әртүрлі параметрлер өзгерген кезде функцияның түрленуі туралы білімді одан әрі тереңдетеді.



2 сурет $y = (x+2)^2 - 3$ функциясының графигі

Параметрлерді өзгерту үшін тек параметр мәнін енгізіп, "Enter" пернесін басыңыз немесе курсорды тиісті орынға жылжытыңыз, ал график берілген түрлендіруді бірден көрсетеді. Бұл

қосымша салуға уақыт жұмсамай, графикалық түрлендірулерді көрнекі және жедел көрсетуге мүмкіндік береді. GeoGebra бағдарламасында функцияның әртүрлі графиктерін және олардың түрлендірулерін салу, бұл зерттелген материалды бекітуге ықпал етеді.

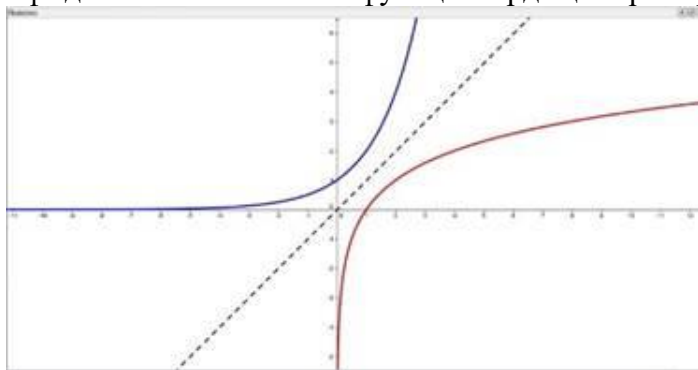
Жаңа тақырыпты оқығаннан кейін оқушылар iTest сервисін қолдана отырып тестілеуден өтеді. Жаңа материалды игеру деңгейін бағалауға және тиісті жеке тапсырмаларды таңдауға мүмкіндік беретін шешімдерді диагностикалау құралы болды. Жеке тапсырмаларды орындау оқушының өзіндік іс-әрекетінің нәтижелерін бағалауға және жаңа тақырыпты игеру деңгейін және тәуелсіз іс-әрекеттің қалыптасуын анықтауға мүмкіндік береді. Жеке тапсырмаларды орындау оқушының өзіндік іс-әрекетінің нәтижелерін бағалауға және жаңа тақырыпты игеру деңгейін және тәуелсіз іс-әрекеттің қалыптасуын анықтауға мүмкіндік береді. Осылайша, осы мысалдарды қарастыру негізгі функцияны табуға және оларға жасалған түрлендірулерді анықтауға болады.

Графиктерді салу арқылы сызбаны жасыра аласыз және бағдарлама терезесінің сол жағында орналасқан нысандар тақтасы арқылы бірден бірнеше суретті экранға қайтара аласыз.



3 сурет GeoGebra бағдарламасының нысандар тақтасы

GeoGebra бағдарламасының бұл функциясы логарифмдік функцияның графикін басқалармен, мысалы, индикативті функциямен салыстыруға мүмкіндік береді. Оқушылар логарифмдік және экспонанта функциялардың өзара кері екенін анық көреді (сурет. 6).



4 сурет. Өзара кері функция

Оқыту тиімділігін өлшеу жүргізілді: білімді бағалаудың балдық-рейтингтік жүйесі негізінде; дұрыс шешілген есептердің ұсынылған есептердің жалпы санына пайыздық қатынасы бойынша анықталды. Екі сыныптың оқушыларының білім деңгейі салыстырылды, олардың біреуі GeoGebra бағдарламасын оқуда қолданды, ал екіншісі дәстүрлі түрде АҚТ қолданылмаған сынып болды. Аталған технологияларды қолдана отырып, оқыту әдістерінің тиімділігін бағалау дәстүрлі әдістермен салыстырғанда жүргізілді және оқушылардың уақыт шығындарын ескере отырып, оқу нәтижелерін өлшеу жүргізілді.

Жүргізілген эксперименттің нәтижелері GeoGebra бағдарламасының АҚТ технологияларының мүмкіндіктерін қолдану оқушылардың білімін бақылаудың объективтілігін — 20-25% - ға, ал математикалық пәндер бойынша практикалық сабақтардың тиімділігін кемінде 30% - ға арттыруға мүмкіндік беретінін көрсетті. Оқытуда осы технологияларды қолданатын эксперименттік сыныптардағы үлгерім орта есеппен 15-20% - ға жоғары. Осылайша, GeoGebra бағдарламасының мүмкіндіктерін қолдану оқушылардың дербес іс-әрекетін ұйымдастыруды және оның нәтижелерін бақылауды жеңілдетеді, сондай-ақ материалды игеруді және графиктердің көрінуін арттырады, бұл білім деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Қорытынды. Функция графигі мен оны түрлендіруде АҚТ қолдану, қызықты және көрнекі болады. Оқушылар сабаққа қатысуға ынталы және функцияның өзгерген қасиеттерін анықтап, график бойынша функцияның түрлендіруді меңгереді. Функция графигін салу, оқу, түрлендіруді АҚТ қолдану арқылы меңгеріп, қиындықты жеңеді. GeoGebra бағдарламасын пайдалану оқу процесін жылдамдатады, әртүрлі функциялардың графикалық түрлендірулерін дәл және нақты бейнелеуге мүмкіндік береді және оқушыларға қосымша салуларға уақыт үнемдей отырып, оқу процесіне қатысуға мүмкіндік береді. Сондай-ақ, бұл әдіс тек математикалық білімді ғана емес, сонымен қатар қазіргі оқушылар үшін маңызды критерий болып табылатын жаңа ақпараттық технологияларды қолдану дағдыларын дамытатынын атап өткен жөн. Геогербаны қолдану тек дәріс оқығанда ғана шектелмеуі керек, үй тапсырмасын беруге болады. GeoГebra бағдарламасында функцияның әртүрлі графиктерін және олардың түрлендірулерін салу, бұл зерттелген материалды бекітуге ықпал етеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТ ТІЗІМІ

1. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-adilettikazakstannyn-ekonomikalyk-bagdary-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy-18333>. 01.09.2023.
2. Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2300000249#z16> 28.03.2023.
3. Алексанян Г.А., Черняева Э.П. Применение возможностей программы geogebra при изучении темы «простейшие преобразования графиков» // Современные проблемы науки и образования. – 2017. – № 5.
4. Асмыкович И. К., Борковская И. М., Пыжкова О. Н. Размышления о новых технологиях преподавания математики в университетах и их возможной эффективности. Саарбрюккен: Deutschland LAP Lambert Academic Publishing, 2016. С. 57.
5. Алексеева М.Б., Балан С.Н. Технологии использования мультимедиа. – М., 2002.
6. Зайцева Л.А. Использование информационных компьютерных технологий в учебном процессе / Л.А. Зайцева. – М., 2004.
7. Кузнецов Е.В. Использование новых информационных технологий в учебном процессе / Е.В. Кузнецов. – М., 2003.
8. Зайцева С.А., Иванов В.В. Современные информационные технологии в образовании [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sgpu2004.narod.ru/infotek/infotek2.htm>.
9. Шабанова, М.В. Системы динамической геометрии в обучении математике: проблемы и пути их решения // Северный (Арктический) федеральный университет им. М.В. Ломоносова. – 2013. – № 9. – С. 229-237.
10. Плещова, Н.С. (2018). Примеры использования интерактивной геометрической среды GeoGebra на уроках математики при изучении темы "Координатная плоскость" // Применение современных информационно-коммуникационных технологий в работе педагога. Материалы творческой лаборатории – Киров: Кировское областное государственное образовательное автономное учреждение дополнительного профессионального образования «Институт развития образования Кировской области», 2018. – С. 45-48.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-34-46

ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

ИСКАКОВА САГЫНГУЛЬ МУСЛИМГАЗЫЕВНА

І.Жансүгіров атындағы ЖУ-нің «Zhansugurov College», Талдықорған, Қазақстан

Аңдатпа. «Информатиканы оқытуда интерактивті әдістерді қолдану» мақаласында алдыңғы қатарлы ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың оқу үдерісіне әсері қарастырылған. Авторлар студенттердің білім беру тәжірибесін арттыру үшін көп қырлы бірлескен оқыту сияқты интерактивті әдістердің маңыздылығын атап көрсетеді. Мақалада осы әдістерді сәтті енгізудің практикалық мысалдары және олардың болашақ информатика мамандарының дағдыларын дамытудағы рөлі берілген.

Қазіргі заман мұғалімнен интерактивті әдістерді оқу-тәрбие үрдісінде тиімді пайдалану үшін ақпараттық технология саласында жоғары құзыретті болуын талап етеді. Жоғары білім беруді жаңғырту оқытудың озық технологияларын дамытуды және әрбір студентке оның қабілетін ескере отырып, жеке көзқарасты қамтиды. Бұл тұрғыда оқытудың интерактивті әдістері білім беру процесінің негізгі элементіне айналады. Осы мақсаттарға жету үшін интерактивті дәрістерді өткізу әдістемесі әзірленіп, сынақтан өткізіліп, оның оқу-тәрбие процесіне әсері бағаланды. Интерактивті оқыту оқуға деген ынтасын ынталандырады, оқушылардың интеллектуалдық белсенділігін дамытады және материалды меңгеруді жеңілдетеді.

Біздің зерттеуіміздің мақсаты – информатиканы оқытуда интерактивті әдістерді қолданудың артықшылықтары мен мүмкін болатын шектеулерін анықтау. Жұмыстың ғылыми және практикалық маңыздылығы басқа оқу орындарына ұсынылуы мүмкін сәтті стратегияларды көрсету үшін интерактивті әдістерді қолдану тәжірибесімен алмасуда жатыр.

Зерттеу әдістемесі информатиканы оқытуда интерактивті әдістерді қолдану бойынша бар ғылыми жарияланымдарды, зерттеулер мен мақалаларды талдауға негізделген. Білім берудегі интерактивті әдістердің тиімділігіне қатысты педагогикалық тұжырымдамалар мен теорияларға сараптама да жүргізілді.

Біздің зерттеуіміздің негізгі нәтижелері мен талдаулары интерактивті әдістер студенттердің мотивациясын және олардың оқу процесіне белсенді қатысуын айтарлықтай арттыратынын көрсетеді.

Біздің зерттеуіміздің маңыздылығы оның нәтижелері интерактивті әдістердің студенттердің мотивациясын ынталандырудың және оқу процесіне тартудың қуатты құралы ретіндегі тиімділігін растауында. Бұл әсіресе информатика саласына қатысты, мұнда пәнге деген қызығушылықтың жоғары деңгейі маңызды практикалық салдарларға ие.

Біздің зерттеуіміздің практикалық құндылығы – педагогтар мен оқу орындарына интерактивті әдістерді оқу процесіне табысты енгізу үшін практикалық нұсқаулар беру.

Кілттік сөздер: информатика, интерактивті технологиялар, компьютерлік технология, жоғары білім беру жүйесі, оқытудың интерактивті әдістері, интерактивті тәсілдер, білімгерлер.

Кіріспе

Қазіргі уақытта жоғары білім беру жүйесі елеулі және күрделі өзгерістерді бастан өткеруде, оның басты мақсаты – жоғары білікті, шығармашылық ойлайтын, бәсекеге қабілетті мамандарды қалыптастыру. Бұл білім беру жүйесінің жаңа стандарттарға көшуі оқу үдерісіне қойылатын талаптардың өзгеруіне алып келеді. Осы өзгерістердің негізгі аспектілерінің бірі – білім беру үдерісінде компьютерлік технологияларды пайдалана отырып, интерактивті оқыту әдістерін әзірлеуді және қолдануды талап ететін құзыреттілікке негізделген тәсілді міндетті түрде енгізу. Бұл білім беруді оқушылардың интеллектуалдық және шығармашылық әлеуетін

дамытуға бағытталуы керек, мәселені шешудегі стереотиптік көзқарастан арылғанын білдіреді. Осындай ортада жұмыс істейтін мұғалімдер белгілі бір көлемде теориялық білім беріп, өз білім салаларында сауатты болып қана қоймай, оқу-тәрбие үрдісіне жаңа ұстанымдар мен әдіс-тәсілдер бере отырып, көзқарасын өзгертуі қажет [1-2].

Жоғары оқу орындарында студенттердің кәсіби дайындығын жақсарту үшін мұғалімдер белсенді оқыту принципін енгізуі керек, бұл жерде олардың қызметі студенттердің белсенділігін алмастырады, ал мұғалімнің міндеті - олардың бастамасын ынталандыру үшін жағдай жасау. Еуропа елдерімен интеграциялық үдерістерді, соның ішінде жоғары білім беру мәселелерін ескере отырып, Ресей студенттерді оқытудың ең тиімді нысандары ретінде және құзыреттілікке негізделген тәсілді табысты жүзеге асырудың шарты ретінде студенттерді оқытудың интерактивті әдістерін енгізу мен дамытуды талап етеді. Интерактивті оқыту әдістерін дамытудағы қайшылықтар мен қоғамның шығармашылық, өзін-өзі дамытатын тұлғаларға деген қажеттілігі оларды шешу жолдарын іздеуді талап етеді. Мұғалімдер мен студенттердің оқытудың интерактивті әдістеріне негізделген заманауи білім беру үдерісіне сәтті бейімделуі үшін оқыту тәжірибесін ғана емес, сонымен қатар оқытуға қатысушылардың дүниетанымын өзгерту, оларды оқытудың жаңа әдістерін қабылдауға ынталандыру қажет. Бұл, әсіресе, көптеген жоғары оқу орындарының жаңа әдістердің мазмұны мен практикалық іске асырылуының жеткіліксіздігінен, сондай-ақ олардың тиімділігіне күмәндануынан әлі де болса дәстүрлі оқыту әдістеріне басымдық беретінін ескерсек, өте маңызды [4-6].

«Интерактивтілік» ұғымы ағылшын тілінен шыққан, бір-біріне әсер ету дегенді білдіреді. Жаңа ақпараттық технологиялар негізінде оқытуда білім беру ортасының интерактивтілігін дамытудың маңызы бар, өйткені оқыту мәні бойынша өзара әрекеттесу және өзара әсер ету процесі болып табылады.

Әрбір оқытушының білімгердің өмірлік ұстанымына және кәсіби өзін-өзі анықтауына негізделген оқу іс-әрекетіне белсенді қатынасты қалыптастыру үшін оқу процесін қалай ұйымдастыру керек деген сұрақпен жұмыс істейді. Осыған байланысты қандай оқыту әдістері мен технологиялары тиімді әсер ете алады деген сұрақ пайда болады. Интерактивті әдістер - бұл мәселені шешуге болатын әдістердің бірі.

Интерактивті оқытудың мәні мынада: білім беру үдерісі оқушылардың барлығы дерлік оқу процесіне қатысатындай етіп ұйымдастырылады, олар өз білгендерін, ойларын түсініп, ой елегінен өткізуге мүмкіндік алады. Оқу материалын меңгеру процесінде оқушылардың бірлескен іс-әрекеті әркімнің өзіндік ерекше жеке үлес қосуын, ақпарат, білім және идеялар алмасуын білдіреді. Сонымен қатар, бұл жаңа білім алуға ғана емес, сонымен қатар танымдық белсенділікті дамытуға және де оны ынтымақтастықтың жоғары формаларына ауыстыруға мүмкіндік беретін ізгі ниет пен өзара қолдау атмосферасында болады.

Біздің заманымызда информатиканы оқудың жаңа үлгілері мен әдістерін іздестіру заңды құбылыс қана емес, сонымен бірге қажет ететін құбылыс. Білім беруді жаңарту жағдайында оқыту үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүруге және жұмыс істеуге қабілетті күшті тұлғаны дамытуға бағытталуы керек.

Жаңа интербелсенді әдістер оқиғалардың өзара байланысын түсінуге, пікірталас жүргізе білуге және шыдамдылықпен пікірталас жүргізуге мүмкіндік береді. Оқытудағы жаңа көзқарас жаңа білім, білік, дағдыларды меңгеру парадигмасына негізделмей, тұлғаның өмір субъектісі ретінде қалыптасуын қамтамасыз ететін даму парадигмасына негізделуі керек.

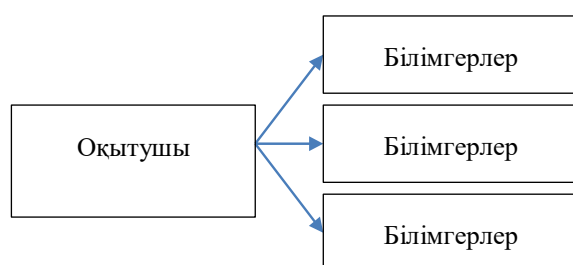
Интерактивті оқыту оқу әрекетін ұйымдастыруда субъективті тәсілді жүзеге асыруға, әр сабақта әр түрлі үлгіде білімгердің коммуникативтік дағдыларын жаттықтыруға, оқу үдерісіне әрбір қатысушы білімгерді әділ бағалауға, олардың белсенді-танымдық позициясын қалыптастыруға мүмкіндік береді, бұл қазіргі білім беру процесінің білім беру қажеттіліктері.

Бұл тақырыптың өзектілігі оқытудың интерактивті әдістерінің педагогикалық маңыздылығынан, оларды жан-жақты зерттеп, информатика сабағында қолдану қажеттілігінен туындап отыр [1].

Материалдар мен әдістер

Жоғары оқу орнындағы педагогиканың күрделі де маңызды аспектілерінің бірі болашақ мамандарды олардың кәсіби дағдылары мен шешім қабылдау қабілеттерін дамыту мен қалыптастыруға дайындау процесін оңтайландыру болып табылады. Ол үшін оқу-тәрбие үрдісін жандандырып, оқытудың жаңа әдістері мен формаларын дамыту қажет. Оқу процесін белсендіру ғылыми негізде оқытудың негізін, білімгерлердің шығармашылық ойлауы мен ғылыми-зерттеу жұмысын дамытуға жағдай жасауды, сонымен қатар таңдаған мамандыққа деген қызығушылығын қамтиды. Еліміздегі жоғары білім берудің қазіргі жағдайын талдай келе, біз білім беру үдерісінде әлі де болса оқытудың дәстүрлі тәсілі басым деген қорытындыға келдік, бұл кезде мұғалім негізгі белсенді қатысушы, ал студенттер білім алушы ретінде пассивті рөл атқарады. білім. Оқытушы практикалық сабақтарда сауалнамалар және тест тапсырмаларын орындау арқылы студенттермен байланысады. Бұл тәсілдің дайындықтың қарапайымдылығы және материалды көрсетуге арналған заманауи құрал-жабдықтарды пайдалану сияқты артықшылықтары болғанымен, ол әрқашан оқушының белсенділігі мен оқудағы дербестігін дамытуға ықпал ете бермейді.

Кеңінен тараған оқытудың белсенді түрлеріне білімгерлерді белсенді ойлауға және оқу материалын оқу процесінде практикалық қолдануға ынталандыратын, сол арқылы оларды сабақтың белсенді қатысушысына айналдыратын әдістер жатады. Кәсіби білімді меңгеру процесі теориялық және практикалық мәселелерді шешудің құралдары мен әдістерін дербес немесе оқытушының жетекшілігімен іздену арқылы жүзеге асады. Бұл әдістер семинарлар мен зертханалық сабақтарда, сонымен қатар курстық және дипломдық жұмыстарды қорғауда кеңінен қолданылады. Олар студенттер мен мұғалімдердің ұжымдық шығармашылық жұмысының принциптеріне негізделген. Оқытудың белсенді түрлерін пайдалану кезінде білім беру үдерісіне қатысушылардың өзара әрекеттесу диаграммасы көрсетілген (1-сурет). Оқытудың бұл түрі оқушыны пассивті білімді қабылдаушыдан белсенді қатысушыға айналдырады, өз іс-әрекеті арқылы білім алады. Белсенді оқыту әдістерінің артықшылықтары бар: олар оқушыны өзін-өзі дамытуға ынталандырады және мұғаліммен серіктестік қарым-қатынас орнатуға ықпал етеді.



1-сурет. Білімгерлердің оқуының белсенді формалары кезінде пайда болатын байланыстардың сызбасы

Білімгерлердің оқуының белсенді формалары кезінде пайда болатын байланыстардың сызбасы берілген (2-сурет).



2-сурет. Білімгерлердің оқуының белсенді формалары кезінде пайда болатын байланыстардың сызбасы

Білімгерлерді оқытудағы интерактивті тәсілдер қазіргі қоғам талаптарына толық жауап беретін оқу-тәрбие процесіне мүлдем жаңа көзқарасты білдіреді. «Өзара әрекеттесу» және «белсенді» дегенді білдіретін «интерактивті» терминінің сөзбе-сөз аудармасы осы оқыту әдісінің мәнін береді [7].

Білімгерлерді оқытудың интерактивті әдістері жеке көзқарасқа сәйкес келетін бірнеше тәсілдерді білдіреді және білімгерлердің тек оқытушымен ғана емес, сонымен қатар олардың арасында және жалпы топпен өзара әрекеттесуіне ықпал етеді. Нәтижесінде білімгерлер оқу үдерісінің белсенді қатысушыларына айналады.

Оқушыларды оқытудың интерактивті әдістерін әзірлеп, жүзеге асырған кезде мұғалім дайын ақпаратты беріп қана қоймай, оқушылардың өз бетімен білім іздеуіне қолайлы жағдай жасайды. Бұл тәсіл оқушылардың өзін-өзі бағалауы мен өзін-өзі бағалауын арттыруға көмектеседі, өйткені олар өздерінің интеллектуалдық дербестігі мен маңыздылығын сезінеді, бұл түптеп келгенде оқу процесін тиімдірек етеді. 2-суретте оқытудың интерактивті әдістерін қолданғанда тек оқытушы мен білімгер арасындағы қарым-қатынасы ғана емес, білімгер мен білімгер, білімгер мен топ арасындағы қарым-қатынас орнайтыны анық көрсетілген. Оқытудың интерактивті формаларының мақсаттары: оқу үшін қолайлы жағдай жасау, оқытылатын мамандыққа тұрақты мотивацияны дамыту, оқу материалын тиімді меңгеруге көмектесу, сыни тұрғыдан ойлауды дамыту, өзін-өзі жүзеге асыруға мүмкіндіктер жасау, әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту, кәсіби және өмірлік құзыреттіліктер, мәселелерді шешу үшін іскерлік өзара әрекеттесу атмосферасын қамтамасыз ету, сонымен қатар білімгерлерді оқытудағы құзыретті тәсілдің негізгі принциптерін жүзеге асыру, кәсіби өсу мен шығармашылық дамуға қабілетті бәсекеге қабілетті маман дайындауға арналған.

Интербелсенді оқыту әдісін қолдану өмірлік жағдаяттарды моделдеуді, рөлдік ойындарды қолдануды және мәселені бірлесіп шешуді қамтиды. Белсенді әдістерден айырмашылығы, интербелсенді әдістер білімгерлердің тек мұғаліммен ғана емес, сонымен қатар бір-бірімен кеңірек өзара әрекеттестігіне және оқу процесінде оқушы әрекетінің басым болуына бағытталған. Интербелсенді сабақтардағы мұғалімнің орны мақсатқа жету үшін оқушының іс-әрекетін бағыттаумен байланысты. Интербелсенді сабақтардың негізгі құрамдас бөліктері мұғалім әзірлеген оқушылар орындайтын интербелсенді жаттығулар мен тапсырмалар болып табылады. Интербелсенді жаттығулар мен тапсырмалардың қарапайым жаттығулардан маңызды айырмашылығы – оларды орындай отырып, оқушылар үйренген материалды бекітіп қана қоймай, жаңасын да меңгереді [3].

Интербелсенді оқыту стратегиясы дегеніміз – оқытушы оқу-тәрбие процесінің белгілі бір әдістерін, тәсілдерін пайдалана отырып ұйымдастыруы:

- оқытушы мен білімгер арасындағы субъект-субъект қатынастары;
- көпжақты байланыс;
- оқушы білімін қалыптастыру;
- өзін-өзі бағалау мен кері байланысты қолдану;
- білімгердің белсенділігі.

Оқытушының алдында білімгерлерге білім беріп қана қоймай, өз бетімен ізденуді үйрету, білімді меңгеру сияқты міндеттер тұр. Заманауи білім беру оқытудың негізгі мақсаты ретінде пәндік білім, білік және дағдыға мән беруден жалпы білім беру дағдыларын қалыптастыруға, оқу іс-әрекетінің дербестігін дамытуға ауысуды көздейді. Себебі, қоғам өміріндегі ең өзекті және сұранысқа ие мәселелер мен міндеттерді шешу құзыреттілігі, коммуникативті және ақпараттық құзыреттілік болып табылады. Егер бұрын сабақтар дәстүрлі түрде өткізілсе, енді білімгердің қоршаған әлемді түсінуге деген ынтасын күшейту, оған әр түрлі сабақтардың өмірге қажетті дайындық екенін, қажетті ақпаратты іздестіру және білуге дағдыландыру екенін түсіну қажет, оны күнделікті өмірде қолданады.

Біз өмірде әр қадамда ақпараттық мәселелерді шешуге тап боламыз: біз күнделікті сатып алулар жасаймыз, билеттерді алдын ала сатып аламыз, оқу үшін оқу орнын таңдаймыз, мақалалар жазамыз, жұмыс іздейміз. Мәселені шешу барысында әрқайсымыз ақпаратпен

жұмыс істеу кезеңдерін бастан өткереміз: ақпаратты анықтау, ақпаратты басқару, ақпаратқа қол жеткізу, ақпаратты біріктіру, ақпаратты бағалау, ақпаратты құру, ақпаратты беру сияқты. Мұндай есептерді тиімді шешу үшін оқушылардан күнделікті өмірде кездесетін есептерді шығара отырып, тәжірибеде ғана дами алатын дағдылар қажеттігі туындайды.

Құзыретті тұлғаны қалыптастыру үшін екі қызмет түрі арасындағы байланысты қамтамасыз ету қажет: қазіргі – оқу және болашақ –тәжірибелік. Тапсырманы шешуде құзыреттілігін көрсету қажет оқу және тәжірибелік іс-әрекеттер арасындағы қайшылықтарды қалай дәл жоюға болады, деген сұрақ туындайды. Бұл мәселені шешудің бір жолы – интербелсенді оқыту әдістері [5].

«Интербелсенді оқыту әдістері» санатының мазмұнын толығырақ ашу үшін келесі параметрлерді таңдай отырып, дәстүрлі оқыту мен интербелсенді оқытуды салыстыруды қарастырайық: мақсаттар; білімгер мен оқытушының ұстанымы; оқу процесінде қарым-қатынасты ұйымдастыру; оқыту әдістері.

Интербелсенді оқыту стратегиясының артықшылығы мен тиімділігіне оны оқыту іс-әрекетінде тікелей жүзеге асыру арқылы ғана көз жеткізуге болады. Қазіргі уақытта қолданыстағы интербелсенді оқыту әдістерінің алуан түрлілігі –бұл процесті сәтті жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Педагогикалық әдебиеттерде екі категорияны жиі кездестіруге болады: «Интербелгенді әдістер» және «Интербелсенді оқыту әдістері». Бұл санаттар арасындағы айырмашылық «интербелсенді» сөзіне кіретін мазмұнында. «Интербелсенді әдістер» деп айта отырып, әдістің сабақтағы интербелсенділігіне баса назар аударылады. Оқушының іс-әрекеті бұл жағдайда ол екінші ретті, яғни әдіс жұмысын тоқтатады – оқушы белсенділік танытпайды. Интерактивті оқытуда негізгі іс-әрекет оқушының әрекеті болып табылады, ол әдістің өзімен ғана емес, сонымен қатар басқа факторлармен де анықталады, мысалы, оқу орнында жасалған білім беру ортасы және т.б.

Сондай-ақ әдісті оқушыны сабақта жалықтыратын құралға айналдыруға болмайтынын атап өткен жөн. Әдістеме арқылы жасалған қолайлы психологиялық ахуал сабақтың жалғыз және жеткілікті нәтижесі бола алмайды. «Оқу-тәрбие процесін сан алуан әдіс-тәсілдермен шамадан тыс жүктеу арқылы мазмұндық және әдістемелік жағынан біліксіздікті жасыру мүмкін емес. Тіпті дәстүрлі емес әдістердің өзі оқу процесінің табысты болуына кепілдік бере алмайды. Әдістерді тақырыпты жетік білумен ұштастыра отырып, ойластырылған және саналы түрде қолдану ғана оқу жағдайының жүйелі дамуын қамтамасыз етеді» [4, 6].

Нәтижелер мен талқылаулар

Бүгінгі таңда оқытушының міндеті информатика пәнін оқытуда саралап оқыту, ұжымдық өзара оқыту, модульдік оқыту, трафарет әдісі, проблемалық-іздеу әдісі, ойын технологиялары, жобалық әдіс, шағын топпен жұмыс, эвристикалық әңгімелесу, пікірталас сияқты интерактивті әдістерді қолдану болып табылады, миға шабуыл, іскерлік ойын, рөлдік ойын, цинквейн немесе баяу суға түсу және тағы басқа әдістерді қолдануға болады.

Білімгерлердің оқу іс-әрекетіне деген тұрақты қызығушылығы саяхат сабақтары, ойын сабақтары, викториналық сабақтар, зерттеу сабақтары, кездесу сабақтары, әңгіме сабақтары, шығармашылық немесе жобалық тапсырмаларды қорғау сабақтары, ойын әрекеттері, сыныптан тыс жұмыстар және басқа да көптеген әдістер арқылы қалыптасады [7].

Оларды толығырақ қарастырайық:

1. Дефференциалдық оқыту

Дифференциалды тәсіл идеясы – әр оқушының интеллектуалдық мүмкіндіктеріне және оның жұмысының әдеттегі қарқынына назар аудара отырып, оқу материалын ұсыну және жеке тапсырмаларды әзірлеу болып табылады. Әр түрлі деңгейдегі білімгерлерге «табыс жағдайын» жасау маңызды. Бұл олардың оқу-танымдық үдерісіне белсенді қатысып, өзін барынша көрсетуге мүмкіндік береді.

2. Ұжымдық өзара оқыту

Сынып жұптарға бөлінеді (әртүрлі саралау белгілері бойынша). Әр топқа жеке тапсырма беріледі (әдетте әлі өтілмеген тақырып бойынша). Оқытушылар оны зерттеп, өзара бөліктерге бөледі. Әр білімгер орындауға тиісті өз тапсырмасы бар (кейбір тапсырмалар қиынырақ, кейбіреулері оңайырақ). Келесі сабақта әр білімгер өз бөлігін өзара оқытады.

Оң жақтары:

- білімгерлер өз ойларын нақты тұжырымдауды біледі;
- ойлау қабілеті дамиды, есте сақтау қабілеті жақсарады;
- жеке қарқын бар;
- оқытушылар материалды өздеріне «түсінікті» тілде түсіндіру арқылы жақсырақ меңгереді.

3. Модульдік оқу

«Деректер қоры» тақырыбын оқу барысында модульдік оқыту элементтерін қолданамыз. Оқыту мазмұны шағын кешендерде берілген. Оқушылар компьютерде алдын ала дайындалған тапсырмаларды өз бетінше орындайды. Теориялық блоктардың соңында студенттер әр тақырып бойынша дайындалған тест тапсырмаларын орындайды. Практикалық блоктар компьютерде дербес тапсырмалармен орындалады. Тақырыпты меңгеру дәрежесін анықтау үшін тапсырмалар құрастырылады. Сіңірудің жетіспеушілігі әр қадамда байқалады. Сондықтан ассимиляция курсы толық бөліктерде жүреді және белгілі бір қадамда сәтсіздікке ұшыраған жағдайда студент бүкіл курсты емес, белгілі бір элементті қайталауы керек. Бұл әдістің негізгі кемшілігі – мұндай оқыту жүйесі мұғалімнің үлкен дайындығын, оқушылардың қажырлы еңбегін қажет етеді.

4. Трафарет әдісі

Бұл әдіс бағдарламалау негіздерін үйрену кезінде пайдалы. Алгоритмдік ойлау барлығына бірдей дарынды емес. Сабақ барысында зерттелетін алгоритм түріне арналған бірнеше типтік тапсырмалар талданады, содан кейін трафарет жасалады. Трафаретте жұмыс істей отырып, әрбір студент ұқсас алгоритмдері мен дизайны бар бағдарламаны оңай жасай алады.

5. Мәселе-іздеу әдісі

Бұл әдіс алгоритмдік есептерді шешуде ең тиімді. Тәрбие міндетін қою, оны оқушылармен бірлесіп шешу, табылған іс-әрекет әдісін бағалауды ұйымдастыру – дамыта оқытудың мақсаты мен мазмұнына сәйкес келетін ізденіс әрекеті әдісінің үш құрамдас бөлігі. Студенттерге тапсырма беріледі, содан кейін кіріс деректері не, шығыс деректер дегеніміз не екенін анықтап, алгоритмді кезең-кезеңімен талдаймыз. Мен өз шешімімді таңу емес, балалар ұсынған мәселенің шешімімен байланыстырамын. Егер студенттер қиындықтарға тап болса, мен өз пікірімді білдіремін және оны шешуге бірнеше қадамдар ұсына аламын. Осылайша ізденіс әрекеттерін ұйымдастырамын.

6. Ойын технологиялары

- Топтық жұмыс түрлерін қолданатын зияткерлік ойындар проблеманы шешу құзыреттілігін дамытады;
- Медиа ресурстарды пайдаланатын ойын жағдайлары коммуникативтік құзыреттілікті дамытады.

7. Жоба әдісі

Ақпараттық технологияны оқып-үйрену кезіндегі ең табиғилардың бірі. Жобалық іс-әрекеттер студенттердің зерттеушілік және шығармашылық қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді. Ақпараттық технологиялар әртүрлі оқу пәндерімен біріктірілген, сондықтан кез келген мектеп пәнінен жоба тақырыбын таңдауға болады. Мұндай жоба оқушының алған білімін жүйелеуге, біріктіруге және қолдануға мүмкіндік береді. Шешендік өнерді меңгеру үшін әр оқушы өз жобасын қорғауы қажет. Информатика сабақтарында жасалған жобаларды басқа пәндерде цифрлық ресурс орталығы ретінде пайдалануға болады. Жобалық жұмыс түрінде оқу жоспарының көптеген тақырыптары бойынша қорытынды бақылауды ұйымдастыру да өте

ыңғайлы. Презентация түріндегі жобалар дәстүрлі рефераттар мен баяндамаларға жақсы балама болып табылады [8].

Нақты объектіні, шығармашылық өнімді тиімді жасау үшін студентке тақырыптардың көптеген аспектілерін өз бетінше меңгеруге және оларды нақты соңғы бағдарламалық өнімдерге қолдануға мүмкіндік беретін жоба әдісі қолданылады. Кез келген мамандық үшін жобалар банкің құруға болады, содан кейін студенттер оны таңдай алады.

Мысалы, «Тасымалдауды, қозғалысты және көлікті пайдалануды ұйымдастыру» мамандығы - Сауда қоймасы мен тұтынушылардың өзара тиімді шарттарда өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін автоматтандырылған жүйені әзірлеу (тәртіп объектілеріне және тасымалдауды ұйымдастыруға байланысты тауарлар бағасының өзгеруі). Дерекқор тақырыбына қол жеткізу.

«Ашық тау-кен жұмыстарының жүргізушісі» деп аталатын мамандығы бойынша - Экскаваторлардың маркаларына, тәуліктік ауысым санына, экскаваторлар санына, экскаватордың жылдық өнімділігін есептеу сияқты жобалық жұмыстарды ұйымдастыруды Excel электрондық кестенің мүмкіндіктерін қолдануға болады [9].

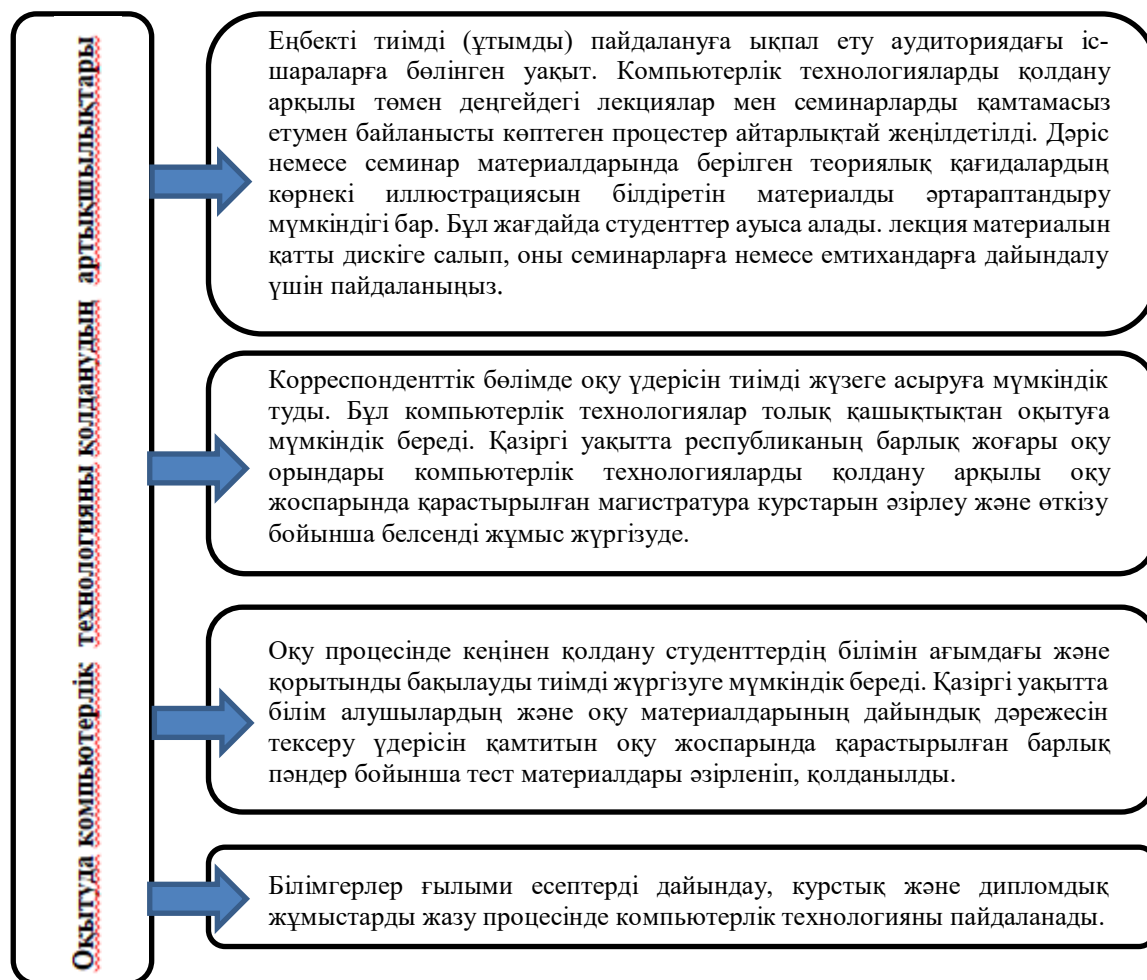
Пікірталас әдісі

Пікірталас кез келген мәселеге қатысты қалыптасқан көзқарастардың алуан түрлілігін ашып, олардың әрқайсысына жан-жақты талдау жасауға бастама жасайды және белгілі бір мәселе бойынша талқылауға қатысушы әрбір адамның өзіндік көзқарасын қалыптастырады.

Оқытуда интерактивті формалар мен әдістерді қолдану оқушылардың білім, білік, дағдыларының деңгейін көтеруге ғана емес, сонымен қатар олардың жаңа мүмкіндіктерін ашуға және әртүрлі қабілеттерін дамытуға мүмкіндік береді, бұл құзыреттіліктерді жетілдірудің қажетті шарты болып табылады.

Интербелсенді оқыту технологияларының ішінде кейс-технологиялар танымал бола түсуде. Кейс-технология (кейс әдісі) – нақты немесе ойдан шығарылған жағдаяттарға негізделген, білімді меңгеруге емес, оқушылардың бойында жаңа қасиеттер мен дағдыларды дамытуға бағытталған интербелсенді оқыту технологиясы. Оның негізгі мақсаты – мәселелерді дамыту және оның шешімін табу қабілетін дамыту, ақпаратпен жұмыс істеуге үйрету. Бұл ретте дайын білімді алуға емес, оны дамытуға, мұғалім мен оқушының бірлесіп жасауына мән беріледі [10, 11].

Гуманитарлық білім беру бағыты бойынша білімгерлердің оқу процесінде компьютерлік технологияларды пайдалану арқылы білім беру сапасын жақсартады, олардың оқуын тиімді және өнімді етеді, теориялық және практикалық білім алуға мотивациясын арттырады (3-сурет).



3-сурет. Оқытуда компьютерлік технологияларды қолданудың тиімді жақтары

Осының барлығы оқу үрдісінде компьютерлік технологияларды қолдану студенттерді оқыту сапасын арттыратынын көрсетеді.

Гуманизм мен демократия принциптері саяси, экономикалық және әлеуметтік қатынастардың бүкіл жүйесіне әсер етіп, қоғамда орын алды. Білім беру жүйесі – қоғам дамуының жаршысы, сондықтан кез келген өзгерістер ең алдымен соған қатысты.

Осыған байланысты студенттерді оқытудың интерактивті әдістерін дамыту туралы сұрақ туындады. Эксперимент объектісі ретінде интерактивті дәрістерді таңдау туралы шешім қабылданды, өйткені дәріс университеттегі білім беру нысандарының бірі ретінде қазіргі жағдайда оқу процесінің негізгі элементі болып қала береді, бірақ сонымен бірге оның форматы өзгерістерге ең аз бейім.

Басымдылық көрсететін әдіс бұл сабақта мұғалім-оқушы қарым-қатынасын келесідей құралады: мұғалім-мұғалім және оқушы-пассивті оқушы. Бұл тәсілмен қарым-қатынас оқытушының жоғары бір жақты белсенділігіне негізделеді, ал студенттермен өзара әрекеттесу сабақ барысында визуалды байланыспен шектеледі. Оқытудың интерактивті әдістері оқушыны оқу процесінің белсенді компоненті ретінде орналастырады [12]. Бұл позиция оқытудың интерактивті әдістерімен жүргізілетін дәрістерде айқын көрінеді, онда білімгер зейінін айтарлықтай сақтау арқылы жоғары интеллектуалды және эмоционалды белсенділікпен білімді қалыптастыру процесіне қатысады.

Компьютерлік технологияларды пайдалана отырып интерактивті оқытуда дәріс түрлерін ұйымдастыру әдістемесін жасау қазіргі педагогиканың өзекті мәселесі болып табылады. Біздің көзқарасымыз бойынша, материалды ұсынудың шағын, бірақ перспективалы түрі әлі де бар -

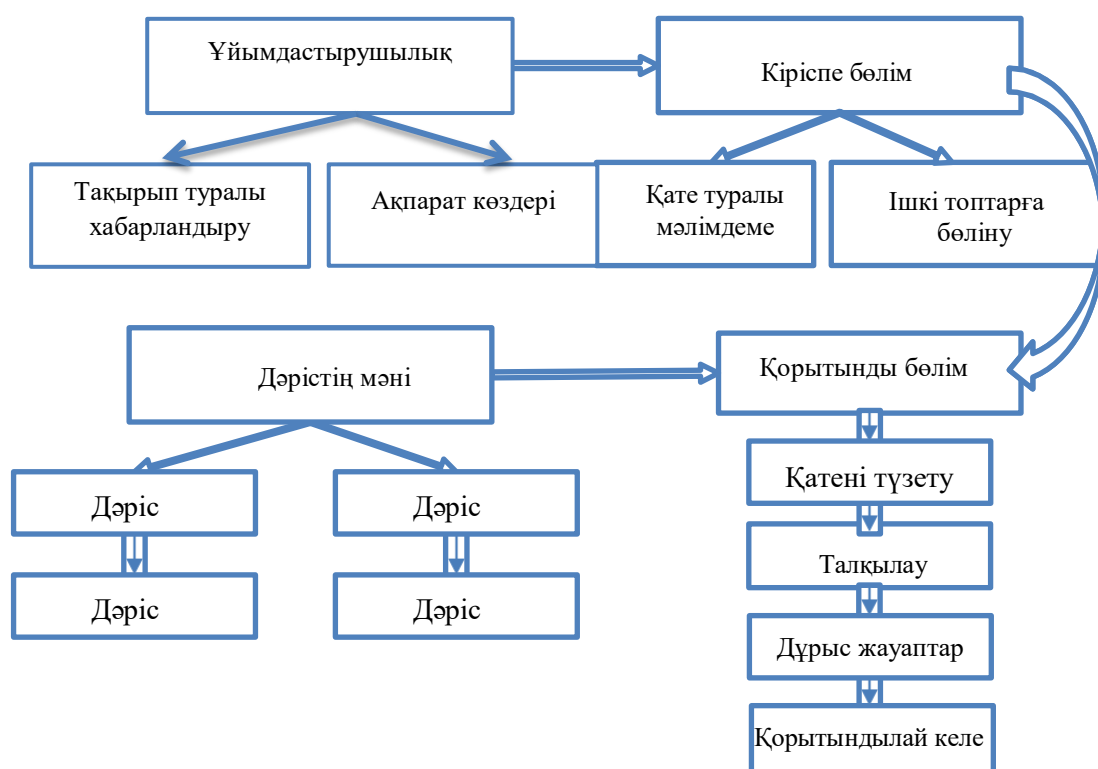
мұғалімге оқу материалын оқудың сәттілігін бағалауға көмектесетін және сабақ бойы студенттің жоғары белсенділігін болжайтын арандатушылық лекция, өйткені оған қазір тек қана материалды жазу бойынша барлық жұмысты оқытушы, сонымен қатар оны шарлау, қателерге тұрақты және жедел талдау жүргізу.

Дәрістерді өткізудің әртүрлі әдістері – дәстүрлі, академиялық және интерактивті – күндізгі оқу нысанының алғашқы төрт жылында студенттердің оқу материалын меңгеру нәтижелеріне қалай әсер ететіні зерттелді.

Экспериментке келесі пәндерді оқитын бірінші-төртінші курс студенттері қатысты: Ақпараттық жүйелер, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, цифрлық сауаттылық.

Арандатушылық дәрістің әдістемесі келесідей ұйымдастырылды: қорытынды сабақ ретінде арандатушылық дәріс өткізу туралы шешімді авторлар студенттердің лекция тақырыбы бойынша базалық білімдері мен дағдыларын қалыптастырғанын ескере отырып қабылдады [13].

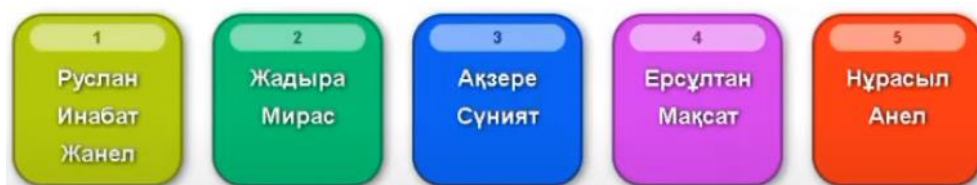
Бұл тұрғыда арандатушылық дәріс (лекция-провокация) мұғалімнің білім беру мақсаттарына қол жеткізгенін және студенттердің зерттелетін тақырып бойынша сыни ойлауы мен практикалық дағдыларын қаншалықты сәтті дамытқанын анықтайтын көрсеткіш ретінде қызмет етеді.



4-сурет. Эксперименттік әдістеме (арандатушы дәріс өткізу)

Семестр бойы аптасына бір рет бақылау тобында оқытушы дәстүрлі әдіс бойынша дәріс оқыса, параллельді эксперименттік топта сол уақыт аралығын бақылай отырып, арандатушылық дәріс оқыды.

Өткен сабақта арандатушылық дәріс барысында келесі сабақтың тақырыбы жарияланып, білімгерлер әрқайсысы 5 адамнан бес топқа бөлінді. Топқа бөліну бес түрлі түстер арқылы жүзеге асырылды. Оқытушы тақырыппен алдын ала танысу үшін ақпарат көздеріне сілтемелер берді. Студенттер материалды өз бетінше оқып, дәріске белгілі бір деңгейде біліммен келді.



5-сурет. Түрлі түстер арқылы топқа бөлу

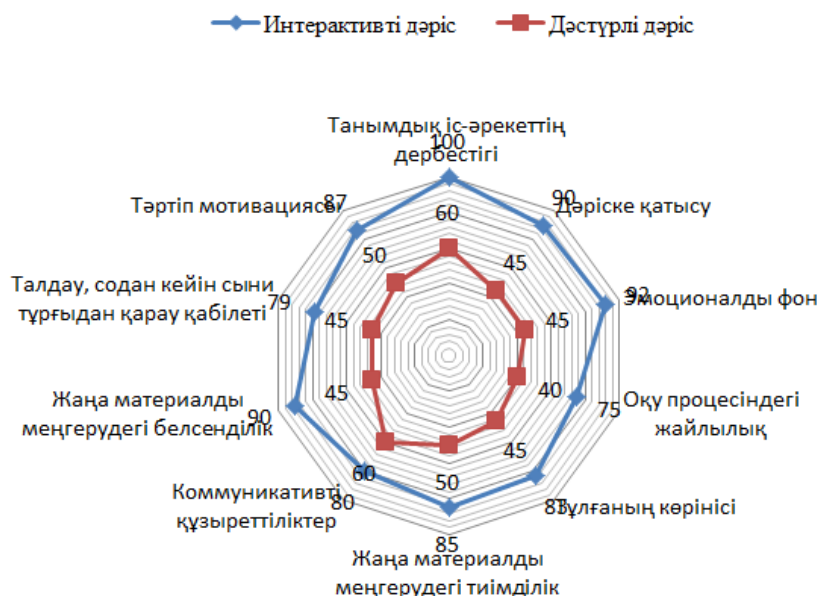
Оқытушы дәріс материалын төрт бөлімге бөліп, алдын ала дәріске жоспарланған барлық қателерді тізіп кесте дайындады. Бұл кесте білімгерлерге өз нәтижелерін сабақ соңында дұрыс жауаптармен салыстыруға мүмкіндік берді және эксперименттің дұрыстығына сенімді болды.

Арандатушы - дәріс басталмас бұрын студенттер топтарға бөлініп, оқытушы дәріс тақырыбымен таныстыра отырып, материалда он қате болатынын ескертті, бірақ оның біреуі туралы үнсіз қалды. Материалды көрсету қателерді мұқият жасыратындай етіп ұйымдастырылды. Олар зерттелетін тақырыптың күрделі және даулы мәселелерін, сондай-ақ әртүрлі ұғымдарды түсіндірудегі жиі кездесетін қателерді қарастырды.

Әрбір бөлімге 15 минут бөлінді; Әр бөлімнің соңында топтағы студенттер ондағы қателер саны туралы қорытынды жасауға 5 минут уақыт бөлді. Мұғалім тақтаға әр топтың тапқан қателерінің санын жазды. Дәріс аяқталуға 10 минут қалғанда тақтада әр топтан бір өкіл шығып, өздері тапқан қателерін түзетіп, арандатушылық дәріс тек табылған қателерді көшіріп алумен біткен жоқ.

Басқа топтардың білімгерлері анықталған қателермен келіспейтіндіктерін білдіруге мүмкіндіктері бар, бірақ бұл дәлелдеуді қажет етті және мәселенің дұрыс шешімдері ұсынылды [14]. Дәріс соңында оқытушы дұрыс жауаптарды көрсетіп, «жарияланбаған» қатені тапқан топтарды ерекше атап өтті.

Эксперименттік дәрістердің нәтижелері.

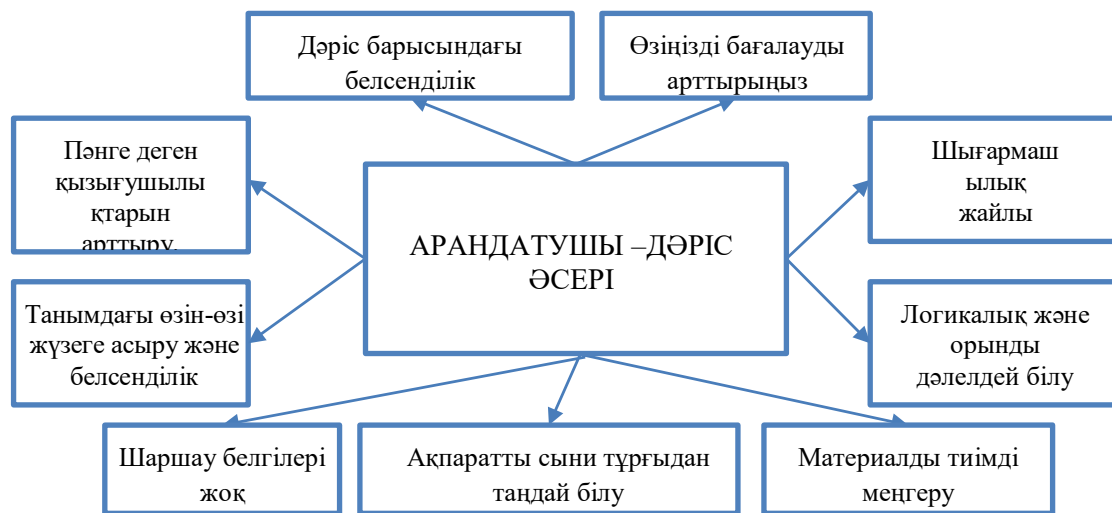


6-сурет. Эксперименттік дәрістердің нәтижелері.

Эксперимент нәтижелерін талдай келе, оқытушылар интерактивті дәрісті пайдалану білімгерлердің оқу процесінде өзіндік белсенділігін ынталандыруға көмектеседі деген қорытындыға келді. Бұл әдіс оқу сапасына оң әсер етеді, себебі ол материалдың жалпы көлемінен қате немесе дәл емес аспектілерді бөліп көрсете отырып, ақпаратты жылдам талдау қабілетін дамытуға көмектеседі. Сонымен қатар студенттерді енжар тыңдаушыдан сабақтың белсенді қатысушыларына айналдыра отырып, лекцияға белсенді қатысуды талап етеді.

Дәріс кезіндегі ыңғайлылық (35%-ға) және эмоционалды атмосфера (47%-ға) айтарлықтай жақсарды: эксперименттік топ студенттері оқытушымен және өзара пікірталасқа белсендірек қатысты. Тәжірибелік топта бақылау тобымен салыстырғанда сабаққа қатысудың айтарлықтай артуы (45%-ға) байқалды, бұл дәрістердің жаңа «ойын» форматына деген қызығушылықпен түсіндірілді.

Студенттердің арандатушылық лекцияға қатысуының әсері келесідей бағаланды (7-сурет).



7-сурет. Білімгерлермен белгіленген арандатушы дәріс жағдайы

Интерактивті дәріс нәтижесінде қол жеткізілген әсерлерді саралай келе, студенттер өз пікірлерін айтудан қорқудың жоқтығын ерекше атап өтті, өйткені сыныпта қолайлы атмосфера орнады. Олардың өзін-өзі бағалауы мен сенімділігі артты, өйткені олар қатені байқаған кезде оны лекцияға дайындалу арқылы қол жеткізген лайықты жеңіс деп санады [15]. Дәрісте бәсекелестік элементтің болуы олардың белсенділігін арттырып, оқытылатын пәнге деген қызығушылығын арттырды.

Қорытынды

Гуманитарлық ғылымдар студенттерінің оқу процесінде компьютерлік технологияларды пайдалану олардың алатын білім беру ақпаратының сапасын жақсартады, оқуды тиімді және өнімді етеді, теориялық және практикалық білім алуға мотивациясын арттырады.

Студенттерді оқытудың интерактивті әдістерін, оның ішінде арандатушылық лекцияларды енгізу бойынша эксперимент нәтижелерін салыстырмалы талдау эксперименттік топтағы студенттердің бақылау тобымен салыстырғанда шығармашылық қабілеттерінің сандық қатынасының жоғарылағанын көрсетті. Бұл студенттердің ақыл-ой әрекетінің белсендірілуін және шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерінің тиімді дамуын көрсетеді, бұл арандатушылық дәрістердің нәтижелері мен талдауларымен расталады.

Арандатушылық дәріс – бұл жай сабақ емес, студенттердің мұғаліммен де, бір-бірімен де қарым-қатынасы, эмоционалды шиеленістің жоғарылауы атмосферасын тудыратын және танымдық белсенділікті ынталандыратын интеллектуалды ойын. «Қасақана» қателерді талқылау процесінде студенттер осы тақырып бойынша өз құзыреттілігін көрсетуі, өз көзқарастарын негіздеуі және басқалардың пікіріне төзімділік пен құрмет көрсете отырып, топта тиімді жұмыс істей білуі керек. Дәстүрлі лекциядан айырмашылығы, арандатушылық дәріс студенттерден сабақ барысында белсенді қатысуды және ақпаратты үздіксіз өндеуді талап етеді.

Мұғалім сонымен қатар оқушылардың өткен материалды түсінгенін бағалай алады және тақырыптың қай аспектілерін түсіну қиынырақ екенін анықтай алады. Интерактивті оқыту

әдістерінің бірі болып табылатын арандатушылық дәріс студенттердің дербестігі мен шығармашылық белсенділігін дамытуға ықпал етеді, сонымен қатар әр адамның оқу процесіне белсенді қатысуын талап ететін өнімді тұлға аралық әрекетке бағытталған. Эксперимент нәтижесінде алынған мәліметтер студенттерді оқытудың интерактивті әдістерін одан әрі енгізу және дамытуды ұсынуға мүмкіндік береді.

Алынған мәліметтерге сүйене отырып, мұндай тәсілдердің жоғары тиімділігі және олардың білімгерлердің білім деңгейіне және мотивациясына оң әсерін тигізетіні туралы қорытынды жасауға болады.

Сонымен қатар, білімгерлер виртуалды жағдайда коммуникативті дағдыларды дамыта алатын және идеялармен алмаса алатын онлайн ортада бірлескен оқудың маңыздылығына баса назар аударылады.

Алынған нәтижелер интербелсенді әдістер болашақтағы білім берудің құрамдас бөлігі екендігіне сенімділікке негіз береді. Олар оқуды жақсартып қана қоймайды, сонымен қатар информатикада табысты мансапқа қажетті дағдыларды қалыптастырады.

Қорытындылай келе, әзірленген ұсынымдар интербелсенді әдістерді оқу үдерісіне сәтті кіріктіруге ықпал ете отырып, мұғалімдер мен білім беру мекемелері үшін тәжірибелік негіз болып табылады. Осы аспектілердің барлығы информатиканы оқытуда интербелсенді әдістерді қолдану өзекті болып қана қоймай, заман талабына сай сапалы білім беруді қалыптастырудың басты факторы екенін растайды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Прохорова М.П., Ваганова О.И. (2019). Проектирование и реализация образовательного события в профессиональной подготовке будущих менеджеров //Вестник Мининского университета, Т. 7. № 1 (26), –С. 4.
2. Смирнова Ж.В., Красикова О.Г. (2018). Современные средства и технологии оценивания результатов обучения // Вестник Мининского университета. Т. 6, №3. – С.9. DOI: 10.26795/2307-1281-2018-6-3-9.
3. Абышов Н. А. (2011) Из опыта интерактивного обучения с использованием компьютера // Химия в школе, №2, С. 22-25.
4. Ding Nian (2009). Using the Internet as a New Teaching Method, DOI: 10.1109/ITIME.2009.5236398.
5. Karol Sztékler, Grzegorz Stefan Jodłowski (2017). Case teaching method – new teaching method at technical universities, Conference: 10th annual International Conference of Education, Research and Innovation, DOI: 10.21125/iceri.2017.1811.
6. István Szököl, Kinga Horvath (2020). Introducing of New Teaching Methods in Teaching Informatics: Informational Competences in Educating Teachers, In book: The Challenges of the Digital Transformation in Education, DOI: 10.1007/978-3-030-11932-4_52.
7. Антони М. А. (2010). Интерактивные методы обучения как потенциал личностного развития студентов // Психология обучения, №12, - С. 53-63.
8. Григальчик Е. К., Губаревич Д. И. (2003) Обучаем иначе. Стратегия активного обучения \\\ Минск, –С. 13-14.
9. Жук А.И., Кошель Н.Н. (2004) «Активные методы обучения в системе повышения квалификации педагогов» - Мн., Аверсэв.
10. Зверев А. (1997). 10 и 90 - Новая статистика интеллекта. Знание – сила, №4.
11. Зотов Ю.Б. (1984) «Организация современного урока» - М., Просвещение, 23-26.
12. Кавтарадзе Д. Н. (1998). Обучение и игра. Введение в активные методы обучения. С.82-85.
13. Владимир Садивничий, Елена Бондаренко, Ирина Жиленко, Наталья Прокопенко, Владислав Нижегородцев и Инна Кучеренко (2020). Разработка интерактивных методов обучения студентов с использованием компьютерных технологий, Международный журнал менеджмента, 11(6), 1002-1011. <http://www.iaeme.com/IJM/issues.asp?JType=IJM&VType=11&IType=6>
14. https://www.researchgate.net/publication/351613307_Interactive_Learning_through_Computer_Science_Education/link/60a0ab34458515c26595eca1/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
[researchgate.net/publication/349117637_The_development_of_interactive_teaching_metho](https://www.researchgate.net/publication/349117637_The_development_of_interactive_teaching_metho)

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-47-49

UDC 372.891

APPLICATION OF SPORTS ORIENTEERING METHODS IN 5TH–6TH GRADE NATURAL SCIENCE CLASSES THROUGH GAME-BASED TECHNOLOGIES

SMORODIN VLADIMIR VLADIMIROVICH

Master, Associate Professor at the Kostanay Social and Technical University named after
Academician Zulkarnay Aldamzhar
Kostanay, Republic of Kazakhstan

YENKULEV ANDREY ANDREEVICH

3rd-year student of the educational program 6B01506 – Geography at the Kostanay Social and
Technical University named after Academician Zulkarnay Aldamzhar
Kostanay, Republic of Kazakhstan

Abstract. *This article examines the application of sports orienteering methods in 5th–6th grade classes through game-based technologies. Special attention is given to the theoretical justification for the importance of the topic. This approach contributes to better material retention, development of cognitive interest in the subject, and the formation of basic cartographic literacy among students.*

Keywords: *cartographic literacy; game-based technologies; orienteering.*

The state standard of basic general education establishes subject-related outcomes for mastering geography by secondary school graduates. One of the most important results is the acquisition of basic cartographic literacy and the use of geographic maps as one of the languages of international communication. Graduates should also acquire the fundamental skills of using geographic information. According to A.N. Struchkova, cartographic knowledge, being a crucial part of geographical education, forms part of general cultural competencies, making them interdisciplinary [9, p. 3].

Mastery of basic cartographic literacy is essential for the successful assimilation of geographical knowledge. It is key to developing fundamental geographic concepts, representations, and thinking. Therefore, organizing the process of learning this material must be approached with great responsibility. Education should be organized within the framework of system-activity and competency-based approaches and aimed at achieving both subject-specific and interdisciplinary results as prescribed by the standard [4, p. 184].

The essence of these two approaches is well illustrated by the formula: competence – action – competence, which means that a competence can only be developed through activity, i.e., psychological functions and abilities result from the transformation of external objective activity [1, p. 141].

This formula is highly applicable to the acquisition of cartographic knowledge, particularly in the development of orienteering skills. Spatial imagery underlies these skills, and one of the necessary conditions for their formation is activity. Geography thus plays a decisive role in developing spatial thinking, which is essential for effectively acquiring cartographic knowledge [10, p. 23; 5, p. 264].

N.I. Aksenova emphasizes that the system-activity approach is conceptually based on ensuring the correspondence of students' learning activities to their age and individual characteristics [1, p. 140]. Students in the 5th and 6th grades are 10–12 years old, and at this age, play serves as a means of motivating and stimulating educational activity. Therefore, it is advisable to use game-based technologies in geography classes [8].

G.K. Selevko identifies the following essential feature of educational games: a clearly defined educational goal and corresponding pedagogical outcomes, which can be justified, made explicit, and characterized by a learning-cognitive orientation. The combination of games with other educational formats must be optimal, avoiding the substitution of learning objectives with game elements [8].

Every textbook includes a section on representing the Earth's surface, where students must learn concepts and acquire skills related to the following topics: map plans, scale, cardinal directions, orienteering, map symbols, terrain representation, and geographic maps. We propose using sports orienteering methods in geography lessons through game-based technologies to ensure effective learning of all these topics. This article focuses specifically on the topic: "Cardinal Directions. Orienteering" [3].

In this topic, students must learn the concepts of cardinal directions, orienteering, and azimuth. We present examples of practical tasks aimed at reinforcing the knowledge students gain while studying this topic [3, p. 15]. It is recommended to use available topographic and orienteering maps of local areas near the school or familiar to most students (a sports map of the school grounds would be ideal). In this article, sports maps refer to large-scale specialized maps designed for orienteering, using specific symbols to indicate terrain passability and provide highly informative depictions of objects. These maps are compiled to make reading as easy as possible by selectively displaying relevant features and applying specific methods to represent them. As a result, sports maps are highly informative and accurate [2, p. 4], making them effective for practical training.

- Practical sessions should begin with oral questioning about landmarks visible on the map (preferably of a familiar area) in various directions from a given point [6]. Since the terrain is already known to the students, creating a spatial image will be easier. The concept of "cardinal directions" is introduced using the "body scheme," where the reference point is the individual themselves. Students will need to transition between two-dimensional and three-dimensional perspectives (training the skill of decoding symbolic information), correctly determine cardinal directions, and recall map symbols [10].

After introducing the compass, students can be assigned the following field-based tasks:

- Orienting the map using a compass and terrain features. Students line up and turn to the cardinal directions using a compass or hold a map with marked control points (CPs) and, on command, take an azimuth to their CP, face it, and orient the map correctly [10].

It is also possible to conduct practical tasks indoors to improve azimuth-taking and spatial orientation skills.

- Around the gym perimeter, place 10 to 20 numbered CPs. Prepare corresponding map diagrams showing the starting point and one CP, along with magnetic meridian lines. Students begin at the center, receive maps and punch cards with all CP numbers, and on command, take an azimuth to their CP, mark their punch card, and return to the start. After exchanging maps, students should visit all CPs [6].

- To consolidate their orienteering skills, students can be assigned a short course on the school grounds or a nearby park or forest using only azimuth navigation [6].

Thus, reinforcing theoretical knowledge and skills related to "Cardinal Directions. Orienteering" will be carried out mainly in a playful, competitive format, which will stimulate cognitive interest in the topic. Using maps of familiar areas will help students better transition between two- and three-dimensional perspectives [6].

We believe that applying sports orienteering methods in geography classes for 5th–6th graders using game-based technologies will contribute to one of the main didactic goals of the course – forming the foundations of cartographic literacy – and enhance the effectiveness of practical lessons in the introductory geography course on representing the Earth's surface.

REFERENCES

1. Aksenova N.I. System-activity approach as a basis for the formation of interdisciplinary results [Electronic resource]. Theory and practice of education in the modern world: Proceedings of the Int. Sci. Conf. – SPb.: Renome, 2012. – P. 140–142. – URL: <https://moluch.ru/conf/ped/archive/21/1656/>
2. Aleshyn V.M. *The Map in Sports Orienteering*. – M.: Physical Culture and Sport, 1983. – 152 p.
3. Gerasimova T.P., Neklyukova N.P. *Geography. Introductory Course*. – M.: Drofa, 2017. – 159 p.
4. Zhdanko T.A. System-activity approach: essence and principles of implementation [Electronic resource] – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistemno-deyatelnostnyy-podhod-suschnostnaya-harakteristika-i-printsipy-realizatsii>
5. Komissarova T.S. Formation of spatial thinking through the cartographic teaching method [Electronic resource]: Scientific Journal *Tsarskoselsky Readings*, Leningrad State University. – 2010. – P. 264–267 – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-prostranstvennogo-myshleniya-kartograficheskim-metodom-obucheniya.pdf>
6. Konstantinov Yu.S., Glagoleva O.L. *Teaching Methods: Orienteering Lessons*. – 2nd ed., revised and enlarged. – M.: Yurayt, 2019. – 329 p.
7. Order No. 345 of December 28, 2018 "On the Federal List of Textbooks Recommended for Use..." (with amendments from 22.11.2019).
8. Selevko G.K. *Encyclopedia of Educational Technologies*. Vol. 1. – M.: NII of School Technologies, 2006. – 816 p.
9. Struchkova A.N. *Methods of Teaching Students Cartographic Skills in the Geography Course "Native Land": Grade 5, Republic of Sakha (Yakutia)*. – Author's abstract of Candidate of Pedagogical Sciences dissertation. – SPb., 2011. – 18 p.
10. Yakimanskaya I.S. *Development of Spatial Thinking*. – M.: Pedagogy, 1980. – 240 p.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-50-55

DEVELOPMENT OF STUDENTS' LANGUAGE COMPETENCIES USING CHATGPT: A COMPARATIVE ANALYSIS OF TRADITIONAL AND DIGITAL APPROACHES

MIRZAGALY SHOLPAN RAISKYZY

Master's Degree Student, M.Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

KISMETOVA GALIYA NAGIBUDAEVNA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Teacher, M.Utemisov West
Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

Abstract: *This paper presents a comparative analysis of traditional and digital approaches in foreign language teaching using artificial intelligence, specifically ChatGPT. The study was conducted among 20 students and 5 English teachers. The purpose of the research was to identify the effectiveness of integrating the digital assistant ChatGPT into the learning process compared to traditional teaching methods. The paper presents the results of an experimental study and the opinions of teachers and students on the use of the chatbot. The theoretical framework of the study is based on the works of Kazakhstani and international scholars studying the impact of digital technologies on the development of language competencies.*

Keywords: *Artificial intelligence, ChatGPT, students, foreign language teaching, digital approach, language competence.*

Introduction:

Modern school education is increasingly intertwined with digital technologies, which have become an integral part of various aspects of the learning process. As technology advances, its impact on education evolves. One of the most innovative tools that has emerged recently is ChatGPT, an AI-based chatbot capable of generating text responses that resemble human communication and engaging in multilingual dialogues. This chatbot has the potential to revolutionize foreign language teaching by providing students with an opportunity to practice language in an immediate, personalized, and interactive manner.

The integration of digital technologies in education, including AI tools like ChatGPT, represents a significant shift in teaching methods. Traditionally, foreign language teaching has focused on grammar, vocabulary, and conversational practice. However, as technology progresses, educational practices increasingly incorporate tools that support personalized learning and foster student autonomy. AI chatbots, such as ChatGPT, provide students with the opportunity to interact with language in a more dynamic and individualized way, which can significantly enhance the language learning process.

ChatGPT has a number of advantages in the context of foreign language learning. It can help students improve speaking, writing, and listening skills while providing instant feedback. Research shows that digital assistants can motivate students by creating a more engaging and personalized learning environment. For instance, the works of Zyrjanov, Smogulova, and Zhaksilikhova [1] emphasize how AI tools can enhance student motivation and contribute to the development of independent learning. Additionally, studies by Kessler [7] and Mohamed and Alian [5] highlight the effectiveness of chatbots in improving communicative skills and deepening knowledge of grammar and vocabulary.

Given the growing role of AI in education, this study aims to analyze the effectiveness of using ChatGPT as a digital tool compared to traditional teaching methods. The experimental study was conducted among 20 students and 5 English teachers and aimed to examine how the use of ChatGPT can impact the development of key language competencies—lexical, grammatical, communicative, and sociocultural—compared to traditional approaches.

The emergence of digital technologies has opened up new opportunities in foreign language education. Scholars and educators have noted that integrating AI platforms such as ChatGPT into the learning process contributes to the development of student autonomy, stimulates critical thinking, and enhances student engagement (Hill, Ford, and Farreras [8]; Chun, Xiao, and Boning [4]).

Chatbots, particularly those powered by AI, align with the concept of learner-centered education. According to Umirzakova and Yotseva [2], such platforms allow students to play a more active role in the learning process, making them not just recipients of knowledge, but active participants in the educational experience. Tleshova et al. [3] note that digital tools like ChatGPT are crucial in increasing student motivation, especially when completing communicative tasks such as dialogues and language practice exercises.

One of the key theoretical foundations of this study is the competency-based approach, developed by Kazakhstani scholar S.S. Kunanbaeva in her work "Modern Foreign Language Teaching: Methodology and Theory" (2005). Kunanbaeva emphasized the importance of creating an educational environment that fosters speech activity, student autonomy, and motivation—elements effectively supported by digital tools such as ChatGPT. Furthermore, research by Fryer, Nakao, and Thompson [6] confirms that chatbots as learning partners contribute to cognitive engagement, leading to more effective language acquisition. The studies of Den and van Mulken [11] also show that animated interfaces in chatbots help strengthen emotional connections with students, making language learning more enjoyable and engaging.

Recent developments in Kazakhstan also highlight the potential of AI in language education. Scientists from the Institute of Artificial Intelligence at L.N. Gumilyov Eurasian National University have developed a Kazakh-language counterpart to ChatGPT. According to the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan (Kazinform, 2024), this AI chatbot is capable of analyzing data, answering questions, and generating texts in Kazakh. The director of the institute, Alibek Barlybaev, noted that this tool is designed for integration into the educational system, which underscores the importance of culturally relevant digital solutions for local language development [14].

Vice-Minister of Digital Development, Innovations and Aerospace Industry Dmitry Mun has also shared his experience using ChatGPT to improve Kazakh language pronunciation and learning. This experience demonstrates the practical value of AI technologies in language instruction and supports the broader trend toward digital transformation in education [15].

Method:

The study was conducted with 20 students from grades 8-9 and 5 English teachers at Gymnasium No. 159, Kazakhstan. The experiment took place over the course of one academic semester and involved two distinct groups: a control group, which was taught using traditional methods, and an experimental group, which used ChatGPT as part of their language learning process. Both groups were tasked with improving their listening, speaking, reading, and writing skills in English.

To ensure a fair comparison between the two groups, a baseline diagnostic assessment of language skills was carried out before the experiment began. This diagnostic was designed to evaluate students' proficiency in key areas of language learning, including vocabulary, grammar, listening comprehension, and speaking ability. The diagnostic results were used as a benchmark for measuring improvement throughout the study.

Following the initial assessment, both groups began their lessons, with the experimental group engaging in language tasks involving ChatGPT. These tasks included conversational dialogues, essay writing, grammar and vocabulary exercises, as well as listening and comprehension tasks. The students interacted with ChatGPT in various ways: by generating written responses to prompts, receiving instant feedback on their writing, and participating in simulated conversations. The flexibility of ChatGPT allowed students to practice speaking and writing skills at their own pace, enabling personalized learning experiences tailored to their individual needs.

Meanwhile, the control group followed the traditional teaching methods, which primarily consisted of teacher-led instruction, with a focus on grammar and vocabulary drills, guided reading, and written exercises. In this group, students were encouraged to practice speaking and writing in class but did not have access to the interactive capabilities of ChatGPT. Teachers provided immediate corrections and explanations during these activities, aiming to strengthen the students' foundational language skills.

Both groups underwent final testing at the end of the academic semester to assess their progress. The final tests were designed to measure improvements in language skills, particularly in writing, vocabulary acquisition, speaking fluency, and listening comprehension. The results of these tests were compared to the baseline data collected at the beginning of the study to determine the extent of improvement.

In addition to the testing, surveys were conducted to gather feedback from both students and teachers regarding their experiences with the different teaching methods. The surveys aimed to assess students' perceptions of the learning process, their level of engagement, motivation, and overall satisfaction with the teaching approach. Teachers were also asked to provide their insights on the effectiveness of both traditional and digital methods, the challenges they faced while integrating ChatGPT into their lessons, and the perceived benefits of using AI tools in language instruction.

By comparing the results from the two groups—control and experimental—the study aimed to identify any significant differences in language competency development. The combination of diagnostic testing, final assessments, and participant surveys provided a comprehensive view of the effectiveness of traditional versus digital approaches to language teaching.

Results:

The results of the study revealed that students in the experimental group demonstrated significantly greater improvements in all language skills compared to those in the control group. Analysis of pre- and post-assessments showed notable progress in vocabulary acquisition, fluency in communication, and improvement in writing skills among students who used ChatGPT.

Writing Skills: Students in the experimental group showed a 30% improvement in their writing assignments, compared to a 10% improvement in the control group. Their essays became more coherent, with better use of complex grammatical structures and vocabulary. The personalized feedback provided by ChatGPT allowed students to correct mistakes and improve their writing skills in real-time, helping them refine their writing style and improve sentence structure.

Vocabulary Acquisition: The experimental group also showed a 25% higher level of vocabulary retention compared to the control group, which showed a 12% increase. By interacting with ChatGPT, students were exposed to a wider range of words in different contexts, which contributed to deeper language learning. Students reported feeling more confident using new words and expressions in both spoken and written language. The AI's ability to introduce students to new vocabulary in a conversational manner reinforced learning, as students were able to engage in more meaningful language use.

Speaking Skills: In terms of speaking, students in the experimental group demonstrated a 35% increase in speaking fluency and confidence. In comparison, the control group showed a 15% improvement in speaking skills. The regular interaction with AI provided students with a comfortable and informal setting to practice spoken language. This continuous practice with ChatGPT helped them feel more confident expressing their thoughts in a foreign language, which contributed to the observed improvements in their pronunciation and speech fluency.

Student Motivation and Engagement: Observations by teachers and student surveys showed that the use of ChatGPT led to 40% higher levels of motivation and engagement in the experimental group compared to the control group. The interactive nature of the chatbot made learning more enjoyable, and students appreciated the opportunity to practice language skills outside of regular lessons. Many students from the experimental group expressed greater confidence in their abilities and reported feeling more responsible for their own learning. Teachers noted that students in the

experimental group demonstrated increased autonomy in their studies, taking initiative to use ChatGPT outside of class hours and actively seeking feedback to improve their skills.

Overall, the experimental group displayed a significant improvement across all areas, with average progress rates being notably higher than those in the control group. The data clearly indicates that ChatGPT provided a more effective and engaging learning experience, leading to better language competencies in writing, speaking, and vocabulary acquisition.

Discussion:

The results provide compelling evidence of the effectiveness of using ChatGPT as a tool to enhance foreign language learning. The improvements observed in the experimental group align with the findings of previous studies on the positive impact of digital tools on language learning (Kohne [10]; Yan [12]). The ability to receive instant feedback and engage with AI created a more dynamic and personalized learning environment, which is particularly beneficial for developing communicative and writing skills.

The results also highlight the importance of AI in fostering student autonomy. By providing students with the opportunity to practice at their own pace and offering individualized support, ChatGPT encourages learners to take greater responsibility for their education. This aligns with the competency-based approach, which focuses on developing independent, motivated learners. The instant feedback mechanism provided by ChatGPT allows students to identify and correct mistakes quickly, which helps solidify their understanding.

However, despite the generally positive results, it is important to acknowledge the limitations of using AI tools like ChatGPT. Several studies have identified shortcomings that should be considered in the educational context:

- A Stanford University study found that the performance of GPT-4 has declined in some scenarios, particularly in code generation and handling complex tasks.

- Accuracy and relevance issues have also been noted. Since ChatGPT was trained on data available up to 2021, its responses can be outdated or contain factual errors if the original training data was incorrect.

- There are risks of plagiarism and misinformation, especially when students over-rely on ChatGPT for writing tasks. This raises concerns about academic integrity and the ethical use of AI in education[15].

Some students expressed concerns about becoming overly dependent on AI, noting that it cannot replace real human interaction, particularly when learning subtle aspects of communication such as emotional tone, body language, and cultural nuance.

Compared to the experimental group, the control group, which used traditional methods, showed more modest improvements. While the traditional approach remains effective for teaching grammar and vocabulary, it lacks the interactive and personalized opportunities provided by ChatGPT. Teachers noted that some students were less active in traditional lessons, and the absence of instant feedback made it more challenging to address individual student needs.

Conclusion:

This study highlights the significant benefits of integrating ChatGPT into foreign language education, especially in the areas of writing and speaking. The digital approach proved to be more flexible, interactive, and motivating compared to traditional teaching methods, providing personalized learning experiences that met individual student needs. While traditional methods often focus on grammar drills and vocabulary memorization, ChatGPT facilitated a more dynamic and engaging learning environment, encouraging students to actively participate in their language acquisition process.

As the world continues to digitalize, schools must adapt their curricula and embrace digital tools like ChatGPT. Technology offers students the chance to engage with language learning in innovative ways that were previously unavailable. With ChatGPT, students can immerse themselves in real-world conversations, receive instant feedback, and engage in tasks that encourage critical thinking and creativity, all of which contribute to a deeper understanding of the language. This

approach allows students to practice language skills in a variety of contexts and supports the development of key competencies such as lexical, grammatical, communicative, and sociocultural skills.

The study revealed that ChatGPT fostered higher motivation and increased student autonomy, especially in the experimental group, which used the AI tool. Students felt more confident in speaking and writing, demonstrating greater engagement and a proactive approach to their learning. This highlights the importance of incorporating technology to support independent learning, stimulate student interest, and ensure the development of language competencies.

However, challenges remain. Teachers need proper training to effectively integrate these tools into their lessons, and the potential risks of over-reliance on AI should be carefully considered. ChatGPT should complement, not replace, traditional teaching methods. When used appropriately, it can significantly enhance language learning but must be balanced with teacher involvement.

In conclusion, this study underscores the potential of ChatGPT as a powerful tool for enhancing foreign language education. It provides an opportunity for more personalized, engaging, and effective learning experiences, which are essential in the digital age. Future research should explore the long-term impacts and broader applications of AI in language learning to further unlock its full potential.

REFERENCES:

1. Zyrjanov, V.K., Smogulova, M.M., Zhaksilikhova, A.B. (2023). A comparative analysis of the effectiveness of online and traditional foreign language teaching formats. *Vestnik Abaikhhan KazUIR&VL. Series "Pedagogical Sciences"*, (1), 207–221.
2. Umirzakova, J., Yotseva, V. (2023). The role of chatbots in organizing learner-centered education. *Vestnik KazNU. Series "Pedagogical Sciences"*, (2), 161–172.
3. Tlesheva, J.K., Erkin, A.M., Konyeskali, A.A., Samarova, A.K. (2023). Using digital technologies to increase student motivation in foreign language education. *Vestnik Alykhan Bokeykhan University*, (4), 166–171.
4. Chun, L., Xiao, H., Boning, L. (2018). Understanding features of extracurricular language activities with the use of technology. *Computer Assisted Language Learning*, 31, 114–143.
5. Mohamed, S.S.A., Alian, E.M.I. (2023). Students' attitudes towards using chatbots in learning English as a foreign language. *Arab World English Journal*, 14(3), 15–27.
6. Fryer, L.K., Nakao, K., Thompson, A. (2019). Chatbots as learning partners: The relationship between learning experiences, interest, and competence. *Computers in Human Behavior*, 93, 279–289.
7. Kessler, G. (2018). Technology and the future of language teaching. *Foreign Language Annals*, 51(1), 205–218.
8. Hill, J., Ford, U.R., Farreras, I.G. (2015). Real conversations with artificial intelligence: A comparison of online dialogues between humans and chatbots. *Computers in Human Behavior*, 49, 245–250.
9. Azamatova, A., Bekeeva, N., Zhaksilikhova, K., Sarasboeva, A., Ilyasova, N. (2023). The impact of using AI and digital learning tools based on project work in foreign language education on student performance and motivation. *International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology*, 11(6), 1458–1475.
10. Kohne, L. (2023). Assessing students' perceptions of chatbots as a potential tool for independent language learning. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, 17, 214–226.
11. Den, D.M., van Mulken, S. (2000). The impact of animated interfaces in chatbots: A review of empirical research. *International Journal of Human-Computer Studies*, 52(1), 1–22.
12. Yan, J. (2022). Future teachers' perceptions of using chatbots in English language teaching. *International Journal of Internet, Broadcasting and Communication*, 14(1), 44–52.
13. Kunanbaeva, S.S. (2005). *Modern Foreign Language Teaching: Methodology and Theory*. Almaty: Edelweiss Publishing.
14. Kazinform. (2024, March 25). Kazakh-language ChatGPT prototype developed by scientists from Astana. Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan.
15. Center for Research on Foundation Models. (2023, July 18). How is ChatGPT's behavior changing over time? Stanford University.
16. Mun, D. (2024). Interview on the use of ChatGPT for learning Kazakh pronunciation. Ministry of Digital Development, Innovations and Aerospace Industry of the Republic of Kazakhstan.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-56-59

FLIPGRID IN TEACHING ENGLISH: A RESEARCH STUDY

NAREKOVA ALTYNAY SENTYABRKYZY

Master's student at the Department of Foreign Languages,
M. Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

KISMETOVA GALIYA NAGIBUDAYEVNA

Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor at
M. Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

Abstract. *This study investigates the effectiveness of the Flipgrid digital platform in developing English-speaking skills among high school students. Using a mixed-method approach, the research combines pre- and post-test assessments, surveys, interviews, and video analysis to evaluate students' progress in fluency, pronunciation, and engagement. The findings reveal a significant improvement in speaking performance, increased learner motivation, and positive attitudes toward using Flipgrid in English language learning. While some technical challenges were identified, the overall results align with international research supporting Flipgrid as an effective tool for enhancing monologic speech and learner participation. This study contributes to the growing body of knowledge on digital tools in EFL education and provides recommendations for integrating Flipgrid into Kazakhstani classrooms.*

Keywords: *English language learning, speaking skills, monologic speech, digital tools, EFL, high school students, language education, student engagement*

1. Introduction

1.1 Background

The advancement of digital technologies has transformed the landscape of education, particularly in the field of language learning. Among the modern online platforms for foreign language teaching that are publicly available, Flipgrid is one of the simplest to use while offering extensive functionality. Flipgrid is a web-based application that promotes the development of students' communicative competence through the creation of short video responses and discussions on given topics. Both teachers and students can use Flipgrid asynchronously from home, staying engaged in the educational process and continuing their learning journey [1].

The Flipgrid platform allows educators to create so-called grids for conducting video discussions. Each grid functions as a message board, where teachers can post questions—referred to as "topics" in the Flipgrid ecosystem—to which students can respond by recording video messages. Students can respond to the teacher's assigned question using the Flipgrid app on their smartphones or via the web application by uploading a pre-recorded video. These responses can range from 15 seconds to ten minutes in length—teachers have the flexibility to set the recording duration. Educators can also allow students to record video comments on their classmates' responses.

Foreign studies have highlighted the positive impact of Flipgrid on students' speaking abilities, self-confidence, and motivation to communicate in English [2]. Researchers such as Keiper et al. (2020) have demonstrated that Flipgrid fosters student-centered learning by enabling learners to practice their speaking skills asynchronously while receiving feedback from peers and instructors [3].

In Kazakhstan, the integration of Flipgrid into English language teaching is still a developing area of research. However, early findings suggest that its implementation supports language acquisition by reducing speaking anxiety and increasing interaction in EFL classrooms [4]. Given the growing emphasis on digital tools in Kazakhstan's educational policies, exploring the effectiveness of Flipgrid in this context is both timely and relevant.

1.2 Problem Statement

Despite the recognized benefits of Flipgrid in language education, limited studies have investigated its application in Kazakhstan's secondary schools and universities. The effectiveness of Flipgrid in improving English-speaking skills in Kazakh learners remains an open question. Additionally, while studies from other countries indicate that Flipgrid enhances engagement and reduces speaking anxiety, it is unclear whether these benefits are equally applicable in Kazakhstani classrooms.

1.3 Research Questions

1. How does Flipgrid influence students' speaking performance in terms of fluency, pronunciation, and engagement?
2. What are the perceptions of students and teachers regarding the use of Flipgrid in teaching English?
3. How do the findings from Kazakhstan compare with studies from other countries?

1.4 Research Objectives

This study aims to:

- Assess the effectiveness of Flipgrid in improving speaking skills in Kazakhstani EFL classrooms.
- Analyze students' and teachers' perceptions of using Flipgrid as a language learning tool.
- Compare the findings with existing research on Flipgrid's impact in other educational contexts.

By addressing these objectives, this research contributes to the growing body of knowledge on digital tools in language learning and provides insights for educators considering the adoption of Flipgrid in their classrooms.

2. Methods

2.1 Research Design

This study adopts a mixed-method approach, combining both quantitative and qualitative research methods. The quantitative component involves pre- and post-test assessments to measure students' speaking skills, while the qualitative aspect includes surveys and interviews to explore perceptions of Flipgrid use in English language learning.

2.2 Participants

The study includes 30 high school students from the Training Center "Advance School" in Uralsk, Kazakhstan, who are enrolled in an English language course where Flipgrid is integrated into their speaking activities.

2.3 Data Collection Methods

1. **Pre- and Post-Tests:** Students' speaking abilities are assessed at the beginning and end of the study using a standardized rubric evaluating fluency, pronunciation, vocabulary, and grammar.
2. **Surveys:** Participants complete surveys measuring their confidence in speaking English, engagement levels, and perceived usefulness of Flipgrid.
3. **Interviews:** Teachers and students provide in-depth feedback on their experiences using Flipgrid, including its advantages and challenges.
4. **Video Analysis:** Student submissions on Flipgrid are analyzed to track improvements in speaking skills over time.

2.4 Procedure

The study spans eight weeks. In the first week, students receive instructions on using Flipgrid. Over the following weeks, they complete five speaking tasks covering various aspects of spoken English, such as storytelling, discussions, and presentations. Their performance is monitored through Flipgrid submissions, and feedback is provided by teachers and peers.

3. Results

3.1 Improvement in Speaking Skills

The pre- and post-test assessments revealed a significant improvement in students' speaking abilities. The average speaking score increased from 60% in the pre-test to 82% in the post-test, demonstrating notable progress in fluency, pronunciation, and vocabulary usage [5]. Students showed

increased confidence when speaking in English, with reduced hesitation and more natural speech patterns.

3.2 Student Engagement and Participation

Survey results indicated that 85% of students felt more engaged in their English lessons when using Flipgrid compared to traditional speaking activities. Many students reported that Flipgrid provided a comfortable environment where they could practice speaking without the immediate pressure of in-person interactions [6].

3.3 Perceptions of Flipgrid Use

Interviews with students and teachers revealed largely positive attitudes toward Flipgrid. Teachers noted that students were more willing to participate in speaking exercises and demonstrated greater enthusiasm for language practice. However, some challenges were highlighted, including occasional technical difficulties and initial discomfort with recording videos [7].

3.4 Video Analysis Findings

An analysis of students' video submissions showed consistent improvement in pronunciation clarity, sentence structure, and overall fluency. Students who initially struggled with speaking anxiety displayed noticeable progress in their ability to articulate ideas clearly and confidently by the end of the study [8].

4. Discussion and Conclusion

4.1 Discussion

The findings of this study align with international research demonstrating the effectiveness of Flipgrid in enhancing students' speaking skills and engagement. The significant improvement in post-test scores suggests that Flipgrid provides an effective platform for language practice, helping students overcome communication barriers. Additionally, the increased engagement levels reported by students highlight the importance of digital tools in modern language education.

A distinctive feature of this platform is that students are not only able to record video responses but also create virtual topic-based libraries by attaching audio, video, and text materials. In compiling such collections of authentic resources, students are exposed to the culture of the target language, as the acquisition of the foreign language is accompanied by the assimilation of cultural knowledge. By studying a foreign language through visual, auditory, and textual sources, students develop the ability to understand the mindset of speakers of another language and culture, resulting in the formation of linguocultural competence [9].

In comparison to foreign studies, the results from Kazakhstan confirm the motivational benefits of Flipgrid while also emphasizing the unique challenges faced by Kazakhstani students. While previous research has highlighted Flipgrid's role in reducing speaking anxiety globally [10], this study suggests that cultural and technological factors, such as limited access to high-speed internet in some regions, may impact students' ability to fully utilize the platform.

4.2 Conclusion

This study provides valuable insights into the role of Flipgrid in Kazakhstani high school classrooms. The results indicate that Flipgrid is an effective tool for improving students' speaking skills, boosting engagement, and fostering a positive learning environment. However, challenges such as technical limitations and initial discomfort with video recording should be considered when implementing Flipgrid in EFL settings.

Future research could explore long-term impacts of Flipgrid on language development and investigate ways to optimize its integration into Kazakhstan's educational system. Additionally, expanding the study to include a larger sample size and diverse educational institutions would provide a more comprehensive understanding of Flipgrid's effectiveness in different learning contexts.

Overall, this study supports the adoption of Flipgrid as a supplementary tool in English language teaching and encourages further exploration of digital platforms in education.

REFERENCES

1. Degtyareva K.S., Yesenaman S.E., Aidarkhanova A.A. Formation of Students' Linguocultural Competence Based on the Flipgrid Digital Educational Platform Using an Asynchronous Approach.
2. Keiper, M., Harwood, A., & Larson, B. (2020). Flipgrid and student engagement: A case study in language learning. *Journal of Educational Technology*, 15(3), 45-56.
3. Johnson, A. & Skarphol, M. (2021). Enhancing oral communication skills using Flipgrid in EFL classrooms. *Language Learning & Technology*, 25(2), 78-94.
4. Nurkassymova, A., & Kadyrova, B. (2022). The role of Flipgrid in developing speaking skills among Kazakhstani students. *Kazakhstan Journal of Language Education*, 10(1), 33-48.
5. Student Assessment Report, Kazakh National Pedagogical University, 2023.
6. Survey Data, Kazakhstan High School English Language Program, 2023.
7. Teacher Interview Transcripts, Kazakhstan EFL Teachers' Association, 2023.
8. Video Analysis Report, Flipgrid-based Language Learning Project, 2023.
9. "Bulletin of the Kostanay State Pedagogical Institute," Scientific and Methodological Journal, No. 4, 2021
10. Chen, H. & Yang, L. (2020). Reducing speaking anxiety through digital tools: A review of Flipgrid. *TESOL Quarterly*, 54(4), 925-940.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-60-61

УДК 541-67;863

КОМПЬЮТЕРНЫЕ МОДЕЛИ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ – БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ФИЗИКЕ И МЕТОДИКЕ ЕЁ ПРЕПОДАВАНИЯ

АДГЕЗАЛОВА ХАТЫРЯ АГАКАРИМ КЫЗЫ

доцент, доктор философии по физике, АГПУ, Баку, Азербайджан

Аннотация: *Уровень интеллектуализации общества определяется эффективностью использования перспективных технологий. В настоящее время катализатором научно-технического и общественного прогресса являются информационные и коммуникационные технологии. Экспоненциальный характер развития информационных и коммуникационных технологий определяет актуальность исследования проблем их использования в системах образования, в частности, в направлении информатизации процесса обучения с целью повышения эффективности усвоения учебного материала.*

Ключевые слова: *компьютерная техника, информационные технологии, компьютерные модели, ИКТ, физика.*

Среди всех учебных дисциплин физика – наиболее поддающийся компьютеризации предмет. Технические возможности современных компьютеров растут очень быстро, так же быстро растут и количество программ по физике и их технические и дидактические возможности. Физика - наука экспериментальная, ее всегда преподают, сопровождая экспериментом. Использование компьютеров в обучении физики изменяет методику ее преподавания как в сторону повышения эффективности обучения, так и в сторону облегчения работы учителя.

Одним из наиболее перспективных направлений использования информационных технологий в физическом образовании является компьютерное моделирование физических процессов и явлений. Компьютерные модели легко вписываются в традиционный урок, позволяя учителю продемонстрировать на экране компьютера многие физические эффекты, а также позволяют организовать новые нетрадиционные виды учебной деятельности. При грамотном использовании компьютерных моделей физических явлений можно достичь многого из того, что требуется для неформального усвоения курса физики и для формирования физической картины мира. Компьютер помогает сделать это и в неблагоприятных условиях, таких как: отсутствие интереса к предмету у обучаемого, когда он считает, что физика в дальнейшем ему не будет нужна; отсутствие способностей к изучению точных наук; нехватка лабораторного оборудования.

Использование средств ИКТ при обучении физике в средней школе и в педагогическом ВУЗе способствует повышению эффективности усвоения учебного материала, позволяет обучаемым облегчить восприятие и понимание учебного материала, способствует усилению положительной мотивации учения, развитию самостоятельности и познавательного интереса обучаемых. Особенно это касается использования компьютерных моделей экспериментальных задач. Как правило, учащиеся с особым энтузиазмом берутся за решение экспериментальных задач как реальных, так и модельных. Несмотря на виртуальность, последние также очень полезны, так как позволяют учащимся увидеть живую связь компьютерного эксперимента и физики изучаемых явлений. Обучаемые могут управлять процессами, изменяя соответствующие параметры модели. Компьютерное моделирование может заменить сложные дорогостоящие и опасные опыты, экономит время при подготовке к урокам и на самих уроках. Экспериментальные компьютерные задачи-модели, являясь заданиями творческого и исследовательского характера, существенно повышают заинтересованность учащихся в изучении физики и являются дополнительным мотивирующим фактором. Ведь знание физики необходимо им для получения конкретного,

видимого на экране компьютера результата. Учитель в таких случаях является лишь помощником в творческом процессе формирования знаний.

Очень важно строить обучение таким образом, чтобы обучаемый понимал, что задачу решает он, а не машина, что только он несет ответственность за последствия принятого решения. Обучаемые теряют интерес к работе, если в конце занятия уничтожаются плоды их труда, поэтому необходимо использовать выполненную ими работу при создании программных продуктов или разработке методических материалов.

Возможности средств ИКТ могут быть реализованы в электронных средствах образовательного назначения (ЭСОН). Однако большая часть существующих ЭСОН предназначена для самостоятельного изучения и не предполагает работы с ними в классе, учебный материал не разделен на отдельные уроки и конкретные тематики, не выполнена разбивка по учебным четвертям и классам. Структура и содержание этих программных продуктов не предусматривают: адаптацию под профиль школ, под уровень начальных знаний школьников, личностную ориентацию школьников, модификацию с учетом требований учителя физики для реализации собственной методики обучения. Поэтому необходимо программирование педагогических приложений по физике как дополнение к существующим ЭСОН, представляющих собой как отдельные модули, так и целые программные продукты, учитывающие особенности авторских методик преподавания физики в школе, контингент обучаемых, их начальный уровень знаний, специфику обучения в конкретных условиях каждой школы и т.д.

Существует множество компьютерных программно-методических материалов по физике, которые можно использовать в качестве основы для обучения студентов решению экспериментальных задач-моделей, например: «Использование Microsoft Office в школе», «Дифракция», «Оптическая скамья», «Геометрическая оптика на вашем компьютере», «Физика. Основная школа» и другие, а также применять их при изучении физики в средней школе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д. И. //Разнообразие компьютерных технологий по физике в средней школе// Международный научно-практический журнал ENDLESS LIGHT in SCIENCE, 17 Декабря 2022 Алматы, Казахстан, ст. 3-5.
2. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д.И. //Исследование проблем и перспектив внедрения компьютерных технологий по физике в средней школе// Международный научно-практический журнал «ГЛОБАЛЬНАЯ НАУКА И ИННОВАЦИЯ 2022: ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ» № 4(18). ДЕКАБРЬ 2022, Алматы, Казахстан, ст. 9-11.
3. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д.И. //Исследование проблем и перспектив использования компьютерных технологий в средней школе по физике// ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ, №87, Июль 2022 Самара, ст. 46-49.
4. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д. И. //Особенности виртуального эксперимента в преподавании физики// Журнал «Инновационные научные исследования», выпуск №4-1(18) Апрель 2022, Уфа.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-62-67

ӘӨЖ 81-13

МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫ (САТЫЛАР МЕН ДЕҢГЕЙЛЕР) МЕН ӘДІСТЕМЕЛІК СТРАТЕГИЯЛАРЫ

АЛПЫСБАЙ ӘЛИЯ РҮСТЕМҚЫЗЫ

Ж.А.Тәшенов атындағы университет, Педагогика және жаратылыстану ғылымдары
факультетінің студенті

Ғылыми жетекші – **З.Т.ЖАНТАСОВА**

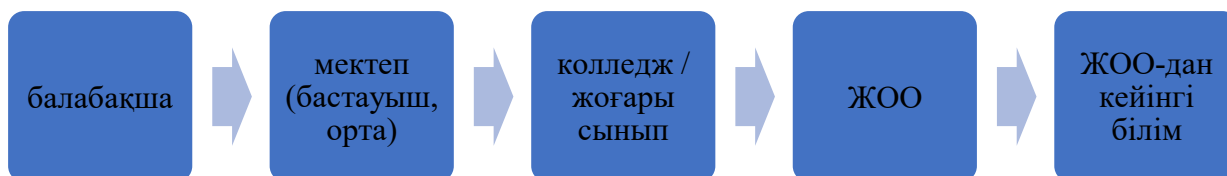
Шымкент, Қазақстан

Аннотация: Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы қазақ тілін оқыту жүйесінің құрылымы мен мазмұны, тілдік дағдыларды (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым) қалыптастыру ерекшеліктері кешенді түрде қарастырылады. Мемлекеттік тілді ана тілі ретінде және екінші тіл (Т2) ретінде оқытудың айырмашылықтары талданып, QAZTEST жүйесіне сәйкес деңгейлік оқытудың тиімділігі мен шектеулері сипатталады. Мақалада тіл үйрету үдерісінде коммуникативтік дағдылар мен академиялық білім берудің арақатынасы сараланып, дәстүрлі және функционалдық грамматиканың мектеп бағдарламасындағы орны мен маңыздылығы нақты мысалдар арқылы түсіндіріледі. Сонымен қатар, оқулықтағы мәтіндердің оқыту мақсатына сәйкес келмеуі, әдістемелік сәйкессіздіктер, оқушының тілдік дамуына кері әсер ететін факторлар кеңінен талданады. Оқу үдерісінде төрт дағдыны өзара байланыста пайдалану арқылы оқушыны тілдік тұрғыдан еркін және сауатты тұлға ретінде қалыптастыру қажеттілігі көрсетіледі. Мақалада ұсынылған тұжырымдар қазақ тілін оқыту сапасын арттыруға бағытталған практикалық және теориялық ұсыныстарды қамтиды.

Тірек сөздер: тілдік дағдылар, QAZTEST жүйесі, академиялық білім, функционалдық лингвистика, тілдік норма, лингвистикалық білім.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілі – қазақ тілі. Қазақ тілі қазақ мектептерінде де, оқыту тілі қазақ тілінде жүргізілмейтін оқу орындарында да, балабақшадан бастап, тұлғаның кәсіптік дамуын көздейтін ЖОО-на дейін жаппай оқыту көзделген. Өзінің сұранысын қанағаттандыру, кез келген нәрсеге байланысты туындаған көзқарасын шаршы топ алдында айта алу, адресаттың жауабын алу мақсатында сұрау мен кері жауапты толықтай түсіну, диалогқа қатысу – бұл сөйлеу әрекетіне қатысты дағдылардың барлығы балабақшадан бастап игеріледі. Бұл дегеніміз – қазақ тілі балабақшадан бастап оқытылады да, баланың тұлға болып қалыптасып шығатын уақытына дейінгі кезеңде деңгей бойынша әр уақыт сатылай күрделеніп отырады. Тілдің ең минималды лексикалық қоры балабақшадан бастау алып, төмендегідей саты арқылы толық жүзеге асырылады:

Сызба-1



Қазақ тілін оқыту үдерісі екі бағытта жүзеге асырылады: біріншіден, ана тілі ретінде, екіншіден, шет тілі немесе екінші тіл (Т2) ретінде оқытындар үшін. Бұл жүйе барлық білім беру сатыларында бірдей түрде енгізілген. Осылайша, бала балабақшада қазақ тілін меңгерудің алғашқы кезеңінен өтеді. Бастапқы кезеңде ол отбасы мүшелері, ауа райы,

достары, түстер секілді базалық тақырыптар бойынша лексикалық минимумды игеріп, 2–3 сөзден тұратын қарапайым сөйлемдер құрастыруға машықтанады. Бұл дағдылар бастауыш және орта мектепте тереңдетіледі: оқушы бірнеше сөйлем құрастырумен қатар, сұрақ қою мен жауап беру сияқты тілдік әрекеттерді орындай алатын деңгейге жетеді. Ал жоғары сыныптар мен жоғары оқу орындарында оқушылар мен студенттер қазақ тілін толық меңгерген жеке тұлға ретінде қалыптасып, тілді нақты өмірлік жағдаяттарда еркін қолдануға, өз ойын толық әрі нақты жеткізуге қабілетті болады.

Қазақ тілін меңгерту үдерісі үздіксіз білім беру қағидатына сәйкес балабақшадан бастап, бастауыш және орта білім беру ұйымдарында, колледждер мен жоғары оқу орындарында, сондай-ақ жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру деңгейлерінде жүйелі түрде жүзеге асырылады. Бұл қазіргі заманғы «life long learning» (өмір бойы оқу) тұжырымдамасымен үндес келеді. Адам өзінің саналы өмірінде үнемі білім алушы ретінде қалыптасып, қажетті ақпаратты меңгеруге, оны үнемі толықтырып, тереңдетіп отыруға ұмтылады. Тілдік дағдыларды жоғалтпау үшін адам тек бала кезіндегі білім алушы рөлінде ғана емес, ересек өмірде де тіл үйренуші ретінде әрекет етіп, тілдік құзыреттілігін үздіксіз дамытып отыруы қажет. Осыған байланысты білім берудің әрбір сатысы адамның тілдік қабілеттерін дамытуға бағытталып, нәтижелі болуын көздейді.

Қарастырылып отырған оқыту жүйесі қазақ тілінде білім беретін және өзге тілде оқытатын мектептерде ұқсас болғанымен, мемлекеттік тілді оқытуда қолданылатын деңгейлік және сатылық құрылымы айтарлықтай ерекшеленеді. QAZTEST жүйесі негізінде белгіленген алты деңгейлік (A1, A2, B1, B2, C1, C2) оқыту стандарты тілдік құзыреттілікті толық игеруге бағытталғанымен, қазақ тілін ана тілі ретінде меңгеретіндер мен оны екінші тіл ретінде үйренушілерді бір деңгеймен оқыту тиімді нәтиже бере алмайды. Қазақ тілінде еркін сөйлейтін, яғни туғаннан бастап бұл тілде дүниетанымын қалыптастырған балалар бастауыш мектептің өзінде-ақ A1 және A2 деңгейлерін толық меңгеріп шығады. Ал қазақ тілін екінші тіл ретінде оқитын оқушылар бұл деңгейлерді тек орта буында ғана толық игеріп, содан кейін B1 және B2 деңгейлеріне көшуге мүмкіндік алады. Бұл жағдай оқыту стандарттарының және білім беру бағдарламаларының мазмұнында орын алған әдістемелік сәйкессіздіктерді көрсетеді. Соның салдарынан қазақ тілінде білім беретін мектептерде оқушылар арасында мемлекеттік тілге деген немқұрайлы көзқарас қалыптасса, өзге тілде оқытатын мектептерде оқушылардың қазақ тілін еркін меңгеруі тежеледі.

Осы талдаудан байқалатыны – мемлекеттік тілді оқытуда оны ана тілі ретінде меңгерушілер мен екінші тіл (T2) ретінде оқитындар үшін бірыңғай оқыту деңгейін қолдану тиімсіз. Себебі қазақ тілінде ойлау қабілеті қалыптаса бастаған оқушы мен тілді шет тілі ретінде оқып жүрген білім алушының тіл үйренудегі бастапқы танымдық және лингвистикалық негіздері мүлдем өзгеше. Мысалы, бастауыш сыныптың 2-сыныбында оқушы «Қазақ тілі» оқулығы арқылы пайымдау, сипаттау және баяндау мәтіндерін оқып, соларға қатысты сұрақтарға жауап беру дағдыларын дамытса, екінші тіл ретінде үйренушілер 1-сыныптан бастап қазақ тілін оқығанымен, олардың тілдік даму қарқыны ана тілі есебінде оқитындармен салыстырғанда едәуір баяу. Бұл – бірінші сынып оқушысы алдымен лексикалық минимумды меңгерумен шектеліп, сөздік қорын жаттап, қарапайым сөйлемдер құрастырумен айналысатынына байланысты. Ал қазақ тілінде табиғи сөйлеу дағдысы бар балада бұл қабілеттер 4–5 жас шамасында-ақ дами бастайды.

Осыған қарамастан, тілді меңгеруге арналған стандартты бағалау құрылымы шартты түрде келесідей деңгейлік бөліністі қамтиды: балабақша кезеңінде – A1, бастауыш мектепте – A2, орта буында – B1–B2, ал колледждер мен жоғары оқу орындарында – C1 және C2 деңгейлері. Бұл жіктеу қағаз жүзінде қазақ және орыс топтарына бірдей қолданылса да, тәжірибе жүзінде бұл деңгейлердің игерілуінде айтарлықтай алшақтық байқалады. Әсіресе, орыс топтарында қазақ тілін меңгеру деңгейі ана тілді топтармен салыстырғанда төменірек. Осыны ескере отырып, орыс тілінде оқытылатын мектептер мен топтарда қазақ тілін оқыту бағдарламасын, оның ішінде әдістемелік тәсілдерін қайта қарастыру қажет. Әсіресе, тілдік

дағдыларды дамытуға баса назар аударылуы тиіс. Келесі бөлімде бұл дағдыларды арнайы кесте негізінде талдап көрсетеміз.

Кесте-1

Қазақ тілін оқыту және бағалау деңгейлері

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ ДЕҢГЕЙЛЕРІ		БАҒАЛАУ ДЕҢГЕЙЛЕРІ
КОММУНИКАТИВТІ ДАҒДЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ	АКАДЕМИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ	
1. Балабақшада оқыту		A1
2. Бастауыш мектепте оқыту		A2
3. Орта мектепте оқыту		B1
4. Орыс мектебінде оқыту		B2
5. Колледжде оқыту	Бастауыш, филология мамандықтары	C1
6. ЖОО-ларда оқыту А) қазақ тобы Ә) орыс тобы	- C2 деңгейін меңгергендер	C2
	ЖОО-да филология мамандығында оқытындар (бакалавр, магистратура, доктарантура)	(QAZTEST, Назарбаев университеті және т.б.)
8. Ересектерге (мемлекеттік қызметкерлерге) оқыту: - қазақ тілділер; - орыс тілділер	C2 деңгейін меңгергендер	

Кестеде ұсынылған мәліметтерге сүйене отырып, қазақ тілін оқытудың деңгейлік құрылымы екі негізгі бағыт бойынша жіктеледі: біріншісі – коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру, екіншісі – академиялық білім беру. Бұған дейінгі тұжырымдарда атап өткендей, қазақ тілінде де, орыс тілінде де білім беретін мектептерде оқытушы, ең алдымен, оқушының коммуникативтік қабілеттерін дамытуға бағытталған оқыту жүргізеді. Бұл жерде әдістемелік тұрғыдан туындайтын маңызды сұрақ – коммуникативтік дағдылар мен академиялық білім берудің өзара айырмашылығы неде?

Коммуникативтік дағдылар негізінен оқушының тілдік қатынасқа түсу, яғни күнделікті өмірде тіл арқылы қарым-қатынас орнату қабілетін дамытуды көздейді. Мұнда сөйлеу, тыңдау, сұрақ қою, жауап беру, тілдік реакция білдіру сияқты нақты жағдаятқа бейімделген практикалық біліктер басты назарда болады. Ал академиялық білім беру, керісінше, тілдік құрылымдарды терең меңгеру, грамматикалық нормаларды білу, мәтінмен жұмыс істеу, пікірталас құру, ғылыми дискурсқа араласу сияқты жоғары деңгейлі когнитивті дағдыларды дамытуға бағытталған. Осы екі бағытты өзара ұштастыру – қазақ тілін оқытудағы сапалы нәтижеге қол жеткізудің кепілі.

Бірінші кезекте, академиялық білім – оқушының тілдік жүйені терең әрі құрылымды түрде меңгеруіне бағытталған. Мұндай білім беру барысында оқушы тілдің фонетикалық құрылымынан бастап, лексика мен грамматиканы (морфология және синтаксис), сондай-ақ қазіргі тіл білімінің қарқынды дамып келе жатқан жаңа бағыттарын – антропоэлекті көзқарасты және функционалдық грамматиканы – кезең-кезеңімен игереді. Алайда тілдік жүйені меңгеру тілдік құрылымдарды жалаң жаттап алумен немесе оларды қолданумен

шектелмейді. Тіпті оқушы грамматикалық ережелерді және олардың мағынасын толық түсінгенімен, алған білімін нақты қарым-қатынас жағдайында қолданбауы да мүмкін.

Академиялық білім негізінен екі құрамдас бағытқа бөлінеді: біріншісі – деңгейлік лингвистика, екіншісі – жұмсалымдық (функционалдық) лингвистика. Деңгейлік лингвистика – дәстүрлі, құрылымдық грамматикаға негізделеді және тіл бірліктерін олардың құрылымына қарай оқытуға бағытталған. Бұл бағытта алдымен дыбыстар мен олардың тіркесу заңдылықтары, орфография және орфоэпия мәселелері қарастырылады. Одан кейін лексикалық бірліктер, сөздік қор, сөздердің тура және ауыспалы мағыналары, сөзжасам тәсілдері, сөз таптары, олардың грамматикалық ерекшеліктері мен жалғаулары, етістіктің грамматикалық формалары мен мағыналық түрлері, сөз тіркесі, сөйлем құрылымы, сөйлем түрлері, сондай-ақ стилистикалық нормалар, оның ішінде функционалдық стильдердің ерекшеліктері оқытылады.

Мұндай оқыту жүйесіндегі негізгі әлсіз тұстардың бірі – грамматиканың жекелеген деңгейлері мен салаларын нақты бір сыныптарға бөліп оқыту тәжірибесі. Мәселен, пунктуация ережелерінің тек тоғызыншы сыныпта қарастырылуы оқыту үдерісінің біржақтылығын көрсетеді. Шын мәнінде, оқушы бірінші сыныптан бастап жазбаша сауаттылыққа баулынады және ойды аяқтағаннан кейін тыныс белгісін дұрыс қою қажеттілігі алға тартылады. Демек, бала жазу дағдысын игере бастаған сәттен бастап мәтіннің құрылымын, оның мағыналық тұтастығын қамтамасыз ету үшін тыныс белгілерді қолдану ережелері де жүйелі түрде үйретілуі қажет.

Академиялық білімнің екінші бағыты – функционалды білім беру. Жұмсалымдық (функционалдық) лингвистика немесе грамматика негізінен жоғары оқу орындарындағы оқыту жүйесіне арналған. Әлемдік тіл білімінде грамматиканы зерттеу тарихында бір-біріне ұқсамайтын, бірақ өзара толықтырып тұратын бірнеше ғылыми мектептер қалыптасты. Бұл мектептер, ең алдымен, зерттеу тәсілдеріне қарай екіге бөлінеді: дәстүрлі (тұлғалық) және жұмсалымды (функционалды) бағыттар. Дәстүрлі грамматика тілдік құрылымдарды формадан мағынаға қарай талдаса, функционалды грамматика, керісінше, мағынадан формалық көрсеткішке қарай бағытта сипаттайды.

Бұл теориялық бағыттарды жалпы білім беру жүйесіне, әсіресе мектеп бағдарламасына енгізу көзделіп отырған жоқ. Өйткені тіл құрылымы мен оның терең мағыналық аспектілерін зерттеу мектеп оқушысының қажеттілігіне сай келмейді. Мектептегі тіл үйретудің басты мақсаты – оқушының қазақ тілін толық меңгеруі, оны ауызша да, жазбаша да еркін және сауатты қолдана алуына мүмкіндік беру. Ал бұл мақсатқа жету үшін қажет тілдік білімдер мен дағдылар оқушыға қолжетімді деңгейде, жүйелі әрі мақсатты түрде ұсынылуы тиіс.

Кесте-2

Тілді оқытуда қолданылатын ұстаным

МӘТІН			
МӘТІН ТАНУ		МӘТІН ТУДЫРУ	
Тыңдалым	Оқылым	Айтылым	Жазылым

Тыңдалым (*репродуктивті дағды*) – рецептивті дағды; тілге сай әрекет ету, яғни тілдің дыбыстық мағынасын түсіну [1, 18]. Күнделікті қарым-қатынас кезінде адамдар уақытының 9%-ын жазуға, 16%-ын оқуға, 30%-ын сөйлеуге және 45%-ын тыңдауға жұмсайды. Бұл әрекет түрі есте сақтау қабілетін дамытып, зерттеушілер тұжырымы бойынша сөйлесім әрекетіне апаратын негізгі құрал ретінде саналады. Сол себепті тыңдалым, әсіресе, шет тілдерін оқытуда кең қолданынысқа ие. Белгілі бір ақпаратты тыңдаған білімгер мәтінмен танысып, есіне сақтап

қана қалмайды, айтылған тұжырымды қорытындылап, жауап қайтаруға да дағдыланады [2]. Сол үшін де тілді үйрену барысында тыңдалым әрекетінің маңызы зор.

Оқылым (репродуктивті дағды) – графикалық таңбалар арқылы қағаз бетіне түскен сөздер мен тіркестердің мағынасы мен мазмұнын мәнерлеп, ұғынықты оқу және одан қажетті деректі түсініп, сұрыптап алу. Оқылым жазылған графикалық таңбалардың тізбегін дұрыс танып-білуге қатысты. Мұнда осы таңбалардың ішкі мән-мағынасын дұрыс түсінудің маңызы үлкен. Осындай ерекшеліктер іске асқан жағдайда ғана оқылған материалдан керек ақпараттар алынып, оқушының қажетіне жарайды.

Сөйлесім әрекетінің ерекше бір түрі ретінде оқылымның маңызы:

1) оқушылы оқылым арқылы бүкіл тілдік қатынасқа қажетті ақпараттан хабардар болады және оны тілдік қарым-қатынаста керегіне жаратады;

2) оқылымның нәтижесінде әдеби, мәдени, әлеуметтік салалардағы жылдар бойы жиналған адамзаттық тәжірибелер бір кезеңнен екінші кезеңге өтіп, ішкі ой-санасын байытады. Ойлау қабілеті мықты дамыған оқушының сөйлеу қабілеті де ерекше болады;

3) оқылым әрекеті арқылы көңілген түйгенін үйренуші бойына жинақтайды, сұрыптайды, тұжырымдайды. Мұның өзі уақыт өте келе сарапқа түсіп, өмірде, ғылым мен техникада жаңа ізденістердің шығуына жол ашады. Адамның қоғамдағы рөлі артады, коммуникация үдерісі дамиды [3, 9].

Айтылым (продуктивті дағды) – тілдік қарым-қатынас барысында ойды жеткізу үшін тіл бірліктерін тиімді қолдануға негізделген әрекет [4, 5]. Айтылым үдерісінің басты аспектісі – сөздерді дұрыс айту заңдылықтары мен қалыптасқан орфоэпиялық нормаларды меңгеру. Бұл тұрғыда белгілі тіл маманы Р. Сыздықованың тұжырымдары аса маңызды әрі оқушы мен оқытушы үшін де құнды: «Тілдік нормалар тілдің барлық деңгейлерінде: лексикалық қорында, грамматикалық құрылымында, дыбыстық жүйесінде және стильдік-көркемдік тәсілдерінде сақталуы тиіс. Норма, сонымен қатар, тілдің қолдану формаларында – жазба және ауызша түрлерінде де көрініс табуы қажет. Сондықтан ана тіліміздің жазба формасымен қатар, ауызша сөйлеу нормаларын да қатаң сақтау – заңдылық» [3, 10].

Дұрыс сөйлеу мәдениеті – әрбір сөзді орфоэпиялық нормаға сай айту, сөйлеу барысында стилистикалық қателіктерге жол бермеу, сөйлемдердің логикалық құрылымын сақтау және синтаксистік үйлесімділікті қамтамасыз ету дағдыларынан тұрады. Мұндай дағдыларды оқушы бойында бастауыш сыныптан бастап қалыптастыру – мұғалімнің негізгі мақсаты. Бастапқы кезеңде оқушы мектепте меңгерген лексикалық қор негізінде жеңіл сөйлемдер құрастыра білуі тиіс. Оқу деңгейі жоғарылаған сайын бұл сөйлемдер күрделеніп, оқушы тұтас ойды мазмұнды әрі сауатты түрде жеткізуге қабілетті деңгейге жетеді. Осы нәтижеге қол жеткізу үшін мұғалім айтылым әрекетінің ішкі дағдыларын – дұрыс екпін қою, сөйлеу қарқыны, сөздердің интонациялық бірлігі сияқты аспектілерді де жүйелі түрде дамытуы қажет.

Айтылым әрекеті негізінен екі негізгі формада жүзеге асады: диалогтық және монологтық. Диалогтық формада тілдік қарым-қатынас екі немесе одан да көп адам арасында өтеді. Бұл жағдайда қатысушылар сұрақ-жауап алмасу арқылы өзара әрекеттеседі, пікір білдіріп, нақты бір мәселе төңірегінде ортақ шешім іздейді. Мұндай форма тілдік қатынастың интерактивті сипатын көрсетіп, тыңдаушы мен сөйлеушінің белсенді байланысын көздейді.

Ал монологтық формада сөйлеу әрекеті бір адамның сөйлеуі арқылы жүзеге асады және ол көбіне жеке ойды, көзқарасты білдіруге бағытталады. Бұл сөйлеу түрі мазмұндық бірізділікке құрылып, логикалық жағынан реттелген тұтастықты құрайды. Монолог барысында сөйлеуші нақты бір мәселе жөнінде жүйелі ой қорытып, біртұтас тұжырым жасайды [4, 72].

Жазылым (продуктивті дағды) – тілдік бірліктердің графикалық және фонемалық жүйесіне сүйенетін, лингвистикалық, психологиялық, физиологиялық және әдістемелік ерекшеліктерді қамтитын күрделі әрі тарихи қалыптасқан тілдік әрекет түрі. Жазылым – тілдік мазмұн мен форманың бірлігін қамтамасыз етіп, адамдар арасындағы ұзақ мерзімді қарым-

қатынасқа мүмкіндік беретін коммуникативтік құрал [5, 138]. Бұл дағды белгілі бір тақырыпты терең меңгерудің нәтижесі ретінде қалыптасады. Тыңдалым, оқылым және айтылым сияқты рецептивті және продуктивті дағдыларды толық меңгермейінше, оқушыда жазылым қабілеті дамымайды.

Қазақ тілінің оқу бағдарламасында оқушыларға жазу көлемі сыныптарға байланысты нақты көрсетілген. Мәселен, бесінші сыныпта оқушы 150–200 сөз, алтыншы сыныпта – 200–250 сөз, жетінші сыныпта – 250–300 сөз, сегізінші сыныпта – 340–400 сөз, ал тоғызыншы сыныпта – 350–400 сөз көлемінде жазбаша жұмыс орындай алуы тиіс [6, 10]. Жазылым арқылы оқушы тақырып бойынша меңгерген білімін көрсетіп, өзіндік пікірін білдіреді. Бұл – жазылымның шығармашылық сипатын көрсетеді. Тіпті қарапайым жаттығу орындау барысында да оқушы тек сауатты жазуға ғана емес, орфографиялық нормаларды сақтай отырып көркем тілмен ой жеткізуге үйренеді. Ал шығармашылық сипаттағы тапсырмаларда оқушы сыни тұрғыдан ойлау қабілетін дамытып, өз ойын білдіру үшін жаңа сөздерді белсенді қолдануға бейімделеді.

Қорытындылай келе, орта мектептегі қазақ тілі пәнінің басты мақсаты – оқушыларды сөйлеу мен жазу дағдыларына үйрету екенін қайталап айту маңызды. Сауатты сөйлеу және жазу үшін ең алдымен тілдік нормаларды, грамматикалық ережелерді меңгеру қажет. Мектептегі грамматика оқыту жүйесі осы мақсатты көздейді. Алайда кей адамдар үшін сөйлеу мен жазу табиғи қабілет ретінде қалыптасуы мүмкін. Соған қарамастан, «жаза аламын» немесе «сөйлей аламын» деп, мазмұнсыз, мәнсіз сөз айтуға жол беруге болмайды.

Бұл ретте Ахмет Байтұрсынұлының мына пікірі орынды: «Сөз шығару өнерді қорек қылса, өнер ғылымды қорек қылады. Асыл сөздің сипаттарын білумен адам ақын бола алмайды, бірақ ақын адам сөздің асыл болатын сипаттарын білсе, сөзін таза, мінсіз шығарады». Осы орайда, біздің негізгі міндетіміз – оқушыға сөздің «асыл» сипатын түсіндіру, оны меңгертуде төрт түрлі тілдік дағдыны (тыңдалым, оқылым, айтылым, жазылым) жүйелі әрі үйлесімді қолдану арқылы білімді тиімді игерту. Бұл – білімнің жандануына және практикалық қажеттілікке айналуына жол ашады.

Сол себепті мұғалімнің басты мақсаты – оқушыны тек репродуктивті әдіске сүйеніп, дайын мәтінді түсінумен шектелмей, өз бетімен мәтін құрастыру деңгейіне дейін жеткізу. Бұл тұрғыдан алғанда, айтылым мен жазылым тапсырмаларының маңызы айрықша. Себебі оқушы осы дағдылар арқылы алған білімін белсенді түрде қолдануға мүмкіндік алады. Алайда бұл үдерістің тиімді жүзеге асуы оқылым мен тыңдалым әрекеттерімен тығыз байланысты. Бұл екі әрекет – жаңа тақырыпты меңгеру барысындағы негізгі құралдар.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Құлмағамбетова А. Тілдік төрт дағды бойынша белсенді оқыту тапсырмалары, оқу-әдістемелік құрал. – 2014. – 54 б.
2. Ересек адамдардың тыңдалым дағдысын қалыптастыру және бағалау үдерісі <http://kazakhtest.kz/work/567487/>
3. Б.Қапалбек, С. Жантасова. Қазақ тілі: Әдістемелік нұсқау. Жалпы білім беретін мектептің 7-сынып мұғалімдеріне арналған құрал. – Алматы: Мектеп, 2017. – 272 б.
4. Маликова С.Н. Айтылым әрекетін диалогтық, монологтық сөйлеу арқылы үйрету. Вестник КазНУ. Серия филологическая. №52
5. Оразбаева Ф.Ш. Айтылым мен жазылымның әдістемелік негізі. Әдістемелік нұсқаулық/Оразбаева Ф.Ш., Иманқұлова М.А., Мазмбаева Ж. – Алматы: Тауғұл-Принт, 2021. – 252 б.
6. Негізгі орта білім беру деңгейінің 5-9 сыныптарына арналған Қазақ тілі пәнінен үлгілік оқу бағдарламасы

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-68-70

УДК: 811

ENGLISH LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY AS A TOOL FOR DEVELOPING STUDENTS' INDEPENDENT LEARNING SKILLS

ZHUMAGULOVA AIGERIM

First year master's student at Miras University

Academic supervisor – **AKESHOVA M.**

Shymkent, Kazakhstan

Abstract: *In recent years, the development of independent learning skills has become one of the most important goals in modern education. This article explores how English Language Teaching (ELT) methodology can be effectively used as a tool for promoting learner autonomy and independence. The study focuses on the application of learner-centered approaches such as task-based learning, project-based learning, blended learning, and reflective strategies. It examines the theoretical basis of independent learning, the teacher's evolving role as a facilitator, and the influence of digital technologies. The article also addresses challenges in implementing autonomy-supportive methods and highlights practical ways to overcome them. Ultimately, the paper emphasizes that ELT methodology, when applied thoughtfully, can significantly enhance learners' ability to take charge of their education and become more motivated, responsible, and life-long learners.*

Keywords: *English Language Teaching, independent learning, learner autonomy, teaching methodology, student-centered learning, digital tools, self-regulated learning*

In the context of 21st-century education, independent learning has emerged as a critical skill that every student must develop in order to thrive in an increasingly complex and fast-changing world. Traditional educational models, where the teacher is the primary source of knowledge and students are passive recipients, are no longer sufficient. Instead, modern pedagogy emphasizes active learning, critical thinking, and personal responsibility. Within this framework, English Language Teaching (ELT) methodology plays a vital role, not only in teaching language, but also in nurturing essential learning habits such as self-regulation, goal-setting, and independent problem-solving. Independent learning is commonly defined as the process through which learners take responsibility for their own educational development. This includes setting learning goals, choosing appropriate strategies, monitoring progress, and reflecting on outcomes. Theoretical foundations for this concept can be found in the works of Holec (1981), who is widely credited with introducing the term “learner autonomy,” as well as in constructivist theories of education. According to constructivist views, learning is an active and individualized process, where knowledge is constructed based on personal experience and interaction with the environment. Vygotsky's sociocultural theory and the concept of the Zone of Proximal Development (ZPD) also support the notion that learners become more autonomous through social interaction and guided support. One of the most effective ways to promote independence in English language classrooms is through the implementation of learner-centered methodologies. Task-Based Learning (TBL), for example, engages students in meaningful tasks that require them to use the target language in real-world situations. These tasks not only improve communicative competence, but also foster critical thinking, collaboration, and decision-making. Instead of focusing on accuracy alone, learners are encouraged to use language to complete authentic tasks, such as planning an event, writing a letter, or conducting interviews.

Project-Based Learning (PBL) goes a step further by involving students in complex, extended projects that require research, organization, and presentation. Through PBL, students learn to manage their own time, work independently or in groups, and take ownership of the learning process. For instance, learners might create a documentary, design a tourist brochure, or prepare a business

proposal in English. Such projects combine creativity with linguistic competence and give students a sense of purpose and agency. Blended learning, which combines face-to-face instruction with online learning, has gained significant popularity in recent years. This approach gives learners more flexibility and control over their learning. Students can access resources at any time, revisit difficult topics, and progress at their own pace. Platforms such as Moodle, Google Classroom, and Edmodo allow teachers to design interactive lessons, track students' progress, and encourage independent study. Additionally, mobile applications like Quizlet, Memrise, and Duolingo offer vocabulary practice, grammar exercises, and listening activities that can be done independently outside of class. Another key element in developing independent learning is the use of reflective strategies. When students are given opportunities to evaluate their own progress, identify areas for improvement, and set new goals, they become more aware of their learning habits and needs. Tools such as learning journals, self-assessment checklists, and peer reviews support this reflective process. These tools also help teachers understand how students are engaging with the material and where additional support may be needed.

While the focus of independent learning is on the student, the teacher's role remains fundamental. In autonomy-supportive environments, teachers act as facilitators who provide structure, guidance, and motivation. They help students develop metacognitive skills, offer constructive feedback, and create a supportive atmosphere where learners feel safe to take risks and make mistakes. The transition from a traditional instructor to a coach or mentor requires a shift in mindset, as well as continuous professional development. Despite its many advantages, the promotion of independent learning in ELT also faces several challenges. Some students may lack the motivation, confidence, or self-discipline needed for autonomous learning. Others may be unfamiliar with digital tools or uncomfortable with non-traditional classroom structures. Teachers, too, may face difficulties if they have not been trained in learner-centered methodologies or if institutional support is lacking. In addition, cultural attitudes toward education—particularly in contexts where teacher authority is highly valued—can make the shift toward autonomy more complex. Nevertheless, these challenges can be overcome through careful planning, gradual implementation, and strong communication between teachers and learners. It is important to introduce independent learning strategies step-by-step, provide training on the use of digital tools, and offer continuous encouragement and feedback. Peer collaboration, mentorship programs, and workshops can also support students in becoming more self-directed.

The teacher's role in supporting autonomy remains vital. Rather than merely delivering content, the teacher becomes a guide who scaffolds learning, provides feedback, and helps students develop metacognitive strategies. Teachers can offer choice in tasks, encourage self-assessment, and design flexible lesson plans that adapt to individual needs. Strategies such as goal-setting workshops, peer mentoring, and the use of digital learning diaries can reinforce learner responsibility. To be effective, independent learning should not be left to chance. It must be cultivated through structured support and ongoing dialogue between students and educators. Institutions should also provide professional development opportunities for teachers to explore learner-centered pedagogy and digital tools. In addition, incorporating research findings into practice can guide curriculum design and ensure that students are equipped with both the language and learning skills necessary for success.

In conclusion, English Language Teaching methodology holds great potential as a tool for developing students' independent learning skills. By incorporating student-centered approaches such as task-based and project-based learning, blending digital technologies, and fostering reflective habits, educators can help students become more autonomous and responsible learners. Moreover, by redefining the role of the teacher as a facilitator and guide, the learning process becomes more dynamic, personalized, and empowering. As education continues to evolve, the ability to learn independently will remain one of the most valuable assets that students can acquire—and ELT has a crucial part to play in this transformation.

REFERENCES:

1. Benson, P. (2011). *Teaching and researching autonomy* (2nd ed.). London: Routledge.
2. Harmer, J. (2015). *The practice of English language teaching* (5th ed.). Harlow: Pearson Education.
3. Holec, H. (1981). *Autonomy and foreign language learning*. Oxford: Pergamon Press.
4. Little, D. (1991). *Learner autonomy: Definitions, issues and problems*. Dublin: Authentik.
5. Nunan, D. (2004). *Task-based language teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
8. Warschauer, M., & Kern, R. (Eds.). (2000). *Network-based language teaching: Concepts and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
9. Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice*, 41(2), 64–70. https://doi.org/10.1207/s15430421tip4102_2

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-71-72

ДЕФЕКТОЛОГИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ

БАҚЫТОВ БІРЖАН БАҚЫТҰЛЫ
КАНАПИЯНОВА КЫМБАТ ДАУТБЕКОВНА

Қызылорда қаласы

Аннотация. Бұл мақала дефектология саласының маңызы мен оның баланың дамуындағы рөлін талқылайды. Дефектология балалардың дамуындағы ауытқуларды анықтап, оларды түзету арқылы әрбір баланың әлеуметтенуіне, тұлғалық дамуына және әлеуметтік қатынастарында жетістіктерге жетуіне мүмкіндік береді. Мақалада дефектологияның басты міндеттері, әдістері және мұғалім дефектологтың рөлі қарастырылған. Сонымен қатар, инклюзивті білім беру, психологиялық қолдау мен түзету жұмыстарының маңыздылығы туралы баяндалады.

Кілттік сөздер: Дефектология, балалар дамуындағы ауытқулар, түзету жұмысын жүргізу, психологиялық қолдау, инклюзивті білім беру, мұғалім дефектолог, сөйлеу терапиясы, әлеуметтік адаптация.

Дефектология — бұл адамның психо-физикалық дамуының ерекшеліктерін зерттеп, баланың жеке дамуындағы ауытқуларды анықтау мен оларды түзетуге бағытталған ғылым саласы. Бұл сала ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларға білім беру мен дамытуда маңызды рөл атқарады. Дефектологтар өз жұмысы барысында балалардың жеке психологиялық және физиологиялық ерекшеліктерін ескеріп, жеке тәсілдермен жұмыс істейді. Мақсат — балаға толыққанды білім беру, әлеуметтендіру және оның қоғамдағы орнын нығайту. Дефектологияның маңызы бүгінгі таңда күшейіп отыр, өйткені әрбір баланың дамуына жәрдемдесу және оның әлеуметтенуіне көмек көрсету қоғамның жауапкершілігі болып табылады.

Дефектологияның басты міндеттері мен қызметтері

Дефектологияның негізгі міндеті — балалардың дамуындағы ауытқуларды анықтап, оларды түзету арқылы баланың толыққанды дамуына қол жеткізу. Дефектолог маманы әрбір баланың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, түзету жұмыстарын жүргізеді. Бұл сала психология, педагогика, медицина және арнайы білім беру сияқты бірнеше ғылыми бағыттармен тығыз байланыста болғандықтан, дефектолог маман көпсалалы білім мен дағдыларға ие болуы тиіс.

Дефектологияның қызметі:

1. Балалардың сөйлеу, ойлау, әлеуметтік қабілеттерін дамыту;
2. Әртүрлі даму ауытқуларын анықтап, түзету әдістерін енгізу;
3. Индивидуалды оқу бағдарламаларын құру;
4. Баланың әлеуметтену процесін бақылау және оған көмек көрсету.

Ауытқулар мен кемшіліктерді түзету тәсілдері

Дефектология саласында балалардың дамуындағы ауытқуларды түзету үшін әртүрлі тәсілдер мен әдістер қолданылады. Бұл әдістер баланың жағдайына қарай бейімделеді:

1. **Сөйлеу және тіл кемшіліктері:** Сөйлеу терапиясы арқылы тілдік қабілеттерді дамыту, артикуляциялық жаттығулар мен тіл дамыту ойындары;
2. **Денсаулық мәселелері:** Дене шынықтыру және арнайы дене терапиясы, физиотерапевтің көмегімен түзету жұмыстарын жүргізу;
3. **Психоэмоционалды ауытқулар:** Эмоционалды қолдау көрсету, когнитивті түзету әдістері, психотерапия, топтық тренингтер арқылы баланың психологиялық жағдайын тұрақтандыру.

Бұл тәсілдер баланың жеке қажеттіліктеріне қарай анықталады және олардың әлеуметке бейімделуіне әсер етеді.

Мұғалім дефектологтың рөлі және оның мамандыққа қойылатын талаптары

Мұғалім дефектолог — баланың психо-физикалық дамуындағы ауытқуларды түзету бойынша жауапты маман. Ол балалардың жеке даму ерекшеліктерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастырады және түзету жұмыстарын жүргізеді. Мұғалім дефектологтың басты міндеті — әр баланың дамуын жеке бақылап, оған психологиялық, физиологиялық және әлеуметтік көмек көрсету.

Дефектолог маманның рөлі өте үлкен, себебі ол балаға тек білім беріп қана қоймай, оның әлеуметтік ортада бейімделуіне де көмектеседі. Баланы әлеуметтік қарым-қатынасқа тарту, тілін дамыту, өзіне деген сенімін арттыру — мұғалім дефектологтың негізгі қызметтері. Сонымен қатар, дефектолог инклюзивті білім беру жүйесін қолдап, балаларды жалпы білім беру процесіне қосуға көмектеседі.

Инклюзивті білім беру және дефектология

Инклюзивті білім беру дегеніміз — әр баланың білім алу құқықтарының теңдігі мен олардың білім беру процесіне толық қатысуын қамтамасыз ету. Бұл жүйеде ерекше қажеттілігі бар балалардың қоғамдастығы қалыптасады, онда әрбір бала өз мүмкіндіктеріне қарай дамиды. Мұғалім дефектолог осы процестің негізгі қатысушысы болып табылады.

Инклюзивті білім беру баланың білім алу процесіне қатысуына ғана емес, оның психоэмоционалды жағдайына да әсер етеді. Инклюзивті орта балаларды бір-біріне көмек көрсетуге, өздерін еркін сезінуге, бір-бірімен қарым-қатынас жасауға үйретеді.

Дефектология — бала тәрбиесі мен білімінде аса маңызды сала болып табылады. Бұл сала балалардың дамуындағы ауытқуларды анықтап, түзету арқылы олардың толыққанды дамуына, әлеуметтенуіне және қоғамда өз орнын табуына көмектеседі. Мұғалім дефектологтың маман ретінде кәсіби деңгейі және оның балаларға көрсеткен көмегі әрқашан маңызды. Дефектология арқылы балалар өз мүмкіндіктерін толық пайдаланып, өмірдегі әртүрлі қиындықтарды жеңе алады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Абдуллина, Л. М. (2016). Дефектология негіздері. Алматы: «Мектеп» баспасы.
2. Сейдалиева, Н. С. (2019). Дефектология: теориясы және практикасы. Астана: «Білім» баспасы.
3. Нұрмұхамедова, Г. Т. (2021). Инклюзивті білім беру және дефектология. Алматы: «Қазақ университеті» баспасы.
4. Сухомлинский, В. А. (2015). Педагогика негіздері. Мәскеу: Просвещение.
5. Дефектология және арнайы білім беру (2018). Қазіргі білім беру тәсілдері. Қарағанды: ҚарМУ баспасы.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-73-79

УДК: 373.4

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫ КОМПОНЕНТТЕРІ МЕН КӨРСЕТКІШТЕРІ

СУЛЕЙМЕНОВА ЖАНАР НУРГАЛИКЫЗ

Алматы гуманитарлы-экономикалық университетінің «Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының магистранты.

Аңдатпа: Бүгінгі заманда мемлекеттің жаңа тұрғыда дамуы, білімінің сапасын арттырып жоғары дәрежеге жеткізу мақсатының жүзеге асырылуы мұғалім тұлғасымен өлшенеді. Оның басқарушылық мәдениетімен, ғылыми біліктілігімен, педагогикалық кәсіби іскерлігімен байланыстыра қарастыру көкейкесті мәселе болып табылады.

Болашақ педагогтың қоғамдағы рөлі мен оның әлеуметтік абырой-беделіне деген ерекше ықылас кәсіби міндеттерді орындауға арналған даярлық жүйесінен байқалады. Сондықтан болар, мектептерге қойылып отырған бүгінгі талаптардың ішінде педагогикалық кадрлардың біліктілігін жетілдіру мәселесі негізгі мақсаттардың шеңберін құрайды.

Кілтсөздер: Мектеп, мұғалімі, үдеріс, педагогикалық, басқару.

Аннотация: В современном мире развитие государства в Новом Свете, реализация цели повышения качества знаний измеряется личностью учителя. Актуальным вопросом является рассмотрение его связи с управленческой культурой, научной квалификацией, педагогическими профессиональными умениями.

Особое внимание к роли будущего педагога в обществе и его социальной репутации проявляется в системе подготовки к выполнению профессиональных задач. Поэтому, среди сегодняшних требований, предъявляемых к школам, проблема повышения квалификации педагогических кадров составляет круг основных целей.

Ключевые слова: школа, учитель, процесс, педагогика, управление.

Мектеп мұғалімі қызметінің сапалы жүзеге асуына негізделген психология, педагогика ғылымдарының тұжырымдамасында мұғалім бойындағы қасиеттердің жиынтығы педагогикалық қызмет құрамынан көрініс алады. Мұндай мұғалім тұлғасы қасиеттерінің жиынтығы оның педагогикалық қызметке даярлығы болып табылады.

Мамандар дайындау мәселелеріне арналған ғылыми-теоретикалық әдебиеттерде басқару жүзеге асыру қызметінің негізгі түрі болып табылатын адамдардың, сонымен қатар басқару қызметі басқа міндеттерін орындау барысындағы құрамдас бөлігі болып табылатын адамдардың (мысалы, мұғалімдер) тұлғасының сипаттарына көп көңіл бөлінеді. Аталған қайнар көздерге жасалған талдау басқару барысындағы жетістіктерге сеп болатын тұлғаның сипаттарын түпкілікті сипаттау және жүйелеу мәселесі басқару қызметінің өзінің көп қырлы және көп жоспарлы сипатымен тығыз байланыста екенін көрсетіп отыр. Басқарудың тиімділігі, қабылданған шешімнің сәтті орындалуы, т.б. үшін нақты қай сипаттардың немесе қандай сипаттардың қосындысының маңызы зор екенін анықтап айту тіпті мүкін емес екен. Дегенмен, басшы тұлғаның, оның ішінде нақты бір салаға қатысы жоқ басшы тұлғаның сипаттарын сипаттауға талпыныс жасалып жатыр. О.А. Бабенконың пікірінше, оларды төмендегідей жолмен сипаттауға болады:

Ұйымдастырушылық қасиеттері: психологиялық тапқырлығы, талғамы; сыншылдығы пен өзін-өзі сынауы; психологиялық байланыс орнатуға қабілеті; талапшылдығы; ұйымдастыру әрекетіне бейімділігі; өз энергиясын басқа адамдарды жеткізу, оларды белсендіру қабілеті; табандылығы; жұмсақтығы; жұмыс ерлігі; дербестігі; ұқыптылығы; бастамашылдығы және т.б.

Коммуникативтік қасиеттері: топтық жұмысқа жұмылдыру қабілеті; кикілжің жағдайындағы жүріс-тұрыс бағыты; мақсатына жету барысындағы әлеуметтік құзіреттілігі; әңгімелесудің дұрыс әдісін таңдауы; іскерлік байланыс орната алуы, адамдарды маңына жинай алуы; өнегелі мәнері; байланыс орната алуы; адамдарға ықпал жасай алуы.

Мотивациялық-жігерлік қасиеттері: табысқа тырысуы (жетістікке, көшбасшылыққа талпынысы, жігерлілігі, өзіне сенімділігі); абай болуы (адалдығы, назары, тәртібі, шынайылығы, турашылдығы, айналасындағылардың құрметі); өзін-өзі анықтауы (еркіндігі, өзін-өзі анықтауы, ашықтығы); әлеуметтік құзіреттілігі (құзіреттілігі, сөзшілдігі, әңгімешілдігі, пікірталасқа дайындығы, сенім күші, тартымдылығы, ұйымға достық қатынасы, сенімді мәнері); қиындыққа қарсы тұра алуы.

Жоғарыда келтірілген тізім – тек басқару әрекетінің сипатын, сонымен қатар басқару процесіне қатысушы адамға қойылатын талаптарды түсіну үшін берілген бағыт қана болып табылады. Бұл қасиеттердің бәрінің бір уақытта және бір жүйеде дамуын бейнелейтін, сонымен қатар басқару барысындағы бұлардың басқарудың барлық деңгейіндегі «тікелей басқару, өзін басқару, басқаруға қатысу» өзара қатынасын көрсететін модель жасап шығуға болады деп айту қиын. Сондықтан да, болашақ педагог студенттердің басқару мәдениетін дамыту процесін модельдеу кезінің басында-ақ бұл көзқарастан бас тартқан болатынбыз. Бірақ біз жоғарыда басқару мәдениеті анықтамасына енгізген тұлғаның қасиеттерінің жиынтығын дұрыс сипаттау мәселесі мәселе болып қала береді.

“Мұғалімнің кәсіби даярлығы пән мұғалімі тұлғасын дамытуға бағытталғанымен баланы тәрбиелеу жөніндегі болашақ қызметімен байланысты педагогикалық мәселелерді шешу үшін қажетті білім мен іскерлікті қолдану икемділігін толық қалыптастыра алмайды” [34, 14 б.] – дей отырып, П.Д.Джумаева болашақ мұғалім тұлғасының нобайын ұсынады. Болашақ мұғалім тұлғасының нобайы оның кәсіби бағытын, кәсіби сенімділігін, жан-жақты дамуын, оқушыларға, ата-аналарға, ұжымына дұрыс көзқараста болуын қамтиды. П.Д.Джумаеваның ұсынып отырған моделі орынды. Онда айтылып өткен қасиеттер арқылы мұғалім өз қызметін ойдағыдай орындай алады.

Ал Э.З.Бабаев мұғалім-тәрбиешінің кәсіби қызметін педагогикалық ғылыми, үздіксіз, жүйелі, теориялық және практикалық даярлықтың кешенімен болашақ мұғалімнің жеке өзіндік даярлану әдістерін байланыстыру қағидаларының негізінде қаланатынын қолдады [66, 41 б.]. Осы қағидаларды ұстану арқылы құқықтық тәрбие беруші мұғалім тұлғасын дамытудың үдерісін Э.З.Бабаев өзінің зерттеулері арқылы дәлелдейді.

Бүгінгі студент болашақ мұғалім ретінде оқушыларға жоғарыда айтылған білім мен тәрбиені сапалы жүзеге асыру үшін өзінің мәдениеті, құқықтық тәрбиесі жоғары дәрежеде қалыптасуы тиіс екендігін міндетті түрде меңгеруі керек [66, 3 б.].

Дәріс, семинар, тәжірибе сабақтардың жүргізілуінің кең потенциалды мүмкіндігін талдау психологиялық-педагогикалық цикл бағыты мен қоғамдық пәндер бойынша болашақ мұғалімдерге кәсіби іс-әрекет нысаны жөнінде әдістемелік білімдермен қаруландыруға жағдай туғызады. Педагогикалық міндеттерді шешу нәтижелері болашақ мұғалімнің педагогикалық үрдістерді ұйымдастыру барысында ескерілетін тәрбиелеу немесе оқыту заңдылықтары мен ұстанымдары айрықша көрінеді [69, 3 б.].

Н.Б. Крылова мәдениет, мәдени үлгілер, нормалар мен құндылықтар, өмір салты, мәдени қайраткерлік және мәдени мүдде, т.б. сияқты жүйені құратын мәдениеттанушылық ұғымдардың негізінде мәдениеттанушылық көзқарасты әлеуметтік және психологиялық өмірдің кез-келген саласын (оның ішінде білім беру мен педагогика салаларын) талдауды қамтамасыз ететін әдістемелік тәсілдердің жиынтығы деп қарастырады.

Жоғарыда аталған қайнар көздерді талдау негізінде білім берудегі мәдениеттанушылық көзқарастың келесідей бөліктерін атап айта аламыз:

■ *оқушыға* мәдени өзін-өзі дамыта алатын және өзін-өзі өзгерте алатын өмір субъектісі ретінде қарау;

■ педагогқа оқушыны (студентті) мәдениет әлеміне енгізетін, тұлғаның мәдени құндылықтар әлемінде өзін-өзі анықтауына септігін тигізетін жолбасшы ретінде қарау;

■ білімге беруге қозғаушы күші тұлғалық мақсат пен диалог және қатысушыларының ынтымақтастығы болып табылатын мәдени процесс ретінде қарау;

■ білім беру мекемесіне мәдени үлгілер өмір сүретін, жаңғыратын, мәдени оқиғалар орын алатын, мәдени мұралар дүниеге келетін, мәдениетті адамдар қалыптастыратын тұтас мәдениет жасаушы кеңістік ретінде қарау.

оқушыға, педагогке, білімге және білім беру мекемесіне айрықша көзқарасты дамытуға және қолдауға баса көңіл аудару педагогтің басқару мәдениетін әдебиеттерде кеңінен суреттелген коммуникативті мәдениет пен әдістемелік мәдениетпен қатар педагогикалық мәдениетінің құрамдас бір бөлігі ретінде қарастыруға мүмкіндік береді

Ғылыми-педагогикалық әдебиетте педагогтің басқару мәдениеті оның қызметінің басқару бағытын көрсетіп, кәсібилігінің белгісі болып табылатынын көрсететін кәсіби педагогикалық сипатының мазмұнын талдаудың нәтижесі көрсетілген. Осылайша, басқару мәдениетін педагогтің біліктілігін көтерудің мақсаты ретінде, сонымен қатар оның жоғарғы оқу орнында алған білімінің бір бөлігі ретінде қарастыру ұсынылады.

Білім беру аясында қызмет етуші адамдар басқарушылық мәдениеті, олардың кәсіби – педагогикалық мәдениетінің бірі болып табылады. Кәсіби – педагогикалық мәдениет туралы дәстүрлі көзқарас негізінен педагогикалық іс-әрекет, педагогикалық техника және шеберлік ережелерін ерекшелеумен тікелей байланысты. Педагогикалық мәдениет туралы педагогикалық – психологиялық зерттеулер соңғы жылдары оны педагогикалық құндылықтар, педагогикалық технологиялар және педагогикалық шығармашылық категориялары аясында айқындалады.

Бұл тұжырымның идеясына сәйкес тұлғаның мүмкіндіктерін толық жүзеге асыруға кедергі келтіретін факторларға баса назар аударған жөн. Солай істегенде ғана тез өсуге болады және өзінді-өзі өзгерте алуынның рас екеніне сене аласың. Теория авторларының айтуынша, менеджерлердің көпшілігі аса ақылды болғанымен және өздерінің әрі қарай дамуы үшін не қажет екенін белгілі бір деңгейде білгендерімен, олар сондай қажеттіліктерді анықтаудың нақты жүйесін білмейді және, сонымен қатар, ондай қажеттіліктерге қол жеткізуге қаржы-құралдары да жоқ. Болашақ педагог студенттер туралы да дәл осыны айтуға болады. Одан әрі авторлар әрбір шектеуді анықтау жолдары мен әдістерін сипаттауға, сонымен қатар бұл шектеулерді жеңіп шығуға мүмкіндік тудыратын тұлғалық қасиеттерді дамытудың нақты жолдарын іздей бастайды.

М.Вудкок пен Д.Фрэнсис басшының сипаты тұрғысынан қарағандағы тиімді басқару бөліктеріне көпжылдық зерттеулер жүргізген. Зерттеу барысында төмендегідей бөліктер атап өтілген.:

1. өзін басқару қабілеті;
2. жоғары әдептік және моральдық құндылықтар;
3. жеке мақсатының нақты анықталуы;
4. тұрақты өзін-өзі дамытуға бағытталуы;
5. мәселені шешудегі тәжірибесі;
6. жаңашылдыққа қабілеті мен бейімділігі;
7. айналадағыларға ықпал етуге жоғары қабілеті;
8. заманауи басқару көзқарастарын білуі;
9. басшылық жасау, көшбасшы болу қабілеті;
10. қарамағындағыларын оқыту және дамыту қабілеті мен бейімі;
11. тиімді жұмыс топтарын құру мен дамыту қабілеті.

Әрбір басқарудың қандай да бір өзіндік қойылатын нақты талаптары болатындықтан, авторлар жоғарыда аталған факторлардың бәрі кез-келген жағдайда бірдей деңгейде бола бермейді деп санайды. Дегенмен, нақты дамуға кедергі келтіретін қасиеттердің шектелгенін

сезіну, шынында да, әр адамның жұмыс талабына қатысты өз мүмкіндіктерін бағалай алуына негіз болады.

Жоғарыда аталған қасиеттердің негізінде М.Вудкок пен Д.Фрэнсис басшының тиімді басқаруды жүзеге асыруына кедергі келтіретін он бір шектеуден тұратын тізім жасаған. Біздің ойымызша, шектеу тұжырымының білім теориясы үшін айтарлықтай берері бар. Сондықтан, осы авторлар ұсынған басшының басқаруының шектеулеріне педагог қызметінің шеңберінде талдау жасалынған, аталған факторлар басқарушылық мәдениет дамыту блогында ескерілген.

1. Өзін басқара алмауы. Оқытушының жұмысы қиын, уайым мен шаршауға толы. Осыған байланысты, әр педагог өзін басқарып үйренуі керек және өзіне құн жетпес бірегей күш-қуат қоры ретінде қарағаны жөн. Бұл жұмыс қабілетін толықтырып, қажет көңіл-күйге бөлейді. Өз денсаулығын күте алмайтын, демалысын дұрыс өткізе алмайтын, кикілжіңдер мен уайымдарды басқару жолдарын білмейтін, уақытын, күш-қуатын, бейімін тиімді пайдалана алмайтын оқытушылар өзін басқару қабілетсіздігімен шектеліп қалғандар.

2. Өшіп қалған тұлғалық құндылықтар. Мұғалім күн сайын тұлғалық құндылықтар мен қағидаларға негізделген шешімдер қабылдайды. Егер оның тұлғалық құндылықтарын оның өзі де, айналасындағылар түсінбесе, ол құндылықтар бұрмаланған түрде қабылданады. Нәтижесінде кез-келген шешімнің қабылдануы мен жүзеге асырылуының тиімділігі төмендейді. Қазіргі заманғы білім беру теориясы да басқару теориясы тәрізді адамға, оның күш-қуатын жүзеге асыруға, сонымен қатар, адамды алдағы болатын өзгерістерге мен беймәлім жағдайларға дайындауға бағытталған. Мұндай жағдайларда нақты әдеп пен моральдық құндылықтарға арқа сүйегеннің маңызы өте зор. Сәйкесінше, өз қағидалары мен құндылықтары анықталмаған немесе тұрақсыз педагогтар тұлғалық құндылықтары өшіп қалу арқылы шектелген педагогтар болып табылады.

3. Анықталмаған жеке мақсаттар. Жеке мақсаттары жеткілікті анықталмаған педагогтар бар. Алайда, өзінің өмірі мен еңбегіне әдеттен тыс жинақылық, мұқияттылық пен бір бағыттылық беріп отырғандары да бар. Бұның себебі, біреулері өздеріне не қажет екенін жақсы біледі, екіншілері әлі білмейді. Кәсіби жағдайда өз мақсатын анықтай алмағандар қол жетпейтін немесе қажет емес мақсаттарға ұмтылғандықтан басқару қызметінде жетістікке жете алмайды. Ондай адамдар балама жолдарға жеткілікті көңіл аудармай, болар-болмас мәселелерді шешуге бар уақыты мен күшін жұмсап, ақырында мүмкіндікті жіберіп алып жатады. Сондай педагогтар өз жеке мақсаттарының анықталмағандығынан басқалардың (әріптестерінің) жетістіктеріне жете көңіл аудармайтын болады.

4. Дамуға және өзін-өзі жетілдіруге құлшыныссыздық. Педагогтардың қай кезде де оқуын бітіргеннен кейін өзін-өзі дамыту мен білімін жетілдіруін нәтижелі түрде жалғасытырып отыруы қажет. Дегенмен, олардың көбісі әртүрлі себептерге байланысты өзін-өзі дамыту жолындағы жұмысын тоқтатып тастайды. Өзін-өзі дамыту қабілеті дегініміз тұрақты оқумен ғана емес, сонымен қатар қол жеткізген білімді тәжірибеде қолдануға енгізу қабілеті екенін естен шығармау керек. Өз білімін жетілдіруді тоқтатқан оқытушылар ширақтығын жоғалтады, қиын жағдайларда бой тасалап жүреді, бойындағы күш-қуатын дамытпайды, табиғи мейірімділігі жойылып, жұмысы жалықтыратын ескішілдікке айналады. Мұндай педагогтар өзін-өзі дамытуы тоқтап қалуымен шектелген педагогтар.

5. Мәселені шеше алмау және шешім қабылдай алмау. Мәселенің білікті шешімін таба білу – басқаруға бейімділік болып табылады. Педагогтің айрықша дарыны, бір жағынан – тез арада шешім қабылдау қажет жағдайда жылдам және оң шешім қабылдау қабілеті болса, екінші жағынан – ауқымды ақпаратты өңдеуді, тыңғылықты талдауды, жоспарлау мен бақылауды қажет ететін жағдайда әдісқой және дұрыс жұмыс істеу қабілеті болып табылады. Мәселені шеше салу ешқашан оңай шаруа болмас, бірақ сол үшін қажет бейімдер айтарлықтай дамыған болуы мүмкін. Мәселені шеше алмаумен шектеліп қалған оқытушы шешілмеген мәселелерді әрдайым ертеңге қалдырып отырады. Нәтижесінде сол мәселелер сол мұғалім шеше алмайтындай қалың болып жиналып қалады. Ақырында, сол шешілмеген мәселелер мәселені шеше алмаумен шектелген педагогтің қызметіне тұсау болады.

6. Шығармашылықтың пайдаланылмауы. Шығармашылық білім беруде де, басқаруда да бірдей бағаланады. Сондықтан, педагогтің басқару қызметін атқаруының шығармашылық бөлігі даусыз. Шығармашылық тұлға беймәлім жағдайда да жұмыс істеуге дайын болады. Өз жұмысына және күтпеген жағдайларға дайын, ондай жағдайлардан қандай пайда алуға болатынын білетін педагогтар көптеген рөлдерді ойнауға, өз әрекеттері мен айналадағылардың назарын өзі қалаған арнаға бұрып жіберуге қабілетті болады. Шығармашылық қабілеті салыстырмалы түрде төмен педагог жаңа идеяны сирек айтады, басқаларға шығармашылық ойлауға көмектесуге және жұмыс пен оқу барысында жаңа көзқарастарды пайдалануға қауқарсыз. Ондай педагог латеральды ойлауды дамытудың қолданбалы әдістерін білмейді немесе ол әдістерге өтірік деп күле қарайды. Ұшқыр тапқарлық пен шығармашылық көзқарас бір жағынан қиындықтарға қарсы тұруға дайындықты талап ететінін, екінші жағынан сол қиындықтарды жеңіп шығуға көмектесетінін есте сақтаған жөн. Басқару барысында тәжірибе жасағысы, тәуекел еткісі және шығармашылық көзқарасты пайдаланғысы келмейтін оқытушы шығармашылық көзқарастың жетіспеуімен шектелген оқытушы болып табылады.

7. Адамдарға ықпал ете алмау. Оқытушылар да тікелей басшылар сияқты үнемі басқаларға, атап айтқанда, оқу-тәрбие процесінің қатысушыларына, сонымен қатар басқару процесінің қатысушыларына ықпал жасап отыруы қажет. Оқытушы үшін әріптестерінің, ата-аналардың, оқушылардың, әкімшіліктің қолдауы жетістікке жету үшін қажет күш-қуат болып табылады. Ықпалдық мәселесіндегі шешуші рөл жеке факторға тиесілі екен. Көп адамдарға өктемдігі, өзін ұстау мәнері, сөйлесудің вербальды емес нысандары (ым, сырт келбет, т.б.) әсер беріп жатады. Басқаларды тыңдата алатын оқытушы әдепті киінеді, өзіне сенімді, ойын нақты да, түсінікті айта алады, нұсқауларды түсінікті етіп бере алады. Басқаларға ықпалы төмен оқытушы оларды мені тыңдамадыңдар деп жиі кінәлап жатады. Ал ол оқытушымен тең басқа мұғалімдер оны ықпалды адам деп қабылдамайды. Қайратсыз, айналасындағылармен тіл табысу жолдарын білмейтін, өзін көрсете алмайтын және өзгелерді тыңдай алмайтын мұғалім басқаларға ықпал ете алмайтын мұғалім.

8. Басқару еңбегінің ерекшеліктерін толық түсінбеу. Бұл шектеудің негізгі идеясы төмендегіге саяды: басқарудың табиғатына сүйене отырып мына нәрсені есте сақтаған жөн: басқару дегеніміз – нәтижеге болып жатқан нәрсеге тікелей қатыспай-ақ, басқа адамдардың әрекеттерін дұрыс ұйымдастыру арқылы жету. Мұғалімдер өздерінің басқалармен ара-қатынасының тиімділігін және ол қатынастардың нәтижесін бағаламайынша мектепте жоғары көрсеткішке қол жеткізе алмайды. Қарым-қатынас мәселесі, өзгелерді өз идеясымен «уландыру» өзгелердің мотивациясын жете түсінбегеннен орын алады. Басқаруға, өзін басқаруға, басқаруға қатысуға қатысты өз көзқарасын өзі білмеген педагогтің, әрине, бұл ұғымды басқаларға айқын түсіндіріп бере алмасы анық. Әдетте, ондай педагогтар кері байланыс орнатуға талпынбайды, басқаларды тартып, қызықтыра алмайды. Ондай педагогтар басқару еңбегінің мәнін толық түсінбеуімен шектелген педагогтар.

9. Басқару қабілетсіздігі. Басқаруды барлық деңгейде тиімді жүзеге асыру үшін көп бейімділік қажет. Ол бейімділікті авторлар шартты түрде басқару қабілеті деп атаған. Бұл жерде әңгіме педагогтің басқаларды «қыздыра» алуы және сол арқылы олардың әрекеттерін оңтайлы ұйымдастыра алуы туралы болып отыр. Мұғалімнің өз уақытын орынсыз жұмсауы, әрекеттерінің бейберекеттігі, қолданған басқару әдісінің тиімсіздігі оқушылардың оқудан жалығуына, сәйкесінше, өз мүмкіндіктерінен төмен жұмыс істеуіне әкеп соғады. Ұжымның моральдық жағдайы лезде нашарлап, әрқайсысының рөлі анықталмағандықтан, қарым-қатынастары да нашарлайды.

10. Басшы ретінде педагогтің беделі әлсіз болады. Ұжымды басқаруға қатысуда да осыған ұқсас жағдай орын алады. Тиімді нәтижеге қол жеткізе алмайтын және оқушылардың, ата-аналардың, әріптестерінің қолдауына ие бола алмайтын педагог басқару қабілетінің жетіспеушілігімен шектелген педагог.

11. Оқыта алмау және оқытқысы келмеу. Педагог уақытының көбін ұстаз ретінде өткізеді. Бұл қызметтің оқушылардың әрекеттерін ұйымдастырудағы маңызы зор екенін

мойындай отырып, ұжымды басқару немесе басқаруға қатысу деңгейіндегі ұстаздық және оқыту мәселесіне назар аударайық. Әр басшы өзінің қарамағындағылардың күзіретінің жоғарылауына мүдделі болуға тиіс. Бұлай етпейінше басшы қарамағындағылардың өзін-өзі дамытуына көмектесе алмайды және оларды сапалы кері байланыспен қатамасыз ете алмайды. Себебі, олардың даму бағыты мен бағалау параметрлері алғашында болмады. Сондықтан, басқалардың дамуына көмектесуге қабілеті мен шыдамы жетпейтін педагог оқыта алмау және оқытқысы келмеумен шектеулі.

12. Команда құра алмау және оны дамыта алмау. Педагогтардың көбі белгілі бір нәтижеге қол жеткізуі үшін, өз бойындағы күш-қуатын жүзеге асыру үшін, білімін көтеру үшін саналы-бейсаналы түрде басқалармен бірігеді. Осыған орай, команданың басшысы «формальды немесе формальды емес) мен әрбір мүшесінің әрқайсысының жеке өсуі мен байуына бағытталған қарым-қатынастың тиімді тетігі мен ыңғайлы алғышартын жасаудағы рөлі жайлы сұрақ туындайды. Керісінше жағдайда педагог команда құра алмау және оны дамыта алмаумен шектелегн педагог деп айта аламыз.

Осы шектеулерді талдаудың негізінде болашақ педагог студенттердің басқару мәдениетін дамыту үшін қажет төмендегідей тұлғалық сипаттарын қарастыруды ұсынамыз:

1. Өзін-өзі басқару қабілеті;
2. адамгершілік білім беру парадигмасына сай жоғары әдеп және моральдық құндылықтардың болуы;
3. нақты жеке мақсатын білуі;
4. үнемі тұлғалық өсу және өзін-өзі жетілдіру қажеттілігі;
5. мәселелерді шешу тәжірибесі;
6. тапқырлық және жаңашылдыққа бейімділігі;
7. айналадағыларға ықпал ету қабілеті;
8. заманауи басқару көзқарастарын білу;
9. ұйымдастырушылық қабілеті;
10. педагогикалық жүйенің басқа қатысушыларын оқыту және дамыту ниеті мен қабілеті;
11. тиімді жұмыс тобын құру және дамыту қабілеті, сол топтың белсенді мүшесі болуы.

Бұл қасиеттерді төмендегі блоктардың шеңберінде қарастыруды ұсынамыз: *педагогикалық, тұлғалық және әлеуметтік*. Ұсынылған қасиеттер бір-бірімен байланысты және бір-бірінен туындайды, алайда оларды блоктарға бөлу болашақ педагог студенттердің басқару мәдениетін дамыту процесін модельдеуден туған талаптардан туындайды басқару мәдениетінің бөліктерінен тұрады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Қазақстан Республикасының Заңы (2015.21.07. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). Электронды ресурс: [http://online.zakon. kz/Document/?doc_id=30119920]
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан - 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси амалы атты Қазақстан Халқына Жолдауы (желтоқсан, 2012ж). Электронды ресурс. [http://zholdau.kz/]
3. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаевтың Ұлт жоспары «100 нақты қадам» бағдарламасы (20 мамыр, 2015ж). Электронды ресурс: [http://kazgazeta.kz/?p=30112]
4. Управление развитием школы: Пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М.М. Поташника и В.С. Лазарева. — М.: Новая школа, 1995. - 464 с.
5. Профессиональные объединения педагогов: Метод, рекомендации для руководителей образовательных учреждений и учителей. Изд. второе / Под ред. академика Российской академии образования, д-ра пед. наук, гф. М.М. Поташника. - М.: Педагогическое общество России, 2002. -144 с.
6. Шамова Т.Н., Третьяков П.И., Капустин Н.П. Управление образовательными системами: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Т.И. Шамовой. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. - 320 с.
7. Байбородова Л.В. Взаимодействие педагогов и учащихся в школьном коллективе. Ярославль, 1991. - 111с.
8. Кононенко М.А. Формирование управленческой культуры учителя в процессе профессиональной подготовки: Дис. ... канд. пед. наук, - Калининград, 2002. 196 с.
9. Шамова Т.И., Давыденко Т.М., Шибанова Г.Н. Управление образовательными системами: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Изд. Центр «Академия», 2002. - 384 с.
10. Кулюткин Ю.Н., Бездухов В.П. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя. - Самара: Изд-во СамГПУ, 2002. - 400 с.
11. Бондаревская Е.В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность // Педагогика. -1999. - № 3. - С. 37 - 43.
12. Новиков А.М. Профтехшкола: стратегия развития. М., 1991. - 68 с.
13. Каменская В.Г. Социально-психологические основы управленческой деятельности: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 160 с.
14. Свенницкий А.Л. Социальная психология управления: Учебное пособие / Под ред. Е.С. Кузьмина. - Д.: Изд-во ЛГУ, 2005. - 176 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-80-85

УДК: 3733

БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ҰҒЫМЫНЫҢ СИПАТТАМАСЫ

СУЛЕЙМЕНОВА ЖАНАР НУРГАЛИКЫЗ

Алматы гуманитарлы-экономикалық университетінің «Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының магистранты.

Аңдатпа: Білім беру үрдісінің даму тенденциясын талдау педагогикалық шынайылықты өзге тұста бейнелеу қажеттігін жаңа түсініктер арқылы анықтауды қажет етеді. Педагогикада орын алуы бүгінгі күнгі үдерістерді сезінуге мүмкіндік беруші түсініктердің бірі, «болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің басқарушылық мәдениеті» болып табылады. Бұл түсінік бүгінгі күнге дейін ғылыми тұрғыда толықтай негізделмеген, сол себепті ең алдымен бұл ұғымды педагогика теорияда пайдалану мүмкіндігін негіздесек, содан соң мәнін ашып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің басқарушылық мәдениетінің құрамын ұсынсақ.

Кілтсөздер: Мәдениеті, басқарушылық, үдеріс, коммуникативтік, құзыреттілік.

Аннотация: Анализ тенденций развития образовательного процесса требует выявления новых представлений о необходимости представления педагогической реальности в другом месте. Одним из понятий, место которого в педагогике позволяет прочувствовать процессы сегодняшнего дня, является «управленческая культура будущих учителей начальных классов». Это понятие до сих пор не полностью научно обосновано, поэтому прежде всего обоснуем возможность использования этого понятия в теории педагогики, затем раскроем суть и представим состав управленческой культуры будущих учителей начальных классов.

Ключевые слова: культура, управленческий, процессный, коммуникативный, компетентностный.

Осыған дейінгі бөлімде басқару теорияларына жасалынған теориялық талдау бізге басқару идеясының генезисін көрсетеді және педагогтың басқарушылық мәдениеті алғышарттарын анықтауға мүмкіндік берді, және де аталған бөлімшені болашақ бастауыш сынып мұғалімі басқарушылық мәдениетін кәсіби – тұлғалық сипаттама ретінде теориялық талдауға арнауға негіз болады. Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында біз жалпы басқару, педагогтың басқарушылық мәдениеті мәселелері түрлі адам іс-әрекетінде дамыту маңыздылығын көрсетеді.

Басқарушылық мәдениет ұғымына келмес бұрын, алдымен мәдениет (латынның «cultura» - өңдеу, егу деген сөзден шыққан) ұғымының мәнін нақтылап өтсек. Қазіргі заманғы сөздіктерде мәдениетке төмендегідей анықтамалар берілген:

а) мәдениет – белгілі бір халықтың қол жеткен табыстары мен шығармашылығының жиынтығы; ә) мәдениет – адамзат қауымының белгілі бір тарихи кеңістіктегі қызметі мен өзіндік ерекшеліктері (палеолит мәдениеті, критмикен мәдениеті, қазақ мәдениеті және т.б.); б) мәдениет – адамдық әрекеттің белгілі бір саласының жетілу деңгейі (сөйлеу мәдениеті, еңбек мәдениеті, құқық мәдениеті және т.б.); в) мәдениет – агро-мәдениет (дәнді өсімдіктер мәдениеті, цитрустық мәдениеті және т.б.).

Мәдениет – адамдардың өмір сүрген ортасымен қарым-қатынасы нәтижесінде қалыптасқан ерекше құбылыс. Мәдениет әр түрлі әлеуметтік құрылым, топтардың, жіктердің, ұлттардың, жеке адамдардың өмір сүруі жағдайына сәйкес қалыптасады. Қоғамда адам тілегінен тыс мәдениет қалыптаспайды. Мәдениеттің дамуы қоғамды ілгері жылжытады.

Жалпы мәдениет құрылымы екі үлкен бөліктен құралады:

1) Материалдық мәдениет. Бұл адамның табиғатты өзгерту, қайта құру үрдісімен байланысты. Материалдық – бұл өндірістегі құрал-саймандар техника, құрылымдар және тағы басқалар;

2) Рухани мәдениет. Бұл адамның рухани дүниесін және оның әлеуметтік өмірін өзгертумен байланысты болады. Рухани - бұл ғылым, өнер, әдебиет тағы басқалар.

Адамдар күнделікті өмірде мәдени құбылыстарды әртүрлі түсінеді. Біреулері мәдениетті қоғамдағы құндылықтарды адамдардың жете ұғынуы, саналы түрде меңгеріп алуы десе, екіншілері – қоғамдағы адамдардың білім мен тәрбие алу үрдісінде пайда болған адамның саналы ақыл-ойы, мінезі, оның ойлау қабілеті, сезімі ретінде қарайды.

Ешқандай мәдениет жеке-дара емес. Ол әрқашанда басқа мәдениеттермен байланыса отырып тіршілік етеді әрі соның нәтижесінде жетістіктерге де жетеді. Осы орайда Э.Гуссерльдің «Философия және еуропалық адамзаттың дағдарысы» атты еңбегінде: «Мәдениеттің мазмұны адамзат өмір сүруінің бірлескен тәжірибесімен анықталады» деп атап көрсетеді. Мәдениет – адамның адаммен қатарласа өмір сүру мүмкіншілігінің табиғи тәсілі. Мәдениет шынайы адамдық құбылыс, адам бар да мәдениет бар. Адам о баста өз-өзімен ғана шектеле алмайды, қашанда өзінің нақты болмысынан тысқарыға ұмтылады. Бұл тәсіл демелік қағида мәдениет құбылысының мәнін ашуға көмектеседі. Басқару мәдениеті – бұл басқару үрдісіне қойылатын талаптар жиынтығы. Қазіргі кезде басқаруды жетілдірудің негізгі шарттарының бірі – басшылар мен бағынушылардың кәсіби және жалпы мәдениетін көтеру, адамдардың практикалық іс-әрекетіне мәдениетті ендіру.

Мәдениет әлеуметтік құбылыс ретінде белгілі бір қызметтерді атқарады. Қызмет деп қоғамдық білімдерде біз әлеуметтік жүйедегі белгілі бір элемент рөлін атаймыз. А.С. Кармин ақпараттық, бейімделушілік, коммуникативті, интеграциялық және әлеуметтану функцияларын ерекшелейді, оларды қоғамға қатысты жалпы түрде қарастыру қажеттігін көрсетеді [47, б. 43 - 54].

А.А. Радугин де мәдениеттің тұтас функциялары туралы айтады, рухани құндылықтарды жинақтау, нормативті, бағалаушылық, мақсаттылық, танымдылық, мағына түзуші, коммуникативті, әлеуметтендіруші, қоғамдық зерде, реактивті [48, б. 59 - 61]. Көріп отырғанымыздай әрбір классификация мәдениет мәніне қатысты бөлінген. Олардың бірі мәдениетті әлеуметтік институт деп таныса, екіншісі, керісінше мәдениетке қоғам рухани мәнділігін береді.

Жоғарыда атап өткеніміздей «болашақ бастауыш сынып мұғалімдері басқарушылық мәдениеті» түсінігін анықтау үшін және құрылымын моделдеу үшін оның компоненттерін қарастыруымызды төмендегідей мәдениеттік амал негізінде жалғастырамыз. «болашақ бастауыш сынып мұғалімі басқарушылық мәдениеті» ұғымының басты құрамдас бөлігі мәдениет болып табылады [49].

Мәселе өзектілігін негіздеу кезінде қазіргі білім беру тенденцияларын талдау, кейінгі зерттеу жұмыстарын талдау [52,53], аталған жұмыс тақырыптары көбіне мұғалімнің басқару іс-әрекеті, басқарушы ретіндегі рөлімен байланысты еді, аталған ғалымдар «педагогтың басты қызметі білім алушылардың даму үдерісін, тәрбиесін, оқыту үдерісін басқару» екендігін анық айтқан [54, 232 б.], өзге мәдени құрамдас бөліктермен қатар, кәсіби білім беру үдерісінде басқарушылық мәдениетке негізгі назар аударылу қажеттігі айтылады.

Басшының жоғары басқару мәдениеті өндірушілер мен қолданушылардың мүдделерін ұтымды сәйкестендіре білу қабілетінен көрінеді. Басқару мәдениетінің деңгейін анықтайтын эмпирикалық индикаторлар: басшының педагогикалық біліктілігі мен талап қоя білуі, қоғамдық және өндірістік мүдделерді ескере отырып, шешім қабылдау қабілеті, қоғамдық өмірді ұйымдастыра білуі, тәртіптілік, әлеуметтік белсенділік, басқарудағы жариялылық.

Басшы имиджі – басқару мәдениетінің құрамды бір бөлігі, басшының сыртқы көрінісі, психологиялық даярлығы.

Басқару мәдениетінің элементтері. Бағыныштылар қатарындағы қызметкерлердің қызмет этикеттеріне қойылатын талаптар:

1. Тапсырылған жұмысқа жеке тұлғалық жауапкершілік. Қызмет этикеті сыйластықтың болғанын талап етеді.

2. Әрбір адам немесе қызметкер, жұмыс байланысындағы адам ұнатуы не болмаса ұнатпауына қарамай өзінің әріптестеріне сыйластық, сыпайылықпен қарауы керек.

«Басшы – бағынышты» қатынасының негізін қалайтын негізгі факторлар:

1. Бір-бірін сыйлау. Қызметкерлердің басшыға сыйластықпен қарауы, егер ол бағыныштылармен ашық, әділ болса;

2. Өзара сенім. Егер басшы қатты бақылайтын болса, ол оның сеніміне еруге кепілдік бермейді;

3. Бір-бірінен үйрену. Бағыныштылар басшыларын сыйлайды, бағалайды, егер одан бірнәрсе үйренуге болатын болса.

Қазақстанның басқару туралы ойлары жүздеген жылдар бойы біртіндеп қалыптасты. Басқаруға деген қажеттілік адамның және оның біріккен қызметінің пайда болуына байланысты туды. Еліміз әрқилы даму кезеңдерін басынан өткізді. Бұл бүгінгі күнді де Қазақстанның басқару туралы ойларының қалыптасуы мен дамуына ықпалын тигізді. Басқару мәдениетін ұғымына түсінік беріліп кеткен болатын. Бұл жұмысымызды студенттердің – болашақ педагогтардың басқару мәдениеті мәселесіне арнаймыз. Болашақ педагогтар – студенттердің әрекеті олардың басқару мәдениетінің ерекшеліктеріне арнайы көзқарас қажет екенін көрсетеді. Бұл ерекшелік ең алдымен студенттердің әрекеттерінің оқу (лекция, семинар, сынақ, т.б.б.) және квази-мамандық (ойын нысанындағы) әрекеттерден кәсіби (педагогикалық тәжірибе, студенттердің ғылыми-зерттеу жұмыстары, т.б.б.) әрекетке өзгеруімен байланысты. Біздің зерттейтініміз болашақ педагог студенттердің оқу-квази-мамандық әрекеттері кезіндегі басқару мәдениетін дамыту мәселелері болып табылады. Осыдан келіп студенттердің басқару қабілетін сипаттайтын көзқарасты түсіне аламыз.

Жоғарыда көрсетілген анықтамаларды берген авторлардың басым көпшілігі түрлі мәдениеттер арасында аталған сипаттаманың жекелік сипаттамасын атап өткен, олар басты назарды «интегралды тұлғалық білім беру», «тұлғаның күрделі динамикалық құрылымына», «кәсіби және тұлғалық сапалар бірігуіне» бөлген. Құрылымы бойынша жақын валеологиялық, компьютерлік, ғылыми – зерттеушілік, адамгершілік – құқықтық, педагогтың әдіснамалық мәдениеті келеді. Олар мәдениетке деген амалдардың негізінде жасалынған. Соның негізінде біздер ерекшелеп өткен компоненттер көптеген мәдени амалдарға және зерттеушілер пікіріне қарама – қарсы келмейді. Көрсетілген мәдениет түрлерін төмендегі 1 суретке сәйкес сұлбасын береміз.



Сурет 1 - Педагогтың мәдениетінің түрлері.

«Мәдениет» және «басқару» түсініктерінің мазмұнын талдау бізге компоненттерді негіздеуге және болашақ бастауыш сынып мұғалімі басқарушылық мәдениетін дамыту жолдарын көрсетуге мүмкіндік берді.

Педагог еңбегінің түрлі аспектілеріне арналған әдебиеттерді талдайтын болсақ, педагогтың басқарушылық іс-әрекет мәселесі педагогикалық зерттеулердің объектісіне айналғанын көреміз. Білім алушылардың танымдық іс-әрекетін басқаруды В.П. Беспалько, И.А. Зязюн зерттеген, оқушылардың шығармашылық іс-әрекетін басқару В.И. Слуцкий; сынып ұжымы іс-әрекетін басқару мәселелері Л.В. Байбородова, М.И. Рожков; педагогтың кәсіби біліктілігін арттыру факторы ретінде педагогикалық менеджмент біліктіліктері мен білімдерін игеру Л.В. Горюнова; өзіндік менеджмент мәселесі пәні С.Ю. Ключников, В.И. Лещинский, В.Н. Панкратов. Дегенмен, басқарушылық іс-әрекеттің мәніне терең және жан – жақты зерттелгенімен талданған зерттеулерде аталған мәселе мәдени феномен бола алмайды [60].

Басқарушылық мәдениетке экономикалық менеджментте [60, б. 204] анықтама берілген. Жоғары оқу орындарында басқарушылық мәдениет әлеуметтік – педагогикалық феномен ретінде қарастырылған (В.М. Акименко), мектепті басқарушы органдарының басқарушылық мәдениеті анықталған (В.А. Сластенин), мектепке дейінгі білім беру педагогы басқарушылық мәдениетін дамыту мәселесі қарастырылған (Т.М. Горюнова), аталған мәселе гимназия – оқушысы сипаттамаларын дамытуда қолданылып көрген. Осылайша, біз «бастауыш сынып мұғалімі мәдениеті» түсінігін өңдеу үшін, белгілі теориялық база бар деп айта аламыз. Жоғарыда аталып өткен зерттеулерде «басқарушылық мәдениет» ұғымына түрлі негізде анықтама беріледі.

Осылайша, біздің қарастырушы педагогтың басқарушылық мәдениет түсінігі ақпараттық, операциялдық және аксиологиялық аспектілермен ерекшеленеді. Б.С. Гершунский, иерархиялық білім беру баспалдағын қарастыруда, адамның жоғары білім беру нәтижелеріне қол жеткізуі [61, 50-66] (сауаттылық – білім – кәсіби – құзыреттілік – мәдениет – менталитет), оның ойынша «белгілі бір іс-әрекеттегі кәсіби құзыреттілік – адамды кең қолданылатын мәдениетке біріктіру үшін қажетті компонент». Мәдениет - адамзат білімі мен кәсіби құзыреттілігінің жоғары деңгейдегі көрінуі. Дәл мәдениет деңгейінде толыққанды адам дербестігі көрінуі мүмкін. Білім берудің жоғары деңгейі және оның иерархиялық тізбегі – тұлға және қоғам менталитетінің қалыптасуы. Менталитет – мәдениет квинтэссенциясы. Оның негізінде әлемді қабылдау, әлемді тану және адам мінез – құлқының терең негіздері іске асады [61]. Автор пайымдауынша, «менталитет, өз тұрақтылығына қарамастан, өзгеріссіз тұра алмайды, ол өте қозғалмалы. Онымен белгілі шарттар негізінде басқаруға болады» [61]. Аталған логикаға сәйкес мәдениет қалыптасуы үдерісімен білім беру арқылы басқаруға болады. Сонымен мәдени негіздегі әдебиетті талдау болашақ педагог бойында басқарушылық мәдениет дамыту қажеттілігін айқындай түседі, оның аспектілері (ақпараттық, операциялдық, аксиологиялық) және оны дамыту мүмкіндігін білім беру нәтижесі және мақсаты ретінде қарастыру.

Талдау жасалынған зерттеулерге сәйкес бастауыш сынып мұғалімі басқарушылық мәдениеті мәдени кәсіби – тұлғалық сипаттама ретінде интеризацияланған әлеуметтік басқарушылық тәжірибені көрсетеді, ол адамзат жинақтаған басқарушылық білім арқылы көрінеді.

Педагогикалық – психологиялық, әлеуметтік, басқарушылық, экономикалық әдебиет көздерін ары қарай талдау өңделуші құбылыс жайында бейнелерді толықтыруға мүмкіндік береді, ол құбылысты «басқарушылық мәдениет», «менеджердің басқарушылық мәдениеті», «басшының басқарушылық мәдениеті», «басқарушылық іс-әрекет мәдениеті» деген түсініктермен сипаттауға болады.

Экономика ғылымында «Басшының басқарушылық мәдениеті» «қысметтік іс-әрекет басқару қызметін тиімді іске асыру үшін қажетті білімдер жиынтығы, басқару ғылымын тиімді пайдалана білу және қажетті басқарушылық біліктіліктерді орындай алу» [62, б. 215].

В.А. Сластенин, «мектеп басшысының басқарушылық мәдениеті» түсінігін сипаттай келе, оған «түрлі басқарушылық іс-әрекет аясында мектеп басшысының тұлғалық өзін – өзі іске асыруы шығармашылық негізде орын алуының әдісі мен шамасын, мектепті басқару әдістемесіне, құндылықты құруға, игеруге бағытталады» [65, б. 439]. Аталған анықтамада төменде көрсетілетін әдістемелік аспект қарастырылған. Жоғарыда көрсетілген көзқарастарды біріктіру педагог басқарушылық мәдениетінің қызметтік элементі ретінде таңдауға мүмкіндік береді, ол педагогтың негізгі басқарушылық қызметтерді іске асыру әдістері мен тәсілдерін таңдауға, оны басқарудың түрлі деңгейінде іске асыруға мүмкіндік береді.

Ерекшеленген компонент мәні педагогика ғылымында қаншалықты деңгейде өңделген, оған жауапты төмендегі ғалымдар зерттеулерін талдау барысында көз жеткізуге болады. О.С. Анисимова, И.А. Зимняя, Ю.А. Конаржевский, Н.В. Кузьмина, А.К. Маркова және т.б. Педагогтың басқарушылық қызметі толыққанды төмендегідей ғалымдармен зерттелген. Л.В. Байбородова, М.И. Рожков, В.П. Симонов, П.Я. Третьяков, Т.И. Шамова, В.А. Якунин. Осылайша, басқарушылық мәдениеттің қызметтік компоненттің зерттелу деңгейі жоғары екенін атап көрсетуге болады.

Басқарушылық сипаттағы түсініктер мазмұнын талдау кезінде төмендегідей педагог басқарушылық мәдениеті элементтерін ерекшелеуге мүмкіндік береді. П.И. Третьяков, өз назарын құндылықты аспектіде бұру арқылы, басқарушылық мәдениетті «қоғаммен, ұйыммен, адамдар тобымен өндірілетін және қабылданған, әлеуметтік нормалар, ұстанымдар, мінез – құлық ерекшеліктері» [66, б. 15].

Басқару психологиясындағы мамандар Л.К. Аверченко, Г.М. Залесов пікірлерінше, басқару мәдениеті тұлғаны өндіріс, табыс, қызығушылық, фирма, мекеме алдында дұрыс қабылдау [67, б. 12]. Жоғарыда көрсетілген анықтамадан көретініміз, олардың негізінде тұлғалық аспект бар және басқарушылық іс-әрекеттің адами бағыттылығы негізге алынған. Педагог тұлғасының мүмкіндігі және сапасы, оның дербестігі бірқатар педагогтардың зерттеу аясында (А.А. Бодалев, О.С. Гребенюк, Т.Б. Гребенюк, Е.М. Ибрагимова, А.К. Маркова, Е.И. Рогов, В.А. Сластенин, М.И. Станкин және т.б.). Белгілі деңгейде тұлға аспектілерінің және педагог дербестігінің төмендегідей сипаттамалары зерттелген, оның шығармашылық мүмкіндіктерінің дамуы, ізгілікті сапалару, өзіндік дамуға, өзін – өзі жетілдіруге даярлығы.

Болашақ педагог басқарушылық мәдениеті объективті түрде барлық деңгейлерде қалыптасады, ол бізге педагог – басқарушының барлық қалыптасу деңгейлерін қарастыруға мүмкіндік береді. Қалыптасуды құрылу тұсынан қарағанда, В.П. Бездухов, Ю.Н. Кулюткин былай деп атап өткен, «құрылу – бұл жеке сапалардың, қасиеттердің, тұлға құрылымындағы түзілістердің, іс-әрекетінің, санасы мен қарым – қатынасының бірігуі, құрылу нәтижесі төмендегілерден көрінеді (студент, мұғалім, оқушы, ЖОО оқытушысы) өзіндік даму, іс – әрекет және қарым – қатынастарынан мақсат шығарады [73, б. 48].

Осыған байланысты, болашақ педагогтың басқарушылық мәдениеті біздің пайымдауымызша логикада сатылардың ауысуының дамуы ретінде қарастырылады: оқушы – болашақ мұғалім басқарушылық мәдениеті, студент – болашақ мұғалім басқарушылық мәдениеті, педагогтың – мұғалімнің басқарушылық мәдениеті, педагог – басқарушының басқарушылық мәдениеті. Басқарушылық мәдениет қалыптасу динамикасы болашақ педагогтың басшы ретінде құрылуы.

Осы ретте, болашақ педагог басқарушылық мәдениеті тұлғаның интегративті динамикалық сапасы ретінде талданады, ол педагогтың түрлі деңгейлердегі басқарушылық әрекетке даярлығын анықтайды (өзіндік басқару, басқару, бірлесіп басқару) және өз бойында денсаулық сақтаушы, психологиялық, функционалдық, коммуникативті, тұлғалық – шығармашылық сипаттамалар құндылықты бағдарларын, біліктілігі мен білімін жинақтау.

Басқарушылық мәдениет үздіксіз кәсіби даярлық феномені ретінде тұлғаның интегративті динамикалық сапасы, сатылар өзгеріс логикасында дамиды.

Басқарушылық мәдениеттің әлеуметтік – педагогикалық және субъектілі қызметтері анықталған. Әлеуметтік – педагогикалық қызметтер барлық қалыптасу сатыларына әмбебап және аксиологиялық, ақпараттық, нормативті, әлеуметтенушілік, коммуникативті, интегративті функциялармен көрініс табады. Басқарушылық мәдениет субъектілі функциялары білім беру үдерісінің субъектілеріне қатысты әр статустық – рөлдік позицияға тән қарастырылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Қазақстан Республикасының Заңы (2015.21.07. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). Электронды ресурс: [http://online.zakon. kz/Document/?doc_id=30119920]
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан - 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси амалы атты Қазақстан Халқына Жолдауы (желтоқсан, 2012ж). Электронды ресурс. [http://zholdau.kz/]
3. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаевтың Ұлт жоспары «100 нақты қадам» бағдарламасы (20 мамыр, 2015ж). Электронды ресурс: [http://kazgazeta.kz/?p=30112]
4. Управление развитием школы: Пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М.М. Поташника и В.С. Лазарева. — М.: Новая школа, 1995. - 464 с.
5. Профессиональные объединения педагогов: Метод, рекомендации для руководителей образовательных учреждений и учителей. Изд. второе / Под ред. академика Российской академии образования, д-ра пед. наук, гф. М.М. Поташника. - М.: Педагогическое общество России, 2002. -144 с.
6. Шамова Т.Н., Третьяков П.И., Капустин Н.П. Управление образовательными системами: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Т.И. Шамовой. - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. - 320 с.
7. Байбородова Л.В. Взаимодействие педагогов и учащихся в школьном коллективе. Ярославль, 1991. - 111с.
8. Кононенко М.А. Формирование управленческой культуры учителя в процессе профессиональной подготовки: Дис. ... канд. пед. наук, - Калининград, 2002. 196 с.
9. Шамова Т.И., Давыденко Т.М., Шибанова Г.Н. Управление образовательными системами: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. - М.: Изд. Центр «Академия», 2002. - 384 с.
10. Кулюткин Ю.Н., Бездухов В.П. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя. - Самара: Изд-во СамГПУ, 2002. - 400 с.
11. Бондаревская Е.В. Педагогическая культура как общественная и личная ценность // Педагогика. -1999. - № 3. - С. 37 - 43.
12. Новиков А.М. Профтехшкола: стратегия развития. М., 1991. - 68 с.
13. Каменская В.Г. Социально-психологические основы управленческой деятельности: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 160 с.
14. Свенницкий А.Л. Социальная психология управления: Учебное пособие / Под ред. Е.С. Кузьмина. - Д.: Изд-во ЛГУ, 2005. - 176 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-86-87
УДК 541-67;863

РОЛЬ ИКТ В ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЕКТОЙ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ФИЗИКЕ

ГАСАНОВ ОКТАЙ МАИЛОВИЧ

доцент, доктор философии по физике, АГПУ, Баку, Азербайджан

ГАРАШОВА ГЮЛЯР АЛИДЖАН ГЫЗЫ

педагог, АГПУ, Баку, Азербайджан

Аннотация: Эффективность применения компьютеров в учебном процессе зависит от многих факторов, это и от модели компьютера, и от качества используемых обучающих программ, и от методики обучения, применяемой учителем. Таким образом, перед образованием стоит задача воспитания специалиста, обладающего интеллектуальными, творческими и коммуникативными умениями, реализовать которую можно, используя новые формы и методы обучения, среди которых все чаще используется новая технология – проектная методика.

Ключевые слова: компьютерная техника, исследовательская деятельность, интернет, ИКТ, проектная методика.

Отличительной чертой современного периода развития образования и общества в целом является повсеместное использование компьютерных технологий с соответствующим программным обеспечением в любой сфере деятельности. Кроме того, современное общество испытывает потребность в деятельных, инициативных, компетентных людях, обладающих целым комплексом интеллектуальных, творческих и коммуникативных умений. Поэтому следует признать глубоко обоснованной одну из задач совершенствования образования, состоящую в том, чтобы вооружить будущих специалистов знаниями и навыками использования современных компьютерных технологий; умениями легко ориентироваться в информационном пространстве, работать с текстом, выделяя его ключевые знаки, анализировать информацию, делать обобщения и выводы; способностями генерировать идеи, привлекая знания из других областей, находить множество вариантов решения проблемы и при этом точно прогнозировать последствия того или иного решения; и способностями вести дискуссию, слушать и слышать собеседника, аргументировать свою точку зрения, лаконично и емко излагать свои мысли, обладать высокой речевой культурой. При этом необходимо всем обучающимся не просто дать утилитарные знания, а научить их грамотно применять для эффективного решения профессионально значимых задач в дальнейшей профессиональной деятельности.

Одна из главных целей которой заключается в развитии познавательных навыков, умений самостоятельно конструировать свои знания и ориентироваться в информационном пространстве, а также развитие критического мышления. Проектная методика представляет собой способ решения выделенной задачи через детальную разработку проблемы (технологии), которая должна завершиться вполне реальным, практическим результатом, оформленным определенным образом. Кроме того, являясь результатом коллективных усилий, она предполагает рефлексию совместной работы, анализ полноты, глубины информационного обеспечения, творческого вклада каждого участника в разработку конечного продукта - проекта. В основе проектной методики лежит творческая составляющая, включающая в себя элементы научного исследования, проведения логического анализа, сложные межличностные отношения. Кроме того, использование проектной методики в образовании способствует повышению речевой и коммуникативной культуры, поскольку создание проекта предполагает постоянное творческое и деловое общение, активное

обсуждение текущих проблем. Обучающиеся получают навыки работы с текстовым, табличным редактором, освоит навыки разработки презентации и web-сайта, а также освоит основные принципы публичной защиты разработанного проекта, что позволит не только получить соответствующую оценку за проделанную работу, но и получить конструктивные замечания, которые будут способствовать продуктивной творческой работе в дальнейшей деятельности.

Итак, в основу проектной методики положены принципы самостоятельной исследовательской деятельности, которые в своей организации основываются на принципах проектирования. А сам исследовательский проект можно считать движущей формой построения межличностного взаимодействия исследователя ученика и учителя-координатора, в ходе которого происходит трансляция культурных ценностей научного сообщества. Образование, таким образом, становится продуктивным, так как в результате получается реальный продукт в законченной и оформленной исследовательской работе. Кроме того, исследовательский проект становится не только формой, средством и принципом организации взаимодействия между участниками, но и мотивом этой деятельности.

Таким образом, использование проектной методики на основе средств информационных технологий в образовании заметно повышают интерес учащихся не только к отдельным образовательным программам, но и к образованию в целом, что позволяет увидеть динамику повышения эффективности обучения. Они способствуют развитию интеллектуальных, творческих и коммуникативных умений каждого участника, задействованного в проектной деятельности, так как формируют навыки грамотной работы с информацией (умения анализировать, обобщать и делать выводы), генерирования знаний из различных предметных областей, поиска множества вариантов решения проблемы и прогнозирования последствий, грамотного обоснования выбранной темы, владения диалогом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д. И. //Разнообразие компьютерных технологий по физике в средней школе// Международный научно-практический журнал ENDLESS LIGHT in SCIENCE, 17 Декабря 2022 Алматы, Казахстан, ст. 3-5.
2. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д.И. //Исследование проблем и перспектив внедрения компьютерных технологий по физике в средней школе// Международный научно-практический журнал «ГЛОБАЛЬНАЯ НАУКА И ИННОВАЦИЯ 2022: ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ» № 4(18). ДЕКАБРЬ 2022, Алматы, Казахстан, ст. 9-11.
3. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д.И. //Исследование проблем и перспектив использования компьютерных технологий в средней школе по физике// ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ, №87, Июль 2022 Самара, ст. 46-49.
4. Гасанов О.М., Адгезалова Х.А., Гусейнов Д. И. //Особенности виртуального эксперимента в преподавании физики// Журнал «Инновационные научные исследования», выпуск №4-1(18) Апрель 2022, Уфа.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-88-93

ӘОЖ 378.147

7-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ХИМИЯ САБАҚТАРЫН ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ҮШІН CHAT GPT ПЛАТФОРМАСЫМЕН МУЛЬТИМЕДИЯ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ПАЙДАЛАҢУ

СЕРИКБАЕВА УГИЛОЙ ЗИКИР КИЗИ

6B01504 - Химия педагогін даярлау білім беру бағдарламасының 1 курс магистранты
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Ғылыми жетекші: х.ғ.к., доцент ШЕРТАЕВА НАЙЛЯ ТУРДЫҒАЛИЕВНА
Шымкент, Қазақстан

Аннотация. В статье рассматриваются способы использования платформы ChatGPT и мультимедийных технологий для планирования и проведения уроков химии в 7-х классах. Описываются возможности искусственного интеллекта в создании методических материалов, разработке интерактивных заданий и адаптации учебного контента под индивидуальные потребности учащихся. Также анализируется роль мультимедийных инструментов в повышении мотивации, визуализации сложных химических процессов и формировании более глубокого понимания предмета. Подчеркивается значимость интеграции цифровых технологий в образовательный процесс для повышения его эффективности и персонализации. В ходе исследования потенциала интеграции ChatGPT и мультимедийных технологий в процесс преподавания химии в 7-х классах были применены комплексные методологические подходы. В частности, осуществлён систематический анализ научной литературы, включающий изучение рецензируемых публикаций, методических пособий и профильных учебников, освещающих применение искусственного интеллекта и мультимедийных инструментов в образовательном процессе. Дополнительно проведён контент-анализ ведущих образовательных платформ, направленный на детальное рассмотрение функциональных возможностей ChatGPT и передовых мультимедийных решений, таких как виртуальные лаборатории, интерактивные симуляции и другие цифровые инструменты, способствующие углублению понимания учебного материала. При положительных результатах эксперимента предложить внедрение методики в образовательную практику других школ и разработать рекомендации по использованию ChatGPT и мультимедийных технологий в преподавании химии.

Ключевые слова: ChatGPT, мультимедийные технологии, химия, 7-й класс, искусственный интеллект, цифровые образовательные ресурсы, интерактивное обучение, персонализация обучения.

Abstract. The article examines methods of using the ChatGPT platform and multimedia technologies for planning and conducting chemistry lessons in 7th grade. It describes the capabilities of artificial intelligence in creating teaching materials, developing interactive assignments, and adapting educational content to students' individual needs. The role of multimedia tools in increasing motivation, visualizing complex chemical processes, and fostering a deeper understanding of the subject is also analyzed. The importance of integrating digital technologies into the educational process to enhance its efficiency and personalization is emphasized. In studying the potential of integrating ChatGPT and multimedia technologies into teaching chemistry in 7th grade, comprehensive methodological approaches were applied. Specifically, a systematic analysis of scientific literature was conducted, including a review of peer-reviewed publications, methodological guides, and specialized textbooks addressing the use of artificial intelligence and multimedia tools in education. Additionally, a content analysis of leading educational platforms was carried out to examine in detail the functional capabilities of ChatGPT and advanced multimedia solutions, such

as virtual laboratories, interactive simulations, and other digital tools that deepen comprehension of educational material. If the experiment yields positive results, the methodology should be proposed for implementation in educational practices at other schools, and recommendations for using ChatGPT and multimedia technologies in teaching chemistry should be developed.

Keywords: ChatGPT, multimedia technologies, chemistry, 7th grade, artificial intelligence, digital educational resources, interactive learning, personalization of education.

Кіріспе

Қазіргі заманғы технологиялар білім беру процесіне белсенді түрде енгізіліп, оқыту мен білімді меңгеру әдістерін өзгертіп жатыр. Атап айтқанда, жасанды интеллект (ЖИ) және мультимедиялық технологиялар мұғалімдерге оқыту тиімділігін арттыруға, оны интерактивті әрі оқушылардың жеке қажеттіліктеріне бейімделген етуге жаңа мүмкіндіктер береді. ChatGPT платформасы мен мультимедиялық технологияларды 7-сыныптағы химия пәнін оқытуда қолдануға қатысты бар зерттеулер мен практикалық әзірлемелер талданды. Бірқатар зерттеулерге сәйкес [1], жасанды интеллект (ЖИ) жеке оқыту траекторияларын құру, интерактивті тапсырмалар әзірлеу және оқушылардың білімін автоматты түрде бағалау үшін қолданылуы мүмкін. ChatGPT жасанды интеллект құралдарының бірі ретінде оқу материалдарын құрастыруға, оқушылардың сұрақтарына нақты уақыт режимінде жауап беруге және күрделі тақырыптарды әр оқушының түсіну деңгейіне бейімдеуге қабілетті. Анимациялар, интерактивті симуляциялар және виртуалды шындықты қамтитын мультимедиялық технологиялар оқу материалының қабылдануына айтарлықтай әсер етеді [2]. Зерттеулер көрсеткендей, химиялық процестердің визуализациясын пайдалану оқушыларға молекулалық құрылым мен химиялық реакциялар сияқты күрделі ұғымдарды жақсырақ меңгеруге көмектеседі [3]. Қазіргі заманғы оқыту әдістері аясында ChatGPT оқу жоспарларын, тесттер мен тапсырмаларды автоматты түрде жасау үшін қолданылуы мүмкін.

Осы автордың [4] зерттеуі ЖС (жасанды интеллект) сабақ сценарийлерін оқушылардың дайындық деңгейін есепке алып әзірлей алатынын, сонымен қатар дифференциалды оқыту нұсқаларын ұсына алатынын көрсетеді. Ойындау (геймификация) және интерактивті оқыту элементтері оқушылардың мотивациясын арттыруға ықпал етеді [5]. Химия пәнін оқу процесін қызықты ету үшін ChatGPT қызықты оқу сценарийлерін, квесттерді және викториналарды жасау үшін қолданылуы мүмкін. Айтарлықтай артықшылықтарына қарамастан, ЖС және мультимедиа технологияларын білім беруге енгізуге байланысты бірқатар қиындықтар бар. Негізгі мәселелердің бірі – педагогтердің цифрлық сауаттылығын арттыру қажеттілігі [6-7]. Сонымен қатар, автоматтандырылған жүйелер мұғалім мен оқушы арасындағы тірі қарым-қатынасты әрқашан ауыстыра алмайды.

Ғылыми әдебиеттерді талдау 7-сыныпта химияны оқытуда ChatGPT платформасы мен мультимедиа технологияларын қолданудың айтарлықтай әлеуеті бар екенін көрсетеді. Осы құралдар оқыту үрдісін жекелендіруге, оны көрнекі және оқушылар үшін қызықты етуге мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл технологияларды сәтті енгізу үшін әдіснамалық және техникалық аспектілерді ескеру қажет, сонымен қатар педагогтердің цифрлық құралдармен жұмыс істеуге дайындығын қамтамасыз ету маңызды.

Зерттеудің мақсаты: 7-сыныпта химияны оқыту барысында ChatGPT пен мультимедиа технологияларын қолданудың тиімділігін қатысу деңгейінің артуы, материалды игеру және танымдық қызығушылықты дамыту тұрғысынан анықтау.

Гипотеза: ChatGPT пен мультимедиа технологияларын қолдану оқу мотивациясын арттыруға, күрделі химиялық түсініктерді түсінуді жақсартуға және ақпаратты өз бетінше іздеу дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Химия пәні - қоршаған дүниелердің қыр сырын және өзара әрекеттесуін түсіну үшін қажетті білім мен сыни ойлау дағдыларын беретін динамикалық, интеллектуалды сала. Үнемі дамып, жаңадан ашылып тұратын химиялық күрделі теорияларды оқушыларға түсіндіру мұғалімдерге әрдайымда оңай жүзеге аспайды. Білім беру жүйесінде ақпараттық

технологиялардың қарқынды дамуы, мұғалімдерге сабақ жоспарлау мен оқыту әдістемелерін заман талабына сай қарастыруға мүмкіндік береді. Бүгінде жасанды интеллект құралдары, атап айтқанда Chat GPT платформасы, оқытудағы көмекші құрал болып табылады. Қазіргі таңда жасанды интеллекттің дамуы адамдарда оң көзқарас қалыптастыруда [8].

Chat GPT платформасы үлкен деректер көлемінде жұмыс жасайтын тілдік модель. Тілді генерациялауға әсерлі мүмкіндіктер мен кең ауқымға ие бұл платформа үйлесімді әрі контекстік жауаптар жасай алады. Бұндай чат боттарды білім беруге кіріктіру оқушылар мен студенттер үшін білім мазмұнына қол жеткізу мен оны игеру барысында перспективті өзгеріс алып келеді. Уақыттың үнемділігі, ақпараттың қолжетімділігі тұрғысынан жасанды интеллект қазіргі таңда айтарлықтай үлкен танымалдылыққа ие. Бұл чат боттар мынандай индивидуалды мүмкіндіктер ұсынады: сұрақтарға жауап беру, ұғымдарға айқын түсінік беру, өзіндік оқуды жеңілдету бойынша көмек көрсетеді. Мұғалімдердің мүмкіндіктерін арттыру арқылы Chat GPT платформасы білім сапасын жақсартып алады [9].

Chat GPT платформасы арқылы зерттеу жұмысы жүргізілді, зерттеу барысында платформаның тиімді жақтары, оқушылардың бұл платформаға қызығушылықтары байқалды. Жаңа ақпараттық технологияларды оқу үдерісіне кіріктіру, оқушылардың заман талабына сай тың әрі жылдам ойлап, белсенді түрде сыни ойлау мен өз ойын ашық жеткізе алуға үйретеді. Химия сабағының түрлі әдістер мен технологияларды қолдану арқылы өтуі- оқудың мазмұнына әсер етпейді, бірақ оқушының игеріп алуы мен оны өмірмен байланыстыра алып қолдануына мүмкіндік береді. Chat GPT платформасын әртүрлі мультимедиялық құралдармен байланыстыра отырып, оқу үдерісіне кіріктіру үшін оның тиімді жақтары мен кері әсерлерін қарастыру қажет [10].

1. Химия бойынша білім беруде қиындықтарды шешу, яғни дәстүрлі оқыту барысында қолжетімді емес ресурстарға мүмкіндік алу.

2. Концептуалды түсінуді жақсарту. Нақты ұғымдар мен тұжырымдамаларға контексті түсіндірмелерге ие болу.

3. Белсенді оқытуды ынталандыру. Оқушылар бір-бірімен жарыса отырып, жауап іздеуге және көзқарастарын айтуға деген қызығушылықтары.

4. Өзіндік жұмыстарды жасай алуы. Chat GPT оқушыларға индивидуалды зерттеу жүргізуге үлкен көмекші құрал.

5. Мұғалімдердің бұл платформаны оқыту үдерісінде тиімді пайдаланып, жаңа химия сабағын құрастыруы.

6. Педагогикалық инновацияны толық ақпараттандыруы. Ақпараттың дұрыс немесе қателігіне көз жеткізу. Бұл жасанды интеллект ақпаратты тікелей ғаламтор жүйесінен алғандықтан, ол ақпаратты пайдаланудан бұрын өңдеуден өткізген жөн.

Chat GPT платформасы мен мультимедиялық технологияны қолдану білім беру саласында үлкен мәнге ие. Мультимедия технологиясының элементтерін оқыту үдерісіне енгізу, оқытуды жоспарлау мен басқарудың маңызды факторы болып табылады. Оқытудағы мультимедияға бейнероликтер, аудиожазбалар, интерактивті тақталар мен инфографиканы кіріктіруге болады. Мультимедиялық оқыту құралдарын таңдау барысында пәннің ерекшелігі мен тақырыпқа сәйкестендіру мұғалімнің құзіреттілігінде. Мультимедиялық құралдар сабақтың мақсатына және міндетіне сай бағыттталып, оқу үдерісінің құрамдас бөлігіне айналуы қажет. Химия сабағын ұйымдастыру барысында әртүрлі виртуалды лабораториялар арқылы тәжірибе жасап көрсетуге болады. Бұндай зертханалар химияны оқыту барысында өте тиімді, себебі көптеген білім институттарында қажетті құралдардың барлығы да бар бола бермейді, ал бұндай зертханалар оқушының танымын кеңейтіп, элементтің қасиеттерін анық көзбен көруге мүмкіндік береді және болған үдеріс олардың қызығушылығы мен белсенділігін арттырады. Оқыту барысында ғаламтор жүйесіндегі платформаларды пайдалана отырып, жүйелі ойындар немесе тест тапсырмаларын құрастыру арқылы олардың білімін, белсенділігін айқындауға мүмкіндік береді. Оларда өзара қызығушылық артып, талқылау және оқу барысында бәсекелестік пайда болады. Қазіргі таңда мультимедия құралдары көптеген

салаларда маңызды рөлге ие болып тұр. Мультимедиа құралдары мен Chat GPT платформасын оқу үдерісіне үйлесімді кіріктіру арқылы тиімді әрі креативті оқыту жоспарын құрастыруға мүмкіндік береді. Заман ағымына сай жасанды интеллект пен мультимедиялық құралдар күн сайын жаңарып жаңа мүмкіндіктерді ашады, оларды оқыту барысында қолдану арқылы оқу процесі заманмен бірге үйлесімде болады.

Оқу жоспарын ұйымдастыруда Chat GPT платформасын қолдану. Мысалы 7-сыныпқа оқу жоспарын құрастыру барысында ботқа “*Заттар және оның қасиеттері*” тақырыбымызды жазып жібереміз және бот бізге тақырып бойынша жоспарлар жібереді.

7-сынып оқушыларына “Заттар және олардың химиялық қасиеттері” тақырыбына оқу жоспарын құрастыруға көмектес.

7-сыныпқа арналған сабақ жоспары

Тақырыбы: Заттар және олардың химиялық қасиеттері
Сабақтың мақсаты:

- Заттардың химиялық қасиеттері туралы түсінік қалыптастыру
- Химиялық өзгерістер мен физикалық өзгерістерді ажырата білу
- Қарапайым тәжірибелер арқылы химиялық қасиеттерді зерттеу

Сабақтың түрі: Жаңа сабақ
Қолданылатын әдістер: Түсіндіру, тәжірибе жасау, топтық жұмыс, сұрақ-жауап

Сабақтың барысы

- Ұйымдастыру кезеңі (5 мин)**
 - Оқушылармен амандасу, сыныптың сабаққа дайындығын тексеру
 - Сабақтың мақсаттарын түсіндіру
- Қызығушылықты ояту (5 мин)**
 - Мұғалім оқушыларға сұрақ қояды: “Темір тат басқанда, қант суға ерігенде қандай өзгерістер болады? Бұл процестер бірдей ме?”
 - Оқушылар өз ойларын айтады, бастапқы болжалдар жасайды.

3. Жаңа тақырыпты түсіндіру (15 мин)

Заттардың химиялық қасиеттері дегеніміз не?

- Заттың басқа заттарға айналу қабілетін сипаттайтын қасиеттері химиялық қасиеттер деп аталады.
- Химиялық өзгерістер кезінде жаңа заттар түзіледі.

Негізгі химиялық қасиеттер:

- **Тотықсыздану және тотығу** (мысалы, темірдің таттануы)
- **Жану** (мысалы, көмірдің жануы)
- **Қышқылдармен әрекеттесу** (мысалы, ас содасының сірке қышқылымен әрекеттесуі)
- **Негіздермен әрекеттесу**

4. Практикалық жұмыс (15 мин)

Тәжірибе №1: Ас содасы мен лимон қышқылының әрекеттесуі

- Оқушылар сынауыққа аз мөлшерде лимон қышқылының ерітіндісін құяды, үстіне ас содасын қосады.
- Бақылау: Газ бөлінеді, көпіршіктер пайда болады.
- Қорытынды: Химиялық реакция нәтижесінде көмірқышқыл газы бөлінеді.

Тәжірибе №2: Қантты қыздыру

- Мұғалім қантты қыздырып, оның қарая бастағанын көрсетеді.
- Қорытынды: Қанттың химиялық өзгеріске ұшырап, көмірленуі.

Тәжірибе №3: Мыс сымының жануы

- Спирт шамында мыс сымын қыздыру арқылы оның түсінің өзгеруін бақылау.
- Қорытынды: Мыстың тотығуы

5. Бекіту (5 мин)

• Сұрақ-жауап:

1. Химиялық қасиет дегеніміз не?
2. Физикалық және химиялық өзгерістердің айырмашылығы қандай?
3. Бүгінгі тәжірибелерден қандай қорытынды шығаруға болады?

• Кестемен жұмыс:

Процесс	Физикалық өзгеріс пе, әлде химиялық өзгеріс пе?
Мұздың еруі	Физикалық
Темірдің таттануы	Химиялық
Қанттың суда еруі	Физикалық
Отынның жануы	Химиялық

Жоғарыда көрсетілгендей оңай әрі жылдам бот бізге бір күндік оқу жоспарын құрастырып берді. Ақпараттың дұрыстығына көз жеткізіліп, ақпараттар өңделген соң, зерттеу жүргізу жалғастырылды.

7-сынып оқушыларына берілген оқу жоспары арқылы химия сабағы жүргізілді. Алдымен үй тапсырмалары тексерілді, сұрақтарды қою арқылы өткен тақырып пысықталды. Қызығушылықтарын ояту үшін “Миға шабуыл” әдісі арқылы сұрақтар қойылды, оқушылар өз түсініктерін жеткізді. Қызығушылықтарын арттырып, белсендендірген соң, жаңа тақырыпты түсіндіреміз, білімдерін тереңдету үшін көз алдарында бейне қалыптастыру маңызды,

сондықтан бейнежазбалар арқылы түсіндіру жұмыстары жүргізілді. Практикалық жұмыс ретінде қауіпсіз эксперимент жасады. Оқушылар зерттеу жұмысынан көргендерін түсіндірді және бұрын білмеген ақпараттарды мұғалімнің түсіндіруімен игерді. Жалпы білімді бекіту мақсатында боттан алған сұрақтар қойылды. Келесі тапсырманы әр оқушының игеруін бағалау мақсатында Wordwall сайтында жеке-жеке ұялы телефондары арқылы сілтемеге кіріп, тапсырманы орындады. Сабақ барысында мультимедиялық технологиялар мен Chat GPT платформасы арқылы жүргізілді. Сабақты қорытындылап, үй тапсырмасы берілді. Оқушылардан сұрақтан тұратын, 2 жауапты (Иә/Жоқ) сауалнама алынды (1- кесте).

Кесте 1- Саулнама нәтижелері

	Сұрақтар	Иә	Жоқ
1	Бүгінгі сабақ қызықты болды ма?	76%	24%
2	Заттар және оның қасиеттері тақырыбы түсінікті болды ма?	73.5%	26.5%
3	Сабақта ақпараттық компьютерлік технологияларды қолдану ыңғайлы ма?	85%	15%
4	Сабақта қолданған тапсырмалар қиындық туғызбады ма?	82%	18%

Қорытындылай келе, Chat GPT платформасы арқылы жасалған сабақ жоспары тиімді әрі оқушыларға түсінікті жасалынған. Сабақты бекітуге арналған тест тапсырмасынан 68% оқушы “өте жақсы” және “жақсы” деген бағаны алды. Сабақтың соңында жинап алынған бағалау парақшамен салыстыра отырып, оқушылар бағаланды. Бұндай сабақ жоспарлары әрі тәжірибе жасауға, әрі білім алуға мүмкіндік береді. Платформа қазіргі кезде оқытудан басқа да түрлі салаларда белсенді қолданыста және күн сайын ішіндегі ақпараттарды дамыту үшін, жетілдіру үшін ғалымдар әлі де алда жұмыс атқаруда. Chat GPT платформасы және мультимедиялық технологиялар көптеген дамыған елдерде белсенді қолданылуда. Бұндай технологиямен әзірленген оқыту модульдері әр кезде жоғары бағалау критерийіне ие болады. Себебі бұл сабақтардың тиімділігімен заманауи педагогикалық тәсілдерге сәйкестігін көрсетеді. Алайда олардың қаншалықты ұзақ мерзімді әсер етуі, әлі де жан-жақты зерттеулерді талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Aoun, J. (2020). "Robot-Proof: Higher Education in the Age of Artificial Intelligence". MIT Press.
2. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2020). "Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior". Springer Science & Business Media.
3. Finkelstein, N. D., et al. (2020). "Teaching Chemistry with Simulations: The Role of Visualizations in Conceptual Understanding". Journal of Chemical Education.
4. Luckin, R. (2019). "Artificial Intelligence for Learning: Making Education Smarter". Routledge.
5. Mayer, R. E. (2021). "Multimedia Learning". Cambridge University Press.
6. Selwyn, N. (2022). "Education and Technology: Key Issues and Debates". Bloomsbury Publishing.
7. Xu, H., et al. (2023). "AI in Education: Applications and Impacts on Teaching and Learning". AI & Society.
8. Ахметов, Ж. Орта мектепте химияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Мектеп, 2019. – 250 б.
9. Иванова, Т. В. Использование искусственного интеллекта в преподавании химии // Вестник педагогических наук. – 2021. – №5. – С. 45-50.
10. Смирнов, А. Н. Цифровые технологии в образовательном процессе // Современное образование. – 2022. – №3. – С. 75-82.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-94-96

UDC: 811

THE IMPORTANCE OF LANGUAGE LEARNING IN THE EARLY STAGES OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

БЕЙСЕМБАЕВА АҚМЕЙІР ФАРХАДҚЫЗЫ

Университет Мирас, магистрант

Шымкент, Казахстан

Аннотация: Освоение иностранного языка на ранних этапах обучения является решающим фактором в формировании языковой грамотности и уверенности в общении. Данный процесс зависит от множества факторов, включая мотивацию учащегося, методы преподавания и влияние окружающей среды. В статье рассматриваются ключевые аспекты успешного изучения языка, приводятся примеры из практики, а также предлагаются рекомендации для преподавателей. Особое внимание уделяется игровым методам обучения, аудиовизуальным материалам и повседневному использованию языка, что позволяет сделать процесс изучения более естественным и эффективным. Применение данных методик помогает студентам преодолеть языковые барьеры и быстрее адаптироваться к новой языковой среде.

Ключевые слова: Иностранный язык, начальный этап обучения, мотивация, коммуникативный подход, языковая среда, интерактивные методы, эффективное преподавание.

Abstract: Mastering a foreign language at an early stage is a crucial factor in developing linguistic competence and communication confidence. This process depends on several key elements, including student motivation, teaching methods, and the influence of the learning environment. This article explores the fundamental aspects of successful language acquisition, provides real-life examples, and offers recommendations for educators. Special attention is given to interactive teaching strategies, audiovisual materials, and the integration of language into daily activities, all of which contribute to a more natural and effective learning experience. Implementing these methods helps students overcome language barriers and adapt more quickly to a new linguistic environment.

Key words: Foreign language, early-stage learning, motivation, communicative approach, language environment, interactive methods, effective teaching.

Introduction

Learning a foreign language is a complex but exciting process that begins with the first steps. It is essential to recognize that the foundations for future language proficiency are laid at this initial stage. If the learning experience is structured effectively, students gain not only fundamental knowledge but also confidence, which encourages further study.

Educators and linguists have observed that children and adults acquire languages differently. Young learners absorb languages intuitively, relying on context, emotions, and repetition, whereas adults often focus on understanding grammar rules first. Regardless of age, first impressions of language learning are crucial. If students encounter negative experiences—such as excessive corrections or complicated explanations—they may quickly lose interest.

For instance, imagine a student beginning to learn English. If they are constantly criticized for mispronouncing words, they may become reluctant to speak. However, if a teacher provides encouragement, praises their efforts, and creates a supportive atmosphere, the student will feel more comfortable and motivated to continue.

Motivation and Engagement: The Key to Success

Motivation is a critical factor in language acquisition. Without interest and enthusiasm, even the most effective teaching methods may fail. This is especially true in the early stages when students are just getting used to the new language and its sounds.

One of the best ways to maintain motivation is by incorporating interactive learning activities. For example, role-playing scenarios—such as ordering food in a café, introducing oneself, or buying train tickets—allow students to practice real-life situations. These activities make learning more meaningful and engaging.

When discussing motivation and the integration of technology, I find it helpful to include examples of successful educational platforms and apps that have proven effective for language learning. For instance, platforms like Duolingo, Babbel, and Memrise offer interactive and gamified learning methods, making the process more engaging and motivating students to keep going. I've also noticed that real-life examples of students who have benefited from these tools can add more credibility to the argument. For example, learners using Duolingo often report improvements in speaking skills and greater confidence in communication. These examples help show how integrating technology into education can be a highly effective and practical approach.

Another essential aspect of motivation is practical application. When students realize that a foreign language can benefit them in real life, they show greater enthusiasm for learning. Teenagers, for instance, may enjoy watching movies in their original language, playing online games with international players, or chatting with foreign friends.

Teachers can further encourage students by demonstrating real-life language use. For example, students could translate restaurant menus, read social media posts, or try to understand the lyrics of their favorite songs. This helps them see language as a tool rather than just a subject in school.

Personal Experience: When I was in school, English language teaching was strictly based on outdated methods that focused solely on grammar rules. Looking back, these methods felt disconnected from real-life communication and lacked engagement. As students, we couldn't see the purpose of such lessons, and this made learning English feel like a tedious, mechanical task. We often avoided studying and even ran away from the textbooks because the process felt monotonous and uninspiring. This experience has stayed with me, and as I grew older, I began to realize how crucial it is to adopt modern teaching approaches that encourage interactive learning and meaningful communication.

In today's world, technology has become an integral part of our daily lives, with smartphones now commonplace in every home. So why not harness these technologies to improve the learning process and direct them in the right way? Instead of sticking to outdated methods, we need to integrate modern tools and platforms into the educational process. It is not enough to merely pass on theoretical knowledge to students; we must create real opportunities for practical language application. For instance, we could organize online courses, use language-learning apps, and integrate social media to facilitate communication with native speakers. However, the most important step is to update the entire educational system. We need to shift the focus back to practical learning, creating speaking clubs where students can engage with native speakers. This should be a mandatory part of educational programs, not only in private schools but also in public institutions. Only this way can we create a complete language environment that fosters effective learning and builds confidence in language use.

Effective Teaching Strategies for Early Learners

To make language learning successful, teachers must choose appropriate methods and approaches. Below are some of the most effective strategies for beginners.

1. Learning Through Play

Games eliminate the fear of making mistakes and create a positive learning environment. For example, children learn action verbs faster through physical activities like "*Simon Says*." Instead of memorizing words like *jump*, *clap*, *turn around*, they perform the actions, reinforcing memory through movement.

Even for adults, interactive activities such as quizzes, role-playing, and storytelling make lessons more dynamic and enjoyable.

2. Using Visual and Audio Aids

The more senses involved in the learning process, the better students retain information. For example, when learning the word "apple," if students see a picture, hear the pronunciation, and even taste an apple, their understanding deepens.

Videos, audio recordings, and interactive applications significantly enhance the learning experience by making abstract concepts more tangible.

3. Encouraging Daily Practice

One of the golden rules of language learning is consistency. Even practicing for just 10-15 minutes daily is more effective than studying for several hours once a week.

- For children – Parents can place labels on household objects (door, table, mirror) in the target language.

- For teenagers – Watching short videos or cartoons in the foreign language can be beneficial.

- For adults – Keeping a simple journal and writing one or two sentences a day in the target language helps reinforce learning.

4. Speaking Before Writing

Many learners struggle with writing because they have not yet developed confidence in speaking. A natural way to acquire a language is to focus on listening and speaking first, just as children do when learning their native language.

For example, instead of asking beginners to write full essays, teachers can encourage them to describe pictures or narrate their daily activities in simple sentences. This approach lowers anxiety and builds communication skills gradually.

Conclusion

Early-stage foreign language learning is the foundation for future fluency and communication confidence. It is not enough to simply provide students with theoretical knowledge; they must be immersed in a language-rich environment where they can practice, make mistakes, and learn naturally.

Interactive learning methods, audiovisual materials, and real-life applications make language learning more engaging and effective. The more students actively participate, the faster they overcome language barriers and develop fluency.

Ultimately, the role of an educator is not just to teach grammar and vocabulary but to inspire students, motivate them, and help them discover the joy of learning a new language.

REFERENCES:

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
2. Ellis, R. (1997). *Second Language Acquisition*. Oxford University Press.
3. Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
4. Lightbown, P. M., & Spada, N. (2013). *How Languages Are Learned* (4th ed.). Oxford University Press.
5. Nation, I. S. P. (2013). *Learning Vocabulary in Another Language* (2nd ed.). Cambridge University Press.
6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
7. Ur, P. (2012). *A Course in English Language Teaching* (2nd ed.). Cambridge University Press.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-97-102

ӘОЖ 378.147

9 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА «КҮКІРТ ҚЫШҚЫЛЫ» ТАҚЫРЫБЫН ӨТУДЕ ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІ

РАХМАТІЛЛАЕВА АЖАР ТАҒАЙБЕКҚЫЗЫ

7M01504 - Химия педагогін даярлау білім беру бағдарламасының 1 курс магистранты
Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті

Ғылыми жетекші: т.ғ.к доцент **БИТЕМИРОВА АЛИЯ ЕРКЕКУЛОВНА**
Шымкент, Қазақстан

Аннотация. Бұл жұмыста 9-сынып оқушыларына химия пәнінен "күкірт қышқылы" тақырыбын оқытуда цифрлық ресурстарды пайдаланудың тиімділігі қарастырылады. Қазіргі білім беруде заманауи ақпараттық технологияларды қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырудың, танымдық қабілеттерін дамытудың және білім сапасын арттырудың маңызды құралы болып табылады. Сандық ресурстардың арқасында күрделі химиялық ұғымдар мен процестерді көрнекі және көрнекі түрде ұсынуға мүмкіндік бар. Мысалы, интерактивті бейнелер, анимациялар және модельдеу арқылы күкірт қышқылының алыну әдістерін, физикалық, химиялық қасиеттерін және қолдану салаларын түсіндіру оқушылардың материалды тереңірек және жылдам игеруіне ықпал етеді. Сонымен қатар, онлайн платформалардағы тапсырмалар, тесттер мен викториналар, виртуальды зертханалар оқушылардың білімін нығайтуға және өзін-өзі тексеруге ықпал етеді.

Зерттеу көрсеткендей, цифрлық ресурстарды тиімді пайдалану оқушылардың белсенділігін арттырады, сыныпта шығармашылықпен жұмыс істеуге, зертханалық эксперименттерді қауіпсіз орындауға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқу сапасын арттырып қана қоймайды, сонымен қатар оқушылардың пәнге деген ынтасын күшейтеді, тәуелсіз оқуға ықпал етеді. Жалпы алғанда, цифрлық ресурстарды жүйелі және мақсатты пайдалану-қазіргі білім беру процесінің ажырамас бөлігі ретінде-оқушылардың жан-жақты дамуы мен сапалы білім алуына ықпал ететіні дәлелденді.

Кілт сөздер: виртуальды зертханалар, LearningApps, VirtualChemLab, веб-сайт, платформалар, цифрлық білім беру ресурстары.

Аннотация. В данной работе рассматривается эффективность использования цифровых ресурсов при изучении темы «Серная кислота» по химии 9 класс. Использование современных информационных технологий в современном образовании является важным инструментом повышения интереса учащихся к предмету, развития познавательных способностей и повышения качества образования. Благодаря цифровым ресурсам появляется возможность наглядно и доступно представить сложные химические концепции и процессы. Например, объяснение способов получения, физико-химических свойств и областей применения серной кислоты с помощью интерактивных видео, анимации и симуляций способствует более глубокому и быстрому усвоению материала учащимися. Кроме того, задания, тесты и викторины на онлайн-платформах будут способствовать закреплению знаний учащегося и самопроверке.

Исследование показало, что эффективное использование цифровых ресурсов повышает вовлеченность учащихся, позволяет им творчески работать в классе, безопасно выполнять лабораторные эксперименты. Этот метод не только повышает качество обучения, но и укрепляет мотивацию учащихся к предмету, способствует самостоятельному обучению. В целом доказано, что системное и целенаправленное использование цифровых ресурсов – как

неотъемлемая часть современного образовательного процесса-способствует всестороннему развитию и качественному образованию учащихся.

Ключевые слова: виртуальные лаборатории, LearningApps, VirtualChemLab, веб-сайт, платформы, цифровые образовательные ресурсы.

Annotation. This paper examines the effectiveness of using digital resources when studying the topic "Sulfuric acid" in chemistry grade 9. The use of modern information technologies in modern education is an important tool for increasing students' interest in the subject, developing cognitive abilities and improving the quality of education. Thanks to digital resources, it becomes possible to visualize complex chemical concepts and processes. For example, explaining the production methods, physico-chemical properties, and applications of sulfuric acid through interactive videos, animations, and simulations helps students learn the material more deeply and quickly. In addition, assignments, tests, and quizzes on online platforms will help students consolidate their knowledge and self-test.

The study showed that the effective use of digital resources increases student engagement, allows them to work creatively in the classroom, and safely perform laboratory experiments. This method not only improves the quality of learning, but also strengthens students' motivation for the subject and promotes independent learning. In general, it is proved that the systematic and purposeful use of digital resources – as an integral part of the modern educational process - contributes to the comprehensive development and high-quality education of students.

Keywords: virtual labs, LearningApps, VirtualChemLab, website, platforms, digital educational resources

Кіріспе:

Қазіргі білім беру жүйесінде цифрлық ресурстардың пайдалану маңызы күн санап артып келеді. Оқушылардың химия пәніне қызығушылығын ояту және ақпараттарды терең меңгеру мақсатында цифрлық технологияларды сапалы түрде қолдану қажет. Мысал ретінде 9 сыныпта өтілетін «күкірт қышқылы» тақырыбын қарастырдым. Сабақ өту барысында цифрлық ресурстар оқушыларға химиялық реакцияларды визуалды түрде көрсетуге, тәжірибелерді қауіпсіз өткізуге және оқытудың интерактивті әдістерін пайдалануға мүмкіндік береді.

Цифрлық ресурстардың қолданудың маңыздылығы: Цифрлық ресурстар – оқытуды жеңілдетуге және оқушылардың белсенділігін арттыруға арналған құралдар. Оқушыларға күрделі түсініктерді түсінуге көмектесіп, олардың тәжірибелік дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Оқушылардың химия пәніне деген қызығушылығын арттыруда цифрлық ресурстардың ықпалы үлкен. Мысалы, химиялық элементтер мен олардың реакцияларын бейнелейтін анимациялар, виртуалды зертханалар, әр-түрлі платформалар – бұл ресурстар күрделі процестерді қарапайым әрі қызықты етіп көрсетуге мүмкіндік береді.

Цифрлық орта білім алушының өз бетінше білім алуы үшін мүмкіндіктер көкжиегін кеңейтеді, білім мен дағдыларды өзектендіруге, бәсекеге қабілеттілікті бағалауға, қолда бар әлеуетті бағалауға, ғаламтор желісі арқылы қашықтықтан жаңа білім мен дағдыларды алуға және өз бетінше игеруге жағдай жасауға бағытталған цифрлық өнімдерге қолжетімділік береді [1].

Педагогтің кәсіби қызметін жүзеге асыру кезінде цифрлық технологиялар мен цифрлық құралдарды пайдалана білу қажет. Бұл әр оқушыны оқытуға мүмкіндік береді және әрбір оқушының жеке қажеттіліктерін қанағаттандырады. Сонымен қатар, электрондық оқулықтар мен интерактивті материалдарды пайдалану оқушылардың ақпараттық мазмұндағы дағдыларын дамытуға көмектеседі, бұл заманауи білім беру процесі үшін өте маңызды. Олар оқушыларды білім беру мақсатында цифрлық технологияларды тиімді пайдалануға үйретеді және өз бетінше білім алу және зерттеу дағдыларын дамытады. Әрине бұл электрондық кітаптың өзіндік кемшілігі де болары анық. Мысалы, оқушының көз жанарына кері әсерін

беруі, бірақ бұл оқулықтарды да оқушы өз деңгейлеріне қарай қабылдайтын шекте болса тіптен жақсы [2].

Мотивтерді қалыптастырудың маңызды жолы – оқу іс-әрекеті процесінде танымдық тапсырмаларды қолдану. Химияны оқытуда әлеуметтік және таза танымдық мотивтерді қалыптастыру үшін танымдық тапсырмалардың әртүрлі формалары бар. Танымдық тапсырмалар: алгоритмдік және эвристикалық нұсқаулар, сызбалар, әртүрлі типтегі тесттер, дидактикалық ойындар [3].

Зерттеудің мақсаты: 9-сынып оқушыларына «Күкірт қышқылы» тақырыбын оқытуда цифрлық ресурстарды қолданудың тиімділігін анықтау, оқушылардың оқу белсенділігі мен химия пәніне қызығушылығына әсерін бағалау, сонымен қатар цифрлық құралдардың оқу материалын меңгерудегі рөлін зерттеу.

Гипотеза: Егер «Күкірт қышқылы» тақырыбын оқыту барысында цифрлық ресурстар жүйелі әрі тиімді қолданылса, онда оқушылардың пәнге деген қызығушылығы артып, оқу материалын терең әрі сапалы меңгеру көрсеткіші жоғарылайды

«Күкірт қышқылы» тақырыбына цифрлық ресурстарды қолдану

Күкірт қышқылы химия пәніндегі маңызды әрі керекті тақырыптардың бірі, күкірт қышқылы химия өнеркәсібінің наны екендігі белгілі. 9 сыныпта күкірт қышқылының қасиеттері мен реакцияларын цифрлық ресурстар арқылы түсіндіру өте тиімді.

Мысалдар:

1. Веб сайттар мен онлайн оқыту платформалары: Мысалы: Coursera, Udemu, Khan Academy, YouTube. YouTube және Khan Academy платформаларында күкірт қышқылының қасиеттері мен оның қолданылуы туралы түрлі видеолар бар. Бұл видеолар оқушыларға химиялық заттардың реакцияларын анимациялар арқылы түсінуге мүмкіндік береді.

Веб сайттар: LearningApps, Kakhoot, Classroom Screen, WordWall, EducoPlay

2. Интерактивті тақталар мультимедиялық онлайн презентациялар жасайтын бағдарламалар. Олар арқылы күкірт қышқылының химиялық қасиеттері мен қолданылу аясын көрсету тиімдірек. Мысалы: PowerPoint немесе Prezi және Emaze бағдарламалары. Бұл бағдарламалар арқылы күкірт қышқылының алынуын, оның химиялық қасиеттерін көрсететін анимациялар жасауға болады. Оқушылар осы презентациялар арқылы химиялық реакцияларды визуалды түрде көре алады.

3. Виртуальды зертханалар. Виртуалды зертханалардың негізгі артықшылықшылықтары: оқушылар қауіпсіз ортада эксперименттер жүргізе алуында. Виртуалды зертхана жасауда тек қана интернет қажет, бұл оқушыларға кез-келген уақытта зертхана жасап көрулеріне мүмкіндік береді. Мысалы: PhET Interactive Simulations, Olabs, ChemCollective, VirtualChemLab, Labster. Осы виртуалды –зертханалар арқылы химия пәнін қызықты әрі интерактивті етіп оқытуға мүмкіндік береді. Оқушылар химиялық процестерді қауіпсіз әрі жеңіл түсіне алады. Бұл цифрлық ресурс оқушылардың оқу дағдыларын арттырып, олардың химия пәніне деген қызығушылығын оятады.

Цифрлық ресурстарды пайдаланып эксперимент жүргізілгеннен кейін оқушылардың қызығушылықтары артып, сабаққа деген құлшынысы артты.

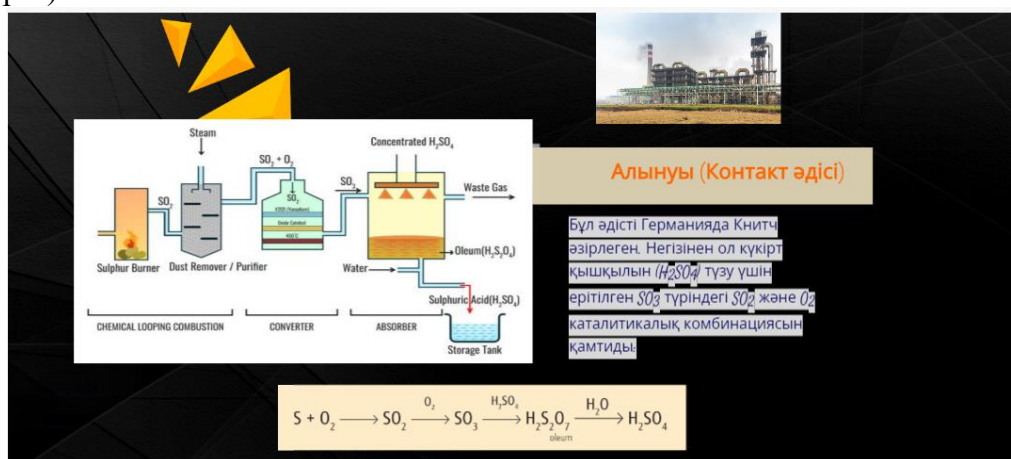
Сабақ өту барысында қолданылған цифрлық ресурстар тізімі:

1. LearningApps сайты. Мен бұл сайтты үй тапсырмасын сұрау барысында қолдандым. (1-сурет)

Күкірттің физикалық қасиеті	Күкірттің аллотропиялық түр өзгерісі	Күкірттің қолданылуы	Қосылыста көрсететін күкірттің тотығу дәрежелері	Күкірттің қосылыстары
-2, +4, +6	сіріңке	сульфидтер	медицина	
Пластикалық	Моноклинді	сары түсті, қатты	суда нашар ериді	
сульфаттары	оқ дәрі жасауда	Ромб	сіріңке	

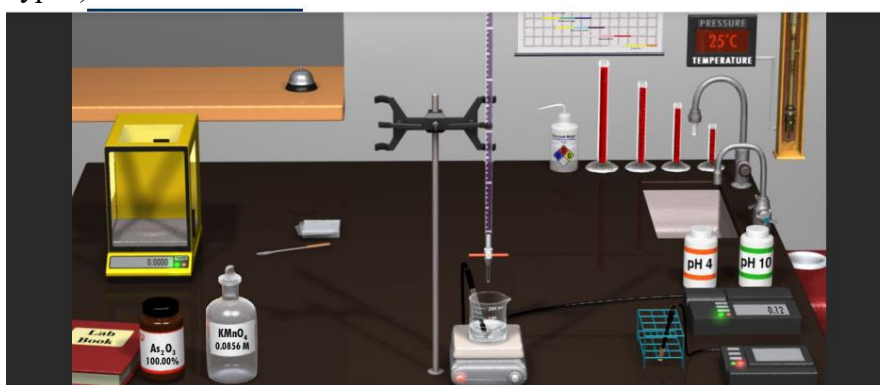
1-сурет: LearningApps сайтының тақтасы

2. Emaze бағдарламасы арқылы анимациялық презентация жасадым. Бұл арқылы жаңа тақырыпты түсіндірдім. Бағдарлама арқылы күкірт қышқылы туралы түсіндіру тиімдірек болды. (2-сурет)



2-сурет: Emaze бағдарламасының тақтасы.

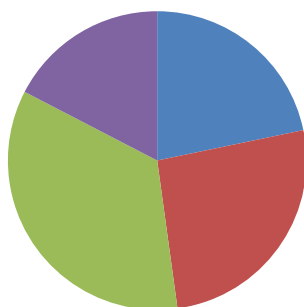
3. Оқушыларға қауіпсіз болу үшін "VirtualChemLab" виртуальды зертханасын пайдаландым. (3-сурет)



3-сурет: "VirtualChemLab" виртуальды зертханасының тақтасы.

Осы цифрлық ресурстармен өтілген сабақтан соң диаграммада көрсетілгендей олардың сабаққа қатысуы және білім деңгейлері жоғарылады. (1-диаграмма, 2-диаграмма)

**9"А" сынып оқушыларының экспериментке дейінгі
білім сапасы:54,5%**

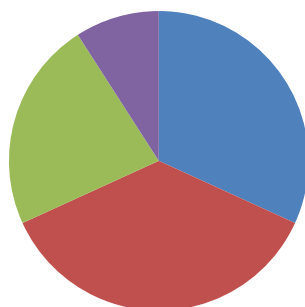


■ 9-10 балл

■ 7-8 балл

1-диаграмма. Оқушылардың экспериментке дейінгі білім сапасы

**9"А" сынып оқушыларының эксперименттен кейінгі
білім сапасы:68,1%**



■ 9-10 балл

■ 7-8 балл

■ 6 балл

■ 5 баллдан төмен

2-диаграмма. Оқушылардың эксперименттен кейінгі білім сапасы

Эксперименттен кейін, 9 «А» сыныбынан 5 сұрақтан тұратын екі жауапты сауалнама алынды. Сауалнама нәтижесі арқылы оқушылардың қызығушылығы артқандығын байқасақ болады.

Кесте 1- Сауалнама нәтижелері

	Сұрақтар	Иә	Жоқ
1.	Сабақта цифрлық ресурстарды пайдалану қызықты болды ма?	100%	0%
2.	Сіз өз бетіңізше цифрлы білім беру құралдарын пайдалана алдыңыз ба?	75%	25%
3.	Жаңа тақырыпты түсіндіру кезінде цифрлық ресурстарды пайдалану тиімді ме?	83.3%	16.7%
4.	Цифрлық ресурстарды пайдалану кезінде қиындықтар болды ма?	37.%	65.5%
5.	Жаңа тақырыпты түсіндіруде цифрлы ресурстарды пайдаланбаса, тақырыпты жеткілікті түрде түсіне аласыз ба?	91.7%	8.3%

Қортындылай келе, цифрлық ресурстарды пайдалану сабақты қызықты, тиімді, мазмұнды әрі нәтижелі ететіндігін байқадық.Мақсатқа сай, химия сабақтарында цифрлық бе ресурстарды қолдану арқылы оқушылардың білім деңгейі **13,6%** арттырылды. 9 сыныпта

күкірт қышқылы тақырыбын оқыту барысында цифрлық ресурстардың қолданылуы оқу процесін сапалы әрі қызықты етеді. Цифрлық ресурстар оқушыларға химиялық процестерді түсіндіруге, тәжірибелерді қауіпсіз өткізуге, сондай-ақ химияға деген қызығушылықтарын арттыруға мүмкіндік береді. Мұғалімдер цифрлық ресурстарды пайдадану арқылы оқушылардың білім сапасын арттырып, химия пәніне деген қызығушылықтарын қалыптастыра алады.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Морозов А. В., Самборская Л. Н. Профессионализм учителя как важнейший ресурс и детерминанта качества педагогической деятельности в условиях цифровой образовательной среды // *Казанский педагогический журнал*. – 2018. – № 6. – С. 43.
2. Захарова И. Г. *Информационные технологии в образовании: учебное пособие для студентов высших учебных заведений*. – 2021. – С. 8–15.
3. Пак М. С. *Дидактика химии: учебник для студентов вузов*. – СПб.: ООО ТРИО, 2012. – С. 160–183.
4. Қыраубаева А., Қасымбек А., Мәтбек Н. *Пәнді оқытудағы заманауи ізденістер: технология және жаңашылдық*. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 168 б.
5. Смирнов А. Н. Цифровые технологии в образовательном процессе // *Современное образование*. – 2022. – № 3. – С. 75–82.
6. Бидайбеков Е. Ы., Гришин В. В., Камалова Г. Б., Исабаева Д. Н., Бостанова Б. Г. *Білімді ақпараттандыру және оқыту мәселелері*. – Алматы: Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігі, 2014. – 250 б.
7. Оспанова М.К., Белоусова Т., Аухадиева К. Химия: 9 класс / Оспанова М.К., Белоусова Т., Аухадиева К. – Алматы: Мектеп, 2019. – 24 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-103-109

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН КӨРКЕМ ШЫҒАРМА ОҚУҒА БАУЛУ

КОЖАГЕЛЬДИЕВА С.

Өзбекәлі Жәнібеков атындағы Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті
Қазақстан, Шымкент қ.

САХИТЖАН С.О.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті
Қазақстан, Түркістан қ.

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сынып оқушыларын көркем шығарма оқуға баулу мәселесі қарастырылады. Ақпарат алудың негізгі көзі ретінде кітап оқу баланың ақыл-ойы мен тілінің дамуына үлкен мүмкіндіктер береді. Бастауыш мектептің маңызды міндеттерінің бірі – білім берудің орта және жоғары сатысының іргетасы болып саналатын бастауыш буында балалардың кітап оқу дағдыларын қалыптастыру.

Кілт сөздер: кітап оқуға деген сүйіспеншілік, оқырман дербестігі, оқылым дағдысын дамыту.

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы привития навыка чтения художественных произведений учащихся начальных классов. Как один из основных способов приобретения информации, чтение книг предоставляет большие возможности для умственного и речевого развития детей. Одна из важнейших задач начальной школы – формирование у детей навыка чтения, являющегося фундаментом всего последующего образования в среднем и старшем звене.

Ключевые слова: любовь к чтению, читательская самостоятельность, развитие навыка чтения.

Қазіргі таңда балалардың кітап оқуға деген қызығушылығының болмауы ең бір өзекті және қиын мәселелердің бірі болып отыр. Бүтін бір ұрпақтың көз алдында адамзаттың ақпараттық мәдениеті өзгеру үстінде, себебі ақпараттың мультимедиялық формалары дәстүрлі кітап оқуды ығыстыруда. Кітап- адамды тәрбиелеу құралы. Ал балаларға арналған кітаптар – ұлттық мәдениеттің көркем-тарихи үдерісінің ажырамас бір бөлігі. Бұл үдеріске балаларды тарту – олардың нағыз тұлға, эстетикалық тұрғыдан сауатты және қызығушылығы мол оқырман болып қалыптасуы үшін көмектесу. Кітап оқуға деген сүйіспеншілік – бұл бала үшін әдеби қабілеттердің дамуының бастамасы.

Күнделікті өмірде бала сөздердің ең аз санын пайдаланады. Өз ойын білдіру үшін оған айналасындағылардың көпшілігі қолданатын белгілі сөздер жеткілікті. Ал кітаптарда басқа да күрделі сөздер мен сөйлемдер бар. Оқу баланың есте сақтау қабілетін дамытуға және ой-өрісін кеңейтуге, сөздік қорын арттыруға көмектеседі, балаға өз ойлары мен эмоцияларын білдіруге көбірек мүмкіндіктер береді. Көбінесе балалар буындарды сөздерге, ал сөздерді сөйлемдерге біріктіру өте қиын болғандықтан, оқудан қиналуы мүмкін.

Баланың оқуға қызығушылығын ояту мәселесі мәтінмен жұмыс істеу барысында оқу дағдыларын және қабілеттерін дамытумен ғана шешілмейді. Оқырман қалыптастырудың қазіргі заманғы ғылыми көзқарасы тұрғысынан кітап оқу процесінің негізгі сапасы - оқыrmандық дербестік болуында, яғни оқыrmанның кітапты өзі тандауға дайындығы болып табылады. Дербестік - кез-келген іс-әрекеттің маңызды ынталандырушы күші, адамның білімі, дағдылары мен қабілетін және іс-әрекет процесіне қатынасын, оның нәтижелері мен іске асыру шарттарын сипаттайтын жеке тұлғаның маңызды қасиеті. Балалардың оқуға деген қызығушылығын ояту барысында балаға қандай кітаптардың түрлері бар екенін, өзіне қажет кітапты қалай табуға болатындығын және оны оқып, анықтап, ойланып, оған кітапта

ұсынылған тәжірибені бағалауға үйретеді, бірақ баланы бұл әрекетке мәжбүрлемеу керек. Осылайша, мектептің міндеті баланы кітап оқудағы дербестікке тәрбиелеу болып табылады, яғни ересек адамның тікелей көмегінің, нақты біліміне сүйене отырып кітапты таңдау, оқу және оған талдау жасау. Кітап оқудағы дербестік оқырманның оқу тәжірибесінің артуына көмектеседі.

Оқырман дербестігі – оның кітапқа деген көзқарасына түрткі болатын, жеке және қоғамда пайда болған сұраныстарға жауап беруге мүмкіндік беретін білім мен біліктілік жүйесінің болуымен сипатталатын жеке қасиеті. Оқырман дербестігін қалыптастыру - бұл күрделі іс. Бастауыш сынып оқушыларының оқырман дербестігін қалыптастыру сыныптан тыс оқу жүйесінде шешіледі, ол ана тілін оқытуда оқушыларды дайындаудың міндетті бөлігі болып табылады.

Жас оқырманның дербестігін қалыптастырудың жүйесі оқытудың үш кезеңін қамтиды:

Бірінші кезең - дайындық, ол сауат ашуды үйретумен қатар жүреді (1- сынып). Сыныптан тыс оқу жұмысын балалар мектепке келген кезден бастаған жөн. Өйткені сауат ашу кезінде оқушылардың ақыл-ойын, тілін дамыту жұмыстары балаларға түрлі-түсті суретті кітапшаларды көрсету арқылы дауыстап, мәнерлеп оқи отырып жүргізіледі.

Екінші кезең - бастапқы, 2-сыныпта өтеді. Екінші сыныптан бастап мұғалім балаларға мектеп кітапханасынан алған кітаптарды бере бастайды. Оларға кітапты дұрыс ұстап, күте білудің ережелерін үйретеді: кітаптың сыртын қаптау, оқыған кезде кітап беттерін бүктемей, кітап беттерін су немесе кір қолмен ұстап парақтамау т.б. Мұғалім бұл ережелерді анық етіп жазып, сыныпқа іліп қояды.

Сыныптан тыс оқу оқушылардың кітапты өздіктерінен оқи алу дағдыларын арттырумен бірге, «Әдебиеттік оқу» оқулығындағы шығармалардың мазмұны мен көркемдік ерекшеліктерін түсінуге көмектеседі. Балалар оқыған шығармаларындағы негізгі ойды аңғара білуге, сол оқиғаға өзінің қалай қарайтынын айтып, кейіпкерлердің әрекетіне баға бере білуге талаптануы керек.

Үшінші кезең - негізгі, оның ішінде басты кезең (3-сынып) және қорытынды кезең (4-сынып) болып бөлінеді. Кезеңдердің әрқайсысының оқыту мақсаттары әртүрлі: оқу материалдарына қойылатын талаптар, оқушылардың білім беру қызметін ұйымдастыру және оның әдістемесі, кітапханалық және библиографиялық көмек түрлері, сабақтың құрылымы [1].

Мұғалім өз оқушыларын үлкен әдебиет дүниесіне біртіндеп ендіруге тиіс. Шағын да қызықты әңгімелерден бастаған дұрыс. Сыныптан тыс оқылатын кітаптардың тізімін сыныпқа іліп, оны жүйелі түрде толықтырып отыру қажет.

Сыныптан тыс кезде кітаптарды талқылау кітап оқуды үгіттеудің оқушылардың әңгімелей өз ойларын дұрыс айтып бере білуінің маңызды құралы болып табылады. Талқылау мына ізде болуы мүмкін: қандай да бір кітапты таңдап алу жөніндегі мұғалімнің кіріспе сөзі, оқушылардың шағын баяндама жасауы онда олар кітаптағыдан не ұнағанын айтып шығарманың негізгі идеяларын қысқаша талқылап өтеді, мұғалімнің қорытынды сөзі. Талқылауды неғұрлым ойдағыдай ұйымдастыру үшін көрнекі құралдарды пайдалануға болады.

Сыныптан тыс жүргізілетін оқуды ұйымдастырудың ең негізгі қағидасы – оның сыныпта жүргізілетін оқумен тығыз байланысты болуы. Оқушының сыныптан тыс оқитын кітаптары сыныпта өтілетін сабақтардың жалғасы түрінде ұсынылады. Оны мұғалім күнделікті сабақтарда және оқу бойынша жүргізілетін қорытынды сабақтарда сұрап, сыныпта оқығандарына байланыстырып отырады.

Сөйтіп, сыныпта оқу сабағы жақсы ұйымдастырылса, онда көп мәселелер жөнінде әңгімеленсе, балаларды мұғалім осы мәселелер жайында тағы да біле түсуге қызықтыра алса, сыныптан тыс оқу сабағы да нәтижелі өтеді. Оқушыларға қандай кітаптарды оқу керектігі, олардың тізімі беріледі.

Сыныпта оқушылар жазушының бір шығармасынан үзінді оқыса, сол шығарманы толықтыра оқу сыныптан тыс оқуда іске асырылады. Кейде белгілі ақын-жазушылармен

балаларды толығырақ таныстыра түсу мақсатында оның сыныпта оқылғаннан басқа шығармаларымен сыныптан тыс таныстыруға болады.

Балалардың кітап оқуға қаншалықты ынталы және бейім екендіктерін білу үшін мұғалім олардың әрқайсысымен оқыған кітаптары жөнінде жеке әңгімелеседі, салған суреттерін, жазып алғандарын қарап, бүкіл деректермен жеке танысады. Оқыған кітаптары туралы, ұнаған кейіпкерлері жайында әңгімелеседі. Осындай жүргізілген жұмыстар нәтижесінде балалардың қайсысы қандай тақырыпты жақсы көретіндері байқалады. Кейбір бала ертегілерді, кейбіреулері ерлік жайлы шығармаларды, ал бірсыпырасы қиял-ғажайып ертегілерін немесе түрлі балаларға арналған энциклопедияларды ұнатады.

Осыдан кейін мұғалім балаларды бір жақтылықтан сақтандыру мақсатымен, оларды басқа тақырыптарға қызықтыру жолдарын іздестіреді.

Балаларға сыныптан тыс оқуға арналған тартымды кітаптарды іріктеп немесе жаңадан шығып жатқан шығармалардың ішінен таңдауды ұсынады, әдемі суреттермен безендірілген кітап көрмелерін, түрлі әдеби ойындар, сахналық қойылымдар ұйымдастырады [2].

Көркем шығармада кездесетін сөздің, сөз тіркесінің мағынасын түсінбеуі, оқыған мәтінді байланыстырып айтып бере алмауы, балада қиялдың, еске сақтау қабілетінің, ойлау, сөйлеу қабілетінің, яғни психологиялық үдерістердің дұрыс қалыптаспауы балалардың жыл өткен сайын әдеби шығармаларды оқуға деген қызығушылығын төмендетеді.

Бастауыш сынып оқушыларының көркем шығарманы қабылдау мүмкіндіктері әрқилы. Сондықтан балаларға жас және дербес ерекшеліктеріне байланысты оқу материалдарын жеткізудің сан алуан тәсілдері қолданылады. Бұл жастағы балаларда көркем бейнелі ойлауға қарағанда нақты ойлау жүйесі жақсы дамығандықтан, шығармадағы кейіпкерді түсіну үшін нақты қандай сөзбен бейнеленіп тұрғанын көрсету маңызды.

Расында да бастауыш сынып оқушысының психологиясындағы ерекшелік сол, олар көркем бейнеге еркін ене алмайды. Сол себепті бұл шығармаларды түсіну бастауыш сынып жасындағы балаларға қиын болғандықтан, мазмұнын ықшамдап, қарапайымдап, түсіндіре отырып талдауға тура келеді. Мысалы, лирикалық өлеңдерді оқу кезінде балалар өлеңді әнге қосып айтса, өлең сөздері балалардың есінде жақсы сақталады.

«Кітап дегеніміз – алдыңғы ұрпақтың кейінгі ұрпаққа қалдырған рухани өсиеті. Кітап оқудан тыйылсақ, ой ойлаудан да тыйылар едік», - деген еді Ғабит Мүсірепов.

Кітап оқудың балалар үшін пайдасы:

- баланың дүниетанымы, ойлау қабілеті дамиды;
- тілдік қоры артады;
- есте сақтау қабілеті дамиды.

Осы мақсаттарға жету бірнеше өзара байланысты тапсырмалардың шешілуіне байланысты: балаға қол жетімді және кең ауқымды әдебиеттер мен оның түрлерімен таныстыру, кітапты оқымастан бұрын мазмұнына қарап болжай алу, бірнеше кітаптар арасынан қызықты кітапты таба білу, кітаптарды маңызды ерекшеліктерімен ажыратып, кітапханалық және библиографиялық құралдарға негізделген кітапты таңдап оқу, оқыған нәрселер туралы ойлану; балаларды тәрбиелеу үшін балалар әдебиетін пайдалану. Шынында да, біз оқиғаны, оқиғаны немесе ертегіні оқығанда, біз басқа әлемге кіреміз. Біз әдеби шығарманың кейіпкерлерімен бірге саяхаттаймыз, байқауға және ойлануға үйренеміз.

Кітап адамдар арасындағы рухани байланыс құралы болып табылады. Сондықтан, автордың ішкі жан дүниесін, шығармасын түсіну үшін оқырман кітаптармен алдын-ала танысу, ішінен кітапты дұрыс таңдау, оқу барысында және оқығаннан кейін кітапты талдай алуы қажет. Сыныптан тыс оқуда осы дағдыларды қалыптастыруға көмектесетін негізгі әдіс - оқу және зерттеу әдісі. Бұл әдіс оқушылардың оқу жұмыстарын ұйымдастыру әдістерінің бірі және бұл әдіс әрбір кітаптың мазмұнын түсінуге ең қысқа жолды ашады, яғни автордың шығармадағы негізгі ойы және ішкі сезімдерін ашып көрсету арқылы кітаптың адам сезіміне әсер етуіне көмектеседі.

Оқу және зерттеу әдісі - негізгі әдіс, бірақ бірегей емес. Бұл әдіске қосымша, сыныптан тыс оқу сабақтарында әңгіме, дауыстап оқу, оқығандары туралы ой-пікірлер, әртүрлі шығармашылық тапсырмалар (драматизация, оқығандары туралы ой-пікірлер, әдеби викториналар және т.б.) сияқты әдістерді пайдаланады.

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында оқушылардың оқылым дағдыларын жақсарту бойынша әдіс-тәсілдердің тиімді түрлері ұсынылып, тәжірибеде көрсетіледі. Осы бағдарлама аясында шетелдік ғалымдар оқылымды жақсартатын бірқатар факторларды көрсетеді:

А. Райтер (2003) кітап оқу барысын барынша табиғиландыру және оқушыларды уәждеу үшін бірқатар өзгеріс енгізуді ұсынады:

1. Кітаптарды сөрелерге санаттары бойынша жинау.
2. Оқушылардан әрбір кітапты оқып болған соң өз кітаптарын бүкіл сыныптың алдында «талдауды» сұрау («Мына кітап ... туралы» және «маған бұл кітап ұнайды/ұнамайды, себебі...»)
3. Кітаптарды жарнамалау.
4. Қыркүйектен бастап кітап ағашын жүргізуді бастау. Осылай істеу арқылы оқушылар өздерінің ілгері басуын оңай қадағалайтын болады.
5. Оқушыларды айына кем дегенде бір кітаппен таныстыру. Жаңа кітаптар эмоциялық қозғаушы бола алады [3].

Оқырман күнделігі-бұл әдеби шығарманы жақсы есте сақтауға және түсінуге, оқығаннан қорытынды жасауға, әсерлеріңізді сипаттауға, кейіпкерлер мен олардың іс-әрекеттерін өз бетінше бағалауға көмектесетін нұсқаулық.

Оқырман күнделігінде бастауыш сынып оқушыларының оқу құзыреттілігін қалыптастыруға бағытталған тапсырмалар бар. Күнделіктің мақсаты-оқушылардың көркем шығармалардың мәтіндерімен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыру. Мұндай жұмыс барысында оқушылар мәтіннің тілдік жағына сөйлеу назарын, егжей-тегжейге назар аударуды, мәтіннің лингвистикалық, стилистикалық және көркемдік ерекшелігін талдай білуді дамытады. Мұның бәрін бала осы журналды үнемі толтырып отырса ғана үйренуге болады.

Әдеби шығармаларды оқытуда оқушының белсенділігін туғызуда ойын түрлерін қолдану да өз нәтижесін береді.

1. «Кім көп оқыды?» ойыны. Карточкаға шығарманың аттары, ал екінші карточкаға жазушы, ақындардың есімдері жазылады. Топ шығарма мен авторларды сәйкестендіру керек.

Бұл ойынды басқаша ұйымдастыруға болады. Мысалы, кейіпкерлер мен шығарма атауларын сәйкестендіру түрінде түрлендіруге болады. Бұл, әрине, шығармашылық әрекетті оятпағанымен, керекті сөздер мен фразаларды қайталауға, сөздерді жаттауға көмектеседі. Ал ол сөз тарапынан талқылауға сөйлеуге дайындық қызметін атқарады.

2. «Ойлан, тап» ойыны. Мұғалім шығармадан бірнеше үзінділерді жазады. Оқушы оның қай шығармадан екенін табуы керек.

3. «Тізбек» ойыны. Екі топқа шығарманың мазмұны тізбекті түрде айтып шығу тапсырылады. Шығарма мазмұнын сақтай отырып, тез айтып шыққан топ жеңіске жетеді.

Мәтінмен жұмыс бойынша мынадай тапсырмалар беруге болады:

- мәтінді бірнеше бөліктерге бөлу;
- әр бөлікке атау беру;
- әр бөліктің негізгі ойын білдіретін сөйлемдерді анықтау;
- кейіпкерді сипаттайтын сөз, сөз тіркесі, сөйлемдерді табу;
- мәтіндегі барлық кейіпкерлерді кезегімен атап беру;
- мәтіндегі оқуға орын алған жерлерді атау;
- мәтінді аяқтаудың нұсқасын ұсыну.

Баланы оқу, ойлау мен сөйлеуге үйретудің негізі бастауыш сыныптарда қаланады, яғни бастауыш сынып оқушылары оқу мен сөйлеу дағдысына төселіп, істі шығармашылықпен ұтымды орындауға үйренеді. Сонымен бірге, бұл кезеңнің негізгі ерекшелігі – бала ауызекі сөйлеу тілімен қатар, осы кезеңде пайда болатын «жаңа түзілім» – жазба тілді меңгереді.

Мектептегі оқу үрдісі бастауыш сынып оқушыларынан оқудағы дербестікті талап етеді. Осыған орай, оқу еңбегінің барысында оларды ең алдымен кітаппен жұмыс істеуге үйретуден бастаған жөн.

Бастауыш сыныптарда «Әдебиеттік оқу» пәнінен оқылым дағдысын дамытуға ықпал ететін тапсырма үлгілері:

- көз жүгірте, шолу жасай отырып оқу;
- шығарманың тақырыбы мен бастапқы бөлігіне сүйене отырып, оқиғаның дамуын болжау;
- шығарманың негізгі ойы мен бөліктерін анықтай отырып оқу;
- ақпаратты табу үшін оқу, қызығып оқу және өз көзқарасын айту үшін оқу, мәтінге ауызша және жазбаша шолу жасау;
- әдебиетпен жұмыс (сұхбатқа сұрақтар мен жауаптар дайындау);
- интернет ресурстарымен жұмыс (тақырып мазмұны бойынша презентациялар, жобалар дайындау)
- мәтіннің тақырыбы мен бастапқы бөліміне сүйене отырып, оқиғаның дамуына болжам жасау;
- сұхбатқа сұрақтар мен жауаптар дайындау [4].

Бастауыш сынып оқушыларының коммуникативтік дағдыларын қалыптастыруда сындарлы оқыту тәсілдері оқушылардың алдыңғы білімдерін ұштастыра отырып, жаңа білім алуы туралы тұжырымдамаға негізделеді. Бұл жерде ең маңыздысы: оқушылардың алдыңғы алған дағдылары жаңа дағдыларды меңгеруге үлкен ықпалын тигізеді, ал егер ол ескерілмесе, онда білім тереңге бармай, үстірт меңгеріледі. Мұндай үстірт білім оқушыға қазіргі әлемде жетістікке жету үшін қажетті жоғарыда аталған сын тұрғысынан ойлау, рефлексия және басқа да дағдыларын, алған білімін қолдануына кері әсерін тигізеді.

Бастауыш сынып пәндерінің аясындағы педагогикалық тәсіл белсенді оқуды көздейтін сындарлы оқуға негізделеді. Бұл тәсіл аясында оқушылар оқу үдерісіне белсенді атсалысады, сол арқылы өздері үшін оқудың маңызын өздері анықтайды. Бұл мұғалім селқос қана тыңдап отырған оқушыларға өтіліп жатқан тақырыпты хабарлағанға қарағанда анағұрлым қуатты құрал болып табылады.

Оқылым дағдыларын дамытуға арналған жаттығулар оқушыларға мәтінді оқырдың алдында, оқу кезінде және оқығаннан кейін қолдау көрсетуге бағытталған. Тиімді жаттығу айқын, күрделі, қызықты болуы және оқумен байланысты болуы тиіс.

«Әдебиеттік оқу» сабақтарында мұғалім балалардың қаншалықты дұрыс, түсініп, мәнерлеп, шапшаң оқуларын бақылай отырып, олардың дағдылары мен біліктерінің деңгейін анықтай алады. Сыныптан тыс оқығандары бойынша сұрау, әңгімелесу және өз беттерімен оқығандарынан түсінгендіктерін айтқызу олардың оқуға қаншалықты ынталы екенін, қаншалықты түсінетіндіктерін байқауға болады.

Кітап оқу - адамзат ойлап тапқан ең таңғажайып құбылыстардың бірі. Рухани жан дүниеге демеу беріп, адамның адами қасиетін де дамытатын да осы кітап. Төл тәрбиеміздің бастауы ертегі, жыр, дастандарымыз да бүгінгі ұрпаққа кітап болып жетті. Сол себептен кітап оқу әр адам үшін керек, кітап көбірек алғыр ойлауға баулып, албырт сезімді тежеуге, ішкі барлық ойлау және сезіну қабілетімізді қалыптастыратын сезім тәрізді ми гимнастикасы болып табылады.

Оқуға қажет кітаппен шындап жұмыс істей алмау біреулердің кітапқа деген сүйіспеншілігін мұқалтса, енді біреулерді жүйесіз, ойланбай оқуға әкеліп соқтырады. Ол үшін оқу мәдениеттілігін игеру қажет.

Оқу дегеніміз - бұл шығарма мазмұнымен танысып, автордың кітаптағы ойын ұғыну. Оқу - бұл графикалық белгілермен берілген басқа біреудің ойын ұғынып, меңгеру. Оқу мәдениеттілігі ең алдымен оқуға деген көзқарас қалыптастырудан, оқырманнан кітап арқылы әлемді танып және оқудан өзіне пайда ойлауға тырысуынан басталады. Яғни, оқырман кітапты

жеңіл уақыт өткізу үшін емес, өздігінен білім алып, өз еңбегін ұйымдастыруға және жетілдіруге пайдаланғаны дұрыс.

Оқылым – оқушының оқу сауаттылығын қалыптастырудың құрамдас бөлігі. Оқылым дағдыларын жақсартпайынша, жазылым кезеңі жүзеге аспайды. Оны оқу үдемелігін қалыптастыру кезеңдеріне қарап та, танып білуге болады. Ф.Оразбаева өз зерттеулерінде «оқылымның берілген материалды түсініп, ұғу ғана емес, ондағы әрбір тілдік-қатысымдық тұлғалардың мағынасын білу, қалпын тану және оны тілдік қарым-қатынаста кеңінен пайдалану керектігінің» маңызды екендігіне баса назар аударады [5]. Оқылым кезінде бала қажетті ақпаратпен танысады, оны өзінің тәжірибесінде пайдалануды негізге алады. Оқылым арқылы оқушының танымы кеңейеді, ойлау жүйесі дамиды болады. Оқылым механизмдерін қолдана отырып, мәтіндегі өзіне қажетті ақпаратты алатын болады.

Оқылым дағдыларын дамытуға арналған жаттығулар оқушыларға мәтінді оқырдың алдында, оқу кезінде және оқығаннан кейін қолдау көрсетуге бағытталған. Тиімді жаттығу айқын, күрделі, қызықты болуы және оқумен байланысты болуы тиіс.

Әдеби шығармаларды оқытуда оқушының белсенділігін туғызуда ойын түрлерін қолдану да өз нәтижесін береді.

Кітаппен жұмыс жасау - оқушының білім сапасын көтерудегі қажетті жағдай. Баланың жалпы дамуы мектептегі оқу мен оның өздігінен оқуына тығыз байланысты.

Оқушы 2-3-сыныптарда мұғалімнің басшылығымен, көрсетуімен, нұсқауымен кітапты оқудың белгілі жүйесімен, тәртібімен танысады. Оқыған кітабының мазмұнын біршама айтып беруге дағдыланады. Осындай дағдыларды меңгере келе, өз бетінше кітап таңдауға, оқи білу дағдысына көшуге бірте-бірте бағыт алады.

Болашаққа жаңа ғана қадам басқан баланың оқуына ата-ана мен мұғалім бірлесе отырып басшылық жасап, бағыт беріп жіберу қажет. Баланы кітап оқуға баулуда ата-ана мына нұсқауларды жадында ұстағаныңы жөн:

1. Кітап оқу үдерісін ойын, қуанышты оқиғаға айналдырыңыз. Кітап оқыту баланы жазалау құралына айналып кетпесін.

2. Кітап оқу кезінде баланың назарын бесенділендіріп отырыңыз. Бала сұрақтарға жауап берсін, ойлансын, иллюстрацияларды қарасын.

3. Қолыңыз бос болмаса да, баланың кітап оқып беру өтінішін аяқсыз қалдырмаңыз.

4. Отбасылық оқуларды үнемі ұйымдастырып, оқылған деректерді талқыға салуды әдетке айналдырыңыз.

5. Үйде балаларға арналған кітапханаңыз болсын. Оны баламен бірге толықтырып, кітапханаға үнемі барып тұрыңыз.

Кітап оқитын оқушы бүгін – табысты оқушы, ал ертең – жан-жақты қалыптасқан тұлға. Балаға ата-ананың сыйлай алатын тамаша сыйы – олардың көркем шығарма оқуға деген құмарлықтарын арттыру болып табылады.

Оқулыққа енген көркем шығарма мәтіні білім мазмұнының негізі болып табылатындықтан, көркем шығарманы талдау жұмысы өзекті мәселелердің бірі болып есептеледі. Мәтінді оқып, мазмұнын білген соң шығарманы талдау жұмысы басталады. Балаларды мәтін табиғатына үңілту, ойландыру, шығармашылық ізденіске баулу арқылы мәтіннің білімдік, танымдық, ақпараттық мазмұнын айқындап түсіндіре білуге жетелеу маңызды. Көркем шығарма мәтінін талдаудың нәтижелі болуы мұғалімнің шеберлігіне, ізденімпаздығына, жаңашылдығына байланысты. Көркем әдебиетке қызықтырып, оқытуда оқушының өзімен ғана жұмыс жүргізіп қою біржақтылықты танытады. Ол үшін оқушының отбасында кітапқұмарлар болса, олармен кездесу кештерін, сайыстар өткізуді қолға алу қажет.

Көркем шығарма – әсемдікті, адамгершілікті, өмірдің шынайы жағын танытар басты құрал. Әрбір мәтін бөлігі оқушыны ішкі қозғалысқа, сезімталдық сұранысқа әкелуі қажет. Әрбір ақын-жазушының өзіндік стиль мәнерін, зергерлік суреткерлігін, өрнек-айшықтарын таныта білу - мұғалімнің шеберлігі.

Көркем шығарма оқу рухани байлықтан нәр алып, дүниенің кілтін ашумен пара-пар. Бұдан балалардың:

- кітап оқуға деген қызығушылығы артады;
- жазба жұмыстарын: мазмұндама, шығарма жазу шеберлігі артады;
- тіл байлығы, сөйлеу мәнері мен мәдениеті дамиды;
- оқу жылдамдығы жетіледі және сөздік қоры молаяды;
- ой-өрісі толысып, еліне, тіліне деген сүйіспеншілігі, махаббаты артады.

Оқу үдерісін және оқырманның өзбетіндік әрекет ету деңгейін сипаттайтын тағы бір жағдай бар, ол оқушы миына күш түсірмей, баланы рухани байытатын кітаптарға күніне қанша уақыт бөлуі қажеттігі. 1-сынып оқушысы 10-15 минутқа дейін үздіксіз кітаппен жұмыс жасай алады; 2-сынып оқушысы үшін бұл уақыт екі еселенеді; 3-сыныпта бұл үдеріс 1-1,5 сағатқа созылуы мүмкін; ал 4-сынып оқушысы қатарынан 2 сағаттан артық жұмыс жасауына болмайды, ол қанша оқығысы келгенімен, міндетті түрде кішігірім үзіліс жасағаны дұрыс.

Қорыта айтқанда, қазіргі ХХІ ғасыр компьютер мен техниканың дамыған заманында, дабыл қағатындай мәселелердің бірі:

- балалар кітап оқудың орнына күндіз-түні компьютер мен телефонға телміріп өсіп жатыр;
- балалардың көркем әдебиетке қызығушылықтарының жоқтығы;
- көркем шығарманы айтпағанда қазақ тіліндегі кітаптар, газет-журналдарды оқымайтындығы;
- сол себепті сөйлеу мәдениетінің төмендігі.

Өз ұлтының көркем тілінің кәусарынан қанып ішкен ұл мен қыз шын мәнінде елінің толыққанды мәдениетті азаматы болатынын естен шығармауымыз керек.

Бастауыш сыныптарда кітап оқуға үйретудегі басты мақсат – кішкентай оқырманды қалыптастыру. Ал ол үшін ең бастысы кітап оқуға қызықтыра алуымыз қажет.

Иә, келешек ұрпақ кітап оқудан тыс қалмауы тиіс. Әрине, қазіргі таңда балалардың көңілін аударатын ақпарат жүйелері: теледидар, радио, компьютер жеткілікті. Бұлардың адам өміріне қажеттілігі орасан зор екені даусыз. Осы ақпарат жүйелерімен қоса, балаларды кітап оқуға да жастайынан баулысақ ұтылмас едік, ұтар едік. Себебі рухани байлық кітап оқу арқылы молаяды.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Павлова Л.А. Как формировать навык чтения у младших школьников: Практическое пособие/ Под ред. Н.Н. Светловской. Москва, 2007.
2. Рахметова С. Қазақ тілін оқыту методикасы. - Алматы, 1991.
3. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016.
4. Әдебиеттік оқу. Орта білім беру мазмұнын жаңарту аясында бастауыш мектепке (2-4 сыныптар) арналған оқу бағдарламасы. Астана, 2016.
5. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік коммуникация негіздері. Алматы: Рауан, 1995.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-110-114

UDC 37.018.43+81'243

THE USE OF ONLINE PLATFORMS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO SCHOOLCHILDREN: THEORETICAL ASPECT

IBRAGIM ARUZHAN ALMATKYZY

Master's Student, Korkyt Ata Kyzylorda University, Humanitarian Pedagogical Institute

Scientific supervisor-N.O.ZHETPEISOVA

Kyzylorda, Kazakhstan

Abstract. *Technological educational platforms like Zoom, Skype, Webinar, and Discord are widely utilized in modern times. The significance of this paper lies in addressing the new conditions and challenges encountered by participants in the educational process due to the globally impactful Covid-19 pandemic. The new approach to contact work and managing the educational environment has uncovered certain challenges.*

According to the authors' point of view, such digital platforms as Zoom, Skype, Webinar, and Discord are characterized by similar features, including audio and visual contact, communication in chats, as well as opposing ones, e.g., the limit of free access, functions of video recording, waiting hall, calendar integration, etc. In the process of teaching English, cooperation and control obtain a personality-oriented nature, which results in increasing the motivation of students for independent and distance learning.

This article aims to identify key digital platforms and tools deemed significant by the authors for teaching English. It also explores the advantages and disadvantages of the most commonly used platforms from the perspectives of teachers and students. According to the authors, digital platforms such as Zoom, Skype, Webinar, and Discord share similar features, including audio-visual interaction and chat communication, while differing in aspects like free access limitations, video recording capabilities, waiting rooms, and calendar integration. In English language teaching, the focus on personalized cooperation and control enhances student motivation for independent and distance learning.

Key words: *Digital learning platforms, Foreign language instruction, Online education, Student engagement, Zoom, Skype, Webinar, Discord, Distance learning, Virtual classrooms.*

1 A problem statement

The topicality of the paper is explained by the necessity to turn to the tools of technogenic educational environment and treat the digitalization of education with greater responsibility caused by pandemic of corona virus infection in 2020 [1]. The time has come for the digital transformation of education with the need to develop new ways to solve urgent problems [2]. The introduction of digital platforms leads to a wider application of Internet technologies and determined by «integration of social networks, electronic portfolios, massive online courses, interactive tasks, digital means of storing and selling material» in the educational environment, including the system of foreign language training [3]. Conducting an online lesson differs from teaching a lesson offline, and it is a mistake to believe that offline learning experience can be easily transferred to the Internet, even taking into account the teacher's experience. Successful webinar delivery requires the digital competence of the teacher [4] and careful preparation [5]. Selecting a video conferencing platform that meets the needs of both teachers and learners can be advantageous when its advantages, disadvantages, and capabilities are thoroughly evaluated. Given the challenges teachers may encounter during online classes, this thesis can be identified as a central issue of the study.

1.1 The objective of the work

According to the authors, the English teaching system incorporates a variety of didactic tools selected by the teacher based on the objectives of foreign language instruction in non-linguistic

universities. These tools provide systematic and methodological support for the educational process and help to "coordinate the course of training future specialists" [6]. Such a system demonstrates its effectiveness by enabling the modeling and simulation of real-world professional scenarios within the educational environment [7]. Additionally, the system is adaptable, allowing for the modification of its tools to meet evolving interaction needs among participants in the educational process. Digital platforms such as Zoom (<https://zoom.us>), Skype (www.skype.com), Webinar (<https://webinar.ru>), and Discord (<https://discord.com>) have gained significant popularity in the teaching of English due to the digitalization of the educational environment and the global impact of the Covid-19 pandemic [8-10]. These platforms are utilized in both browser-based online versions and applications designed for smartphones and computers.

Real-time interaction with numerous features makes these platforms popular among participants in the educational process. However, while virtual lessons share similarities with traditional in-person classes, the interactive aspects of online communication become more complex due to physical distance and the lack of direct face-to-face contact. Maintaining effective interaction between teachers and students in a digital environment remains a challenge due to limited visibility of participants and video delays, which hinder engagement. This often results in incomplete interactions due to limited visibility of participants and video delays. The physical separation between users can further hinder meaningful engagement and focus on resolving specific situational tasks. For teachers, it is crucial to actively monitor student participation during lessons, ensure accessibility, and accurately assess the learning environment to maintain effective engagement and learning outcomes.

On the other hand, these digital platforms are widely adopted because they address societal needs for effective communication in the educational process. They enable a degree of simulation of traditional educational interaction by facilitating audio and video contact, making online communication resemble conventional in-person methods. Online meetings in the form of webinars, video lectures, and videoconferences have proven to be viable alternatives to traditional lectures, seminars, and practical exercises [11]. Different types of webinars, including basic webinars, those in a panel discussion format, and webinars featuring remote guest participation [1], help address various educational challenges, ranging from everyday tasks to final assessments. Considering the wide range of functional capabilities offered by digital platforms, the authors aim to compare them in terms of their adaptability for teaching English and their effectiveness in addressing the challenges teachers may encounter.

2. Results of the research

Recent research on pedagogical guidance, particularly concerning the digitalization of higher education, highlights the increasing focus on various aspects of foreign language learning facilitated by computer technologies and digital platforms. Notably, the competence-based approach is emphasized in English language instruction, characterized by its systematic integration into a holistic educational process through content, technologies, and environmental factors [5]. Digitalization, a key factor influencing both educational content and technologies in the modern era, refers to the shift towards digital coding. However, it is not merely a technical transformation but also a sociocultural and anthropological process.

The study of using digital platforms and tools in teaching a foreign language is the subject of the research efforts of such Russian and foreign scientists as I.Yu. Konoreva, S.V. Titova, E.S. Polat, P.V. Sysoev, L.V. Shkerina, V.A. Shershneva, V.N. Sidorov, T.V. Sidorova, K.V. Safonov, I.B. Korotkina, E.V. Talalakina, K. Facer, Otto Peters, J. Watson, D. Whitelock et al [12-25].

The authors of the research paper *"E-learning in Tertiary Education: Where Do We Stand?"* define e-learning as the use of information and communications technology (ICT) to enhance or support learning in higher education. This concept encompasses a broad spectrum of systems, ranging from students utilizing email and accessing coursework online while attending in-person classes to fully online programs.

In his study *"Digital Learning Environments: New Possibilities and Opportunities"* (*International Review of Research in Open and Distance Learning*, Vol. 1, No. 1, June 2000), Otto

Peters argues that tertiary education institutions generally perceive e-learning as having a positive impact on the quality of teaching and learning. However, while there is considerable indirect evidence, such as student satisfaction surveys, detailed empirical proof remains limited. This lack of concrete evidence contributes to ongoing skepticism among students and academics regarding the pedagogical value of online learning. Nonetheless, digital learning environments create new opportunities for both autonomous and heteronomous learning.

The issue of digital storage of an unlimited amount of authentic information is discussed by Watson (2008). Special attention is paid to increasing the autonomy and independent work of the student when working with hypertext and web pages (Titova, 2017; Sysoyev et al., 2015; Whitelock, 2008).

Some research papers analyze challenges, suggest teaching approaches, and evaluate their benefits and drawbacks within the framework of digitalization. For instance, Yu. I. Davydenko in the article "Teaching autonomous reading in a foreign language at a technical university: criteria for selecting text material". (Proceedings of BSTU. Series 4: Print and Media Technologies 2017) identifies obstacles to effective foreign language teaching and proposes solutions through the development of an information and communication-based learning environment.

The role of increasing students' interest and motivation in learning foreign languages through a variety of digital platforms, different from traditional ones, is studied by Polat (2010) and Shershneva et al. (2016).

The growing interest in digital tools has driven developers to enhance their functionality, positively influencing technological capabilities. Let's examine and compare the features of Zoom, Skype, Webinar, and Discord.

All of these tools offer audio and video communication, which facilitates two-way interaction in English language teaching. They enable participation in dialogues and polylogues, asking questions, engaging in debates, and organizing discussions. The ability to maintain visual contact helps interpret non-verbal cues and closely simulate live communication, resembling traditional face-to-face classes that teachers are accustomed to.

A common challenge faced by many teachers is students' reluctance or inability to turn on their cameras during online classes. This issue has both technical and personal reasons. Technically, many students rely on mobile internet, which often forces them to choose between enabling video or reading on-screen text, with the latter being more beneficial for learning. Personally, keeping the camera off creates a more comfortable environment, particularly for those who prefer to keep their home setting private. A survey conducted in January 2021 among 68 students from the School of Engineering and Construction at Siberian Federal University revealed that 81% turned on their cameras only when required by the teacher, one student always did, and one never did.

This issue encourages the exploration of alternative ways for students to express their responses. Platforms like Zoom, Skype, Webinar, and Discord offer interactive gesture features that help convey approval or emotions, which is particularly valuable in foreign language learning. For example, the raised hand gesture signals a student's readiness to answer, while the thumbs-up gesture indicates agreement or approval. It is noteworthy that this functionality appeared on the Webinar.ru platform only in 2020 [26].

Another key feature of these digital tools is the chat function. Chats provide a platform for written communication in a foreign language, facilitate diagnostic surveys, enable quick individual or group feedback, and help monitor student engagement in the learning process.

Screen sharing lets you share your desktop, documents, tutorials, browser tabs, etc. This is especially important when paper handouts cannot be used. Screen sharing allows the student to share materials they are currently working on with the teacher or other students, as well as demonstrate a project presentation. In response, the student has the opportunity to receive quick feedback, comments and feedback on the project [27, 28].

Regarding lesson planning, these platforms enable teachers to schedule online lessons in advance. Thus, they function not only as video conferencing tools but also as digital calendars.

Scheduling classes helps teachers maintain a record of upcoming sessions and send timely reminders to students about their next lesson.

In a virtual classroom, the teacher's role expands beyond traditional teaching to that of a moderator. Each lesson is conducted in a closed format, requiring an individual code and videoconference password for access. The teacher approves each participant, ensuring that only authorized students can join. This system replicates the real-time educational process, maintaining privacy and preserving the structure of the lesson, similar to an offline classroom.

In addition to screen sharing and whiteboard functions, these platforms offer creative tools such as audio streaming, which allows students to complete listening assignments. A more innovative feature is the ability to use virtual backgrounds during conferences. By utilizing background replacement, teachers can assign tasks that encourage students to imagine scenarios where the background plays a role, fostering deeper engagement in the learning process.

The study finds Zoom and Webinar.ru the most effective platforms for foreign language training compared to Skype and Discord. A number of authors also support the popularity of Zoom on the basis of the sociological study "Opinion of students of Russian universities on forced distance learning", conducted in May – June 2020 [29].

Conclusion

The digitalization of education, accelerated by the Covid-19 pandemic, has necessitated the integration of diverse online platforms into foreign language instruction. This study has critically examined the pedagogical affordances and limitations of widely utilized digital platforms, including Zoom, Skype, Webinar, and Discord, with a particular focus on their efficacy in facilitating English language learning. While these platforms provide essential functionalities such as audio-visual communication, synchronous and asynchronous interaction, and collaborative learning tools, they also introduce pedagogical complexities, including diminished non-verbal communication cues, varying levels of student engagement, and technological constraints.

The findings of this research indicate that Zoom and Webinar.ru demonstrate superior effectiveness in fostering interactive and student-centered foreign language instruction, primarily due to their advanced features, adaptability, and alignment with contemporary educational methodologies. However, the success of digital learning environments is contingent upon instructors' digital literacy, strategic lesson planning, and the implementation of engagement-driven pedagogical approaches.

Future research should explore the longitudinal impact of digital learning platforms on second language acquisition, as well as the potential for hybrid instructional models that seamlessly integrate online and traditional classroom modalities. As educational technologies continue to evolve, it is imperative that educators refine their digital pedagogical competencies to optimize learning outcomes while addressing the inherent challenges of remote instruction.

REFERENCES

1. V.V. Vonog, I.V. Kharlamenko, V.V. Kolga, Video conference tools as an element of technogenic educational environment in the system of foreign language teaching, *Informatika i obrazovanie*, 1(320), 57-62 (2021)
2. V.V. Vonog, I.V. Batunova N.V. Baturina, A.A. Struzik, Productive Assessment Used as Important Means of Technogenic Society Development, *Studies in Systems, Decision and Control*, 314, 1099-1109 (2021)
3. V.V. Vonog, Guidance on developing a professional through information technologies in teaching a foreign language, *Vestnik MSLU*, 6(814), 41-52 (2018)
4. I.V. Batunova, E.I. Lobyneva, Al.Yu. Nikolaeva, N.V. Baturina, Teaching IT Specialists with the Help of Online Learning Society Development, *Studies in Systems, Decision and Control*, 314, 1091-1098 (2021)
5. T.V. Bugaychuk, Concept of Adults' Socialization by Means of Further Professional Education, *Yaroslavl pedagogical bulletin*, 1, 131-135 (2016)
6. V.V. Kol'ga, M.A. Shuvalova, Training aerospace technicians in a dual education, 216 (Krasnoyarsk: Krasnoyar. Pedagogical university of V.P. Astafev, 2019)
7. M.V. Noskov, Once again about informatization of education as a scientific specialty, *Materials of the III International conference. Siberian Federal University*, 2, 262-266 (2019)
8. K. Facer, Taking the 21st century seriously: young people, education and socio technical futures, *Oxford Review of Education*, 38(1), 97-113 (2012)
9. S.D. Kalinina, Webinar as a form of e-learning in higher education, *Bulletin of MGIMO University*, 2(41), 291-295 (2015)
10. N.N. Bykova, Interactive training of teachers for webinars and video lectures, *Man and Education*, 1(58), 86-91 (2019)
11. P.D. Rabinovich, K.E. Zavedenskiy, M.E. Kushnir, Yu.E. Khramov, A.R. Melik Parsadanov, Digital transformation of education: from changing funds to developing activities, *Informatika i obrazovanie*, 5, 4-14 (2020)
12. S.V. Titova, The model of mobile teaching foreign language, *Pedagogics and Psychology of Education*, 1, 123-133 (2017)
13. D. Whitelock, Activating Assessment for Learning: are we on the way with Web 2.0? In *Web 2.0-Based-E-Learning, Applying Social Informatics for Tertiary Teaching*, 319-342 (2010)
14. J. Watson, Blended learning: The convergence of online and face-to-face education, In *North American Council for Online Learning*, 16 (2008)
15. I.Yu. Konoreva, Working with professionally oriented text in the process of foreign language teaching at non-linguistic institutes, *Fire safety: problems and prospects*, 8 (2017)
16. E.S. Polat, The problem of determining the effectiveness of distance learning, *Otkrytoe obrazovanie*, 3 (2005)
17. P.V. Sysoev, The use of new educational Internet technologies in teaching a foreign language (based on the material of US cultural studies), *Vestnik TGU*, 2 (2008)
18. L.V. Shkerina, T.A. Shkerina, New didactic principles of theoretical training of students, *Bulletin of KSPU im. V.P. Astafieva*, 3(41) (2017)
19. V.A. Shershneva, Yu.Vl. Vainshtein, T.O. Kochetkova, Adaptive learning system in an electronic environment, *Program systems: theory and applications*, 4(39) (2018)
20. V. N. Sidorov, T.V. Sidorova, Contemporary Didactics in Higher Education in Russia, *European journal of contemporary education*, 3(17), 357-367 (2016)

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-115-120

ОРТА СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА «DRAMA-BASED GROUP PROJECTS» ӘДІСІНІҢ РӨЛІ

БІРЛІКНҮР ЖҰЛДЫЗ

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университетінің студенті

Ғылыми жетекші – **КЕМЕЛБЕКОВА З.А.**

Алматы, Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада орта сынып оқушыларының ағылшын тілінде айтылым дағдыларын дамыту мақсатында қолданылатын «Drama-based Group Projects» әдісінің маңыздылығы мен тиімділігі қарастырылады. Зерттеу барысында бұл әдістің оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігіне, еркін сөйлеу қабілетіне, топта жұмыс істеу дағдысына тигізетін оң әсері сараланып, әдістемелік негіздері сипатталады.

Кілт сөздер: драма әдісі, топтық жұмыс, айтылым, коммуникативтік құзыреттілік, ағылшын тілі.

Кіріспе

Бүгінгі жаһандану жағдайында ағылшын тілі тек білім құралы емес, кәсіби даму мен мәдени байланыс тіліне айналды. Осы ретте оқушылардың шет тілін меңгеру деңгейін арттыру – білім беру жүйесінің маңызды міндеттерінің біріне айналып отыр. Әсіресе, орта буын – тілдік дағдылардың негізі қаланатын, тұлғалық дамудың белсенді кезеңі. Бұл кезеңде оқушылардың қызығушылығы мен ішкі мотивациясы жоғары, ал шығармашылық қабілеті – жетілдіруді талап ететін деңгейде болады. Сондықтан осы сәтті тиімді пайдалану – тіл үйретудегі табыстың кепілі.

Ағылшын тілін оқытуда айтылым дағдысы – тілдің ең белсенді әрі күрделі компоненттерінің бірі. Айтылым – ойды ауызша жеткізу ғана емес, өз ойын сенімді, түсінікті, дұрыс интонациямен, тыңдаушыға бағыттап жеткізе білу шеберлігі. Бұл дағдыны қалыптастыруда мұғалімнің әдіс-тәсіл таңдауы аса маңызды. Дәстүрлі әдістер оқушының сөйлеуін жаттанды құрылымдармен шектеп, еркіндікке мүмкіндік бермейді. Осы орайда «Drama-based Group Projects» әдісі – оқушыларды шынайы жағдаятқа енгізіп, тілді табиғи, креативті ортада меңгертуге бағытталған тиімді тәсіл ретінде ерекшеленеді. Бұл әдіс тек тілдік құзыреттілікті дамытып қоймай, тұлғаның эмоционалдық және әлеуметтік қырын да жетілдіреді. Оқушы рөлге еніп, кейіпкер бейнесі арқылы өзін жаңа жағынан танып, тілдік кедергіден арыла бастайды. Ол – сабақтағы көрермен емес, оқиға кейіпкері. Осы мақалада аталмыш әдістің теориялық және практикалық негіздері қарастырылып, орта сынып оқушыларының ағылшын тіліндегі айтылым дағдыларын дамытудағы рөлі мен тиімділігі жан-жақты талданады [1].

Негізгі бөлім

«Drama-based Group Projects» – оқушылардың шынайы коммуникативтік жағдаяттарға еніп, рөлдер арқылы тілді қолдануына мүмкіндік беретін әдіс. Бұл тәсілде оқушылар топпен бірге шағын сахналық көрініс дайындайды, кейіпкерлермен жұмыс істейді, нақты сөйлеу жағдайларын игереді. Нәтижесінде, олардың айтылым, тыңдалым, сөздік қор және өз ойын ашық білдіру дағдылары қатар дамиды. Мысалы, 7-сынып оқушыларына арналған «At the doctor» тақырыбында драма жобасы кезінде оқушылар дәрігер мен науқас рөлдерін бөлісіп, шынайы диалог құра алады. Бұл әдіс оларға дайын жаттығудан гөрі табиғи тілдік қолданысты ұсынады. Оқушылар өздерінің интонациясын, дауыс ырғағын, эмоцияны тілмен жеткізуді үйренеді. Сонымен қатар, ұялшақ балалар рөл арқылы ашылып, тілдік тосқауылды жеңеді. Ғылыми зерттеулерде де бұл әдістің тиімділігі дәлелденген. Мәселен, Қалиева мен

Жұмабекованың (2022) зерттеуінде айтылымды драма арқылы дамытудың нәтижесінде 85% оқушының сөйлеу сенімділігі артқаны көрсетілген. Мұндай нәтижелер әдістің практикалық құндылығын айғақтайды [2].

«Drama-based Group Projects» әдісінің мәні мен маңыздылығы

«Drama-based Group Projects» – оқушылардың шынайы коммуникативтік жағдаяттарға еніп, рөлдер арқылы тілді қолдануына мүмкіндік беретін әдіс. Бұл тәсілде оқушылар топпен бірге шағын сахналық көрініс дайындайды, кейіпкерлермен жұмыс істейді, нақты сөйлеу жағдайларын игереді. Нәтижесінде, олардың айтылым, тыңдалым, сөздік қор және өз ойын ашық білдіру дағдылары қатар дамиды. Мысалы, 7-сынып оқушыларына арналған «At the doctor» тақырыбында драма жобасы кезінде оқушылар дәрігер мен науқас рөлдерін бөлісіп, шынайы диалог құра алады. Бұл әдіс оларға дайын жаттығудан гөрі табиғи тілдік қолданысты ұсынады. Оқушылар өздерінің интонациясын, дауыс ырғағын, эмоцияны тілмен жеткізуді үйренеді. Сонымен қатар, ұялшақ балалар рөл арқылы ашылып, тілдік тосқауылды жеңеді.

1 Кесте – «Drama-based Group Projects» әдісінің негізгі артықшылықтары

Құзыреттілік	Даму көрсеткіші	Әсері
Айтылым	Еркін сөйлеу, лексикалық қордың кеңеюі	Сенімділік артады
Коммуникация	Өзара түсіну, тыңдап жауап беру	Диалог құру дағдысы дамиды
Шығармашылық	Рөлдік бейімделу, креативтілік	Эмоциялық қолданыс артады
Топпен жұмыс	Ынтымақтастық, жауапкершілік	Әлеуметтік байланыс нығаяды

Кестеде көрсетілгендей, драма жобалары оқушының бір емес, бірнеше қабілетін бір мезгілде дамытады. Әсіресе, оқушы тек тілдік құрылымды емес, нақты өмірдегі жағдаятты меңгереді. Бұл әдіс арқылы білім – өмірмен ұштасады.

Менің пікірімше, «Drama-based Group Projects» әдісі — бүгінгі тілдік білім беру саласында жетіспей жүрген шынайылық пен еркіндікті қамтамасыз ететін ерекше құрал. Бұл тәсіл оқушыны тек ақпарат алушыдан әрекет етушіге айналдырады. Ол баланы грамматикалық ережелермен шектемейді, керісінше, өз ойын еркін жеткізуге, өз дауысын табуға мүмкіндік береді. Сабақ тек ереже мен жаттығу емес, өмірдің шағын көрінісіне айналады. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушы мен мұғалімнің қарым-қатынасын өзгертеді. Мұғалім енді тек білім беруші емес, әр баланың ішкі әлемін ашуға бағыт беретін серіктеске айналады. Оқушылар мұғалімнің алдында қателесуден қорықпайды, себебі драма кеңістігі — қателесуге де, үйренуге де рұқсат беретін қауіпсіз орта. Мұндай жағдайда оқушының психологиялық кедергілері жойылып, шынайы мотивация қалыптасады. Драмада тіл — тек ақпарат жеткізудің емес, сезім, ой мен рөлді жеткізудің құралы. Менің тәжірибемде де оқушылар бұл әдіспен жұмыс істегенде мүлдем басқа қырынан ашыла бастады: сөздері тірілді, интонациясы айқындалды, сөйлегенде өздеріне сенімді бола түсті. Олар енді тіл үйреніп жатқан адам емес, тілде өмір сүретін тұлға болып қалыптаса бастады. Бұл – мұғалім үшін де үлкен жетістік. Жалпы алғанда, бұл әдіс қазіргі тілдік білім беру саласына өте қажет. Оқушыны сөйлету үшін оған дайын фраза емес, дайын кеңістік, дайын орта керек. Ал драма – сол ортаны табиғи әрі қызықты етіп ұсынатын бірден-бір жол [3].

Гипотезаны дәлелдеу

«Drama-based Group Projects» әдісінің тиімділігін бағалағанда, ең алдымен оқушының тілді табиғи, шынайы жағдаятта қолдану мүмкіндігіне назар аударылады. Бұл әдіс оқушыларды алдын ала жатталған диалогтан арылтып, ойды нақты жағдаятта жеткізуге жетелейді. Мұндай әрекет арқылы оқушы тілдік материалды өмірмен байланыстыра отырып меңгереді. Тілдік дағды тек есту не жазу арқылы ғана емес, әрекет ету барысында қалыптасады. Сонымен қатар, рөлдік жобаларға қатысқан оқушыларда сөйлеу сенімділігі артады. Олардың сөйлеуіне кедергі келтіретін ұялу, қателесуге деген қорқыныш сияқты психологиялық

тосқауылдар рөлге ену арқылы сейіледі. Себебі бала өзі емес, кейіпкер бейнесінде сөйлейді. Бұл — ішкі қысымнан арылып, ойын ашық жеткізуге мүмкіндік беретін тәсіл. Нәтижесінде оқушы тілмен әрекет етуді еркін меңгереді. Үшінші дәлел ретінде оқушының әлеуметтік қарым-қатынасқа түсу қабілетінің артуын айтуға болады. Drama-based жобаларда оқушылар бірігіп жұмыс істейді, тыңдайды, жауап береді, бір-біріне бағыт береді. Осылайша, тілдік орта қалыптасып, оқушылар нақты коммуникация жағдайында тіл үйренеді. Мұндай әдіс тек лингвистикалық қана емес, тұлғалық дамуға да септігін тигізеді [4].

«Drama-based Group Projects» әдісінің тиімділігін дәлелдеу мақсатында мектептің орта буындағы екі параллель сыныбында тәжірибелік зерттеу жүргізілді. Зерттеу тобы ретінде 7А сыныбы (18 оқушы), бақылау тобы ретінде 7В сыныбы (17 оқушы) таңдалды. Зерттеу тобында сабақтар драма әдісі негізінде ұйымдастырылып, рөлдік көріністер мен жағдаяттық тапсырмаларға басымдық берілді. Ал бақылау тобы дәстүрлі әдістермен, яғни үлгі диалогтар, жаттау және репродуктивті жаттығулармен оқытылды.

Экспериментке дейін және кейін екі топқа бірдей айтылым тапсырмалары беріліп, оқушылардың сөйлеу қабілеті салыстырмалы түрде бағаланды. Негізгі бағалау критерийлері ретінде лексикалық қорды қолдану, интонация мен дауыс мәнері, грамматикалық дұрыстық, сөйлеу ұзақтығы мен еркіндігі, сондай-ақ психологиялық сенімділік (ұялу, сөйлеуден тартыну) алынды.

Зерттеу нәтижесінде 7А сыныбының оқушылары айтылым сапасының барлық көрсеткіштері бойынша айтарлықтай жоғары даму көрсеткені анықталды. Атап айтқанда, еркін сөйлеу ұзақтығы 24 секундтан 53 секундқа дейін ұзарды, лексикалық қорды қолдану көрсеткіші 2,7 балдан 4,2 балға дейін өсті. Интонация мен дауыс мәнері бойынша 1,6 балл, сенімді сөйлеу дағдысы бойынша 2,1 балл өсім байқалды. Жалпы айтылым сапасы 2,5 балдан 4,2 балға дейін жоғарылады. Ал бақылау тобында көрсеткіштер әлдеқайда төмен болып, орташа өсім тек 0,4–0,6 балл шамасында болды.

Сонымен қатар, оқушыларға жүргізілген сауалнама нәтижелері де әдістің тиімділігін дәлелдей түсті. 7А сыныбындағы оқушылардың 83%-ы рөл ойнау арқылы сөйлеу жеңілдегенін және өзіне сенімділік артқанын атап өтті. Ал 7В сыныбында бұл көрсеткіш тек 29% шамасында болды.

Жоғарыда аталған фактілер әдістің тілдік қана емес, психологиялық әсері де бар екенін көрсетеді. Драма әдісі арқылы оқушылардың ұялу, қателесуден қорқу сияқты тосқауылдары жойылып, сөйлеуге деген ішкі мотивациясы мен қызығушылығы артты.

Жалпы алғанда, зерттеу нәтижелері «Drama-based Group Projects» әдісінің айтылым дағдысын дамытуда жоғары тиімділікке ие екенін дәлелдейді. Бұл тәсіл шынайы жағдаятта тіл қолдануға мүмкіндік беріп қана қоймай, оқушылардың сөйлеуге деген сенімділігін арттырып, тілдік ортаны өмірлік контексте сезінуге жол ашады.

2 Кесме – «Drama-based Group Projects» әдісін қолдану барысындағы нәтижелер

Критерий	7А (зерттеу тобы) – Pre-test	7А – Post-test	Өсу	7В (бақылау тобы) – Pre-test	7В – Post-test	Өсу
Еркін сөйлеу ұзақтығы (орташа, сек.)	24 сек.	53 сек.	+29 сек.	25 сек.	34 сек.	+9 сек.
Сөздік қордың қолданысы (балл, 5 макс.)	2,7	4,2	+1,5	2,8	3,2	+0,4
Интонация, дауыс мәнері (балл, 5 макс.)	2,5	4,1	+1,6	2,4	2,8	+0,4
Сенімді сөйлеу (балл, 5 макс.)	2,2	4,3	+2,1	2,3	2,9	+0,6

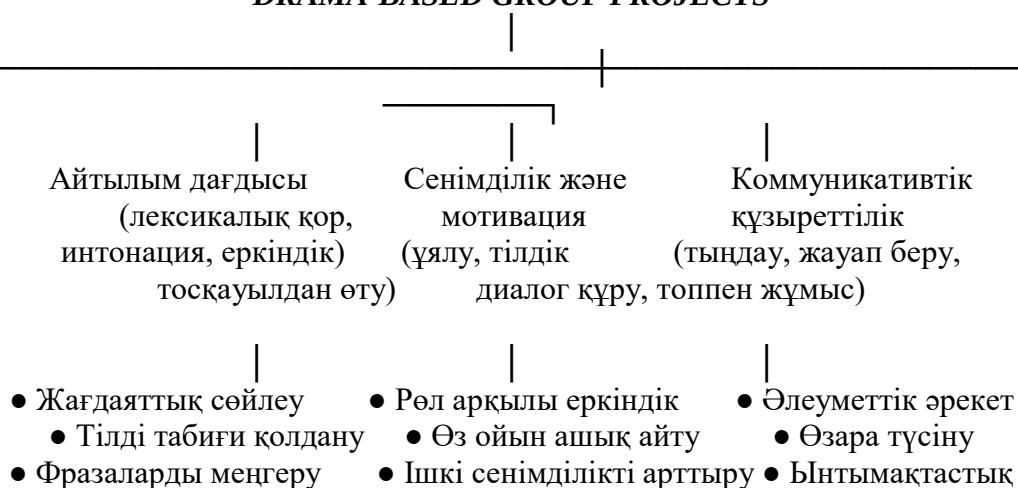
Жалпы айтылым сапасы (орташа балл)	2,5	4,2	+1,7	2,6	3,0	+0,4
------------------------------------	-----	-----	------	-----	-----	------

Зерттеу сұрағын негіздеу

«Drama-based Group Projects» әдісінің орта сынып оқушыларына әсерін зерделеу – тіл үйретудің жаңа форматына негізделген өзекті сұрақ. Себебі дәстүрлі әдістермен алынған нәтиже оқушылардың еркін сөйлеуіне жеткіліксіз екенін тәжірибе көрсетіп отыр. Бұл әдістің ерекшелігі – сөйлеу барысында эмоция, әрекет, мағына қатар жүреді. Осы себепті "драма әдісі айтылымға қалай әсер етеді?" деген сұрақ тәжірибелік және теориялық тұрғыда маңызды болып табылады. Зерттеу сұрағының мәні – тек тілдік материалды меңгеру емес, сол материалды қолдана білуге бағытталған. Әдіс арқылы оқушының айтылымға деген ниеті, мотивациясы артады ма? Олардың сөйлеуге деген көзқарасы өзгере ме? Бұл – тек әдістің тиімділігін емес, оның оқушы психологиясына әсерін де көрсетуге мүмкіндік береді. Зерттеу сұрағы арқылы осы құбылыстар жан-жақты қарастырылады. Бұл зерттеу сұрағы – әдістемелік құралдарды тиімді пайдалануға, жаңа педагогикалық стратегияларды енгізуге ықпал етеді. Мұғалімдер үшін бұл сұрақтың жауабы практикада шешім қабылдауға негіз болады. Сондықтан ол бүгінгі білім беру үрдісіндегі ең өзекті мәселелердің бірі [5].

Drama-based Group Projects әдісінің басты артықшылығы – тілдік орта мен шынайы қарым-қатынас моделін қалыптастыру. Бұл әдіс оқушыларға тек тілдік құрылымдарды жаттатумен шектелмей, тілді өмірлік жағдаятта қолдануға мүмкіндік береді. Оқушы рөлге ене отырып, ойлау, сөйлеу, тыңдау әрекеттерін табиғи түрде ұштастырады. Сонымен қатар, топтық жұмыс барысында ынтымақтастық, жауапкершілік және тыңдай білу сияқты маңызды дағдылар қалыптасады. Еркін сөйлеу, эмоцияны жеткізу, сенімділік артады – бұл әдістің оқушы тұлғасына тигізетін оң ықпалы зор. Алайда, бұл әдістің кейбір қиындықтары да бар. Біріншіден, драма әдісін қолдану мұғалімнен шығармашылық, уақыт пен дайындықты талап етеді. Барлық оқушылар бірдей белсенді бола бермейтіндіктен, топ ішіндегі тепе-теңдікті ұстап тұру оңай емес. Екіншіден, кейбір оқушылар ұялшақ немесе интроверт болған жағдайда, рөлге ену қиындық тудыруы мүмкін. Сонымен қатар, уақыт шектеулі сабақ форматында драма жобасын толық жүзеге асыру көп еңбекті қажет етеді. Осы себепті әдісті қолданғанда мұғалімге алдын ала нақты жоспарлау мен икемділік қажет.

DRAMA-BASED GROUP PROJECTS



Тірексызбада «Drama-based Group Projects» әдісінің орта буын оқушыларына үш негізгі бағытта ықпал ететіні көрсетілген: айтылым дағдысы, сенімділік пен мотивация, коммуникативтік құзыреттілік. Бұл үш тармақ бір-бірімен тығыз байланысты және оқушының тілді толық меңгеруіне жол ашады. Біріншіден, айтылым дағдысы – драма әдісінің ең басты мақсаты. Оқушы дайын диалог емес, жағдаятқа сай шынайы сөйлеуге үйренеді. Бұл – тілді

механикалық қайталау емес, мағыналы қолдану. Мұндай жағдайларда оқушы лексикалық қорын белсенді пайдаланып, нақты фразаларды өз ойын жеткізу үшін қолданады. Интонация мен екпін де шынайы сөйлеудің бір бөлігі ретінде қалыптасады. Екіншіден, оқушының сенімділігі – драма әдісі арқылы дамитын психологиялық аспект. Көптеген оқушылар шет тілінде сөйлеуге ұялады, қателесуге қорқады. Ал рөл арқылы әрекет ету бұл қорқынышты жеңілдетеді. Себебі оқушы өзін емес, кейіпкерді ойнап жатыр деп қабылдайды. Бұл оның ойын ашық жеткізуге мүмкіндік береді және тілдік тосқауылды жоюға сеп болады. Үшіншіден, коммуникативтік құзыреттілік – топпен жұмыс, тыңдап жауап беру, сұрақ қою сияқты әрекеттер арқылы қалыптасады. Драма жобасы – жалғыз сөйлеу емес, топта өзара байланыс жасау. Бұл оқушының тек тілдік дағдысын емес, әлеуметтік дағдыларын да дамытады. Өріптесіне жауап беру, тыңдау, түсіну – бұл тіл арқылы тұлғааралық қарым-қатынас жасаудың негізі [6].

Осылайша, тірексызба арқылы драма әдісінің тілді үйретудің жан-жақты құралы екенін көруге болады. Ол оқушының тілдік, психологиялық және әлеуметтік дамуын қамтамасыз етеді. Сондықтан бұл әдіс қазіргі заманғы тілдік білім беру жүйесінде маңызды орынға ие.

Қорытынды

Токсан ауыз сөздің тобықтай түйіні бар демекші, «Drama-based Group Projects» әдісі – тек тіл үйретудің ғана емес, тұлғаны қалыптастырудың да құралы. Әсіресе, орта буын оқушылары үшін бұл үдеріс олардың ішкі әлемін, сенімін, ойлау дағдысын дамытуға тікелей байланысты. «Drama-based Group Projects» әдісі – оқушыны жай тыңдаушыдан белсенді қатысушыға айналдыратын, тілді өмірмен байланыстыратын және ең бастысы – сөйлеуден қорықпайтын, сенімді тұлға етіп тәрбиелейтін ерекше тәсіл. Бұл әдіс арқылы сабақ жай ғана білім көзіне емес, шығармашылықтың, еркіндіктің, шынайы диалогтың алаңына айналады.

Оқушылар дайын үлгілерден бас тартып, өз ойымен, өз интонациясымен сөйлеуге көшеді. Олар енді жай ғана «дұрыс сөйлеуге» тырыспайды, олар шынайы сөйлеуге, сезінуге, түсінуге үйренеді. Мұғалімнің міндеті – осы процесті шебер ұйымдастырып, әр баланың дауысын естірту. Себебі әр оқушының ішкі әлеуеті бар, тек оны ашатын әдіс қажет. Дәл осы тұста драма – таптырмас құрал. Осы мақалада баяндалған теориялық және практикалық негіздемелер драма әдісінің шет тілінде айтылым дағдыларын дамытудағы тиімділігін толық дәлелдейді. Бұл – жай ғана әдіс емес, бұл – педагогикалық өнер. Егер біз оқушыны сөйлеуге ғана емес, еркін ойлауға, шығармашылықпен жеткізуге тәрбиелегіміз келсе, онда драмаға негізделген жобалар – сол мақсатқа бастайтын жол. Сондықтан, құрметті ұстаз, тіл маманы, әдіскер – егер сіз шын мәнінде оқушыңыздың сөйлеуін өзгерткіңіз келсе, оған сенім, еркіндік, шабыт сыйлағыңыз келсе – осы әдісті қолданыңыз. Бұл тек тиімді үйретудің ғана емес, болашақ тұлғаны тәрбиелеудің де жолы.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Кукушин В.С. (2005). Оқыту теориясы мен әдістемесі. — Оқу құралы, педагогикалық процестердің құрылымы мен әдістемелеріне шолу береді. Қолжетімді: <https://gpa.cfuv.ru/courses/os-ped-mast/Doc/Кукушин%20В.С.%20Теория%20и%20методика%20обучения.pdf>
2. Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары: «Шетел тілдерін оқытудың заманауи технологиялары». Қолжетімді: <https://lib.ulstu.ru/venec/disk/2021/30.pdf>
3. Жалпы ресейлік ғылыми-практикалық конференция жинағы: «Инновациялық даму: жастар мен қазіргі білімнің әлеуеті». Қолжетімді: <https://elapoli.ru/sbornik.pdf>
4. Білім беру бағдарламаларын іске асыру және ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері бойынша мақалалар жинағы. Қолжетімді: https://edu.tatar.ru/upload/storage/org2451/files/1_%20Сборник%20статей%202024%2006_04_2024.pdf
5. Novakid – Халықаралық онлайн платформа, балаларға арналған ағылшын тілі курстары. Қолжетімді: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Novakid>
6. Skyeng – Онлайн ағылшын тілі мектебі. Оқытудың заманауи тәсілдері. Қолжетімді: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Skyeng>

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-121-126

TASK-BASED LANGUAGE TEACHING ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

САЙЫНОВА АҚЖАН БАУКЕЙҚЫЗЫ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті «7M01703 – Шет тілі: екі шет тілі» мамандығының 2-курс магистранты

Ғылыми жетекші – **КЕМЕЛБЕКОВА З.А.**, филология ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор м.а.
Алматы, Қазақстан

Аннотация: Бұл мақалада Task-Based Language Teaching (TBLT) әдісін жоғары сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыретін дамытуда тиімді педагогикалық әдіс ретінде қолданудың ғылыми негіздері қарастырылады. Мақалада шетел тілін меңгеру процесіндегі тапсырмаға негізделген оқытудың ерекшеліктері, практикалық қолдану жолдары және зерттеу нәтижелері баяндалады. Зерттеу нәтижелері TBLT әдісінің оқушылардың сөйлеу, тыңдалым, жазылым және оқылым дағдыларына жағымды әсер ететінін көрсетті.

Тірек сөздер: тапсырмаға негізделген оқыту, шеттілдік құзырет, коммуникативтік дағды, TBLT, әдістеме

Аннотация: В данной статье рассматривается метод Task-Based Language Teaching (TBLT) как эффективный педагогический инструмент для формирования и развития иноязычной коммуникативной компетенции у старшеклассников. Освещаются особенности и преимущества данного подхода, его практическое применение в учебном процессе, а также результаты экспериментального исследования. Полученные данные подтверждают положительное влияние метода на развитие всех языковых навыков.

Ключевые слова: обучение на основе заданий, иноязычная компетенция, коммуникативные умения, методика преподавания, TBLT

Abstract: This article explores Task-Based Language Teaching (TBLT) as an effective pedagogical approach for developing foreign language communicative competence among high school students. It outlines the theoretical framework, implementation strategies, and findings of a study that assessed the impact of TBLT on language skills. The results demonstrate that TBLT has a significant positive influence on students' speaking, listening, reading, and writing skills.

Keywords: task-based learning, foreign language competence, communicative skills, TBLT, language methodology

Кіріспе

Қазіргі қоғамда шеттілдік коммуникативтік құзырет тек академиялық мақсаттар үшін ғана емес, сонымен қатар жаһандық деңгейде кәсіби, әлеуметтік және мәдени қатынастарды орнату үшін де аса маңызды болып отыр. ХХІ ғасыр білім беру жүйесіне тың талаптар қойып, оқушылардың сыни ойлау, шығармашылық, топпен жұмыс істеу, проблемаларды шешу және сандық технологияларды тиімді пайдалану дағдыларын жетілдіруді көздейді. Бұл дағдылардың негізінде тілді тек грамматикалық құрылым ретінде емес, қарым-қатынас құралы ретінде меңгерту қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты шет тілін оқытуда инновациялық әдістердің ішінде Task-Based Language Teaching (TBLT) – тапсырмаға негізделген оқыту әдісі – ерекше назарға ілігіп отыр.

TBLT – тіл үйренушінің шынайы өмірлік жағдаяттарда тілдік әрекет етуін мақсат ететін оқыту тәсілі. Бұл әдіс дәстүрлі грамматикалық жаттығуларға қарағанда коммуникативтік мақсатта нақты тапсырмаларды орындауға бағытталған. TBLT-тің басты ерекшелігі – оқушының оқу процесіне белсенді араласуы, яғни оқушы тапсырма орындау арқылы жаңа сөздерді, грамматикалық құрылымдарды және сөйлеу формаларын табиғи жолмен игереді. Сонымен қатар, бұл әдіс тілді үйренудің когнитивтік, әлеуметтік және мәдени аспектілерін де қамтиды, сол арқылы оқушылардың жан-жақты дамуына ықпал етеді.

Бүгінгі таңда Қазақстан мектептерінде ағылшын тілін оқыту үдерісі жаңартылған білім мазмұны аясында жүзеге асырылып жатқандықтан, оқыту әдістемесінде де өзгерістер талап етіледі. TBLT әдісі осы қажеттілікке нақты жауап бере алатын, оқушылардың шынайы тілдік қатынасқа түсу қабілетін дамытуға бағытталған тиімді әдіс ретінде бағаланып отыр. Әсіресе жоғары сынып оқушылары үшін бұл әдіс оқу мотивациясын арттырып, сөйлеу дағдысын еркін әрі жүйелі түрде қалыптастыруға көмектеседі.

Осы мақалада TBLT әдісінің теориялық негіздері, оны жоғары сынып оқушыларына бейімдеп қолдану жолдары және нақты зерттеу нәтижелері қарастырылады. Мақаланың мақсаты – тапсырмаға негізделген оқытудың оқушылардың шеттілдік коммуникативтік құзыретін дамытудағы әлеуетін анықтап, оның тиімділігін дәлелдеу. Сонымен қатар, TBLT әдісінің отандық білім беру жүйесіне интеграциялану мүмкіндіктері мен болашағы да талданады.

Әдеби шолу

Task-Based Language Teaching (TBLT) – тілді мақсатты тапсырмалар арқылы үйретуге бағытталған коммуникативтік әдіс. Бұл әдіс оқушылардың тек тілдік білімін емес, сонымен бірге функционалдық құзыретін де дамытуды көздейді. TBLT әдістемесінің дамуы 1980-жылдары басталғанымен, бүгінде әлемнің көптеген елдерінде шет тілін оқытуда кеңінен қолданыс тапқан.

TBLT тұжырымдамасын алғаш теориялық тұрғыдан негіздеген ғалым – Н.С. Прабху. Ол Үндістанда жүргізген "Bangalore Project" атты зерттеуінде оқушылар грамматикалық ережелерді тікелей оқымай-ақ, нақты тапсырмаларды орындау арқылы тілді меңгере алатынын көрсетті [1]. Оның айтуынша, тілдік құрылымдардан гөрі, тілді нақты жағдаятта қолдану – тілді меңгерудің табиғи жолы болып табылады.

Willis (1996) бұл әдісті құрылымдық деңгейде дамытып, оны үш кезеңге бөлуді ұсынды: *pre-task*, *task cycle* және *language focus* [2]. Ол әр кезеңнің оқушының тілдік дағдыларына әсер ету тетіктерін ғылыми негіздеді. Бұл құрылым оқушыны дайындық, белсенді іс-әрекет және тілдік рефлексия арқылы толыққанды оқытуға мүмкіндік береді.

Rod Ellis те TBLT-ке зор үлес қосқан ғалым. Ол тапсырмалардың түрлерін (*focused* және *unfocused tasks*) саралап, олардың әрқайсысының грамматиканы меңгертудегі рөлін талдады [3]. Ellis өз еңбектерінде тапсырма тек тілдік дағдыны емес, ойлау, жоспарлау және проблеманы шешу қабілеттерін де дамытуға бағытталуы тиіс екенін атап өтеді. Сонымен қатар, ол TBLT-ті интеркультуралық құзырет қалыптастыруда да тиімді құрал ретінде қарастырады.

Littlewood (2007) Азия елдерінде жүргізген зерттеуінде TBLT әдісін қолданудағы мәдени тосқауылдарды сөз етеді. Оның айтуынша, шығыс менталитетіне тән "мұғалім – білім көзі" моделі оқушының белсенді қатысуына кейде кедергі келтіруі мүмкін. Дегенмен, дұрыс бейімделген тапсырмалар арқылы бұл кедергілердің алдын алуға болады [4].

Bygate (2016) өзінің жұмыстарында TBLT әдісінің сөйлеу тілін дамытудағы артықшылықтарын нақты мысалдармен көрсетті. Ол тапсырмалардың коммуникативтік құндылығына ерекше мән беріп, тілдік автоматизм мен өзара әрекеттесу арқылы сөйлеу дағдысының қалай қалыптасатынын зерттеді [5].

TBLT әдісі тек шетелдік зерттеушілердің ғана емес, отандық ғалымдардың да назарын аударуда. Қазақ тілінде жазылған еңбектер арасында Исакова А.Р. мен Жолдасбекова А.С. әдістемелік тәжірибелер арқылы бұл әдістің мектеп оқушылары үшін қаншалықты тиімді

екенін дәлелдеген. Олар тапсырмалардың когнитивтік күрделілігі мен жас ерекшеліктеріне сай болуын маңызды деп санайды [6].

Бейсенова Д.Ж. зерттеуінде TBLT әдісі арқылы оқушылардың мотивациясының артуы мен топтық жұмыста белсенділігі артқаны анықталған. Ол оқушылардың сөйлеу және тыңдалым көрсеткіштері дәстүрлі әдістермен оқытылған топқа қарағанда айтарлықтай жоғарылағанын көрсетеді [7].

TBLT әдісінің тиімділігі тек теориялық деңгейде емес, тәжірибелік түрде де дәлелденген. Long (2015) өз еңбегінде тапсырмалардың нақты мақсатқа бағытталуы және олардың тілдік интеракцияға жағдай жасауы әдістің тиімділігін арттыратынын айтады. Оның пікірінше, тілді үйрену процесі – бұл әлеуметтік әрекет, ал TBLT оны белсенді қолдану арқылы қамтамасыз етеді [8].

Соңғы жылдары TBLT әдісі цифрлық технологиялармен ұштасып, *digital tasks, online simulations, collaborative platforms* сияқты жаңа бағыттарды туындатты. Бұл өзгерістер TBLT-тің XXI ғасыр оқушыларына бейімделу қабілетінің жоғары екенін көрсетеді [9].

Жалпы, әдебиеттерге жүргізілген шолу TBLT әдісінің әмбебаптығын, икемділігін және оқушының тұлғалық дамуындағы орнын айқын көрсетеді. Бұл әдіс оқушыны тілді жай жаттап алу емес, оны нақты өмірде қолдануға дағдыландыруды мақсат етеді. Әдеби шолу TBLT-тің теориялық негіздемесі мен практикалық қолданылуы қатар жүретін әдіс екенін дәлелдейді.

Зерттеу әдістері

Бұл зерттеу жұмысы Task-Based Language Teaching (TBLT) әдісін шетел тілін оқытуда тиімді педагогикалық құрал ретінде қарастырып, оның коммуникативтік құзыреттілікке ықпалын жан-жақты бағалауға бағытталған. Зерттеу әдіснамасы оқыту үдерісін жүйелі жоспарлауға және алынған нәтижелерді объективті түрде бағалауға мүмкіндік беретін **аралас әдістер кешеніне** негізделді. Әдіснамалық тәсілдер шетел тілін оқыту теориясындағы заманауи бағыттар мен практикалық тәжірибелерге сүйеніп таңдалды.

Зерттеу бағыты мен стратегиясы

Зерттеу педагогикалық тәжірибеге негізделген қолданбалы сипаттағы жұмыс ретінде құрылды. Онда TBLT әдісінің шет тілін меңгертудегі рөлі бақылау мен салыстыру арқылы талданды. Зерттеу стратегиясы ретінде эксперименттік әдіс (нақты бақылау, салыстыру және өлшеу) мен сапалық талдау (рефлексия, сұхбат, бақылау) қатар қолданылды. Бұл тәсіл әдістің оқушыларға ықпалын әрі тілдік, әрі тұлғалық даму тұрғысынан бағалауға мүмкіндік берді.

TBLT әдісінің құрылымдық негіздері

TBLT әдісі үш сатылы құрылымға сүйенеді, бұл зерттеу барысында толық сақталды:

1. Pre-task stage – Оқушыларға тапсырманың мазмұны, мақсаты және қажетті лексикалық-грамматикалық материал таныстырылады. Бұл кезеңде оқушылар тапсырмамен жұмыс істеуге дайындалады.

2. Task cycle – Негізгі тапсырманы орындау кезеңі. Мұнда оқушылар жұппен немесе топпен бірлесе жұмыс істеп, шынайы жағдаят негізінде диалог, пікірталас, шешім қабылдау немесе ақпарат беру секілді тілдік әрекеттер жасайды.

3. Post-task stage – Тапсырма нәтижесін бағалау, талдау және кері байланыс жүргізу кезеңі. Бұл сатыда оқушылар өз жұмысын және сыныптастарының жұмысын тілдік тұрғыдан бағалап, қолданған сөздер мен құрылымдарды пысықтайды.

Оқу материалдары мен тапсырма түрлері

— Сабақ мазмұны коммуникативтік бағыттағы тапсырмаларға негізделіп құрылды.

Олардың ішінде:

- жұптық және топтық диалогтар;
- ситуациялық ойындар (рөлдік жағдаяттар);
- визуалды материал негізінде пікір білдіру;
- жобалық тапсырмалар (постер, презентация, әңгіме құрастыру);
- шешім қабылдау тапсырмалары (мәселе талдау, салыстыру, таңдау жасау) болды.

Тапсырмалар Bloom taxonomy негізінде оқушының талдау, салыстыру, болжау, тұжырым жасау дағдыларын дамытатындай құрастырылды. Сонымен қатар, тапсырмалар оқушының белсенділігіне, тұлғалық пікіріне және тілдік еркіндігіне басымдық беретін форматта жасалды.

Мәліметтер жинау құралдары мен әдістері

Зерттеу үдерісі барысында бірнеше өлшеу және бақылау құралдары қолданылды:

— Диагностикалық тесттер – оқушылардың бастапқы және соңғы тілдік деңгейін анықтау үшін;

— Сауалнамалар – оқушылардың әдіске деген көзқарасы мен мотивациялық күйін бағалау үшін;

— Сабақты бақылау парақтары – оқушының белсенділігін, жұптық/топтық жұмыстағы қатысуын тіркеу үшін;

— Рефлексиялық күнделіктер – оқушының өзіндік сезімі мен тілдік әрекетке реакциясын зерттеу үшін;

— Жартылай құрылымдалған сұхбаттар – оқушылардың әдіске деген көзқарасын сапалық тұрғыдан талдау үшін.

Мәліметтерді өңдеу және талдау әдістері

Жиналған мәліметтер аралас зерттеу әдісі бойынша өңделді:

Сандық деректер (тест нәтижелері, сауалнама көрсеткіштері) статистикалық талдау арқылы қарастырылды. Бұл үшін пайыздық өзгерістер, салыстырмалы диаграммалар және динамикалық кестелер жасалды.

Сапалық деректер (рефлексия, бақылау жазбалары) контент-талдау және категориялық жіктеу арқылы өңделді. Мұнда негізгі назар оқушылардың әдіске деген субъективті көзқарасы мен тілдік сенімділік деңгейіндегі өзгерістерге аударылды.

Зерттеу әдістерінің сенімділігін арттыру мақсатында көпкөзділік (триангуляция) қағидасы қолданылды: бір құбылысты бірнеше дереккөз және әдіс арқылы талдау жүргізілді. Бұл тәсіл алынған нәтижелердің объективтілігі мен валидтілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Нәтижелер мен талдау

Зерттеу барысында Task-Based Language Teaching (TBLT) әдісінің шеттілдік коммуникативтік құзыретті дамытудағы ықпалы жан-жақты қарастырылды. Зерттеу нәтижелері бұл әдістің оқушыларға тіл үйренудің дәстүрлі тәсілдеріне қарағанда анағұрлым әсерлі әрі тиімді екендігін көрсетті. Сабақтарға енгізілген тапсырмалар арқылы оқушылардың сөйлеу, тыңдалым, жазылым және оқылым дағдылары қалыптасып қана қоймай, олардың белсенділігі мен тілге деген қызығушылығы едәуір артты.

Тілдік дағдылардың дамуын бағалау барысында, ең алдымен, сөйлеу дағдысында айтарлықтай алға жылжу байқалды. Оқушылар өз ойын жеткізуде еркін әрекет етіп, диалог құруда сенімді бола түсті. Бұрын үндемей отыратын оқушылардың өзі жұптық немесе топтық жұмыс кезінде белсенділік танытып, пікір алмасуға қатыса бастады. Бұл өзгеріс тілдік тосқауылды еңсерудің нақты дәлелі болып табылады.

Тыңдалым дағдысы да тапсырма кезінде маңызды рөл атқарды. Оқушылар тек тыңдап қана қоймай, тыңдаған ақпаратқа жауап беруді, оны түсінуді және қажеттісін іріктеуді үйренді. Аудиомәтіндер негізінде жүргізілген тапсырмалар арқылы оқушылар нақты жағдаяттағы сөйлесулерді қабылдауға бейімделді. Бұл әсіресе күнделікті өмірде қолданылатын тіркестер мен сөйлеу үлгілерін меңгеруге көп көмегін тигізді.

Жазылым саласында да оң өзгерістер тіркелді. Оқушылар өз ойын жазбаша түрде жүйелі жеткізе алуға машықтанды. Тапсырмалар арқылы мәтін құрылымы, ойды ретпен баяндау, дәлел келтіру және қорытынды жасау дағдылары дамыды. Олардың жазған жұмыстары бұрынғыға қарағанда анағұрлым нақты, мазмұнды әрі құрылымы жағынан сауатты бола түсті.

Оқылым дағдысы бойынша оқушылар берілген мәтіннің негізгі идеясын, мағынасын, автор ойын түсінуге дағдыланды. Бұрын тек жеке сөздерді түсінуге тырысқан оқушылар енді мәтін мазмұнын толық қамтуға ұмтылып, өз ойын сол бойынша білдіре бастады. Сонымен

қатар, оқылған мәтінге қатысты сұрақтарға жауап беру, өз пікірін білдіру сияқты әрекеттер де белсенді жүзеге асты.

Сабақтардың құрылымы, тапсырмалардың қызықты әрі шынайы болуына байланысты оқушылардың шет тіліне деген қызығушылығы артты. Тапсырманың өзі оқушыны әрекет етуге итермелеп отырды. Бұл дәстүрлі «ереже – жаттығу – бағалау» сызбасына қарағанда анағұрлым нәтижелі әрі оқушыны орталыққа шығаратын тәсіл екенін көрсетті.

Сауалнама мен рефлексия парақтарынан алынған деректерге сүйенсек, оқушылардың көбі TBLT әдісіне оң көзқарас танытты. Олар сабақтың қызықты өткенін, уақыттың тез өткенін, бір-бірімен пікір алмасу арқылы тілді үйрену жеңіл әрі көңілді болғанын айтты. Бір оқушы өз пікірінде:

«Мұғалім бізге тапсырма беріп, біз өзіміз ойландық, сөйлестік, шешім қабылдадық. Бұрынғыдай тек ережені жаттап, тестке қарап отыру болған жоқ. Бұл бізге ұнады.»

Мұндай шынайы пікірлер TBLT әдісінің оқушыларға жай ғана тілдік білім беріп қоймай, олардың жеке тұлғалық белсенділігін, сенімділігін және ынтымақтастығын арттыратынын дәлелдейді.

Жалпы алғанда, зерттеу барысында оқушылардың шеттілдік коммуникативтік құзыреті ғана емес, сонымен қатар өз ойын жеткізу, диалог жүргізу, тыңдау арқылы түсіну, логикалық ойлау және топпен жұмыс істеу секілді өмірлік маңызды дағдылары да дамыды. Бұл – қазіргі білім беру жүйесінің басты мақсатына толық сай келетін нәтиже.

Осыған қарап, Task-Based Language Teaching әдісін шет тілін оқыту үдерісіне кеңінен енгізу қажеттілігі анық байқалады. Бұл әдіс оқушыларды тіл үйренуге бейімдеудің тиімді жолы ғана емес, сонымен қатар оларды болашақта еркін, саналы және жан-жақты дамыған тұлға ретінде қалыптастырудың да сенімді құралы болып табылады.

Қорытынды

Зерттеу барысында алынған нәтижелер Task-Based Language Teaching (TBLT) әдісінің жоғары сынып оқушыларының шеттілдік коммуникативтік құзыретін дамытуда айтарлықтай тиімді екенін нақты дәлелдеді. Тапсырмаға негізделген оқыту моделі тілді оқудың мазмұнын шынайы қарым-қатынасқа бағыттап, оқушыларды тілдік білімді тек теориялық тұрғыдан меңгеруге емес, оны нақты жағдаяттарда еркін қолдануға бейімдеді.

Сабақ барысында ұсынылған тапсырмалар оқушыны белсенді әрекетке итермелеп, оның сөйлеу, тыңдау, жазу және оқу дағдыларын табиғи жолмен дамытуға мүмкіндік берді. Әсіресе сөйлеу және тыңдалым бағытындағы жетістіктер ерекше байқалды. Бұл тапсырма форматының оқушылардың тілдік тосқауылдарын жоюға, өз ойын сенімді жеткізуіне және тілдік жағдаяттарда еркін әрекет етуіне ықпал ететінін көрсетті.

Оқушылардың өзара әрекеттесуі, диалог жүргізуі, шешім қабылдауы, топпен жұмыс істеуі – барлығы олардың тілді қарым-қатынас құралы ретінде қабылдап, нақты коммуникативтік міндеттерді шешуге үйренуіне әсер етті. Сонымен қатар, зерттеу барысында оқушылардың шет тіліне деген қызығушылығы мен оқу мотивациясы күшейіп, тапсырмаларға шығармашылықпен қарауы мен дербестігі арта түсті.

TBLT әдісінің тағы бір маңызды ерекшелігі – оқушыны оқыту объектісі емес, белсенді оқыту субъектісі ретінде қалыптастыруында. Бұл әдіс оқушының ойлау дағдысын дамытып, тілдік материалды мәнді, мақсатты және өмірмен байланысты формада меңгеруіне жол ашты.

Жалпы, бұл зерттеу Task-Based Language Teaching әдісінің білім берудің жаңа парадигмасына – тұлғаға бағытталған, функционалды сауаттылықты дамытуға бағытталған заманауи оқыту талаптарына толық сәйкес келетінін көрсетті. Осыған орай, бұл әдісті шетел тілін оқыту процесіне жүйелі енгізу, оны мұғалімдер даярлау бағдарламаларына қосу, оқу-әдістемелік кешендерде кеңінен қолдану – уақыт талабы болып отыр.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Prabhu, N.S. (1987). Second Language Pedagogy. Oxford: Oxford University Press.
2. Willis, J. (1996). A Framework for Task-Based Learning. Harlow: Longman.
3. Ellis, R. (2003). Task-based Language Learning and Teaching. Oxford University Press.
4. Littlewood, W. (2007). Communicative and task-based language teaching in East Asian classrooms. *Language Teaching*, 40(3), 243–249.
5. Bygate, M. (2016). Sources, developments and directions of task-based language teaching. *Language Learning*, 66(S1), 1-19.
6. Искакова А.Р., Жолдасбекова А.С. (2020). TBLT әдісін қолдану арқылы оқушылардың коммуникативтік құзыретін дамыту. // *Заманауи білім беру мәселелері*, №2, 45-49.
7. Бейсенова Д.Ж. (2022). Тапсырмаға негізделген оқытудың оқу үдерісіне әсері. // *Тіл және қоғам*, №4, 58-61.
8. Long, M. (2015). Second Language Acquisition and Task-Based Language Teaching. Wiley-Blackwell.
9. González-Lloret, M., & Ortega, L. (2014). Technology-mediated TBLT: Researching technology and tasks. John Benjamins Publishing Company.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-127-133

АҒЫЛШЫН САБАҒЫНДА FLIPPED LEARNING ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

ҚҰРБАНӘЛІ АҚЕРКЕ АСЫЛБЕКҚЫЗЫ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің 2 курс магистранты

Ғылыми жетекші – **КЕМЕЛБЕКОВА ЗАДА АБЫЛБЕКОВНА**, Филология
ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор м.а.
Алматы, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақалада ағылшын тілі сабағында *Flipped Learning* (төңкерілген оқыту) әдісін қолданудың тиімділігі мен маңызы қарастырылады. *Flipped Learning* оқушыларға сабақты үйде бейнемазмұн немесе оқу материалдары арқылы өз бетімен меңгеруге мүмкіндік береді, ал сабақ барысында олар осы білімді тереңдетіп, өзара пікір алмасу және проблемаларды шешу арқылы қолданады. Бұл әдіс мұғалімнің рөлін өзгертеді, оны жетекші емес, кеңесші және қолдау көрсетуші етіп қалыптастырады. Сабақтың интерактивтілігі артып, оқушылардың өз білімін өздігінен зерттеу қабілеті дамиды, бұл олардың тілдік дағдыларын жақсартуға септігін тигізеді. Мақалада сондай-ақ әдістің кемшіліктері, оның ішінде техникалық қиындықтар мен оқушылардың өздігінен жұмыс жасау дағдыларының жетіспеушілігі талқыланады. *Flipped Learning* әдісі ағылшын тілін оқытудың сапасын арттыруға бағытталған тиімді және жаңашыл әдіс болып табылады.

Кілт сөздер: *Flipped Learning*, төңкерілген оқыту, ағылшын тілі, оқыту әдісі, интерактивті сабақ, оқушылардың белсенділігі, өз бетінше оқыту.

Аннотация. В статье рассматривается эффективность и значимость применения метода *Flipped Learning* (перевернутого обучения) на уроках английского языка. Метод *Flipped Learning* позволяет учащимся самостоятельно изучать материал с помощью видеоконтента или учебных материалов дома, а на уроках углублять знания, участвовать в обсуждениях и решении проблем. Этот метод меняет роль учителя, превращая его не в ведущего, а в консультанта и помощника. Уроки становятся более интерактивными, развивается способность учащихся самостоятельно исследовать информацию, что способствует улучшению их языковых навыков. В статье также рассматриваются недостатки метода, включая технические сложности и нехватку навыков самостоятельной работы у учащихся. Метод *Flipped Learning* является эффективным и инновационным методом, направленным на повышение качества преподавания английского языка.

Ключевые слова: *Flipped Learning*, перевернутое обучение, английский язык, метод обучения, интерактивные уроки, активность учащихся, самостоятельное обучение.

Abstract. This article discusses the effectiveness and importance of applying the *Flipped Learning* method in English language lessons. *Flipped Learning* allows students to independently master the material at home using video content or learning materials, while in class, they deepen their knowledge and apply it through discussions and problem-solving. This method shifts the teacher's role from a leader to a consultant and supporter. The interactivity of the lessons increases, and students' ability to research information independently develops, which contributes to the improvement of their language skills. The article also discusses the drawbacks of the method, including technical difficulties and the lack of independent working skills among students. The *Flipped Learning* method is an effective and innovative approach aimed at improving the quality of English language teaching.

Keywords: *Flipped Learning*, flipped classroom, English language, teaching method, interactive lessons, student activity, independent learning.

Қазіргі білім беру жүйесі жаһандық өзгерістер мен технологиялық жаңалықтарға байланысты үнемі даму үстінде. Қазіргі білім берудің негізі мен мазмұны – инновациялық қызмет, оның мәні педагогикалық процесті жаңарту, дәстүрлі білім беру жүйесіне жаңа формацияларды енгізу болып табылады. Бұл әртүрлі деңгейдегі және әртүрлі мақсатты бағыттағы бұрын қолданылған оқыту технологияларының жаңа жетілдірілуіне әкелді. Олардың ішінде инновациялық оқыту технологиялары ерекше орын алады. Олар оқу, тәрбие үрдісінде белсенді түрде орын ала отырып, білім берудің мазмұны мен әдістерін қоғам мен жеке тұлғаның үнемі өзгеріп отыратын талаптарына сәйкестендіріп, білім берудегі дағдарыстарды еңсеруге ықпал етеді. Бүгінгі таңда инновациялық технологиялар оқытуды саналы мақсаттың, ғылыми тұрғыдан дамытылатын пәнаралық қызметтің өнімі ретінде сипаттайды және оны дәстүрлі оқытуға балама болатын білімді игерудің ерекше түрі ретінде инновациялық оқыту ретінде белгілеуге мүмкіндік береді. Қазіргі таңда Қазақстанда оқыту моделі қалыптасуда [1]. Жоғары оқу орындары мен жалпы білім беретін оқу орындарына оқытудың шығармашылық әдістерін енгізу оқытушының кәсіби деңгейіне жаңа және жоғары талаптар қояды. Ол ғылымда қалыптасқан идеяларды ғана емес, сонымен қатар әртүрлі мәселелер бойынша даулы көзқарастарды да білуі керек. Дегенмен, шығармашылық әдістемелер мен оқытудың жаңа технологиялары оқу-тәрбие процесінде өзінің лайықты орнын алған жоқ. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңымен педагогтарға педагогикалық процесті кез келген үлгі бойынша құрастырудың неғұрлым оңтайлы нұсқасын қолдануға мүмкіндік беретін оқыту нысандарын, әдістері мен технологияларын таңдаудағы вариативтілік қағидаты бекітілді [2]. Талдау жалпы білім беру процесінің екі негізгі жағы – оқушылар мен оқытушылар арасында оқыту проблемалары бар екенін көрсетеді. Бұған білім алушылардың ерекшеліктерінің өзгеруі, оқытушылар сапасының өзгеруі, оқытудағы өзгерістер, ресурстардың өзгеруі әсер етеді. Осыған орай, оқыту үдерісі де жаңашыл әдістерді, технологияларды қажет етеді. Соңғы жылдары әлемдік педагогикада кеңінен қолданылып жүрген заманауи әдістердің бірі – Flipped Learning немесе «төңкерілген сынып» әдісі. Flipped Learning – бұл дәстүрлі білім берудің кері моделі, мұнда оқушылар жаңа тақырыпты сабақтан тыс уақытта (үйде) меңгереді, ал сабақ барысында өз білімін талқылау, қолдану, практикалық жаттығулар арқылы бекітеді. Бұл тәсіл оқушының оқу процесіндегі белсенділігін арттыруға, дербестік пен жауапкершілік қалыптастыруға, әсіресе, шет тілін үйренуде тиімді нәтижелерге жетуге көмектеседі.

Flipped Learning (ағылшынша "to flip" — "аудару") әдісі алғаш рет 2007 жылы американдық мұғалімдер Джонатан Бергманн мен Аарон Самс тарапынан қолданысқа енгізілді. Олар Колорадо штатындағы мектепте оқушылардың сабақты жиі жіберіп алатынын байқап, сабақ түсіндірулерін видео түрінде жазып, оларды оқушыларға тарата бастайды. Бұл әдістің тиімділігін көріп, оны жүйелі түрде дамытады. Нәтижесінде, Flipped Classroom моделі қалыптасады.

Төңкерілген оқыту әдісі – оқушыларға білім беру тәсілін жаңаша ұйымдастыруға бағытталған, әрі оған арнайы кезеңдер мен әдіснамалық тәсілдер кіреді. Бұл әдістің тиімді жүзеге асуы үшін төмендегі циклдер мен оқыту процесінің ұйымдастырылуы қажет:

1. *Оқыту бейнесі.* Бұл кезеңде мұғалім оқушыларға бейнемазмұнды ұсынады, онда тақырыптық материалды түсіндіреді. Бейнемазмұнды көру үшін оқушылар сабаққа дейін үйде дайындалады. Мұғалім бейнемазмұнды құрылымдау кезінде оның ұзақтығын 5-7 минутпен шектеуі қажет. Бір бейнемазмұнда 1-2 сұрақ немесе аспекті қамтуы тиіс, ал түсіндірмелер интерактивті түрде ұсынылуы керек. Бұл бейнемазмұн оқушылардың дербес дайындық жүргізуіне және негізгі концептілерді түсінуіне мүмкіндік береді.

2. *Сыныптағы интерактивті жұмыс.* Сабақ барысында оқушылар бейнемазмұнды көріп келгеннен кейін, олар тақырып бойынша практикалық тапсырмаларды орындайды. Бұл тапсырмалар жұптық немесе топтық жұмыс түрінде беріледі, ал мұғалім оқушыларды бақылап, олардың сұрақтарына жауап береді, материалды игерудегі қиындықтарды анықтап,

кері байланыс береді. Мұғалім сабақтың интерактивті бөлігі ретінде оқушылардың жұмысын бағалап, әрқайсысына жеке қолдау көрсетеді.

3. *Бақылау, кері байланыс және бағалау.* Сабақ барысында оқушылардың орындайтын тапсырмалары мен белсенділіктеріне негізделген бағалау жүргізіледі. Мұғалім сабақты бақылап, оқушылардың тақырыпты қаншалықты меңгергенін анықтайды. Бұл кезеңде бағалау тек қана нәтижелер емес, оқушылардың білім алу процесіндегі белсенді қатысуын да қамтиды.

4. *Бейне әзірлеу ерекшеліктері.* Бейнемазмұнды дайындау кезінде мұғалім бірнеше маңызды ерекшеліктерді ескеруі қажет: бейнемазмұнның ұзақтығы 5-7 минут болуы керек. Бейнемазмұнда тек бір немесе екі негізгі сұрақ немесе аспект қамтылуы тиіс. Түсіндіру барысында интерактивті әдістер қолданылуы қажет. Бейнемазмұн Flipped Learning әдісінің маңызды құрамдас бөлігі болғанымен, бұл жалғыз оқыту құралы емес. Мұғалім оқушының танымдық қабілетін дамытатын басқа әдістерді де пайдалана алады, мысалы, сайттар қарау, зерттеу жүргізу, блогтар оқып, сұрақтарға жауап беру, презентациялар жасау және т.б.

FLIP әдістемесі төрт негізгі элементтен тұрады:

F (Flexible Environment) – икемді орта: Оқушылар өздерінің оқу уақыты мен орнын таңдай алады. Мұғалім оқушының оқу қарқынын бақылап, оған қолдау көрсетеді.

L (Learning Culture) – оқыту мәдениеті: Бұл оқушылардың оқу процесінің басты қатысушысына айналуын қамтамасыз етеді, олар өз білімдерін қалыптастыруда белсенді қатысады.

I (Intentional Content) – мақсатты мазмұн: Мұғалім оқу материалының мазмұнын нақты мақсаттармен таңдайды, оқушылардың білімін тереңдетуге көмектеседі.

P (Professional Educators) – кәсіби мұғалім: Мұғалімдер барлық оқушыларға қолжетімді болып, олармен жеке жұмыс істейді, олардың оқуға деген қызығушылығын арттырады, әрі басқа мұғалімдермен тәжірибе алмасуды ынталандырады [3].

Төңкерілген оқытудың тиімділігі үшін маңызды факторлар:

–Икемді орта: Оқушылар өздерінің оқу уақыты мен орнын таңдай алады. Мұғалім олардың оқу қарқынын бақылап, қажетті қолдау көрсетеді.

–Оқыту мәдениеті: Оқушылар өз білімін қалыптастыруда белсенді қатысушы болып табылады. Мұғалім олардың оқу әдістерін анықтап, әртүрлі әдістермен оқыту процесін ұйымдастырады.

–Кәсіби мұғалім: Мұғалімдер барлық оқушыларға қолжетімді болуы керек. Оқушылардың пікірлерін тыңдап, олардың қажеттіліктеріне бейімделген оқу тәсілдерін қолданады.

Төңкерілген оқыту әдісі қазіргі білім беру жүйесінде жаңа көзқарастар мен тәсілдерді енгізуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқушылардың өздігінен білім алуына және белсенді қатысуына негізделген, ал мұғалімдердің рөлі көбірек бақылаушы және бағыттаушы бола отырып, әрбір оқушының даму деңгейін жеке-жеке қадағалауға мүмкіндік береді.

Технологияның мәні мынада: жаңа сабақ мен үй тапсырмасы «айналдырылады», яғни оқушы сабақ алдында үйде белгілі бір тақырып материалды меңгереді, ал сабақ уақыты практикалық жұмыстарға, жобаларға және талқылауға бөлінеді. «Flipped Classroom» технологиясының құндылығы сабақ форматын өзгертуде, мұнда сынып практикумға айналады, мұнда оқушылар сабақ материалымен алдын ала танысып, түсініксіз болып қалған тұстарын нақтылай алады, алған білімдерін іс жүзінде қолдана алады, сонымен қатар бір-бірімен практикалық тәжірибе алмасады. Интернеттің білім беру кеңістігіндегі өзгерістердің интенсивті сипаты, бір жағынан, технологияны қолдану міндетін жеңілдетсе, екінші жағынан, оны жүзеге асыру үшін ресурстарды таңдау критерийлері мәселесін қояды. Біздің ойымызша, ағылшын тілі сабағында «айналмалы сынып» технологиясын қолдану үшін онлайн-ресурстарды таңдаудың екі маңызды критерийі олардың әлеуетінің жан-жақты болуы және пәннің ерекшелігіне байланысты бейімделу болып табылады.

Flipped Learning негізінде бірнеше негізгі қағидат жатыр:

– Жаңа материалды алдын ала меңгеру – оқушылар үйде бейнематериал, подкаст, мақала, презентация арқылы жаңа тақырыппен танысады.

– Сабақта тәжірибелік қолдану – сыныпта мұғаліммен және сыныптастарымен бірлесе отырып, практика жасауға көп уақыт бөлінеді.

– Белсенді оқыту – оқушы тек тыңдаушы емес, білімді зерттеуші, қолданушы.

– Сараланған оқыту – әр оқушы өз қарқынымен оқиды, ал мұғалім әрқайсысына жеке қолдау көрсете алады.

Шет тілін үйрену – бұл тек теориялық білім емес, оны қарым-қатынас жасау арқылы меңгеру. Сол себепті дәстүрлі әдісте оқушылар мұғалімнің түсіндіруін тыңдаумен уақыт жоғалтса, flipped learning сабақта уақытты диалогқа, рөлдік ойындарға, топтық жобаларға арнауға мүмкіндік береді. Flipped learning әдісін қолданудың нақты кезеңдері:

Үй тапсырмасы ретінде (Pre-class activities):

– Видео/аудио сабақ көру: грамматикалық ереже, жаңа сөздер, диалог үлгілері.

– Онлайн тапсырма: Quizlet, Kahoot, Google Forms арқылы.

– Оқу материалы: мақалалар, қысқа әңгімелер, блог жазбалар.

Сабақ үстінде (In-class activities):

– Тақырып бойынша диалог құру.

– Жағдаяттық тапсырмалар (мысалы: әуежайда сөйлесу, дүкенде сұхбат).

– Жазбаша жұмыс (эссе, хат, жарнама жасау).

– Топтық/жұптық жұмыс: жоба дайындау, ойын ойнау, пікірталас жүргізу.

Технологияны оқу үдерісіне енгізу кезінде «төңкерілген сынып» технологиясы бойынша оқытылатын және сабақтары дәстүрлі режимде өткен оқушылардың материалды меңгеру деңгейін салыстырудан тұратын екі топ оқушыларға эксперимент жүргізіледі. Осы эксперименттің соңында келесі қорытындылар жасалды:

1. Дәстүрлі режимде жұмыс істеген топ (бұдан әрі – 1-топ) тестілеуді орындауға «төңкерілген сынып» технологиясы (бұдан әрі – 2-топ) шеңберінде жұмыс істегенге қарағанда көбірек уақыт жұмсады. Уақыт айырмашылығы шамамен 3,5 минутты құрады. Бұл факт 2-топта тәжірибеге және материалды өңдеуге көбірек уақыт жұмсалғандықтан дағдының автоматтандырылғанын көрсетеді.

2. 1-топта тест орындау сапасы 2-топқа қарағанда біршама төмен, бірақ айырмашылығы шамалы. Бұл факт, айырмашылыққа қарамастан, екі тәсілдің де жақсы ойластырылған сабақ құрылымымен тиімді болуы мүмкін екендігінің көрсеткіші, бірақ біздің міндетіміз өнімділік пен тапсырманы орындау сапасын арттыру ғана емес, сонымен қатар маңызды жеке қасиеттер мен арнайы дағдыларды меңгеру болып табылады.

Flipped Learning әдісінің артықшылықтары:

1. Коммуникативтік дағдылар дамиды. Сабақтағы уақыттың көп бөлігін сөйлесуге, ой бөлісуге арнау оқушылардың сөйлеу, тыңдау, түсіну дағдыларын жақсартады.

2. Оқушы белсенді тұлғаға айналады. Ол өз бетімен оқиды, дайындалады, сабақта пікір білдіреді. Мұндай тәсіл жауапкершілік пен өз бетімен білім алу дағдысын дамытады.

3. Жаңа технологияларды қолдану. Бейнематериал, онлайн платформа, интерактивті жаттығулар арқылы сабақты қызықты әрі тиімді етеді.

4. Мұғалімнің рөлі өзгереді. Мұғалім – ақпарат беруші емес, бағыттаушы, кеңесші рөлін атқарады. Ол оқушыға жеке көңіл бөлуге, қабілетін анықтауға мүмкіндік алады.

5. Уақытты үнемдейді. Сабақта негізгі назар қолдануға, дағдыны бекітуге бағытталады.

Flipped learning әдісінің кемшіліктері:

1. Техникалық қолжетімділік мәселесі. Барлық оқушылардың интернетке немесе құрылғыларға бірдей қолжетімділігі жоқ. Бұл әдістің толыққанды жүзеге асуына кедергі келтіреді.

2. Оқушылардың өздігінен білім алуға дайын болмауы. Кейбір оқушылар алдын ала материалмен таныспай келеді, бұл сабақтағы белсенділіктің төмендеуіне себеп болады.

3. Тақырыпты үстірт меңгеру қаупі. Грамматикалық немесе күрделі тілдік құрылымдарды оқушылар өздігінен толық түсінбеуі мүмкін, бұл тілдік қателіктерге алып келеді.

4. Мотивация деңгейінің төмендігі. Оқушылардың барлығы бірдей дербес білім алуға қызығушылық танытпайды, бұл әдіске қарсылық тудыруы ықтимал [4].

Төңкерілген оқыту моделі сабақ барысында оқушылардың тереңірек зерттеу жүргізуіне мүмкіндік беретін тәсіл болып табылады, бұл оқушыға бағытталған оқыту әдісін қолданысқа енгізеді. Инверттелген сыныпта білім беру тәсілі әртүрлі болуы мүмкін. Мазмұнды дайындауда көбінесе мұғалім немесе басқа тұлғалар жасаған бейнемазмұндар пайдаланылады, бірақ сонымен қатар интерактивті пікірталастар, цифрлық зерттеулер және мәтіндер де қолданылуы мүмкін. Оқу материалдары негізінен электронды білім беру платформаларында ұсынылады: SCREENCAST-OMATIC, Wizer, Webcamscreencapture, YouTube, VideoNotes, WeVideo, LearningApps, TRIVENTY, QUZIZZ, Kahoot, Quizlet, KhanAcademy, LearnZillion, EdPuzzle, Teachem, GoogleDrive және т.б.

Төңкерілген оқыту әдісі мұғалімдерге оқыту мен ұйымдастырудың негізгі міндеттерін тиімді шешуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс мұғалімнің ықпалымен оқу-тәрбие процесін тиімді басқаруға, оқушылардың әртүрлі деңгейде және түрлі мәдени тұрғыдан белсенді қатысуына жол ашуға, оқу процесіне тұрақты бақылау орнатуға мүмкіндік береді. Төңкерілген оқыту оқытушыларға оқушылармен сабақта қарым-қатынас жасау үшін жеткілікті уақыт бөлуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқушылармен жеке деңгейде жұмыс істеп, олардың тақырыпты түсінбеу немесе үй тапсырмасын орындау кезінде көмек көрсетуге жағдай жасайды. Сондай-ақ, дарынды оқушыларға өз бетінше оқу үшін көбірек еркіндік беріледі. Сыныптағы оқу процесі проблемаларды шешуге және талқылауға негізделеді, оқушылардың жаңа білім алу үшін танымдық іс-әрекеттеріне баса назар аударылады. Мұғалімнің рөлі барған сайын маңызды бола түседі. Мұғалімнің негізгі міндеті оқушылардың білімін ұйымдастыру және көмек көрсету болып табылады. Сонымен қатар, мұғалім оқу процесінде танымдық және зерттеу әрекеттерін дамыту үшін оқу-проблемалық жағдайлар жасауда тәлімгер рөлін атқарады [5].

Мысал ретінде сабақ жоспары:

Сынып: 10		
Сабақтың кезеңдері	Белсенділік/Іс-әрекет	Тапсырмалар/Іс-шаралар
1. Сабақтың басы	Оқушыларға бейнемазмұн және мақалалар жіберіледі. Үй тапсырмасы ретінде мәдениетаралық коммуникация туралы бейнемазмұнды көру және материалдар оқу.	- Бейнемазмұнды (мысалы, YouTube) көру. - Әртүрлі мәдениеттер туралы мақалалар оқу. - Сұрақтар дайындау: "What is cultural communication?", "What challenges might arise when people from different cultures interact?"

2. Сабақтың ортасы	Мұғалім оқушыларға бейнемазмұн бойынша сұрақтар қояды, топта пікірталас жүргізеді. Оқушыларды топтарға бөліп, әр топқа мәдениетаралық коммуникация мен мәдени айырмашылықтарды зерттеу тапсырмасы беріледі.	- "What is cultural communication?" - "What challenges might arise when people from different cultures interact?" - Оқушылардың пікірлерін тыңдау және талқылау. 1-тапсырма: Мәдениеттердің ерекшеліктерін зерттеп, ағылшын тілінде таныстыру. 2-тапсырма: Рөлдік ойын: әр топ өз мәдениеті бойынша әңгімелейді. 3-тапсырма: Сұхбат жүргізу: мәдениетаралық тәжірибе.
3. Сабақтың соңы	Оқушылардың пікірлері мен дәлелдерін тыңдай отырып, мұғалім сабақты қорытындылайды.	4-тапсырма: Дебат: мәдениетаралық коммуникацияның артықшылықтары мен қиындықтары. 5-тапсырма: Жеке рефлексия: мәдениетаралық коммуникация туралы ойлар мен көзқарастарды жазу.
4. Үй тапсырмасы	Оқушылар мәдениетаралық коммуникация тақырыбын терең зерттеп, эссе жазып келеді.	- Әр оқушы мәдениетаралық коммуникация туралы эссе жазу. - Мәдениетаралық айырмашылықтарды нақты жағдаймен көрсету.

Бұл тәсіл оқыту процесін оқушының қажеттілігіне бейімдей отырып, білімді теориялық емес, практикалық іс-әрекет арқылы меңгеруге жағдай жасайды. Оқушылардың жеке оқу қарқынын ескеріп, дербес білім алуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, оқушылар төмендегідей мәселелерге тап болады:

1. Оқушылардың электрондық оқыту жүйесіне қатысы жоқ тәжірибесі және шот жасау мен электрондық курстарда шарлау кезінде туындайтын қиындықтар.

2. Оқу сайттарында студенттердің коммуникацияға деген қорқынышы.

3. Ақпараттық білім беру ортасы пәннің барлық негізгі материалдарын құрылымдық түрде ұсынғанда, бұл оқушыларда мазмұнды меңгеруге деген сенімсіздік туғызады.

4. Оқушылардың тым жоғары орындаушылық талаптары, мұғалімнің сабақ барысында немесе үй тапсырмасын орындау кезінде нақты қандай әрекет жасауды көрсету туралы нұсқауларын күтеді.

5. Шығармашылық пен креативтілік жетіспеушілігі.

6. Оқушылар тек бағаланатын тапсырмаларды орындауға ғана қызығушылық танытып, бағаланбайтын элементтерге мән бермеуі.

Ағылшын тілі сабағында Flipped Learning (Төңкерілген оқыту) әдісін қолдану оқушылардың білім алу үрдісін белсенді, дербес, әрі шығармашылық тұрғыда дамытуға мүмкіндік береді. Бұл әдіс оқыту мен үй тапсырмасын айқындап, сыныпта оқу процесін ұйымдастыруға жаңа көзқарас әкеледі. Flipped Learning оқушыларға материалдарды алдын ала үйренуге және олардың түсінігін сабақ барысында тереңдетуге мүмкіндік береді, осылайша мұғалімнің рөлі кеңейіп, жетекші әрі көмектесуші позицияға өтеді.

Төңкерілген оқыту әдісінің артықшылықтары арасында оқу процесіне жеке көзқарас, уақытты тиімді пайдалану, сыныптағы талқылаулардың әрі интерактивті болуы және оқушылардың өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын дамыту сынды аспектілерді атап өтуге болады. Оқушылар өз білімін өздігінен меңгеріп, материалды тәуелсіз түрде зерттеп, кейінгі сабағында оны өзара талқылап, проблемаларды шешуге бағытталған іс-әрекеттерге қатысады.

Бұл әдіс оқушылардың ағылшын тілінде сөйлесудегі сенімділігін арттырады, шығармашылық қабілеттерін дамытады, әрі командалық жұмысқа бейімдейді [6].

Дегенмен, Flipped Learning әдісінің кейбір кемшіліктері де бар. Оқушылардың барлық техникалық құралдарға қолжетімділігі болмауы, онлайн платформалар мен ресурстарды тиімді пайдалану дағдыларының жетіспеушілігі, сондай-ақ бұл әдіске дайындықтың күрделілігі оқыту процесін қиындатуы мүмкін. Мұғалімдер үшін де осы әдісті жүзеге асыру кезінде уақыт пен күш-қайат жұмсауды талап етеді. Сонымен қатар, кейбір оқушылар үшін бұл әдіс жаңа болғандықтан, үй тапсырмасын дұрыс орындау, бейнемазмұнды түсіну, немесе оның негізінде сұрақтарға жауап беру қиынға соғуы мүмкін.

Жалпы алғанда, ағылшын тілі сабағында Flipped Learning әдісін қолдану білім беру процесін одан әрі жетілдіруге, оқушылардың өзара әрекеттесуін күшейтуге және олардың ағылшын тіліндегі қарым-қатынас дағдыларын дамытуға оң ықпал етеді [7]. Бұл әдіс педагогикалық тәжірибеде жаңа мүмкіндіктер ашып, оқытудың сапасын арттырады. Алайда, оның тиімділігін арттыру үшін оқушылардың деңгейіне сай бейнемазмұндар мен тапсырмаларды дұрыс таңдау, қажетті техникалық құралдарды қамтамасыз ету және мұғалімдер мен оқушылар арасында ынтымақтастықты нығайту маңызды болып табылады.

Flipped Learning әдісі өз тәжірибесіне енгізген мұғалімдер мен білім беру мекемелері үшін қызықты әрі тиімді тәсілге айналуы мүмкін. Болашақта оны кеңінен енгізу білім беру жүйесінің өзгеруіне, оқушылардың креативті ойлау қабілетінің дамуына ықпал етіп, олардың оқу мотивациясын арттыратын болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Абдуллина, Г. Н., & Мухамедьярова, Л. И. (2015). *Интерактивные методы обучения в учебном процессе*. Алматы: Қазақ университеті.
2. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңы (21.07.2015 ж. өзгертулер мен толықтырулармен).
3. Ким, И. В. (2013). *Технологии flipped classroom в процессе обучения иностранным языкам*. Москва: Просвещение.
4. Сейтенова, М. Қ., & Төлеуова, Ә. Т. (2017). *Төңкерілген оқыту әдісінің білім беру процесіндегі рөлі*. Халықаралық ғылыми журнал, 5(2), 124-130.
5. Тұрғынбаева, Р. (2018). *Ағылшын тілін оқытуда заманауи әдістер мен технологияларды пайдалану*. Алматы: Білім-Өркен.
6. Трофимова, О. Н. (2016). *Методика преподавания иностранных языков в условиях современной школы*. Москва: Академия.
7. Беркенова Г.С. Инновациялық технологиялар және инновациялық педагогикалық қызмет жоғары білім сапасының көрсеткіштері ретінде. Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Л.Н. Гумилев. - № 5 (84) 2011.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-134-136

UDC 372.881.111.1:81'243:371.3

THE USE OF TPR (TOTAL PHYSICAL RESPONSE) METHOD FOR DEVELOPING LISTENING SKILLS IN ELEMENTARY SCHOOL ENGLISH CLASSES

OTEGENOVA KARAKAT BERDIYARKYZY

Student of the Pedagogical Institute of the Astana International University

Scientific supervisor -A.AKIMKHANOVA

Astana, Kazakhstan

Annotation. Goal of this article is to look at Total Physical Response (TPR) method as an effective mode for cultivating listening ability in elementary school English class. By looking at the basic notions and techniques of TPR, developed by James Asher and their relationship to language acquisition as a natural process in man. Teachers of this mode sync speech with physical movements in order to immerse students in the learning process. The examination reveals that TPR not only nourishes the ability to receive language communication but also gives rise to an unpressured learning environment which encourages retention long term for both vocabulary items and grammatical structures. This article also suggests practical exercises like musical games and treasure hunts, that demonstrate in the classroom the application of TPR, realizing its usefulness in training listening abilities. A deeper understanding of the TPR method leads to a better grasp of its role in children's language competence formation and an appreciation for its place in contemporary modern foreign language education.

Key words: total physical response, method TPR, listening skills, listening, developing listening.

One of the popular methods of teaching foreign languages is Total Physical Response. TPR is a language learning method created by James Asher, a professor of psychology at the University of San Jose. It is based on the synchronization of speech and movements. Asher's strategy involves "having the students listen to a command in a foreign language and immediately obey with a physical action" [2 p. 13]. This immediate response not only facilitates comprehension but also actively engages students in their learning process. The process of listening and reacting through actions performs two vital functions: it acts as an instrument for quickly perceiving the meaning of the foreign language being studied and provides a chance for passive learning of grammatical structures. Grammatical rules are stated implicitly, allowing them to be learned based on linguistic examples.

The method falls under the broader comprehension approach to foreign language teaching. "Comprehension approach refers to a method of learning a new language through the process of understanding the meaning of words and expressions in the language as opposed to any other form of language learning. Other methods that may be used as part of the progression of language learning include the process of learning the letters, symbols and other representations of the language first before actually understanding the meaning of the words"[4.149]. This emphasis on comprehension before production aligns with the natural process of language acquisition.

Developing Listening skills

"In the theory of foreign language teaching methods, the concept of listening was introduced by researcher E.I. Passov. According to his research, listening comprehension is the understanding of speech in a foreign language by ear. In his writings, he suggests distinguishing between the two concepts of listening and listening. The first concept should be understood as listening to the sound shell of a foreign language without understanding the meaning hidden under this shell. By the second concept, E.I. Passov understands precisely the perception of foreign language speech by ear with an understanding of the inherent meaning" [3.18]. This distinction is essential, as it highlights that listening is not merely about hearing sounds but involves deeper cognitive processes. "It is known

that listening is an independent type of speech activity and the fact that it is more difficult than reading and writing is strongly emphasized by scientists. Listening contributes to the achievement of educational goals, gives students the opportunity to understand the text in a foreign language. Therefore, listening is a powerful tool for learning a foreign language, it makes it possible to master the sound side of the language being studied, its phonetic structure and intonation” [1.69]. This aspect emphasizes the multidimensional nature of listening, which encompasses not only linguistic understanding but also phonological awareness.

Stages of Listening Comprehension.

The first stage of listening comprehension involves the *reception* of auditory stimuli, where the listener perceives sound waves as speech. This phase is governed by the auditory perception system, which detects and processes the sounds of language. Listeners must be able to recognize phonemes, words, and phrases in real-time. The effectiveness of this stage depends on the clarity of speech and the listener’s familiarity with the language being spoken. Research by Vandergrift highlights that the clarity of acoustic input and the ability of the listener to process the sounds quickly and accurately are essential in this stage.

After receiving the auditory signals, the listener enters the *processing* stage, where they work to make sense of the incoming message. This involves decoding linguistic elements such as words, sentences, and syntax. Listeners draw on their background knowledge, infer meanings, and use context to aid understanding. This active engagement is supported by both *bottom-up* and *top-down* processing models.

- *Bottom-up processing* refers to the listener’s ability to break down the speech into its basic components (e.g., phonemes, words, and phrases) and construct meaning from the sound itself. It is particularly critical for new or unfamiliar vocabulary [6.67].

- *Top-down processing*, on the other hand, refers to using prior knowledge and expectations to fill in gaps when the linguistic input is incomplete or unclear. It allows the listener to interpret meanings based on contextual clues, discourse structure, and real-world knowledge [5.118].

These two processes interact to facilitate comprehension, especially when dealing with speech that is difficult to understand due to accent, speed, or unfamiliar vocabulary.

The final stage of listening comprehension involves *retention*, where the listener stores the information for further processing or future use. This stage is essential for understanding long-term meaning and is related to memory systems. Researchers like O’Malley point out that effective listening comprehension involves not only understanding the immediate message but also organizing and recalling the information after the listening task. Retention is influenced by cognitive factors such as attention, working memory, and long-term memory [5.118].

There was a major difference in how full of energy and lively young learners were as compared to older ones. Classes for such pupils are interactive and instruct students to engage in physical exercises. The teacher or instructor in most of the TPR activities gives commands while the learners respond and perform their responses. After giving a series of orders, the teacher requested the children to consecutively clap hands * stomp feet * turn around, skip in place * high-five a friend, touch their head, touch their nose * face towards the center, wash hair or wash hands.

Using action songs: Singing is always a good tool for learning new vocabulary and highly engaging.

Description: Teach songs that include physical actions, such as 'Head, Shoulders, Knees and Toes.' As students sing, they complete the corresponding movements.

Objective: Combining music with movement promotes listening skills as learning becomes enjoyable.

TPR Scavenger Hunt.

Description: Create a scavenger hunt that allows students to listen to clues about where certain objects or items are located in the classroom or outdoors.

Objective: This reinforces listening and interacts with the environment.

Matching Actions to Words.

Description: Write words or phrases on cards and have the learners match them to actions. For instance, having them match the word 'dance' with an actual dance movement. Objective: This builds comprehension of vocabulary and listening skills when learners connect the words with their physical expressions.

The listening relay race:

Description: Organize a relay race in which students are instructed to carry out a series of actions by listening carefully.

Summary: Total Physical Response (TPR) method is one of the good methods to put into practice in developing listening skills to students in English classes in the elementary school. This technique helps young learners comprehend, retain and engage with the language better by pairing spoken commands with physical actions. Activities practised combined with TPR, such as action songs and interactive games, reinforce listening skills while providing a lively and enjoyable learning atmosphere. In general, TPR is a valuable tool for TFL and offers a warm environment where the students can assimilate the language as they internalize it by moving and doing.

REFERENCES

1. Abdurasulov, Kn. Developing Listening Skills in Teaching a Foreign Language. - Bulletin of NUUz, 2024. - p. 69. — UDK 372.8./
2. Asher, James J. The Total Physical Response Method for Second Language Learning. — Prepared under Contract NONR 4817 (00), NR-1 54-257. — San Jose State College, Psychology Department, 1968. — C. 13.
3. Korneeva, L. I., Yazovskikh, E. V. Features of teaching listening to foreign language speech to secondary school students in China: the final qualifying work of a master's student. Yekaterinburg: Ural Federal University named after the First President of Russia B. N. Yeltsin, 2022, pp. 18-19.
4. Krashen, S. D. Principles and Practice in Second Language Acquisition. — University of Southern California: Pergamon Press, 1982. — P. 149.
5. O'Malley, J. M., Chamot, A. U., & Kupper, L. Listening comprehension strategies in second language acquisition. — Applied Linguistics, 6(1), 118-134, 1985.
6. Rost, M. Teaching and Researching Listening (2nd ed.). — Applied Linguistics in Action Series. Edited by Christopher N. Candlin & David R. Hall. — Pearson Education Limited, Edinburgh Gate, Harlow CM20 2JE, United Kingdom, 2011. p 67

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-137-140

ЭОЖ 373

ЖОҒАРЫ МАТЕМАТИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

ЖҰМАБАЙ РАУШАН ШАНШАРҚЫЗЫ

Ғылыми жетекші

ЖУМАЛИЕВА ЛЯЗЗАТ ДАУРЕНБАЕВНА

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің магистранты

Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Мақаланың негізгі мақсаты – жоғары математика элементтерін оқытудың ерекшеліктерін, әдістерін және тиімділігін зерттеу, сондай-ақ оқушылардың математикалық білімдерін дамытуға бағытталған ұсыныстарды ұсыну. Бұл мақала арқылы оқыту процесінің сапасын арттыру, оқушылардың логикалық ойлау қабілетін және проблемаларды шешу дағдыларын жетілдіру жолдарын анықтау көзделді.

Тірек сөздер: жоғары математика, туынды, интеграл, есеп, әдіс.

XX ғасырдың басында орта мектептерге арналған жоғары математика курсын құруда бірнеше тенденциялар пайда болды. Жоғары математика элементтері қосымша ретінде орта мектеп бағдарламасына кіріктірілуі керек деп саналды. Басқа көзқарасты жақтаушылар жоғары математика элементтері орта мектепке бағдарламасына қосымша ретінде емес негізгі компоненті ретінде кіріктірілуі керек деп санады.

Жоғары математика элементтерін мектеп бағдарламасына жаппай енгізу А.Н. Колмогоровтың 1960 жылдардағы математикалық білім беру реформасының нәтижесінде орын алды.

1965 - 1977 ж.ж. мектеп курсында математикалық анализ элементтерін кеңінен мақұлдау (сонымен қатар элективті курстар және математикалық үйірмелер) жүргізілді. Дифференциалдық және интегралдық есептеулер элементтері жаппай орта мектепте біртіндеп енгізілді;

1976 - жылы А. Н. Колмогоров, О. С. Ивашев, О. С. Мусатовтың авторлығымен алғаш 9 - 10 - сыныптарға арналған «Алгебра және анализ бастамалары» оқулығы жарыққа шықты.

Заман өткен сайын математикалық білімдер адамзат қоғамының дамуы мен әлеуметтік сұранысына сәйкес үздіксіз толықтырылып келеді [1].

Қоғам дамуының қазіргі кезеңі ғылыми білімнің қарқынды дамуымен, техникалық идеялардың тез өзгеруімен, ғылымды ғана емес, сонымен қатар адам қызметінің көптеген практикалық түрлерін математикаландырумен, әртүрлі салаларда нақты математикалық әдістерді жан-жақты қолданумен сипатталады.

Математика қоршаған шындықты зерттеу үшін жалпы және жеткілікті айқын модельдерді ұсынады. Әртүрлі құбылыстар мен процестердің сандық сипаттамаларының өзара байланысын сипаттайтын математикалық модельдердің рөлі компьютерлік деректерді өңдеу мүмкіндіктерінің кеңеюіне байланысты артады. Математикалық білім жиі және күнделікті тәжірибеде қолданылады. Бұл қарапайым математикалық есептеулер ғана емес, сонымен қатар жоғары математика, анализ, ықтималдық теориясының элементтері. Осылайша, математикалық білімнің кең ауқымы қазіргі заманғы адамның жалпы мәдениетінің міндетті элементіне айналады.

Қазіргі заман талабына сай, білім беру - бұл қоғам мүшелерінің адамгершілік, интеллектуалдық, Мәдени дамуының жоғары деңгейін және кәсіби біліктілігін қамтамасыз етуге бағытталған тәрбие беру мен оқытудың үздіксіз процесі екендігі белгілі [2].

Математиканың өсіп келе жатқан рөлі оның орта мектептегі оқу пәні ретіндегі маңыздылығын арттырады және оның алдында өзінің жадынан алынған дайын біліммен ғана

емес, сонымен бірге ғылыми ақпараттың өсіп келе жатқан ағымын басқара алатын, жалпы идеялар мен әдістерді меңгерген адамдарды тәрбиелеу міндетін қояды. Әртүрлі фактілер мен құбылыстарды жалпы көзқараспен қамту. Сондықтан мектеп алдында тұрған міндеттердің бірі - мектептің математика курсының мазмұнын қазіргі ғылымның жетістіктерімен жақындастыру, математикалық мәдениет деңгейін, оқушылардың математикалық даму деңгейін арттыру.

Математикалық дайындық деңгейі оқушылардың қажеттілігіне қарай анықталуы керек, сондықтан жаратылыстану-техникалық бағыттағы мектептерде математиканы оқытудың тереңдетілген программасын қолданған тиімді. Сонымен бірге математиканы терең білу оқушылардың логикалық ойлау қабілеттерінің қалыптасуы мен дамуына өте қажетті. Қазіргі кезде елімізде оқушылардың математикалық сауаттылықтарын арттыру өзекті екені белгілі.

Математика курсының құрамдас бөлігі болып саналатын жоғары математика элементтерінің рөлі туралы көптеген ғылыми еңбектерде айтылған.

А.Н.Колмогоров «орта мектеп оқушылары бұл жоғары математика элементтерінсіз математиканың сұлулығын, тартымдылығын, мәнін бағалай алмайды», - деген[3].

Жоғары математика элементтері – бұл математиканың терең және күрделі аспектілерін қамтитын пәндер, олар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін, аналитикалық дағдыларын және проблемаларды шешу қабілетін дамытуға бағытталған. Олардың маңызы бірнеше аспектілерде көрінеді:

1. Ғылыми және техникалық білімнің негізі

Жоғары математика элементтері физика, инженерия, экономика, биология және басқа да ғылымдарда кеңінен қолданылады. Мысалы, дифференциалдық теңдеулер механика мен динамикада, ал статистика экономика мен әлеуметтік ғылымдарда маңызды рөл атқарады.

2. Логикалық ойлау мен аналитикалық дағдыларды дамыту

Жоғары математика студенттердің логикалық ойлау қабілетін арттырады. Математикалық дәлелдер мен теоремаларды түсіну және қолдану арқылы оқушылар күрделі мәселелерді шешу үшін қажетті аналитикалық дағдыларды меңгереді.

3. Проблемаларды шешу қабілетін арттыру

Жоғары математика элементтері оқушыларға нақты өмірдегі проблемаларды математикалық модельдеу арқылы шешуге мүмкіндік береді. Бұл дағдылар болашақта ғылыми-зерттеу жұмыстарында немесе кәсіби қызметте пайдалы болады.

4. Инновациялық ойлауды ынталандыру

Жоғары математика жаңа идеялар мен инновацияларды дамытуға ықпал етеді. Оқушылар математикалық теорияларды қолдана отырып, жаңа технологиялар мен әдістерді жасауға қабілетті болады.

5. Кәсіби дайындық

Көптеген мамандықтар жоғары математиканы талап етеді. Мысалы, инженерлер, экономистер, бағдарламашылар және ғалымдар үшін жоғары математика білімінің болуы кәсіби жетістіктің кілті болып табылады.

6. Математикалық мәдениетті қалыптастыру

Жоғары математика элементтері оқушылардың математикалық мәдениетін қалыптастырады, яғни олар математиканың тарихы, философиясы және оның қоғамдағы рөлі туралы түсінік алады.

7. Білім беру жүйесінің сапасын арттыру

Жоғары математика элементтерін оқыту білім беру жүйесінің сапасын арттырады, өйткені ол оқушылардың терең білім алуына және ғылыми-зерттеу жұмыстарымен айналысуына мүмкіндік береді.

Жоғары математика элементтері тек теориялық біліммен шектелмейді; олар практикалық дағдыларды дамытуға, логикалық ойлауды жетілдіруге және ғылыми-зерттеу жұмыстарына дайындықты қамтамасыз етуге бағытталған. Сондықтан жоғары математика білім беру жүйесінде маңызды рөл атқарады және болашақ мамандардың кәсіби дамуына зор ықпал етеді.

Жоғары математика – бұл математиканың терең және күрделі бөлімдерін қамтитын пән, ол оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға, аналитикалық дағдыларын жетілдіруге және ғылыми-зерттеу жұмыстарында қолданылатын математикалық құралдарды меңгеруге бағытталған. Жоғары математика элементтерінің мазмұны келесі негізгі бөлімдерден тұрады:

1. Функциялар мен олардың қасиеттері

Функциялардың анықтамасы, түрлері (сызықтық, квадраттық, тригонометриялық, экспоненциалды, логарифмдік).

Функциялардың графиктері мен олардың қасиеттері (монотондық, шектелгендік, үздіксіздік).

Функциялардың шектері мен шек ұғымы.

2. Математикалық анализдің негіздері

Дифференциалдық есептеу: туындылардың анықтамасы, туындының геометриялық мағынасы, туындыларды есептеу ережелері.

Интегралдық есептеу: интегралдың анықтамасы, интегралды есептеу әдістері (белгілі интегралдар, интеграцияның негізгі теоремасы).

Функциялардың шектері: шек ұғымы, шек есептеудің әдістері.

3. Сызықтық алгебра

Векторлар мен векторлық кеңістіктер.

Матрицалар мен детерминанттар: матрицаларды қосу, көбейту, инверсиялау. Сызықтық теңдеулер жүйесі: Гаусс әдісі, Крамер ережесі.

Жоғары сыныптарда тереңдетілген оқытудағы математикалық білім келесі мазмұндық компоненттерден тұрады: алгебра және анализ бастамалары; геометрия; комбинаторика, ықтималдық теориясы, статистика элементтері. Бұл мазмұнды компоненттер оқу жылдарында дамып, оқу курстарында табиғи түрде өзара байланысады және өзара әрекеттеседі.

«Алгебра және анализ бастамалары» бөлімі үш негізгі тақырыппен ұсынылған: олар қарапайым функциялар, туынды және интеграл. Бұл бөлімнің мазмұны оқушылардың әртүрлі нақты процестерді сипаттау мен зерттеудің маңызды моделі ретіндегі қызметі туралы нақты білім алуға бағытталған.

Осылардың ішінде туынды және интеграл ұғымдарын қарастырайық.

Туынды және интеграл - бұл жоғары мектептің математика курсына оқу материалының мазмұны бойынша да, оқу-танымдық іс-әрекеттің әдістері бойынша да функцияны зерттеудің өзегі, оларды оқу кезінде тұжырымдап, көптеген мәселелерді шешуге қолдану керек.

Оқушының туынды табу қабілетін қалыптастыру алгебра және анализ бастамаларын оқу барысындағы маңызды аспект болып табылады. Шынында да, қазіргі уақытта жоғары сынып оқушылары ұлттық бірыңғай тест тапсырады, онда интегралды шешу арқылы туындыны табу мүмкіндігі алгебралық тапсырмаларды ғана емес, сонымен қатар геометриялық есептерді шешудегі қиындықтарды азайтуға көмектеседі. Сондықтан, бұл тапсырманы жақсы орындау үшін орта мектеп оқушылары ең алғашқы және жалпы алгебраның негіздерін білуі керек (функциялар мен графиктер, функцияның шегі мен үздіксіздігі, кері функциялар, туындылар, туындыларды қолдану). Оқушылар әртүрлі қасиеттерді, теоремалар мен формулаларды оқып-үйрену негізінде функцияларды интегралдауға қатысты білім мен дағдыларды меңгереді. Сондай-ақ, мұғалім оқыту процесінде дағдыларды қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Жаңа технологияларды тиімді қолдана отырып, оқу процесін дұрыс құра алады, нәтижесінде оқушылар берген білімді жақсы қабылдай алады.

Интеграл ұғымына қатысты тарауды бастамас бұрын оқушыларға оқулықтың құрылымы мен мазмұнын таныстырып өткен жөн. Оқу барысында қолданылатын сөздерді айтып кеткен дұрыс, мысалы: -алғашқы функция;-интеграл; -анықталмаған интеграл; -анықталмаған интеграл; -қисықсызықты трапеция, т.б.

Бұл тақырыптарды өту барысында ең маңыздысы оқушылардың формулаларды өз бетінше түсініп негіздеуі болып табылады. Оқушылар Ньютон-Лейбниц формуласын қорытып шығару үшін интегралдың қасиеттерін білу қажет.

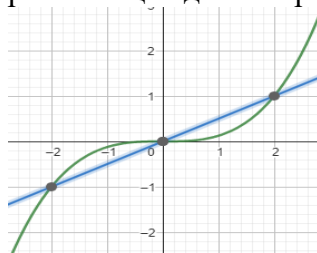
Анықталған интегралдың қолданылуын қарастырып өтейік:

Мысал 1

Берілген сызықтармен шектелген фигураның ауданын тап:

$$y = \frac{1}{8}x^3, y = 0,5x [4].$$

Шешуі: Бізге осы екі функция берілген. Ең алдымен графикін тұрғызып аламыз.



1-сурет

Суретте көріп тұрғанымыздай екі бірдей өлшемді фигура пайда болды. Есепті қиындатпас үшін алдымен фигураның бір жағын ғана есептеп алып, артынан оны екіге көбейте саламыз. Әрі қарай шектерін тауып алу үшін екі функцияны теңестіреміз. Одан кейін әрі қарай пайда болған теңдеуді белгісіздерді сол жаққа жинақтап, біртіндеп шешеміз.

$$\begin{aligned}\frac{1}{8}x^3 &= 0,5x \\ \frac{1}{8}x^3 - 0,5x &= 0 \\ x^3 - 4x &= 0 \\ x(x^2 - 4) &= 0 \\ x_1 &= 0 \\ x_2 &= 2 \\ x_3 &= -2\end{aligned}$$

$$S = \int_0^2 (0,5x - \frac{1}{8}x^3)dx = \frac{x^2}{4} - \frac{x^4}{32} \Big|_0^2 = 1 - 0,5 = 0,5$$

$$0,5 \cdot 2 = 1$$

Жарты фигураның ауданы 0,5- ке тең. Оны екі еселегенде бізге керек фигураның толық ауданы шықты.

Жауабы 1 кв.бірлік.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Әбілқасымов А. Е., Қосанов Б.М. Қазақстандағы математиканы оқыту әдістемесінің қалыптасуы мен дамуы. // Оқу құралы. Алматы: Мектеп, 2018. – 264б;–
2. Әбілқасымов А. Е. Математиканы оқытудың теориясы мен әдістемесі: дидактикалық әдістемелік негіздері. Оқу құралы. Алматы: Мектеп, 2014-224б;
3. Колмогоров А.Н. Математика в ее историческом развитии /Сост. Г.А. Гальперин. - М.: Наука, Гл. ред. физ.-мат. лит, 1991. - 224 с.
4. А. Е. Әбілқасымов, К.Д Шойынбеков, З. Ә. Жұмағұлова. Алгебра және анализ бастамалары : Есептер жинағы. Жалпы білім беретін мектептің жаратылыстану - математика бағытындағы 11 - сыныбына арналған оқу құралы / - Алматы : Мектеп, 2007. - 48 б.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-141-144

УДК 37.091.3

PROJECT-BASED LEARNING AS AN EFFECTIVE TOOL FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

KALDARBEK ARAILYM NURLANQYZY

Foreign language: two foreign languages, 1st year of master's degree, Miras University,
Shymkent, Kazakhstan

Аннотация: Мақалада шетел тілдерін оқытуда жобалық оқыту технологиясын қолданудың маңыздылығы мен оның оқушылардың сыни ойлау қабілетін дамытудағы тиімділігі қарастырылады. Зерттеу барысында жобалық әдістің шынайы тілдік орта қалыптастыруға, оқушының белсенділігін арттыруға және шығармашылық ойлауын ынталандыруға ықпал ететіні дәлелденеді. Сонымен қатар, мақалада жобалық оқытудың шетел тілін меңгеруге арналған дәстүрлі әдістермен салыстырғандағы артықшылықтары мен білім беру процесіндегі орны сарапталады.

Кілттік сөздер: жобалық оқыту, сыни ойлау, шетел тілі, тиімді әдіс, оқыту технологиясы, оқушы белсенділігі, тілдік орта

Abstract: This article explores the importance of using project-based learning in foreign language teaching and its effectiveness in developing students' critical thinking skills. The study reveals that the project method fosters a real linguistic environment, enhances learner engagement, and stimulates creative thinking. Furthermore, the article analyzes the advantages of project-based learning compared to traditional methods and highlights its role in the educational process.

Keywords: project-based learning, critical thinking, foreign language, effective method, teaching technology, learner engagement, language environment

Currently, the formation of functional literacy and critical thinking skills of a person in the education system is one of the most pressing issues. The President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev has repeatedly stressed the need to improve the quality of education in his addresses to the people [1]. For example, in his 2021 Address, he set new requirements for the education system, saying: "In the new era, the content of education should be aimed at forming a person who, along with deep knowledge, can think critically and prove his point of view," he said [3]. At the same time, it is clear that the task of developing students' critical thinking skills is one of the important directions set at the state level.

This objective is clearly stated in the Law of the Republic of Kazakhstan "On Education" and in the updated state compulsory education standards [2]. The main requirement set for secondary education institutions is to create conditions for the development of students as creative individuals with independent thinking, capable of making decisions in real-life situations. The subject of foreign language plays a special role in fulfilling this requirement. A foreign language is not only a linguistic skill but also a tool of intercultural communication, a form of thinking, and a means of broadening the learner's worldview.

The issue of developing critical thinking skills is the focus of both domestic and international researchers. Among foreign scholars, John Dewey [4, 91 p.] laid the foundation for experiential learning and project-based education, while Benjamin Bloom [5, 207 p.] explored cognitive processes through his taxonomy. Tony Wagner [6, 360 p.] emphasized the importance of project-based learning in forming 21st-century skills. Additionally, David and Roger Johnson proposed ways to develop critical thinking through group learning and collaborative work [7, 121 p.].

Among Kazakhstani researchers, educators such as S. T. Kaliyev [9, 198 p.], A. E. Abilkassymova, K. Zh. Kudaibergenova, N. U. Mukhambetzhanova [10, 240 p.], and Sh. T. Taubaeva [8, 256 p.] have studied the methodological foundations for developing students' creative and critical

thinking abilities. In particular, Sh. T. Taubaeva's work titled *"Project-Based Learning as a Tool for Enhancing Student Engagement"* provides a comprehensive analysis of the educational and cognitive effectiveness of the project method.

However, there are still unresolved issues in this field. First, the systematic implementation of project-based learning in foreign language teaching is not yet well established. Many teachers view it merely as an optional or supplementary activity. Second, there is a gap between students' language proficiency and their critical thinking abilities when working on projects in a foreign language. This leads to a mismatch between learning tasks and student capabilities. Third, the lack of teaching aids, clearly defined models, and assessment criteria for project-based learning creates challenges in practical application.

These contradictions underline the relevance of this research: developing students' critical thinking through the effective use of project-based learning in the process of teaching foreign languages is one of the current tasks in education. The research aims to address theoretical and methodological gaps in this area.

One of the main goals of the modern education system is to develop students' communicative, critical, and creative abilities. In achieving this goal, project-based learning is widely used as an effective pedagogical tool. It is especially beneficial in the process of learning a foreign language, as it helps create a real language environment, engages students actively in the learning process, and enhances their creative thinking. The key feature of project-based learning is that it encourages students to independently research, investigate, and solve real-life problems. This approach allows for the integrated development of speaking, listening, reading, and writing skills in a foreign language. During the project, students gather information on a given topic, analyze it, create content in a foreign language, and present their findings. These activities immerse learners in a language-rich context, simulating authentic communication scenarios. As a result, students significantly improve and expand their speaking skills.

In the course of project work, students not only learn language material but also acquire country-specific and intercultural knowledge related to the topic. For example, when working on a project like "National Holidays in English," students describe the traditions of their own country in English and compare them with those of another culture. Such tasks shape not only cognitive skills but also foster an appreciation of cultural diversity. Furthermore, students learn to express their thoughts clearly, precisely, and coherently — a crucial aspect of developing communicative competence.

Student engagement becomes highly visible during project-based learning. Completing a project is not simply about following a teacher's instructions — it involves planning, teamwork, role distribution, and taking responsibility. This method differs from traditional reproductive teaching by placing the student in an active role as the creator of knowledge, not just a passive recipient. Independent work, discussions, and decision-making within a group enhance students' autonomy. This kind of activity is not only beneficial for language learning but also for developing vital life skills.

Another important advantage of project-based learning is that it fosters creative thinking. Project structures are filled with creative elements: identifying a problem, generating ideas, planning implementation, and presenting the outcome visually and orally. Each of these stages helps improve students' logical reasoning and creative abilities. For instance, in a project called "My Future City," students describe an imaginary city, present it through drawings or models, and introduce it in English. This activity combines language learning with creative expression [11, 22 p.].

Additionally, the project method considers emotional and motivational factors. When students are allowed to choose topics they are genuinely interested in, their motivation to learn the language increases. Having a tangible result — such as presenting the project to the class or publishing it online — boosts students' intrinsic motivation. As a result, language learning becomes not just an external requirement, but an internal need. Moreover, project-based learning is built on the partnership between student and teacher, which is a key factor in improving the quality of the learning process.

In conclusion, project-based learning immerses students in a real language environment, encourages active participation in the learning process, and nurtures creative thinking. Its benefits not only support the comprehensive development of the learner's personality but also fully meet the demands of modern education. Project-based learning is not just a teaching method — it is a powerful tool that prepares students for life, helping them think independently, justify their ideas, and make informed decisions.

Mastering a foreign language is one of the key priorities in today's education system. In the context of globalisation, there is an increasing need to view language not merely as a set of grammatical rules, but as a tool for communication [12, 115 p.]. In this regard, analysing and comparing the features and advantages of traditional teaching methods and project-based learning plays an important role in choosing the most effective approach.

Traditional methods (grammar-translation, lexical-grammatical, and text-based approaches) have long served as the main tools for teaching foreign languages. These methods are characterised by the teacher's dominant role, while the student remains a passive listener and performer. Lessons are typically based on textbook texts and exercises. Although effective for mastering language structures, these methods often limit student engagement, creativity, and especially the development of speaking skills.

In contrast, project-based learning is an innovative approach that immerses students in real-life scenarios that simulate a language environment and encourages active participation. This method promotes learner autonomy, cognitive activity, and creativity. During project work, students explore a specific problem, collect and analyse information in a foreign language, and present their results. Throughout this process, they use language tools purposefully and gain authentic communicative experience.

Let us now compare project-based learning and traditional methods based on specific criteria:

Comparison Criteria	Traditional Methods	Project-Based Learning
Role of teacher and student	Teacher-centered, student as passive listener	Student-centered, teacher as facilitator
Lesson structure	Grammar tasks and exercises	Problem exploration, solution development, presentation
Learning motivation	External motivation (grades, requirements)	Internal motivation (interest, responsibility)
Communicative environment	Limited, mostly one-way interaction	Authentic, interactive, intercultural
Learning outcomes	Based on theoretical knowledge	Practical and applicable outcomes
Development of language skills	Reading and writing are dominant	Integrated development of speaking, listening, reading, and writing
Creative opportunities	Limited	Extensively developed

The comparison above shows that project-based learning provides more opportunities for mastering a foreign language functionally — that is, applying language knowledge in real-life situations. During a project, students independently search for information, compose texts, conduct interviews, and participate in discussions — all of which are essential skills in an authentic communicative environment.

Project-based learning holds a special place in the educational process. It is not only a means of language instruction, but also a pedagogical tool that supports the comprehensive development of the learner's personality. This method fully aligns with modern educational standards, which emphasize research skills, creative thinking, responsibility, and the ability to work in teams. Moreover, project-based learning strengthens interdisciplinary connections. While working on foreign-language projects, students are often required to engage with subjects such as history, culture, geography, and information technology. This fosters knowledge integration across disciplines.

Another important aspect is the assessment system. In traditional methods, students are typically evaluated based on correct or incorrect answers. In contrast, project-based learning involves multiple assessment criteria such as research efforts, creative solutions, quality of presentation, and collaboration skills. This provides a more holistic approach to student development.

In conclusion, project-based learning is a modern, effective, and learner-centered approach to foreign language acquisition. It not only delivers language knowledge but also fosters essential life skills. The systematic and purposeful implementation of this method enhances both the quality of language instruction and the development of the student as an individual. Therefore, the role of project-based learning in education is growing year by year, becoming an integral part of innovative pedagogy.

REFERENCES

1. President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Jomart Tokayev. Address to the People of Kazakhstan, September 1, 2021. – [Electronic resource]. – Available at: <https://www.akorda.kz>
2. Law of the Republic of Kazakhstan "On Education". – Astana: Adilet, 2007. – No. 319-III.
3. Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan. State Compulsory Standard for General Secondary Education. – Astana: MES RK, 2021.
4. Dewey, J. *Experience and Education*. – New York: Macmillan, 1938. – 91 p.
5. Bloom, B. *Taxonomy of Educational Objectives*. – New York: Longman, 1956. – 207 p.
6. Wagner, T. *The Global Achievement Gap: Why Even Our Best Schools Don't Teach the New Survival Skills*. – New York: Basic Books, 2008. – 360 p.
7. Johnson, D. W., Johnson, R. T. *Cooperative Learning: Increasing College Faculty Instructional Productivity*. – ASHE-ERIC Higher Education Report No. 4, 1991. – 121 p.
8. Taubaeva, Sh. T. *Innovative Education: Theory, Practice, Technologies*. – Almaty: Kazakh University, 2010. – 256 p.
9. Kaliyev, S. T., Abilkassymova, A. E., Kudaibergenova, K. Zh. *The New-Generation Pedagogue: Theory and Practice*. – Almaty: Rauan, 2014. – 198 p.
10. Mukhambetzhanova, N. U. *New Pedagogical Technologies in Education*. – Astana: Foliant, 2015. – 240 p.
11. Savinova, N. A. Project-Based Learning in Foreign Language Lessons as a Means of Developing Students' Speaking Activity // *Foreign Languages at School*. – 2019. – No. 6. – pp. 22–26.
12. Aidarhanova, K. A. The Importance of Project-Based Learning in Foreign Language Classes // *Kazakh Language and Literature*. – 2021. – No. 4. – pp. 115–120.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-145-147

УДК. 37.016.3

ОРТА МЕКТЕПТЕ ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ

ҚАНЫМҒАЗЫ НҰРАСЫЛ АСҚАРУҒЫ

Абай атындағы Қазақ Ұлттық Университетінің физика факультетінің 2 курс
магистранты

Ғылыми жетекші: ШАДИНОВА К.С.

Алматы қ., Қазақстан

Аңдатпа: Бұл мақалада орта мектептегі физика сабақтарында интерактивті технологияларды қолдану арқылы оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру мәселесі қарастырылады. Интерактивті оқыту құралдары мен әдістері оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытуға және білімге қызығушылығын арттыруға септігін тигізеді. Мақалада танымдық белсенділікті қалыптастыру жолдары, интерактивті технологиялардың түрлері мен білім сапасына ықпалы талданады.

Тірек сөздер: интерактивті технологиялар, танымдық белсенділік, физика сабағы, зерттеу дағдылары, білім беру үдерісі.

Бүгінгі таңда білім беру жүйесі оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға бағытталған жаңа тәсілдерді қажет етеді. Әсіресе, жаратылыстану пәндері бойынша, соның ішінде физика сабақтарында оқушылардың ғылыми дүниетанымын қалыптастыру, қоршаған орта заңдылықтарын түсінуге деген қызығушылығын ояту, логикалық ойлау мен зерттеу дағдыларын дамыту үшін дәстүрлі оқыту әдістері жеткіліксіз болып отыр. Бұл міндетті шешуде заманауи интерактивті технологиялардың маңызы ерекше.

Интерактивті технологиялар — оқушының білім алу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз ететін, диалогқа, ынтымақтастыққа және практикалық әрекетке негізделген әдістер жиынтығы. Бұл әдістер білімді дайын күйде ұсынудан гөрі, оқушының өз бетімен ізденуіне, дербес ойлауына және теориялық білімін тәжірибеде қолдануына баса назар аударады. Интерактивті оқыту барысында оқушылар оқу процесіне белсенді араласып, білімді тек жаттап алумен шектелмейді, оны талдап, тәжірибе жүзінде қолдануды үйренеді.

Физика пәнінде интерактивті технологияларды пайдалану оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға, ғылыми-зерттеу дағдыларын қалыптастыруға және олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуға зор мүмкіндік береді. Мұндай технологиялардың мысалы ретінде мультимедиялық презентацияларды, виртуалды зертханаларды, интерактивті тақталарды, симуляциялық бағдарламаларды, онлайн-ресурстарды және зерттеу жобаларын атауға болады [1].

Оқушының сабаққа белсенді қатысуы оның танымдық қызығушылығымен тікелей байланысты. Интерактивті технологияларды қолданған жағдайда оқушы тек тыңдаушы емес, белсенді ізденушіге айналады. Мысалы, Crocodile Physics немесе PhET симуляциялық бағдарламалары арқылы оқушылар күрделі физикалық құбылыстарды зерттеп, тәжірибе жүргізуге мүмкіндік алады. Бұл оқушының теориялық білімін нақты практикамен байланыстырып, ойлау қабілетін арттырады.

Сонымен қатар, интерактивті технологиялар оқушылардың зерттеушілік қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Физика пәні — экспериментке негізделген ғылым, сондықтан зерттеу тапсырмаларын интерактивті форматта ұйымдастыру оқушылардың танымдық белсенділігін едәуір арттырады. Мұндай тапсырмалар арқылы оқушылар ғылыми зерттеу кезеңдерін меңгереді: мәселе қою, болжам жасау, эксперименттік зерттеу жүргізу,

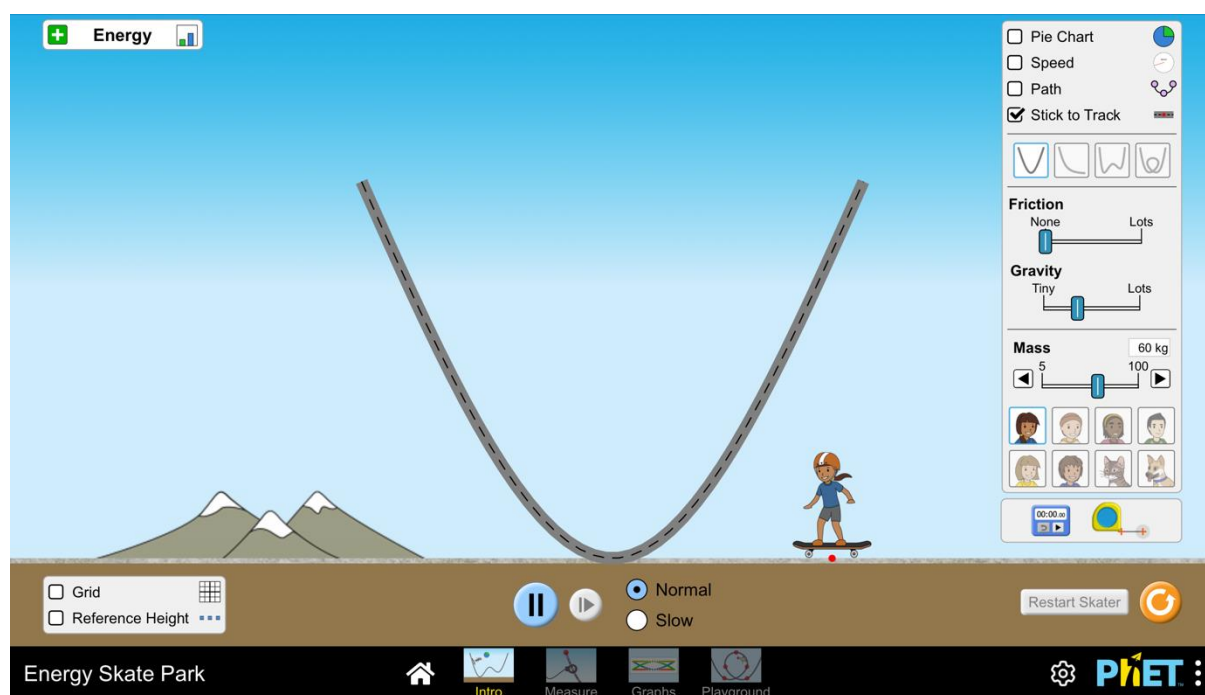
нәтижелерді талдау және қорытынды шығару. Бұл оқушының ғылыми ойлауын қалыптастырып, білімге деген ынтасын арттырады [2].

Интерактивті оқыту әдістері оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, оларды бірлескен әрекетке, диалогқа, пікір алмасуға баулиды. Топтық жұмыс барысында оқушылар өзара ақпаратпен алмасады, ұжымда бірлесіп жұмыс істеуді, пікірін дәлелдеуді, әртүрлі көзқарасты тыңдауды және құрметтеуді үйренеді. Мұндай әрекет әлеуметтік дағдыларды дамытып, оқушының тұлға ретінде қалыптасуына әсер етеді.

Физика пәнін оқыту барысында интерактивті технологияларды қолдану тек танымдық белсенділікті арттырып қана қоймай, оқу материалын терең меңгеруге мүмкіндік береді. Виртуалды зертханаларда тәжірибе жасау барысында оқушы теориялық білімді практикалық әрекет арқылы бекітеді. Мұндай жұмыс түрлері оқушының білімге деген қызығушылығын арттырып, оның ғылыми ойлауын жүйелейді.

Сонымен қатар, интерактивті технологиялардың көмегімен сабақта визуалды ақпараттың көлемі артады. Оқушылар күрделі физикалық құбылыстарды түрлі анимациялар арқылы көріп, олардың мәнін тереңірек түсінеді. Бұл тәсіл теориялық материалдың жеңіл және нақты меңгерілуін қамтамасыз етеді.

Интерактивті оқыту әдістерін қолданған кезде мұғалімнің рөлі де өзгереді. Мұғалім — енді ақпаратты жеткізуші ғана емес, оқушының білім алу процесіндегі серіктесі мен бағыттаушысы. Мұғалім оқушылардың ізденісіне, зерттеу жұмыстарына басшылық жасап, кеңес береді. Бұл оқушыларды өз бетімен жұмыс істеуге, дербес шешім қабылдауға және алған білімін өмірде қолдануға дағдыландырады.



Сурет 1. Phet бағдарламасында орындалған виртуалды тәжірибе көрінісі

Интерактивті оқыту оқушының тұлғалық дамуына да оң әсер етеді. Сабақ барысында шешілетін мәселелер мен зерттеу тапсырмалары оқушыларды сыни ойлауға, логикалық пайымдауға, ғылыми қорытынды жасауға баулиды. Сонымен қатар, зерттеу дағдыларын қалыптастыру барысында оқушылар жауапкершілікті сезініп, өз бетінше ақпарат жинауға және талдауға үйренеді.

Бүгінгі таңда мектеп тәжірибесінде кеңінен қолданылып жүрген интерактивті құралдар оқушылардың білімін бекіту мен тереңдетудің тиімді әдісі болып табылады. Олардың қатарына:

- мультимедиялық презентациялар;

- онлайн зертханалар мен симуляциялар;
- анимациялық бейнематериалдар;
- электронды оқулықтар;
- физикалық эксперименттерге арналған виртуалды тренажерлер;
- интерактивті тақталар арқылы жүргізілетін тапсырмалар.

Мұндай құралдарды қолдану оқушының пәнге деген қызығушылығын оятып қана қоймай, оның зерттеушілік, шығармашылық және логикалық қабілеттерін жүйелі түрде дамытуға жағдай жасайды.

Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруда зерттеу жобаларының алатын орны ерекше. Интерактивті технологияларды пайдалану арқылы ұйымдастырылған зерттеу жұмыстары оқушылардың ғылыми-зерттеу дағдыларын қалыптастырады. Жобалық тапсырмалар оқушыларды өз бетінше ақпарат іздеуге, оны талдауға, жүйелеуге және қорытынды жасауға үйретеді. Сонымен қатар, зерттеу жобаларына қатысу оқушының болашақ ғылыми қызметке деген қызығушылығын қалыптастырады [3].

Интерактивті технологиялардың арқасында оқыту үдерісі бұрынғыдан да жандана түседі. Оқушылардың мотивациясы артып, сабаққа деген белсенділігі көтеріледі, өйткені олар теорияны тек қабылдап қана қоймай, оны тәжірибеде қолдануға мүмкіндік алады. Оқу барысында кездесетін зерттеу тапсырмалары, топтық жобалар мен практикалық жаттығулар оқушылардың білімді өмірде қолдана алуына және ғылыми ойлау қабілеттерін дамытуға көмектеседі [4].

Бұған қоса, интерактивті оқыту әдістері оқушылардың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға да үлес қосады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен жұмыс істеу барысында оқушылар ақпаратты іздеу, өңдеу, талдау және бағалау дағдыларын меңгереді. Бұл дағдылар қазіргі заманда кез келген кәсіби салада аса қажет.

Физика сабақтарында интерактивті технологияларды жүйелі қолдану оқушылардың зерттеу дағдыларын дамытуға ерекше мүмкіндік береді. Мұндай сабақтар барысында оқушылар ғылыми мәселелерді өз бетімен зерттеп, гипотезаларды тексеріп, эксперимент нәтижелерін талдап, қорытынды жасайды. Бұл процестер оқушының сыни тұрғыдан ойлауын дамытып, ғылыми көзқарасын қалыптастырады [5].

Қорытындылай келе, интерактивті технологиялар физика сабақтарында оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың маңызды құралы болып табылады. Олар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығын оятып, танымдық белсенділігін дамытады, зерттеу қабілеттерін қалыптастырады. Сонымен қатар, интерактивті әдістер білімді терең және жүйелі меңгеруге, ғылыми ойлауды қалыптастыруға, топтық жұмысқа дағдыландыруға, өз ойын еркін жеткізе білуге және сыни тұрғыдан пайымдауға мүмкіндік береді. Білім беру жүйесінде интерактивті технологияларды тиімді пайдалану — оқушылардың толыққанды тұлға ретінде дамуына және білім сапасын арттыруға жол ашады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Тәңірбергенова М., Төлегенова Ш. «Білім беру үдерісінде интерактивті технологияларды қолдану». – Алматы: ҚазҰУ, 2017.
2. Құрманғалиева Н.Қ. «Интерактивті әдістер мен технологиялар арқылы білім беруді дамыту». – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы, 2019.
3. Айтмағамбетов Қ., Мухаметжанов К. «Физика сабақтарында жаңа ақпараттық технологияларды қолдану». – Алматы: Білім, 2018.
4. Ысқақова Қ.Қ. «Қазіргі заманғы оқыту әдістері мен интерактивті технологиялардың қолданылуы». – Шымкент: Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2020.
5. Сариева М.Б. «Педагогикалық технологиялар мен оқытудың жаңа әдіс-тәсілдері». – Алматы: Мектеп, 2016.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-148-150

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

ДУЙСЕНБАЕВА АНЭЛЬ СЕРИКОВНА

Магистрант НАО «Кокшетауский университет им. Ш. Уалиханова»

Научный руководитель – ЕСЕНГАЛИЕВА А.М.

г. Кокшетау, Акмолинская область, Казахстан.

Аннотация. Статья посвящена анализу возможностей использования искусственного интеллекта (ИИ) для развития навыков письменной речи при изучении иностранного языка. Рассматриваются теоретические основы, лежащие в основе внедрения ИИ-технологий в образовательный процесс, включая процессно-ориентированную педагогику письма, теорию «зоны ближайшего развития» и обучение, основанное на данных. Описываются ключевые направления применения ИИ: автоматизированная оценка письменных работ, интеллектуальная поддержка написания текста, использование корпусных технологий и адаптивные системы обучения. Особое внимание уделяется преимуществам персонализированной обратной связи, моделирования аутентичного языка и повышения автономности учащихся. Также автор затрагивает этические аспекты и перспективы дальнейшего развития ИИ в языковом образовании. Сделан вывод о высокой эффективности и потенциале ИИ как средства повышения качества и доступности обучения письменной речи на иностранном языке.

Ключевые слова: Искусственный интеллект (ИИ), изучение иностранных языков, письменная речь, цифровые технологии, адаптивное обучение, письменные навыки, персонализированное обучение, образовательные платформы.

Освоение письменной речи на иностранном языке представляет собой одну из наиболее комплексных задач в процессе овладения языком. Письмо требует не только знания лексики и грамматики, но и способности логически выстраивать аргументацию, соблюдать жанровые и стилистические нормы, учитывать культурный контекст. Традиционные методы преподавания, основанные на механическом повторении и последующей проверке преподавателем, часто не позволяют обеспечить ни достаточную частоту практики, ни индивидуальный подход, столь необходимый для прогресса в письме. В этой связи особую актуальность приобретает использование технологий искусственного интеллекта (ИИ), способных кардинально изменить способы обучения и поддержки учащихся.

С конца XX века с развитием компьютерной лингвистики и систем автоматической обработки текста начались первые попытки интеграции алгоритмов в образовательные процессы. Однако лишь с появлением технологий глубокого обучения и нейросетевых моделей, таких как GPT и BERT, стало возможным создание по-настоящему «умных» систем, способных анализировать текст в контексте, предлагать осмысленную обратную связь и моделировать речевое поведение носителей языка. Такие технологии опираются не только на машинную лингвистику, но и на педагогические теории, в частности - на процессную модель письма [1], теорию зон ближайшего развития [2] и идеи обучающей диагностики.

Интеллектуальные системы оценки письменной речи способны не просто подсчитывать ошибки, но и выявлять стилистические несоответствия, проблемы логической структуры, нарушения академических норм. Это соответствует принципам формирующего оценивания, при котором учащийся получает обратную связь на каждом этапе написания и может оперативно вносить коррективы. Такой подход формирует метакогнитивные навыки - осознание собственных стратегий письма и способов их совершенствования [3].

Помимо систем оценки, важным направлением стало развитие ИИ -ассистентов, поддерживающих учащегося во время самого акта письма. Это могут быть подсказки по словоупотреблению, структура текста, контекстуальные перефразировки, адаптация речи под определённую аудиторию. Платформы вроде *Grammarly*, *Quillbot* или *DeepL Write* демонстрируют, как можно использовать ИИ не как замену, а как партнёра в обучении. Эти инструменты эффективно реализуют педагогический принцип «строительных лесов»: они поддерживают обучающегося на тех этапах, где он еще испытывает затруднения, и постепенно отступают, когда навык закрепляется.

Особого внимания заслуживают и корпусные технологии. Благодаря обучению на миллионах текстов, системы могут анализировать речевые паттерны и предлагать учащемуся примеры из реального языка. Так, инструменты вроде *Sketch Engine* и *Linguee* предоставляют аутентичные контексты употребления слов и выражений, позволяя учащемуся выйти за рамки искусственных примеров из учебников и приближаться к реальной языковой практике. Это особенно важно в академическом и профессиональном письме, где отточенность формулировок и знание жанровых особенностей играют ключевую роль.

Ещё одним перспективным направлением является использование ИИ в адаптивном обучении. Алгоритмы машинного обучения анализируют поведенческие и когнитивные характеристики учащегося: частотность ошибок, реакцию на задания, темп выполнения. На основе этих данных формируются персонализированные траектории: задания становятся сложнее или проще, тематика адаптируется под интересы студента, а обратная связь фокусируется на наиболее проблемных зонах. Такие подходы реализуются в платформах вроде *NoRedInk*, *Write&Improve* и *Duolingo*, где ИИ «учится» вместе с пользователем, создавая ощущение живого, диалогического обучения.

Однако столь интенсивное внедрение ИИ в образовательный процесс поднимает и ряд этических вопросов. Возникают сомнения в отношении академической честности: может ли учащийся развить навык письма, если большая часть текста формируется или редактируется машиной? Где проходит граница между обучением и автоматизацией? Как избежать зависимости от подсказок? Кроме того, критики указывают на потенциальные искажения языковой нормы, поскольку ИИ обучается на текстах из интернета, где далеко не все источники являются образцом академической или литературной речи.

Несмотря на эти вызовы, потенциал ИИ в развитии письменной речи остаётся чрезвычайно высоким. Он позволяет разрушить традиционные барьеры

- нехватку времени у преподавателя, ограниченность обратной связи, отсутствие мотивации у учащегося. Более того, ИИ-технологии способствуют развитию автономности и ответственности за собственное обучение: учащиеся получают возможность экспериментировать, пробовать новые жанры, стили и форматы без страха получить отрицательную оценку.

Таким образом, искусственный интеллект в обучении письму — это не просто набор технологических решений. Это философия образования нового типа, в которой личность учащегося становится центром внимания, а технологин — средствами раскрытия его потенциала. И хотя ИИ не заменит преподавателя как носителя эмпатии и культурного опыта, он может стать верным помощником в деле формирования языковой личности. В будущем мы можем ожидать появления всё более тонко настроенных систем, способных учитывать эмоциональное состояние обучающегося, его мотивацию, стиль мышления и даже культурные коды. Это открывает путь к более справедливому, инклюзивному и эффективному обучению письму на иностранном языке - одному из важнейших навыков XXI века.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Лантоф Дж. П. Социокультурная теория и педагогический императив в обучении второму языку: Выготский подход и разрыв между наукой и практикой. - 2014. - 272 с.
2. Томаселло М. Теория овладения языком, основанная на использовании // Кембриджский справочник по детской речи. - 2016. – 69-87 с.
3. Годвин-Джонс Р. Новые технологии: инструменты искусственного интеллекта в изучении языков // Language Learning & Technology. - 2020. - 3-12 с.
4. Роуз Х., МаКинли Дж. Обучение письму на иностранном языке на основе данных // System. - 2022. -105 с.
5. Конке Л., Цзоу Д. Использование ИИ для улучшения письма // Computer Assisted Language Learning. - 2021. -1049-1072 с.
6. Бёрстин Дж., Тетро Дж. Система автоматической оценки эссе // Справочник по автоматической оценке эссе. - 2018. - 155-178 с.
7. Цавацки-Рихтер О. Систематический обзор исследований применения ИИ в высшем образовании // International Journal of Educational Technology in Higher Education. - 2019. - 1-27 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-151-153

THE IMPACT OF AUTHENTIC FILMS ON LANGUAGE ACQUISITION AND ENGAGEMENT

KISMETOVA GALIYA, DYUSSEMBAYEVA ZHAMILYA

M. Utemisov West Kazakhstan University, Uralsk, Kazakhstan

Annotation: *This study explores the role of authentic video materials in foreign language learning, focusing on their impact on listening skills, vocabulary retention, and student engagement. Conducted over three months with 12 secondary school students, the research involved weekly exposure to various films and documentaries in English. The findings suggest that while authentic video content enhances students' interest in watching films and improves listening comprehension, vocabulary retention remains a challenge. The study supports the integration of authentic materials in language education and highlights the need for additional exercises to reinforce vocabulary acquisition.*

Keywords: *Authentic video materials, foreign language learning, communicative competence, listening skills, vocabulary retention, student engagement, linguistic immersion, cultural awareness, language acquisition.*

Introduction

Currently, learning foreign languages has become an essential component of the intellectual and practical activities of most people. The primary goal of language education is the formation of communicative competence, which includes not only the ability to communicate in a foreign language in oral and written forms but also the capacity for intercultural dialogue—knowledge of one's own culture and the culture of the target language's country.

According to O.V. Mikhailova [4], communicative competence is the mastery of complex communication skills and abilities, the formation of adequate competencies in new social structures, knowledge of cultural norms and communication restrictions, awareness of customs, traditions, etiquette in communication, observance of decorum, politeness, and orientation in the communicative means inherent to national and social mentalities, as expressed within a given profession. Communicative competence serves as an integrative quality that synthesizes general culture and its specific manifestations in professional activities.

Success in mastering the English language largely depends on the teacher's methodology, particularly their ability to use various modern technologies in the context of educational objectives. Forming communicative competence outside a language environment is a challenging task. One of the most effective approaches is the use of authentic video materials in foreign language lessons. These materials help overcome spatial barriers, providing access to real-life contexts outside the classroom. Research by Bulekbaeva and Ibraeva [6] highlights the linguodidactic potential of authentic materials in non-linguistic universities, emphasizing their role in improving communicative competence and cultural awareness.

Methods

The study involved 12 students from a 10th-grade secondary school class. The participants had an intermediate level of English proficiency and were selected to examine the impact of authentic video materials on language acquisition and cultural competence.

Materials

The materials used in the study included a variety of films and documentaries in English. These video materials were chosen based on their relevance to real-life communication, linguistic richness, and cultural value. Research by Zhumabekova and Sadykova [7] underlines the importance of using authentic materials in language lessons, showing that they significantly contribute to the formation of intercultural competence.

Procedure

The study followed a structured approach:

Pre-viewing tasks: Before watching the videos, students were given background information, vocabulary exercises, and discussion prompts to activate prior knowledge.

Viewing stage: Students watched the films or documentaries, paying attention to linguistic features, pronunciation, and cultural elements.

Post-viewing tasks: After watching, students participated in comprehension checks, discussions, and analytical activities to reflect on the content and language used.

Assessment Methods

To evaluate the effectiveness of authentic video materials, the following assessment methods were used:

Pre- and post-surveys: Students provided feedback on their confidence, interest, and vocabulary retention.

Tests: Students completed listening comprehension tests to assess their ability to understand spoken English.

Observation: Teachers observed student engagement, participation in discussions, and overall language performance.

Findings

The results indicated that while there was some improvement in students' listening skills and cultural awareness, significant progress required a longer period of exposure. However, films made the lessons more engaging and helped students immerse themselves in the English-speaking environment, making the learning process more effective and enjoyable.

Survey Results

1. Change in Students' Confidence in Understanding Spoken English

Confidence Level	Pre-Survey (Students)	Post-Survey (Students)
Not confident at all	6	3
Slightly confident	4	5
Somewhat confident	2	4
Very confident	0	0

Observation: The number of students who felt "somewhat confident" doubled, while those who felt "not confident at all" decreased by half.

2. Change in Frequency of Watching English Films

Watching Frequency	Pre-Survey	Post-Survey
Rarely	3 students	1 student
Sometimes	5 students	3 students
Often	4 students	8 students

Interpretation: The number of students who "often" watch English films doubled, showing increased engagement.

3. Vocabulary Retention from Films

Vocabulary Learning	Pre-Survey	Post-Survey
No new words learned	7 students	3 students
Learned but forgot	3 students	5 students
Learned and used	2 students	4 students

More students paid attention to new vocabulary, but only a small increase was seen in active usage. This suggests that additional vocabulary exercises could enhance retention.

Discussion

Using authentic films in the learning process creates significant opportunities for developing skills in all forms of speech activity and makes the educational process as communicative as possible. Films have emotional and educational impact and serve as sources of cultural information. One of the many advantages of watching authentic films is exposure to real, spoken English, including slang expressions and idioms that may not be found in dictionaries. Since feature films are created by native speakers for native speakers, they reflect natural, everyday language use.

Research by A.A. Golovchun and Z.N. Zhuparbek [5] highlights the effectiveness of authentic video materials in developing linguacultural competence among secondary school students. Their study emphasizes that such materials significantly enhance students' listening skills, cultural awareness, and vocabulary retention. These findings further reinforce the idea that exposure to real-life language use through video fosters deeper cultural understanding and engagement in the learning process.

Additionally, several foreign researchers have explored the use of authentic video materials in foreign language learning. Stephen Krashen's Input Hypothesis [1] emphasizes the importance of comprehensible input in language acquisition, aligning with the use of authentic video materials. John Duquette [2], as the CEO of Yabla, has contributed to the development of interactive platforms that utilize authentic video content for language learning. David Datny [3], co-founder of Lingopie, has integrated authentic video content into language learning through an immersive platform, promoting the concept of "binge-learning." These researchers and entrepreneurs have significantly contributed to the integration of authentic video materials in language education, enhancing learners' exposure to natural language use.

Conclusion

The study confirmed that the use of authentic video materials has a positive impact on students' language learning experience. While listening skills improved for some students, the most notable change was the increased interest in watching English films, suggesting a rise in motivation. However, the number of students actively using new vocabulary remained limited, highlighting the need for additional exercises focused on retention and application.

In future studies, incorporating extended exposure, interactive exercises, and personalized learning strategies may further enhance the effectiveness of authentic video materials in foreign language education.

BIBLIOGRAPHY

1. Krashen, S. (1985). *The Input Hypothesis: Issues and Implications*. Longman.
2. Duquette, J. (2022). *Interactive Video-Based Learning in Language Acquisition*. Yabla Press.
3. Datny, D. (2023). *Binge-Learning and Authentic Content in Language Education*. Lingopie Publications.
4. Mikhailova, O.V. (2010). *Communicative Competence in Foreign Language Learning*. Moscow: Nauka.
5. Golovchun, A.A., & Zhuparbek, Z.N. (2020). The Role of Authentic Video in Developing Linguacultural Competence. *Kazakhstan Journal of Education Studies*.
6. Bulekbaeva, S.T., & Ibraeva, K.S. (2021). Linguodidactic Potential of Authentic Materials in Non-Linguistic Universities. *Kazakhstani Journal of Language Education*.
7. Zhumabekova, A.M., & Sadykova, M.N. (2019). Authentic Materials in Language Lessons: A Tool for Intercultural Competence Formation. *Bulletin of Pedagogical Research in Kazakhstan*.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-154-156

ОӘЖ 159.9

**ЖАСӨСПІРІМ КЕЗІНДЕГІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ ӨЗІНЕ НАЗАР
АУДАРУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ**

**ИМАНОВА КАМШАТ АБДУРАХМАНОВНА
ІЗІМБЕТОВА ЗАҒИРА ТӨРЕХАНҚЫЗЫ
ТУМАБАЕВА ЖАМИЛЯ СЕЙДЕСХАНОВНА
БИСЕНОВА АЛИЯ МАРАТҚЫЗЫ
ҚАДІРБАЙ МАДИНА БАХЫТҚАЛИҚЫЗЫ**

магистр, оқытушы

Орталық Азия Инновациялық университеті
Қазақстан Республикасы, Шымкент қ.

Резюме. В статье изучаются причины поведенческих проблем подростков, включая социальные изменения, недостаток личных ресурсов и гормональную нестабильность, а также роль поддержки семьи и общества.

Summary. The article examines the causes of adolescent behavioral problems, including social changes, lack of personal resources and hormonal instability, as well as the role of family and community support.

Жасөспірімдік шақ – бұл адам өміріндегі күрделі әрі маңызды кезең. Бұл кезең шамамен 12-18 жас аралығын қамтиды және адам дамуының балалықтан ересектікке өтетін уақыты болып табылады. Жасөспірімдік шақта адам физикалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыда үлкен өзгерістерге ұшырайды. Мұндай өзгерістер оның жеке тұлғалық ерекшеліктерін қалыптастырып, қоғамда өз орнын табуға көмектеседі.

Сондықтан жасөспірімдік шақ негізсіз қиын деп аталмайды. Жасөспіріммен сәтті қарым-қатынас жасау үшін сіз осы жастағы ерекшеліктерді білуіңіз керек. Алайда, қарым-қатынастың, жасөспіріммен қарым-қатынастың, өз проблемаларын жеңудің барлық қиындықтары тек оның жас ерекшеліктерімен байланысты деп сену өте аңғалдық болар еді. Бұл жағдайдан алыс.

Жасөспіріммен қарым-қатынас қиындықтары белгілі бір мәселеге сирек шоғырланады.

Жасөспірімнің жетілу проблемалары: негізгі бағыттар

Жасөспірімдік шақ – адам өмірінің ең қарқынды өзгерістерге толы кезеңі. Бұл уақытта жасөспірімдер өмірдің жаңа талаптарына бейімделіп, өздерінің ішкі және сыртқы қиындықтарымен күресуге мәжбүр болады. Жетілудің негізгі проблемаларын екі бағытта сипаттауға болады: объективті күрделі өмір саласына көшу және жеке ресурстардың жетіспеушілігі, сондай-ақ дененің қарқынды физиологиялық процестерінен туындаған эмоционалды тұрақсыздық.

1.Объективті күрделі өмір саласына көшу және жеке ресурстардың жетіспеушілігі

Жасөспірімдер балалық кезеңнің қарапайым өмір сүру салтынан ересектердің күрделі міндеттері мен жауапкершіліктеріне көше бастайды. Бұл жағдай бірқатар объективті қиындықтарды тудырады:

а) Жаңа әлеуметтік рөлдерді игеру

- Мектептегі жауапкершілік: Жасөспірімдерге білім алу процесінде жоғары талаптар қойылады. Олар өз болашағы үшін маңызды шешімдер қабылдауға мәжбүр[1].

- Отбасындағы рөл: Ата-аналар жасөспірімдерді ересек адам ретінде қабылдай бастайды, бұл олардың дербестігі мен жауапкершілігін арттырады.

- Құрдастармен қарым-қатынас: Қоғамдық ортада өз орнын табуға ұмтылу, достардың ықпалына түсу немесе олардың қолдауынсыз қалу қиындық тудырады.

ә) Жеке ресурстардың жеткіліксіздігі

- Өзін-өзі танудың шектеулілігі: Көптеген жасөспірімдер өзінің мықты және әлсіз жақтарын әлі толық түсінбегендіктен, қиын жағдайларда тиімді шешім қабылдай алмайды.

- Эмоциялық тұрақтылықтың төмендігі: Стреске қарсы тұру, мазасыздықты жеңу, жауапкершілікті сезіну қабілеттері жетілмеген.

- Өмірлік тәжірибенің болмауы: Қарапайым және күрделі өмірлік міндеттерді шешу үшін қажетті дағдыларды игеру кезеңі әлі басталып келеді.

2.Дененің қарқынды физиологиялық процестерінен туындаған эмоционалды тұрақсыздық

Жасөспірімдік шақта ағзада үлкен физиологиялық өзгерістер жүреді. Бұл процестер эмоционалды тұрақтылыққа айтарлықтай әсер етеді.

а) Гормоналды өзгерістердің әсері

Дененің жыныстық жетілу кезеңінде гормондар деңгейінің көтерілуі жасөспірімдердің эмоциялық теңгеріміне тікелей ықпал етеді:

- Көңіл-күйдің ауытқуы: Жасөспірімдер бір сәтте қуанышты болса, келесі сәтте жабырқаңқы немесе ашулы болуы мүмкін. Бұл жағдайлар гормоналды теңсіздікке байланысты жиі орын алады.

- Агрессия мен мазасыздық: Кейде қарапайым жағдайларда да жасөспірімдер шамадан тыс реакция көрсетуі мүмкін.

ә) Эмоционалды теңгерімсіздік

- Өзін-өзі бағалаудың тұрақсыздығы: Өз денесіндегі және сыртқы келбетіндегі өзгерістер жасөспірімдердің өз-өзіне сенімін жоғалтуына әкелуі мүмкін. Олар өздерін құрдастарымен немесе қоғамдағы идеалдармен салыстырып, өзін кем санайды.

- Ішкі күйзеліс: Тез шаршау, жалғыздық сезімі және болашаққа деген қорқыныш жиі кездеседі.

б) Әлеуметтік және эмоционалды бейімделу қиындықтары

Физиологиялық өзгерістер жасөспірімнің қоғамдағы рөлін түсінуіне және қарым-қатынас құруына әсер етеді:

- Олар өз эмоцияларын дұрыс басқара алмауы мүмкін.

- Құрдастарымен немесе отбасымен түсініспеушіліктер туындап, жанжалға әкелуі ықтимал.

Осы екі проблемалық бағыттан басқа, жасөспірімдердің жеке ерекшеліктерімен байланысты қиындықтар бар, олар өздерінің қиын қалыптасуына байланысты әрдайым саналы бола бермейді, олар жасөспірімдерді белгілі бір мәселелерді шешудің экстремалды нұсқалары. Бұл ата-аналардың, тәрбиешілердің және психологтардың білікті көмегін қажет етеді[2].

Жасөспірімдермен және олардың басқалармен қарым-қатынасымен байланысты барлық мәселелерді төрт топқа бөлуге болады.

Бірінші топ-жасөспірім кезінде шиеленіскен мәселелер. Бұл тізімге мыналар кіреді: жанжал, өтірік, үй міндеттемелерін орындамау, оқу үлгерімінің төмендеуі. Бұл көбінесе жеке ерекшеліктерге байланысты. Егер бір нәрсе болса (жоғарыда аталған қасиеттердің бірі), онда қалғандары белгілі бір дәрежеде болады. Мәселелердің барлық осы кешені ата-ананың немесе педагогикалық ұстанымның қателіктерімен (ынтымақтастық пен серіктестіктің орнына қамқоршылық, авторитаризм) және әсіресе баланың Тәуелсіздік дағдылары мен басқалармен сындарлы өзара әрекеттесуіне келу дағдылары қалыптаспаған кезде ата-аналардың педагогикалық назарының жетіспеушілігімен байланысты. Жасөспірімде мұндай проблемалар неғұрлым көп болса, оның басқалармен қарым-қатынасы соғұрлым қиын болады.

Екінші топ-жасөспірім кезіндегі проблемалар. Бұл проблемалар блогы жасөспірімнің ерекшелігімен байланысты.

Жасөспірім проблемаларының жарқын сипаттамаларының бірі-өзін-өзі бағалауда оң бағалардың болмауы өзін және айналасындағыларды бағалауда немқұрайлылық пен жартылай реңктердің болмауы; перфекционизм; максимализм; невротиканың жоғарылауы. Ересектер

көбінесе жасөспірімнің артықшылықтарын көрмейді, бірақ кемшіліктерді оңай байқайды. Ересектердің міндеті-жасөспірімге ішкі әлемнің үйлесімділігіне қол жеткізуге көмектесу.

Үшінші топ-жасөспірім өмірінің жаңа саласының мәселелері. Бұл салаға басқалармен, қарама-қарсы жыныспен қарым-қатынас, достарды таңдау, махаббат, Мамандық таңдау, өмір жолының сәттілік критерийлерін анықтау, дүниетанымды қалыптастыру, өмірдің мәнін анықтау кіреді. Бұл жасөспірім кездесетін проблемалардың ең өткір саласы. Әрине, ол бұл мәселелердің өткірлігі мен күрделілігін білмейді және оларға дайын емес. Шын мәнінде, бұл мәселелердің көпшілігінде ол жалғыз қалады.

Бөлінбеген "махаббат" мәселесі жасөспірімдерге өте тән. Оның негізінде көптеген депрессиялар мен суицидтер бар[3].

Төртінші топ - жеке мәселелер. Жасөспірімдердің көптеген жеке мәселелерінің ішінде ең көрнектілерінің бірі-физикалық зорлық-зомбылық.

Физикалық зорлық-зомбылық қылмыстық зардаптарға жатады. Кейде жасөспірімдер мұндай жағдайларға табиғи түрде келеді, бұған дейін құқық бұзушылықтардың ұзақ тізбегі бар. Бірақ кейде мұндай жағдайлар кенеттен пайда болады, күтпеген жерден ата-аналар үшін де, тәрбиешілер үшін де.

Жасөспірімнің өміріне ересектердің қатысуының жалпы желісі-мамандық таңдауға бағытталған қабілеттерді ашу. Қабілетке апаратын жол-бұл жеке денсаулық пен өмірге қанағаттанудың жолы. Сондықтан жасөспірімнің жеке білім беру траекториясы ересектердің басты назарында болуы керек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. Волков Б.С., Волкова Н.В. Возрастная психология. В 2 частях. Часть 2. Отмладшего школьного возраста до юношества. – М., 2010. – 344с.
2. Маслоу А.Г. Мотивация и личность. Перевод с англ. Татлыбаевой А.М. Вступительная статья Акулиной Н.Н. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
3. Обухова Л. Ф. Возрастная психология. – М., 2011. – 464 с.
4. Попов Ю.Л. Типология личности в школьном классе. Методическое пособие. –М.: УЦ «Перспектива», 2011. – 84 с.

DOI 10.24412/3007-8946-2025-15-157-161

УДК 372.881.1

ON THE "LISTENING AND LISTENING METHOD" IN FOREIGN LANGUAGE
TEACHING AND
"COMMUNICATION METHOD "

СЕРІКБАЙ АЙЖАН

Студент, Казахский национальный женский педагогический университет

Научный руководитель - АҚЫНОВА Ж.М

Алматы, Казахстан

Abstract: *This paper aims to explore the "Aural-Oral Method" and "Communicative Approach" in foreign language teaching. Firstly, the theoretical foundations and teaching principles of these two methods are introduced and compared. Then, through literature review and case analysis, the paper discusses the roles and effects of the "Aural-Oral Method" and "Communicative Approach" in improving students' listening and speaking abilities and promoting language communication skills. Finally, based on practical teaching experience, suggestions and strategies for effectively applying these two teaching methods in practice are proposed.*

Keywords: *Foreign Language Teaching, Aural-Oral Method, Communicative Approach, Language Skills, Teaching Methods*

Introduction:

One of the goals of foreign language teaching is to cultivate students' language proficiency, with listening and speaking abilities being crucial. In foreign language teaching, the "Aural-Oral Method" and "Communicative Approach" are two common teaching methods, both aiming to improve students' language skills through listening and speaking practice activities. However, teachers often face the dilemma of how to choose and apply these two methods in actual teaching. Therefore, this paper systematically compares and analyzes the "Aural-Oral Method" and "Communicative Approach" to provide reference and guidance for foreign language teaching practice.

Theoretical foundations and teaching principles of the "Aural-Oral Method" mainly draw on behaviorism and cognitive psychology theories, emphasizing improving students' listening and speaking abilities through imitation, repeated practice, and other methods. In "Aural-Oral Method" teaching, teachers usually use listening materials and oral exercises to help students master pronunciation, intonation, and basic communication skills. This method emphasizes a balance between language input and output but may overlook the authenticity and contextuality of language communication.

In contrast, the "Communicative Approach" focuses more on students' language communication and pragmatics. Its theoretical foundation mainly comes from sociolinguistics and social linguistics, emphasizing that language is a tool for social interaction and should be learned and used in real communicative contexts. In "Communicative Approach" teaching, teachers often design various language tasks based on real-life situations, allowing students to use the target language for communication in practice and thus cultivating their language communication strategies and awareness.

(1) Social Background: It is said that Audiolingual Method originated in the United States in the 1940s. Due to the United States' forced entry into World War II, there was an urgent need to improve the foreign language proficiency of the US military. Therefore, the government established a special training program for this purpose in 1942, leading to the emergence of the Audiolingual Method. Communicative Approach can be traced back to the 1970s. In order to

strengthen communication within the European Community, the mediating role of foreign languages received significant attention. As a result, unified syllabi and standards for foreign language teaching were established for various countries within the European Community, giving rise to the Communicative Approach.

(2) Theoretical Basis: The linguistic theoretical basis of the Audiolingual Method is American structural linguistics, which holds that the task of linguistics is to observe and describe language strictly according to scientific rules. Its psychological basis is the "stimulus-response" theory of behaviorism, which suggests that speech behavior is formed through the association of stimuli and responses, reinforced by extensive imitation and repeated practice to form new language habits. The linguistic theoretical basis of the Communicative Approach is sociolinguistics, such as Hymes' theory of communicative competence and Halliday's functional linguistic theory and discourse analysis theory, which emphasize the use of language appropriately in communication for second language learners. Its psychological basis is humanistic psychology and psycholinguistics, emphasizing a learner-centered approach, starting from the needs of learners.

In terms of practical application, teachers can choose appropriate teaching methods based on students' actual situations and learning objectives. In teaching design, teachers can combine the strengths of the "Aural-Oral Method" and "Communicative Approach" to design diversified and specific teaching activities, such as combining listening training with situational dialogues. Meanwhile, teachers can also utilize modern technology, such as multimedia teaching and online language exchange platforms, to enhance students' language input and output.

First, let's compare the theoretical foundations of these two teaching methods—their respective psychological backgrounds and linguistic bases. In terms of linguistics, the theoretical foundation of the Audiolingual Method dates back to the 1940s with the emergence of structural linguistics (also known as descriptive linguistics) in the United States. Key figures include Leonard Bloomfield, Edward Sapir, Charles Fickett, and Charles Fries. Structural linguists believe that the task of linguistics is to observe and describe human language strictly according to scientific principles, aiming to understand the structural characteristics of languages. According to structuralist theory, language can be broken down into smaller units (such as sentences, phrases, words, morphemes, and phonemes), all of which can be systematically described; conversely, these smaller language units can be reconstructed into the original whole.

The linguistic theoretical foundation of the Communicative Approach is generative transformational grammar, established in the 1960s, with Noam Chomsky being a prominent figure. He believed that a good linguistic theory should not only describe language but also explain it. The Swiss linguist Ferdinand de Saussure mentioned the distinction between "parole" ("language use," akin to Chomsky's "performance") and "langue" ("language competence," akin to Chomsky's "competence") over eighty years ago (in 1916). However, descriptive linguistics solely focuses on observing and analyzing "parole," neglecting "langue." Generative transformational linguists broke this bias of descriptive linguistics and studied the relationship between surface structure and deep structure of language. They pointed out that it is this "hidden" deep structure that generates observable surface language behavior.

In terms of psychological background...

Comparison of Theoretical Foundations:

1) Linguistic Basis

Representative figures of the Audiolingual Method, such as Bloomfield and Fries, define the linguistic theoretical foundation as structural linguistics, also known as descriptive linguistics.

The linguistic theoretical foundation of the Communicative Approach is sociolinguistics, with prominent figures including Chomsky, Fesman, and Hymes. Hymes believed that if a person has communicative competence, they not only acquire knowledge about language rules but also acquire the ability to use language appropriately in communication.

2) Psychological Basis

The psychological basis of the Audiolingual Method is behaviorism, with representatives such as Skinner and Watson. Through experiments, they proposed the stimulus-response theory, viewing learning as a mechanical process of stimulus-response and denying the role of the human brain in foreign language learning.

The psychological basis of the Communicative Approach is mentalism, with Chomsky being a representative figure. He believed that human language behavior is much more complex than animal behavior and can only be explained by humans' innate abilities.

Summary of the Thesis: A Comparison of Audiolingual Method and Communicative Approach in Foreign Language Teaching

This paper focuses on the comparison of two main teaching methods in foreign language teaching: the Audiolingual Method and the Communicative Approach, and summarizes their theoretical foundations, practical methods, and applications in teaching.

Firstly, this paper analyzes the theoretical foundations of the Audiolingual Method and the Communicative Approach. The theoretical foundation of the Audiolingual Method is mainly based on behaviorist psychology, emphasizing the development of learners' language skills through the stimulus-response pattern. In contrast, the theoretical foundation of the Communicative Approach lies in sociolinguistics and generative transformational grammar, emphasizing learners' language use ability in authentic communication. The theoretical foundations of these two teaching methods reflect different teaching philosophies and understandings of language learning.

Secondly, this paper compares the differences in practical methods between the Audiolingual Method and the Communicative Approach. The Audiolingual Method focuses on listening and speaking training, cultivating learners' language habits through extensive imitation and repetitive practice. On the other hand, the Communicative Approach emphasizes authentic communication situations, focusing on learners' language use ability and communication strategy development. The differences in practical methods between these two teaching methods reflect different teaching goals and strategies.

Lastly, this paper discusses the applications of the Audiolingual Method and the Communicative Approach in foreign language teaching. In specific teaching practices, teachers can choose appropriate teaching methods based on students' needs and learning objectives. The Audiolingual Method is suitable for beginner-level language learning, helping learners establish basic language proficiency. Meanwhile, the Communicative Approach is more suitable for intermediate to advanced language learning, helping learners improve their practical language use and communication skills.

In foreign language teaching, the audio-lingual method and the communicative approach are two important methodologies. The following are several cases and their analyses, illustrating the application and effects of these methods in teaching.

Case 1: Application of the Audio-Lingual Method in Beginner Language Teaching

Background: A beginner English class with students around 12 years old who are just starting to learn English.

Teaching Method: The teacher primarily uses the audio-lingual method. Classroom activities include:

Listening practice: Playing simple dialogues or stories for students to listen to and answer questions.

Repetition practice: The teacher reads the text aloud, and students follow along to mimic pronunciation.

Dialogue practice: Students pair up and practice the dialogues provided in the textbook.

Effect:

Students' listening and pronunciation skills significantly improve, allowing them to understand simple English dialogues and engage in basic communication.

Through extensive repetition, students acquire common sentence patterns and vocabulary.

Analysis:

Advantages: The audio-lingual method emphasizes language input and output. Through extensive listening and speaking practice, students can quickly accumulate language knowledge, which is especially suitable for beginners.

Disadvantages: This method has limited capacity for developing real communication skills. Students may struggle in actual communication situations as they lack experience in real-world contexts.

Case 2: Application of the Communicative Approach in Intermediate Language Teaching

Background: An intermediate French class with students who have two years of French learning experience and can engage in basic daily conversations.

Teaching Method: The teacher primarily uses the communicative approach. Classroom activities include:

Role-playing: Students are divided into groups and simulate real-life scenarios, such as shopping, asking for directions, making phone calls, etc.

Group discussions: Students discuss a given topic, express their opinions, and engage in exchanges.

Project tasks: Students collaborate on tasks like creating a travel plan or conducting cultural presentations.

Effect:

Students' actual communication abilities significantly improve, enabling them to effectively use French in real-life situations.

Students become more flexible in language use, able to adapt to various communicative contexts.

Analysis:

Advantages: The communicative approach focuses on practical language use. By simulating real-life situations, students better grasp the practical application of the language, developing communication strategies and confidence.

Disadvantages: If students have a weak language foundation, they may feel pressured during communication and find it difficult to fully express themselves. Therefore, the communicative approach needs to be combined with other teaching methods to ensure students receive sufficient language input and practice.

Case 3: Combining the Audio-Lingual Method and Communicative Approach in Advanced Language Teaching

Background: An advanced Spanish class with students who have a high level of Spanish proficiency and can engage in complex conversations.

Teaching Method: The teacher combines the audio-lingual method with the communicative approach. Classroom activities include:

Listening and speaking enhancement: Using news, interviews, and other materials for listening practice, followed by retelling and discussions.

Scenario simulation and discussion: Students group up for scenario simulations, such as business negotiations and academic presentations, followed by group discussions and feedback.

Cultural activities: Organizing cultural activities like Spanish film appreciation and festival celebrations to enhance cultural understanding and language application abilities.

Effect:

Students' overall language abilities improve comprehensively, allowing them to communicate fluently in various situations.

Students' cultural understanding enhances, enabling better use of Spanish for cross-cultural communication.

Analysis:

Advantages: Combining the audio-lingual method with the communicative approach can balance the accumulation of language knowledge and the development of practical application

skills. Students gain a solid language foundation while being able to handle various communicative situations flexibly.

Disadvantages: This combined method places high demands on teachers, requiring them to possess strong classroom design and organization skills, as well as the ability to handle various classroom situations flexibly.

Summary :

The audio-lingual method and the communicative approach each have their advantages and disadvantages in foreign language teaching. The audio-lingual method focuses on language input and imitation, suitable for beginners to quickly accumulate language knowledge. The communicative approach emphasizes practical language use and the development of communication skills, more suitable for students with some language foundation. Combining both methods can better meet the needs of students at different levels and comprehensively enhance their foreign language abilities.

In conclusion, the Audiolingual Method and the Communicative Approach are both commonly used teaching methods in foreign language teaching, each with its own advantages and disadvantages, suitable for different stages and types of language learning. Teachers should choose appropriate teaching methods based on students' characteristics and teaching objectives to enhance teaching and learning effectiveness.

REFERENCES:

1. Jane Willis & Dave Willis (2002) Challenge and Change in Language Teaching, Shanghai Foreign Language Education Press
2. Willis J. (1996) A Framework of Task-based Learning, Longman
3. Widdowson H.G. (1996)Teaching Language as Communication, Oxford University Press
4. Zhao Zhenhua Mo Xinyu 2005 Task-based language teaching in my country in recent years Review of academic research, "Research on Foreign Language Teaching in Basic Education" Issue 8

СОДЕРЖАНИЕ CONTENT

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ PEDAGOGICAL SCIENCES

NIGAR FƏRHAD QIZI ƏLIZADƏ [AZƏRBAYCAN] TƏŞKILATİ MƏDƏNİYYƏTİN ALİ MƏKTƏBLƏRİN STRATEJİ FƏALİYYƏTİNİN EFFEKİVLİYİNƏ TƏSİRİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	3
RƏSULZADƏ ƏYYUB NİCAT OGLU ŞƏRQİN TƏHSİL VƏ İQTİSADI İNKİŞAFI.....	7
GULNORA RAHMATULLOEVA TEACHING ENGLISH IN MIXED-LEVEL CLASSROOMS: CHALLENGES AND THEORETICAL APPROACHES.....	13
АСОМОВ ЖАВЛОНБЕК МЕХРИДДИН УГЛИ [ТАШКЕНТ, УЗБЕКИСТАН] СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДОЛОГИЧЕСКИХ ОСНОВ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА В МЕТАНИИ КОПЬЯ СРЕДИ ПАРААТЛЕТОВ КЛАССА F46.....	16
ГАМАР ИЛЬГАР КЫЗЫ АЛЛАХВЕРДИЕВА QƏRB ÖLKƏLƏRİNİN TƏHSİL SİSTEMİNDƏ İNNOVATİV TƏHSİL METODLARI: ABŞ, FİNLANDİYA VƏ ALMANİYA NÜMUNƏSİNDƏ.....	19
ЕРКІНБЕК ЖАЙНАГУЛ, ИБРАЕВА САЛТАНАТ НУРГАЗИЕВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] АҚПАРАТТЫҚ ЖӘНЕ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИЯНЫ ГРАФИКТЕРІН ТҮРЛЕНДІРУДЕ ҚОЛДАНУ МҮМКІНДІКТЕРІ.....	27
ИСКАКОВА САГЫНГУЛЬ МУСЛИМГАЗЫЕВНА [ТАЛДЫҚОРҒАН, ҚАЗАҚСТАН] ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ.....	34
SMORODIN VLADIMIR VLADIMIROVICH, YENKULEV ANDREY ANDREEVICH [KOSTANAY, KAZAKHSTAN] APPLICATION OF SPORTS ORIENTEERING METHODS IN 5TH–6TH GRADE NATURAL SCIENCE CLASSES THROUGH GAME-BASED TECHNOLOGIES.....	47
MIRZAGALY SHOLPAN RAISKYZY, KISMETOVA GALIYA NAGIBUDAEVNA [URALSK, KAZAKHSTAN] DEVELOPMENT OF STUDENTS' LANGUAGE COMPETENCIES USING CHATGPT: A COMPARATIVE ANALYSIS OF TRADITIONAL AND DIGITAL APPROACHES.....	50
NAREKOVA ALTYNAY SENTYABRKYZY, KISMETOVA GALIYA NAGIBUDAYEVNA [URALSK, KAZAKHSTAN] FLIPGRID IN TEACHING ENGLISH: A RESEARCH STUDY.....	56
АДГЕЗАЛОВА ХАТЫРЯ АГАКАРИМ КЫЗЫ [БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН] КОМПЬЮТЕРНЫЕ МОДЕЛИ В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ – БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ФИЗИКЕ И МЕТОДИКЕ ЕЁ ПРЕПОДАВАНИЯ.....	60
АЛПЫСБАЙ ӘЛИЯ РҮСТЕМҚЫЗЫ, З.Т.ЖАНТАСОВА [ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН] МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ҮЙРЕТУДІҢ ӘДІСНАМАЛЫҚ ҰСТАНЫМДАРЫ (САТЫЛАР МЕН ДЕҢГЕЙЛЕР) МЕН ӘДІСТЕМЕЛІК СТРАТЕГИЯЛАРЫ	62
ZHUMAGULOVA AIGERIM, AKESHOVA M. [SHYMKENT, KAZAKHSTAN] ENGLISH LANGUAGE TEACHING METHODOLOGY AS A TOOL FOR DEVELOPING STUDENTS' INDEPENDENT LEARNING SKILLS.....	68
БАҚЫТОВ БІРЖАН БАҚЫТҰЛЫ, КАНАПИЯНОВА КЫМБАТ ДАУТБЕКОВНА [ҚЫЗЫЛОРДА, ҚАЗАҚСТАН] ДЕФЕКТОЛОГИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ БАЛАНЫҢ ДАМУЫНДАҒЫ РӨЛІ.....	71

СУЛЕЙМЕНОВА ЖАНАР НУРГАЛИКЫЗ [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ДАМУЫ КОМПОНЕНТТЕРІ МЕН КӨРСЕТКІШТЕРІ.....	73
СУЛЕЙМЕНОВА ЖАНАР НУРГАЛИКЫЗ [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] БОЛАШАҚ БАСТАУЫШ СЫНЫП МҰҒАЛІМДЕРІНІҢ БАСҚАРУШЫЛЫҚ МӘДЕНИЕТ ҰҒЫМЫНЫҢ СИПАТТАМАСЫ.....	80
ГАСАНОВ ОКТАЙ МАИЛОВИЧ, ГАРАШОВА ГЮЛЯР АЛИДЖАН ГЫЗЫ [БАКУ, АЗЕРБАЙДЖАН] РОЛЬ ИКТ В ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЕКТОЙ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ФИЗИКЕ.....	86
СЕРИКБАЕВА УГИЛОЙ ЗИКИР КИЗИ, ШЕРТАЕВА НАЙЛЯ ТУРДЫГАЛИЕВНА [ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН] 7-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ХИМИЯ САБАҚТАРЫН ЖОСПАРЛАУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ ҮШІН СНАТ GPS ПЛАТФОРМАСЫМЕН МУЛЬТИМЕДИЯ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ПАЙДАЛАНУ.....	88
БЕЙСЕМБАЕВА АҚМЕЙІР ФАРХАДҚЫЗЫ [ШЫМКЕНТ, КАЗАХСТАН] THE IMPORTANCE OF LANGUAGE LEARNING IN THE EARLY STAGES OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION.....	94
РАХМАТІЛЛАЕВА АЖАР ТАҒАЙБЕКҚЫЗЫ, БИТЕМИРОВА АЛИЯ ЕРКЕКУЛОВНА [ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН] 9 СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА «КҮКІРТ ҚЫШҚЫЛЫ» ТАҚЫРЫБЫН ӨТУДЕ ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАРДЫ ПАЙДАЛАНУ ТИІМДІЛІГІ.....	97
КОЖАГЕЛЬДИЕВА С. [ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН], САХИТЖАН С.О. [ТҮРКІСТАН, ҚАЗАҚСТАН] БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН КӨРКЕМ ШЫҒАРМА ОҚУҒА БАУЛУ.....	103
IBRAGIM ARUZHAN ALMATKYZY, N.O.ZHETPEISOVA [KYZYLORDA, KAZAKHSTAN] THE USE OF ONLINE PLATFORMS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES TO SCHOOLCHILDREN: THEORETICAL ASPECT.....	110
БІРЛІКНҰР ЖҰЛДЫЗ, КЕМЕЛБЕКОВА З.А. [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ОРТА СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ АЙТЫЛЫМ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА «DRAMA-BASED GROUP PROJECTS» ӘДІСІНІҢ РӨЛІ.....	115
САЙЫНОВА АҚЖАН БАУКЕЙҚЫЗЫ, КЕМЕЛБЕКОВА З.А. [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] TASK-BASED LANGUAGE TEACHING ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЕТТІЛДІК КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ.....	121
ҚҰРБАНӘЛІ АҚЕРКЕ АСЫЛБЕКҚЫЗЫ, КЕМЕЛБЕКОВА ЗАДА АБЫЛБЕКОВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] АҒЫЛШЫН САБАҒЫНДА FLIPPED LEARNING ӘДІСІН ҚОЛДАНУ.....	127
OTEGENOVA KARAKAT BERDIYARKYZY, A.AKIMKHANOVA [ASTANA, KAZAKHSTAN] THE USE OF TPR (TOTAL PHYSICAL RESPONSE) METHOD FOR DEVELOPING LISTENING SKILLS IN ELEMENTARY SCHOOL ENGLISH CLASSES.....	134
ЖҰМАБАЙ РАУШАН ШАНШАРҚЫЗЫ, ЖУМАЛИЕВА ЛЯЗЗАТ ДАУРЕНБАЕВНА [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ЖОҒАРЫ МАТЕМАТИКА ЭЛЕМЕНТТЕРІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	137
KALDARBЕК ARAILYM NURLANQYZY [SHYMKENT, KAZAKHSTAN] PROJECT-BASED LEARNING AS AN EFFECTIVE TOOL FOR DEVELOPING CRITICAL THINKING IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES.....	141
ҚАНЫМҒАЗЫ НҰРАСЫЛ АСҚАРҰЛЫ, ШАДИНОВА К.С. [АЛМАТЫ, ҚАЗАҚСТАН] ОРТА МЕКТЕПТЕ ФИЗИКА САБАҚТАРЫНДА ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУ.....	145

ДУЙСЕНБАЕВА АНЭЛЬ СЕРИКОВНА, ЕСЕНГАЛИЕВА А.М. [КОКШЕТАУ, КАЗАХСТАН] ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА.....	148
KISMETOVA GALIYA, DYUSSEMBAYEVA ZHAMILYA [URALSK, KAZAKHSTAN] THE IMPACT OF AUTHENTIC FILMS ON LANGUAGE ACQUISITION AND ENGAGEMENT.....	151
ИМАНОВА КАМШАТ АБДУРАХМАНОВНА, ІЗІМБЕТОВА ЗАҒИРА ТӨРЕХАНҚЫЗЫ, ТУМАБАЕВА ЖАМИЛЯ СЕЙДЕСХАНОВНА, БИСЕНОВА АЛИЯ МАРАТҚЫЗЫ, ҚАДІРБАЙ МАДИНА БАХЫТҚАЛИҚЫЗЫ [ШЫМКЕНТ, ҚАЗАҚСТАН] ЖАСӨСПІРІМ КЕЗІНДЕГІ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ ӨЗІНЕ НАЗАР АУДАРУ ТӘСІЛІ РЕТІНДЕ.....	154
СЕРІКБАЙ АЙЖАН, АҚЫНОВА Ж.М [АЛМАТЫ, КАЗАХСТАН] ON THE "LISTENING AND LISTENING METHOD" IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING AND "COMMUNICATION METHOD"	157

"IN THE WORLD OF SCIENCE AND EDUCATION"

Контакт

els.education23@mail.ru

Наш сайт

irc-els.com

international scientific centre "Endless light in science"

